YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MURAD PAŞA CAMİSİ

RESTORASYON PROJESİ

Mimar Nilüfer GÜLTEKİN

FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programında Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nadide SEÇKİN (YTÜ)

İSTANBUL, 2009

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMALAR iv

ŞEKİL LİSTESİ v

ÇİZELGE LİSTESİ xvi

ÖNSÖZ xvii

ÖZET xviii

ABSTRACT xix

1. GİRİŞ 1

1.1 Amaç 1
1.2 Kapsam ve Yöntem 2

2. AKSARAY SEMTİ 4

2.1 Aksaray'ın Tarihçesi 5
2.1.1 Tarihi Doku 10
2.2 Semtin Geçirdiği Değişimler 11
2.2.1 1856 Öncesindeki Planlama Anlayışı 11
2.2.2 1856 Aksaray Yangını ve Sonrasındaki Planlama Anlayışı 12
2.2.3 1950-1960 Menderes Dönemi İmarı 20

3. MURAD PAŞA KÜLLİYESİ 32

3.1 Sadrazam Has Murad Paşa ve Vakfiyesi 32
3.2 Yapının Geçirdiği Yangın ve Doğal Afetler ile Onarım Evreleri 34
3.3 Külliyenin Konumu ve Külliye Bünyesinde Yer Alan Yapılar 45
3.3.1 Cami 51
3.3.2 Medrese 52
3.3.3 Hamam 54
3.3.4 Hazire 65
3.3.5 Şadırvan ve Çeşme 72
3.3.6 Oğlanlar Tekkesi Sebil-Türbe-Çeşme Grubu 76
3.3.7 Şirmerd Çavuş Türbesi 83

4. MURAD PAŞA CAMİSİ'NİN MİMARİ TANIMI 86

4.1 Mimari Özellikleri 86
4.1.1 Plan Özellikleri 86
4.1.2 Kütlesel Özellikleri 135
4.1.2.1 Kuzeybatı Cephesi (Son Cemaat Yeri Cephesi) 135
4.1.2.2 Güneydoğu Cephesi (Mihrap Cephesi) 151
4.1.2.3 Güneybatı Cephesi 158
4.1.2.4 Kuzeydoğu Cephesi 165
4.1.3 Yapısal Özellikleri 172
4.1.3.1 Taşıyıcı Sistemi 172
4.1.3.2 Örtü Sistemi 173
4.1.3.3 Yapım Tekniği ve Malzeme 179

4.1.4 Bezeme Özellikleri 187
4.2 Yapıdaki Değişiklikler ve Bozulmalar 190
4.2.1 Strüktürel Bozulmalar 190
4.2.2 Malzeme Bozulmaları 195
4.2.3 Kötü Onarım ve Kullanımdan Kaynaklanan Sorunlar, Müdahaleler 199
4.2.4 Mekânsal Bozulmalar 204

5. MURAD PAŞA CAMİSİ İLE BENZER ÖRNEKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI 205

5.1 Mahmud Paşa Camisi 205
5.2 Rum Mehmed Paşa Camisi 214
5.3 Davud Paşa Camisi 222
5.4 Atik Ali Paşa Camisi 230
5.5 Değerlendirme 240

6. MURAD PAŞA CAMİSİ RESTİTÜSYON ÖNERİSİ 243

7. MURAD PAŞA CAMİSİ RESTORASYON ÖNERİSİ 270

7.1 Sağlamlaştırma 270
7.2 Temizleme 272
7.3 Bütünleme 274
7.4 Yenileme 275

8. SONUÇ 276

KAYNAKLAR 278

EKLER…….. 285

Ek.1. Haritalar 286

Ek.2. Belgeler 291

Ek.3. Murad Paşa Camisi Rölöve Çizimleri (20 Pafta) 323

Ek.4. Murad Paşa Camisi Hasar Tespit Paftaları (14 Pafta) 343

Ek.5. Murad Paşa Camisi Restitüsyon Önerisi (15 Pafta) 357

Ek.6. Murad Paşa Camisi Restorasyon Projesi (15 Pafta) 372

ÖZGEÇMİŞ 387

KISALTMALAR

A.A.E.F.A. : Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi
A.V.G.M. : Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü
B.O.A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
F.T.K.M. : Fatih Tapu Kadastro Müdürlüğü
İ.A.M.M. : İstanbul Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü
İ.A.M.E.A. : İstanbul Arkeoloji Müzesi Encümen Arşivi
İ.B.B. : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İ.V.B.M. : İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü
K.V.M.G.M. : Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
T.İ.E.M. : Türk İslam Eserleri Müzesi
T.S.M.A. : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 Aksaray semtinin uydu fotoğrafı, 2005 (İ. B. B.).... 4
Şekil 2.2 Konstantinopolis planı 330-337 (Kuban, 2004, 33).... 5
Şekil 2.3 Buondelmonti'nin Constantinopolis Planı, yaklaşık 1420 (Kuban, 2004, 164).... 6
Şekil 2.4 İstanbul Kent Planı, 1453-1520 (Kuban, 2004, 164).... 7
Şekil 2.5 Murad Paşa Külliyesi (1) ve Bous Forumu (2), (1453-1481), (Ülgen, 1939).... 7
Şekil 2.6 Matrakçı Nasuh'un 16. yüzyıla ait minyatüründe: 1) Murad Paşa Camisi 2) Yeni Odalar'a ait olduğu düşünülen yapı grubu (Matrakçı, 1976).... 8
Şekil 2.7 Pertevniyal Valide Sultan Camisi (Cezar, 2002, 542).... 11
Şekil 2.8 1850 yılında Aksaray, ızgara plan öncesi (Çelik, 1996, 54) 14
Şekil 2.9 1870 yılında Aksaray, ızgara plan sonrası (Çelik, 1996, 54) 14
Şekil 2.10 Stolpe Haritası, 1863-1880 (Kayra, 1990, 116) 15
Şekil 2.11 1908-1920 yılları arasındaki yangınlarda harap olmuş yerler haritası, Aksaray (Cezar, 2002, 322).... 15
Şekil 2.12 İstanbul Haliç-i Dersaadet Şehremaneti rehberi 1918, Necip Bey, 1911 Mercan-Aksaray yangınlarının tahrip ettiği alanlar (Kayra, 1990, 18).... 16
Şekil 2.13 İstanbul Keşfiyat ve İnşaat A.Ş., 1920-1923 (Kayra, 1990, 156) 16
Şekil 2.14 Pertevniyal Valide Sultan Camisi ve çevresi, tarihsiz (www.azizistanbul.com) 17
Şekil 2.15 Pertevniyal Valide Sultan Camisi'nden Murad Paşa Camisi ve çevresinin görünümü, 1940, Ara Güler Arşivi (Kuban, 1993, 164).... 17
Şekil 2.16 Aksaray, 1940'lı yıllar (A.A.E.F.A.).... 18
Şekil 2.17 Aksaray Kemalpaşa Caddesi, 1940 civarı (A.A.E.F.A.).... 18
Şekil 2.18 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1946 (Kuban, 1993, 164).... 19
Şekil 2.19 Aksaray meydanı'ndan geçen Topkapı-Bahçekapı tramvayı ve Valide Camisi, 1950'li yıllar, Işın (Kuban, 1993, 162).... 19
Şekil 2.20 Aksaray ve Murad Paşa Külliyesi (1922 ve 1965 yılı planları esas alınmıştır) (Müller-Wiener, 2002, 254).... 21
Şekil 2.21 Menderes dönemi yıkımları sırasında Vatan ve Millet caddeleri, 1958 (www.lnx.gen.tr).... 21
Şekil 2.22 Menderes dönemi yıkımları sırasında Murad Paşa Camisi'nden Aksaray'a giden yol, 1958 (Kuban, 1993, 164).... 22
Şekil 2.23 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (www.diaturkiye.com).... 22
Şekil 2.24 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (www.diaturkiye.com).... 23
Şekil 2.25 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (Cezar, 2002, 78) 23
Şekil 2.26 Aksaray Meydanı, tarihsiz, Şahenk (Cezar, 2002, 543).... 24
Şekil 2.27 Vatan Caddesi, 1960 (A.A.E.F.A.) 24
Şekil 2.28 Aksaray'dan Beyazıt'a uzanan yol, 1960'lı yıllar, Şahenk (Cezar, 2002, 544) 25
Şekil 2.29 Aksaray Meydanı'ndan Saraçhane'ye bakış, tarihsiz (Eyice, 1987).... 25
Şekil 2.30 Aksaray ve Fındıkzade, 1950-1960, Şahenk (A.A.E.F.A.).... 26
Şekil 2.31 Aksaray ve Yenikapı, 1950-1960, Şahenk (A.A.E.F.A.).... 26
Şekil 2.32 Vatan ve Millet Caddesi, 1960'lı yıllar (A.A.E.F.A.).... 27
Şekil 2.33 Aksaray, 1960'lı yıllar (A.A.E.F.A.).... 27
Şekil 2.34 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1966 (İ.B.B.) 28
Şekil 2.35 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1982 (İ.B.B.) 28
Şekil 2.36 Aksaray, 1875 (Kuban, 1993, 162).... 29
Şekil 2.37 Aksaray, 1993 (Kuban, 1993, 163).... 29
Şekil 2.38 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 1966 (Kuban, 1993, 163).... 30
Şekil 2.39 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 1982 (Kuban, 1993, 163).... 30
Şekil 2.40 Aksaray Meydanı (www.wowturkey.com).... 31

Şekil 2.41 Aksaray Meydanı (www.wowturkey.com). 31
Şekil 3.1 Murad Paşa Camisi tuvalet ve abdest alma yeri projesi, 1979
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 39
Şekil 3.2 Şadırvan rölövesi, 1997 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 40
Şekil 3.3 Son cemaat yeri orta kubbesinin yangın sonrası durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 41
Şekil 3.4 Harim bölümü mihrap duvarı alt pencere içlik ve dışlıkların onarım öncesi durumu,
1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 41
Şekil 3.5 Minare şerefe altı stalaktitlerin onarım öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 41
Şekil 3.6 Minare şerefe altı stalaktitlerin onarım sonrası durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 42
Şekil 3.7 Minare şerefe korkuluklarının onarım öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 42
Şekil 3.8 Minare şerefe döşemesinin çürütülerek sökülmesi, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 42
Şekil 3.9 Minare gövdesindeki taşların onarım öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 43
Şekil 3.10 Oğlanlar Tekkesi Sebil-Türbe-Çeşme grubunun temizlik öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 43
Şekil 3.11 Vatan Caddesi avlu duvarında bulunan çeşmenin temizlik öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 44
Şekil 3.12 Son cemaat yerinin cephe temizliği öncesi durumu, 2004
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). 44
Şekil 3.13 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 2005 (İ.B.B.). 45
Şekil 3.14 Murad Paşa Külliyesi vaziyet planı, 1922 (Müller-Wiener, 2002, 446). 46
Şekil 3.15 Murad Paşa Külliyesi halihazır haritası (İ.B.B.). 46
Şekil 3.16 Murad Paşa Külliyesi hava fotoğrafı, 2007 (İ.B.B.). 47
Şekil 3.17 Avlu duvarları, Vatan Caddesi, 2008 47
Şekil 3.18 Avlu duvarları, Millet Caddesi, 2008 48
Şekil 3.19 Avlu duvarları, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüşü, 1949 (İ.A.M.E.A.) 48
Şekil 3.20 Avlu duvarları, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüşü, avlu duvarları yenilendikten
sonra, 1949 (İ.A.M.E.A.) 49
Şekil 3.21 Vatan Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısının kuzey ve güney cepheleri, 2008 49
Şekil 3.22 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısının güney ve kuzey cepheleri, 2008 50
Şekil 3.23 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısı kapı boşluğu tavanı, 2008 50
Şekil 3.24 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısı kitabesi, 2008 50
Şekil 3.25 Murad Paşa Camisi kitabesi (Kurtbil, 2006, 192). 51
Şekil 3.26 Murad Paşa Medresesi kitabesi (Ayverdi, 1989, 472). 53
Şekil 3.27 Murad Paşa Medresesi avlu kapısı ve kitabesi, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.) 53
Şekil 3.28 Murad Paşa Hamamı, Pervititch haritası, 1936 (Pervititch, 2000, 73). 55
Şekil 3.29 Murad Paşa Hamamı, 1955 (A.A.E.F.A.). 55
Şekil 3.30 Kazı alanı planı (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001). 57
Şekil 3.31 Murad Paşa Hamamı kuzeyinde duvar detayı
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001). 58
Şekil 3.32 Murad Paşa Hamamı ısıtma bölümü kalıntıları
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001). 58
Şekil 3.33 Murad Paşa Hamamı ısıtma sistemi kalıntıları
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001). 59
Şekil 3.34 Murad Paşa Hamamı cehennemlik bölümünün tuğla kaplı döşemesi
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001). 59

Şekil 3.35 Murad Paşa Hamamı'na ait su künkleri (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001)..... 60
Şekil 3.36 Aksaray metro istasyonu yanındaki parkta bulunan granit sütun (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001)..... 60
Şekil 3.37 Tonozlu eyvan, 1931 (Ayverdi, 1989, 249; Ünver, 1942, 249). 62
Şekil 3.38 Tonozlu eyvan, 1945, resim Nezih (Koçu, 1958, 536). 63
Şekil 3.39 Murad Paşa Hamamı planı (Glück, 1921, 95)..... 63
Şekil 3.40 Erkekler kısmı restitüe edilmiş plan krokisi (Ünsal, 1969, 17)..... 64
Şekil 3.41 Erkekler bölümü soyunmalığı, 1945, resim Nezih (Koçu, 1958, 536). 64
Şekil 3.42 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (V.B.M.A.) 65
Şekil 3.43 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)..... 66
Şekil 3.44 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)..... 66
Şekil 3.45 Murad Paşa Haziresi, düzenleme sonrası görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)..... 67
Şekil 3.46 Murad Paşa Haziresi, düzenleme sonrası Millet Caddesi'nden görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942) 67
Şekil 3.47 Murad Paşa Haziresi'nin Vatan Caddesi'nden görünüşü, 2008..... 68
Şekil 3.48 Murad Paşa Haziresi, güneybatı girişi, 2008..... 68
Şekil 3.49 Murad Paşa Haziresi, 2008..... 69
Şekil 3.50 Zerrin külahlı bir mezartaşı (Ayanoğlu, 1942)..... 69
Şekil 3.51 Devletin ileri gelenlerinin mezar taşları (Ayanoğlu, 1942)..... 70
Şekil 3.52 Mesih Paşa'nın mezartaşı (Yüksel, 1992, 124-126) 71
Şekil 3.53 Üzerine duvak ve saç yontulmuş olan mezartaşı (V.B.M.A.)..... 71
Şekil 3.54 Şadırvan, 1950 (Yönetem, 1950, 5) 72
Şekil 3.55 Murad Paşa Camisi kuzeybatı cephesi ve Şadırvan, 1972, Schiele (A.A.E.F.A.) .. 73
Şekil 3.56 Şadırvan ve cami, 2008 73
Şekil 3.57 Şadırvana camiden bakış, 2008 73
Şekil 3.58 Şadırvan su haznesi, 2008 74
Şekil 3.59 Çeşme, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüş, 1949, Meyer (A.A.E.F.A.)..... 74
Şekil 3.60 Çeşme, 1963 ve 1972 (Egemen, 1993, 620)..... 75
Şekil 3.61 Çeşme, 2008 75
Şekil 3.62 Çeşme kitabesi, 2008..... 75
Şekil 3.63 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 yılı öncesi (Tanman, 2006, 320)..... 78
Şekil 3.64 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 öncesi (Tanışık, 1943, 283)... 79
Şekil 3.65 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 öncesi (Ayverdi, 1989, 547).. 79
Şekil 3.66 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 2008 80
Şekil 3.67 Sebil-Türbe bölümü ve şeyhlerin sandukaları, 2008..... 80
Şekil 3.68 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, ön cephe, 2008..... 80
Şekil 3.69 Sebil-Türbe bölümü, beşik kemerli dökme demir parmaklıklı pencereler ve arasında bulunan yuvarlak madalyonlar, 2008 81
Şekil 3.70 Çeşme ile Sebil arasında bulunan kapı, 2008..... 81
Şekil 3.71 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, saçak altı silmesinde bulunan ve 6 adet mermer levhaya yazılmış kitabe, 2008..... 81
Şekil 3.72 Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi, 2008..... 82
Şekil 3.73 Çeşme kemeri üstünde bulunan hadis ve her iki yanında bulunan ayetler, 2008.... 82
Şekil 3.74 Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi kitabesi, 2008 82
Şekil 3.75 Şirmerd Çavuş Türbesi ve Cami, 2008 83
Şekil 3.76 Şirmerd Çavuş Türbesi, 2008..... 84
Şekil 3.77 Şirmerd Çavuş ile kızı Kamerşah Hatun'un mezarları, 2008..... 84
Şekil 3.78 Şirmerd Çavuş Türbesi, plan ve kesit krokisi (Ünsal, 1969, 16) 85
Şekil 4.1 Murad Paşa Camisi, batı yönünden bakış, 2008 94

Şekil 4.2 Kuzeybatı cephesi boyunca devam eden son cemaat yeri, 2008 95
Şekil 4.3 Son cemaat yeri giriş aksı, her iki tarafında bulunan platformlar ve muhdes ahşap döşeme, 2008 95
Şekil 4.4 Sofaya harimden bakış, 2008 96
Şekil 4.5 Sofa ve harimi birbirine bağlayan kemer ve mermer korkuluk, 2008 96
Şekil 4.6 Tabhane kapılarına kadar kaydırılan harim zemini, 2008 97
Şekil 4.7 Muhdes ahşap kaplamalı sofa döşemesi, 2008 97
Şekil 4.8 Taçkapının iç mekândan görünüşü, 2008 98
Şekil 4.9 Taçkapının yanında (kuzeybatı yönünde) yer alan P1 penceresi, 2008 98
Şekil 4.10 Taçkapının yanında (güneybatı yönünde) yer alan P2 penceresi, 2008 99
Şekil 4.11 P1 penceresi duvar boşluğu ve ahşap tavan kaplaması, 2008 99
Şekil 4.12 P2 penceresi duvar boşluğu, şap döşeme, 2008 99
Şekil 4.13 Taç kapının bulunduğu kuzeybatı duvarında bulunan üst pencereler, 2008 100
Şekil 4.14 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan tabhane kapıları ve niş, 2008 100
Şekil 4.15 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan K5 kapısı, 2008 101
Şekil 4.16 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan mukarnaslı niş, 2008 101
Şekil 4.17 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan üst pencereler, 2008 102
Şekil 4.18 Sofanın güneybatı duvarı, 2008 102
Şekil 4.19 Sofanın güneybatı duvarında bulunan K6 kapısı, 2008 103
Şekil 4.20 Sofanın güneybatı duvarında bulunan müezzin mahfili, 2008 103
Şekil 4.21 Sofanın güneybatı duvarında bulunan üst pencereler, 2008 104
Şekil 4.22 Harim'e müezzin mahfilinden bakış, 2008 104
Şekil 4.23 Muhdes ahşap kaplamalı harim döşemesi, 2008 105
Şekil 4.24 Harim'in güneydoğu duvarında bulunan mihrap, 2008 105
Şekil 4.25 Mihrap önü muhdes ahşap kaide, 2008 105
Şekil 4.26 Mukarnaslı mihrap yaşmağı, 2008 106
Şekil 4.27 Harim güneydoğu duvarında bulunan minber, 2008 106
Şekil 4.28 Minber giriş kapısı, 2008 107
Şekil 4.29 Minber, köşk'e çıkış basamakları, 2008 107
Şekil 4.30 Minber, yan aynalık, kapatılmış sivri kemerli geçit, 2008 108
Şekil 4.31 Minberin harim dış duvar tarafındaki onarılmamış yan aynalığı, 2008 108
Şekil 4.32 Minber kapı kemerinin üst kısmında yer alan kitabe, 2008 109
Şekil 4.33 Harim, vaaz kürsüsü, 2008 109
Şekil 4.34 Harim, güneydoğu duvarı, 2008 110
Şekil 4.35 Mihrap duvarında bulunan P6 ve P5 pencereleri, 2008 110
Şekil 4.36 P6 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 111
Şekil 4.37 Mihrap duvarında bulunan üst pencereler, 2008 111
Şekil 4.38 Harim, kuzeydoğu duvarı, 2008 112
Şekil 4.39 Harimin kuzeydoğu duvarında bulunan P8 ve P7 pencereleri, 2008 112
Şekil 4.40 P7 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 113
Şekil 4.41 Harimin kuzeydoğu duvarında bulunan üst pencereler, 2008 113
Şekil 4.42 Harim, güneybatı duvarı, 2008 113
Şekil 4.43 Harimin güneybatı duvarında bulunan P4 ve P3 pencereleri, 2008 114
Şekil 4.44 P3 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 114
Şekil 4.45 Harimin güneybatı duvarında üst pencereler, 2008 114
Şekil 4.46 Sofa ve harim bölümlerinin arasındaki kemer üstünde, kubbe kasnağında bulunan pencere boşluğu, 2008 115
Şekil 4.47 İbadet mekânının kuzeydoğu tarafında yer alan tabhane odalarını birbirlerine bağlayan kemer, 2008 115
Şekil 4.48 Muhdes ahşap kaplamalı tabhane döşemesi, 2008 115
Şekil 4.49 Kuzey köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008 116

Şekil 4.50 Sofaya açılan giriş kapısı (K5), 2008 116
Şekil 4.51 Kuzeydoğu duvarında avluya açılan tabhane giriş kapısı (K2), 2008..... 117
Şekil 4.52 Muhdes taş kaplamalı tabhane giriş kapısı eyvanı döşemesi, 2008 117
Şekil 4.53 Kuzey köşede yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008..... 117
Şekil 4.54 Kuzeydoğu duvarında yer alan P10 penceresi, 2008 118
Şekil 4.55 P10 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 118
Şekil 4.56 Kuzeydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008 118
Şekil 4.57 Kuzeydoğu duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008..... 119
Şekil 4.58 Kuzey köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeybatı duvarı, 2008 119
Şekil 4.59 Kuzeybatı duvarında yer alan P9 penceresi, 2008 120
Şekil 4.60 P9 penceresi duvar boşluğu ve ahşap tavan kaplaması, 2008 120
Şekil 4.61 Kuzeybatı duvarında yer alan üst pencere, 2008..... 120
Şekil 4.62 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008 121
Şekil 4.63 Sofaya açılan giriş kapısı (K4), 2008 121
Şekil 4.64 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008..... 122
Şekil 4.65 Kuzeydoğu duvarında yer alan P11 ve P12 pencereleri, 2008..... 122
Şekil 4.66 P11 penceresi duvar boşluğu ve mermer döşeme, 2008 123
Şekil 4.67 P12 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 123
Şekil 4.68 Kuzeydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008 123
Şekil 4.69 Kuzeydoğu duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008..... 124
Şekil 4.70 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının güneydoğu duvarı, 2008 124
Şekil 4.71 Güneydoğu duvarında yer alan P13 ve P14 pencereleri, 2008..... 125
Şekil 4.72 P13 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 125
Şekil 4.73 Güneydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008 125
Şekil 4.74 İbadet mekânının güneybatı tarafında yer alan tabhane odalarını birbirlerine bağlayan kemer, 2008 126
Şekil 4.75 Muhdes ahşap kaplamalı tabhane döşemesi, 2008..... 126
Şekil 4.76 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008..... 126
Şekil 4.77 Sofaya açılan giriş kapısı (K3), 2008 127
Şekil 4.78 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008..... 127
Şekil 4.79 Güneybatı duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008..... 128
Şekil 4.80 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeybatı duvarı, 2008..... 128
Şekil 4.81 Kuzeybatı duvarında yer alan P15 penceresi, 2008 129
Şekil 4.82 P9 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 ... 129
Şekil 4.83 Kuzeybatı duvarında yer alan üst pencere, 2008..... 129
Şekil 4.84 Güney köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008..... 130
Şekil 4.85 Sofaya açılan giriş kapısı (K6), 2008 130
Şekil 4.86 Güney köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008..... 131
Şekil 4.87 Güneybatı duvarında yer alan P17 ve P16 pencereleri, 2008..... 131
Şekil 4.88 P17 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 132
Şekil 4.89 P16 penceresi duvar boşluğu, sıvalı tavanı ve mermer döşeme, 2008..... 132
Şekil 4.90 Güneybatı duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008..... 132
Şekil 4.91 Güney köşede yer alan tabhane odasının güneydoğu duvarı, 2008 133
Şekil 4.92 Güneydoğu duvarında yer alan P19 ve P18 pencereleri, 2008..... 133
Şekil 4.93 P19 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 134
Şekil 4.94 P18 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008 . 134
Şekil 4.95 Güneydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008 134
Şekil 4.96 Kuzeybatı cephesi (Son cemaat yeri cephesi), 2008 138
Şekil 4.97 Son cemaat yeri, giriş aksında orta kubbe, 2008..... 138
Şekil 4.98 Son cemaat yeri revağı, 2008 139
Şekil 4.99 Son cemaat yeri revağı, pembe granit ve yeşil porfir devşirme sütunları, 2008 ... 139

Şekil 4.100 Son cemaat yeri sütunlarının farklılık gösteren başlıkları, 2008 140
Şekil 4.101 Son cemaat yeri, mermer sütun kaidesi, 2008 140
Şekil 4.102 Kuzeybatı cephesi öğeleri, 2008 140
Şekil 4.103 Kuzeybatı cephesi, taçkapı, 2008 141
Şekil 4.104 Taçkapının Bursa kemerli giriş eyvanı, 2008 141
Şekil 4.105 Ahşap tablalı giriş kapısı, 2008 142
Şekil 4.106 Giriş eyvanının yan duvarlarında bulunan nişler, 2008 142
Şekil 4.107 Mukarnaslı niş yaşmakları, 2008 143
Şekil 4.108 Giriş kapısı kemeri, 2008 143
Şekil 4.109 Giriş kapısı kemeri üzerinde bulunan mermer kitabe, 2008 144
Şekil 4.110 Taçkapı sövesi üzerinde bulunan yıldız ve altıgen şeklinde bezemeler, 2008 144
Şekil 4.111 Son cemaat yerinin ikinci ve dördüncü birimlerinde, taçkapının her iki yanında bulunan P1 ve P2 pencereleri, 2008 144
Şekil 4.112 Son cemaat yerinin birinci ve beşinci birimlerinde P9 ve P15 pencereleri, 2008 145
Şekil 4.113 P9 ve P15 pencereleri aksında tabhane odalarına açılan üst pencereler, 2008 145
Şekil 4.114 Kuzeybatı cephesi, son cemaat yeri çatısı üstünde bulunan üst pencereler, 2008 145
Şekil 4.115 Kubbe kasnağında bulunan üst pencere (P32), 2008 146
Şekil 4.116 Son cemaat yerinde, alt pencerelerin arasında yer alan nişler, 2008 146
Şekil 4.117 Mukarnaslı niş yaşmağı, 2008 146
Şekil 4.118 Son cemaat yeri cephesi ve minare, 2008 147
Şekil 4.119 Minare kürsüsü ve giriş kapısı, 2008 147
Şekil 4.120 Minare pabuç bölümü, 2008 148
Şekil 4.121 Minare şerefe ve petek bölümleri, 2008 148
Şekil 4.122 Şerefe altı mukarnası, 2008 149
Şekil 4.123 Peteğin külaha geçiş yerinde bulunan girland motifi, 2008 149
Şekil 4.124 Minare şerefe kapısı, 2008 149
Şekil 4.125 Minare kürsüsünde bulunan güneş saatleri, 2008 150
Şekil 4.126 Minare kürsüsünde bulunan güneş saatleri, (Meyer, 1985, 40) 150
Şekil 4.127 Güneydoğu cephesi, doğu yönünden bakış, 2008 152
Şekil 4.128 Güneydoğu cephesi, güney yönünden bakış, 2008 153
Şekil 4.129 Güneydoğu cephesi, harim bölümü, 2008 153
Şekil 4.130 Harim cephesi, P5 ve P6 pencereleri, 2008 154
Şekil 4.131 Harim cephesi, üst pencereler, 2008 154
Şekil 4.132 Harim cephesi, kubbe kasnağında bulunan P35 penceresi, 2008 155
Şekil 4.133 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi, 2008 155
Şekil 4.134 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi P18 ve P19 pencereleri, 2008 156
Şekil 4.135 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi üst pencereler, 2008 156
Şekil 4.136 Harimin kuzeydoğusunda bulunan tabhane odası cephesi P14 ve P13 pencereleri, 2008 156
Şekil 4.137 Harimin kuzeydoğusunda bulunan tabhane odası cephesi, üst pencere, 2008 157
Şekil 4.138 Profilli taş saçak silmeleri, 2008 157
Şekil 4.139 Güneybatı cephesi, güney yönünden bakış, 2008 160
Şekil 4.140 Güneybatı cephesi, batı yönünden bakış, 2008 160
Şekil 4.141 Güneybatı cephesi, Millet Caddesi'nden bakış, 2008 161
Şekil 4.142 Güneybatı cephesi, tabhane odaları bölümü, 2008 161
Şekil 4.143 Tabhane odaları cephesi, tabhane odası giriş kapısı (K3), 2008 162
Şekil 4.144 Tabhane odaları cephesi, P16 ve P17 pencereleri, 2008 162
Şekil 4.145 Tabhane odaları cephesi, üst pencere, 2008 163

Şekil 4.146 Tabhane odaları cephesi ve geride harim-sofa cephesi, 2008 163
Şekil 4.147 Harim cephesi, P3 ve P4 pencereleri, 2008 164
Şekil 4.148 Harim cephesi, üst pencereler, 2008 164
Şekil 4.149 Tabhane odalarının batı tarafında birleşen son cemaat yeri revağı, 2008 164
Şekil 4.150 Kuzeydoğu cephesi, doğu yönünden bakış, 2008 167
Şekil 4.151 Kuzeydoğu cephesi, Vatan Caddesi'nden bakış, 2008 167
Şekil 4.152 Kuzeydoğu cephesi, tabhane odaları bölümü, 2008 168
Şekil 4.153 Tabhane odaları cephesi, tabhane odası giriş kapısı (K2), 2008 168
Şekil 4.154 Tabhane odaları cephesi, P12, P11 ve P10 pencereleri, 2008 169
Şekil 4.155 Tabhane odaları cephesi, üst pencereler, 2008 169
Şekil 4.156 Tabhane odaları cephesi ve geride harim-sofa cephesi,, 2008 170
Şekil 4.157 Harim cephesi, P7 ve P8 pencereleri, 2008 170
Şekil 4.158 Harim cephesi, üst pencereleri, 2008 171
Şekil 4.159 Sofa cephesi, kubbe kasnağında bulunan pencere (P37), 2008 171
Şekil 4.160 Tabhane odalarının kuzey tarafında birleşen son cemaat yeri revağı, 2007 171
Şekil 4.161 Son cemaat yeri revağı kemerleri ve gergi demirleri, 2008 172
Şekil 4.162 Sofa kubbesi, 2008 174
Şekil 4.163 Harim kubbesi, 2008 174
Şekil 4.164 Sofa ve harim kubbelerinin arasında bulunan kemer, 2008 175
Şekil 4.165 Sofa kubbesi geçiş öğesi, 2008 175
Şekil 4.166 Harim kubbesi geçiş öğesi, 2008 175
Şekil 4.167 Kubbelerin havadan görünüşü, 2005 (İ.B.B) 176
Şekil 4.168 Sofa ve harim kubbeleri, 2008 176
Şekil 4.169 Tabhane odası kubbesi, 2008 177
Şekil 4.170 Güneybatı tarafındaki tabhane odaları kubbeleri, 2008 177
Şekil 4.171 Son cemaat yeri revağı giriş aksında bulunan orta kubbe, 2008 178
Şekil 4.172 Son cemaat yeri kubbeleri, 2008 178
Şekil 4.173 Son cemaat yeri, kesme küfeki taşı duvar örgüsü, 2008 180
Şekil 4.174 Cephelerde kullanılan kesme küfeki taşı-iki sıra tuğla almaşık duvar örgüsü, 2008 181
Şekil 4.175 Minare, kesme küfeki taşı duvar örgüsü, 2008 181
Şekil 4.176 Son cemaat yeri, deniz kabuklu küfeki taşı döşemesi, 2008 181
Şekil 4.177 Minare, kürsü-pabuç bölümü arasında kesme küfeki taşı silme, 2008 182
Şekil 4.178 Tabhane cephesi pencere kemerleri, 2008 182
Şekil 4.179 Taçkapı ve tabhane kapısında iç kısımdaki kesme küfeki taşı söveleri, 2008 182
Şekil 4.180 Mermer taçkapı, 2008 183
Şekil 4.181 Tabhanenin mermer söveli giriş kapısı ve penceresi, 2008 183
Şekil 4.182 Son cemaat yeri revağı sütunları, 2008 184
Şekil 4.183 Son cemaat yeri giriş aksı mermer döşemesi, 2008 184
Şekil 4.184 Harim, yükseltilmiş döşeme altında kalan alt pencere mermer sövesi, 2008 184
Şekil 4.185 Mermer mihrap ve minber, 2008 185
Şekil 4.186 Alt sıra pencerelerin alt söve mermerleriyle aynı hizada bulunan üç sıra tuğla örgü, 2008 185
Şekil 4.187 Harim kubbesi saçak silmesinin altında bulunan üç sıra tuğla örgü, 2008 185
Şekil 4.188 Derz ve tuğla yüzeylerini kaplayan horasan harcı, 2008 186
Şekil 4.189 Alt pencere muhdes beton dışlık, 2008 186
Şekil 4.190 Alt pencere ve üst pencerede içlik, 2008 186
Şekil 4.191 Harim kubbe eteği, kalem işi bezeme, 2008 188
Şekil 4.192 Sofa kubbe eteği, kalem işi bezeme, 2008 188
Şekil 4.193 Harim ve Sofa kubbe göbeği, kalem işi bezeme ve rozetler, 2008 188
Şekil 4.194 Mihrap üstü kalem işi bezeme, 2008 188

Şekil 4.195 Alt pencere üstü kalem işi bezeme, 2008 189
Şekil 4.196 Taçkapı üstü kalem işi bezeme, 2008 189
Şekil 4.197 Tabhane odaları kubbe etek ve göbeği, kalem işi bezeme, 2008 189
Şekil 4.198 Son cemaat yeri kubbe etek ve göbeği, kalem işi bezeme, 2008 189
Şekil 4.199 Harimde mihrabın üst kısmından kubbeye kadar devam eden çatlak, 2008 191
Şekil 4.200 Harim ve sofa kubbeleri arasında kalan kemerde görülen çatlak, 2008 191
Şekil 4.201 Sofada taç kapıdan kubbeye kadar devam eden çatlak, 2008 192
Şekil 4.202 Üst pencere kemer kilit taşlarında ve pencere alt köşelerinde görülen çatlaklar, 2008 192
Şekil 4.203 Güneydoğu cephesinde, üst pencerelerin kilit taşlarında ve üstünde görülen çatlaklar, 2008 193
Şekil 4.204 Batı köşesinde bulunan tabhane odasının son cemaat yerine bakan duvarında görülen çatlaklar, 2008 193
Şekil 4.205 Güney köşesinde bulunan tabhane odasının güneydoğu duvarında görülen çatlaklar, 2008 194
Şekil 4.206 Vatan Caddesi yönündeki avlu giriş kapısının cadde yönüne doğru eğilmiş durumu, 2008 194
Şekil 4.207 Güneydoğu cephesinde görülen taş-tuğla almaşık duvar örgüsünde ve mermer sövelerdeki yüzey kirliliği, 2008 196
Şekil 4.208 Güneydoğu cephesinde parapet seviyesinde ve tretuarda görülen çiçeklenme ve yosunlanmalar, 2008 196
Şekil 4.209 Kuzeydoğu cephesinde parapet seviyesinde ve tretuarda görülen yosunlanmalar ve klima, 2008 196
Şekil 4.210 Son cemaat yeri döşemesinde görülen yosunlanmalar, 2008 197
Şekil 4.211 Son cemaat yerinde küfeki taşı ve mermer yüzeylerde görülen yosunlanmalar, 2008 197
Şekil 4.212 Avlunun beton kaplama zemini üzerinde oluşan yosunlanmalar, 2008 198
Şekil 4.213 Çörten ve saçak kurşunlarında oluşan bozulmalar, 2008 198
Şekil 4.214 Silme taşları derzlerinde oluşan açılmalar, 2008 198
Şekil 4.215 P6 ve P8 pencere sövelerinde parça kopmaları, 2008 199
Şekil 4.216 Minare kürsüsünde paratoner çubuğunun sebep olduğu bozulmalar, 2008 199
Şekil 4.217 Son cemaat yeri cephesinde kullanılan onarım taşları, 2008 201
Şekil 4.218 Son cemaat yeri döşemesinde yapılan bütünlemeler, 2008 201
Şekil 4.219 Son cemaat yeri sütun kaidelerinde yapılan bütünlemeler, 2008 202
Şekil 4.220 Kuzeydoğu tabhane giriş kapısının üstüne sonradan eklenen saçak, 2008 202
Şekil 4.221 Güneydoğu cephesinde özgün olduğu düşünülen hafifletme kemeri taş ve tuğlaları (P17 penceresi), 2008 202
Şekil 4.222 Güneydoğu cephesi, yenilenen hafifletme kemeri (P16 penceresi), 2008 203
Şekil 4.223 Güneydoğu cephesi, üst pencerede yerinden oynamış kemer kilit taşı, 2008 203
Şekil 4.224 Taçkapı, giriş kapısı kemeri, 2008 203
Şekil 4.225 İç mekânda duvarlar delinerek monte edilen klima tesisatı, 2008 204
Şekil 5.1 Mahmud Paşa Külliyesi vaziyet planı, (Müller-Wiener, 2002, 434) 208
Şekil 5.2 Mahmud Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 445,448) 209
Şekil 5.3 Mahmud Paşa Camisi harimi, mihrap, minber, hünkar mahfili (www.wowturkey.com) 210
Şekil 5.4 Mahmud Paşa Camisi son cemaat yeri revağı (www.mustafacambaz.com) 210
Şekil 5.5 Mahmud Paşa Camisi son cemaat yeri revağı öğeleri (www.wowturkey.com) 211
Şekil 5.6 Mahmud Paşa Camisi taçkapısı (Aslanapa, 2004, 94) 211
Şekil 5.7 Mahmud Paşa Camisi, güneybatı tabhane cephesi (www.wowturkey.com) 212
Şekil 5.8 Mahmud Paşa Camisi, güneybatı cephesi (www.wowturkey.com) 212
Şekil 5.9 Mahmud Paşa Camisi minaresi (www.wowturkey.com) 212

Şekil 5.10 Mahmud Paşa Camisi, sofa ve harim kubbeleri (www.wowturkey.com)..... 213
Şekil 5.11 Mahmud Paşa Camisi örtü sistemi (Kuban, 2007, 190)..... 213
Şekil 5.12 Rum Mehmed Paşa Külliyesi vaziyet planı, (Müller-Wiener, 2002, 456)..... 216
Şekil 5.13 Rum Mehmed Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 487-488)..... 217
Şekil 5.14 Rum Mehmed Paşa Camisi, tabhane odası bacası (www.wowturkey.com) 218
Şekil 5.15 Rum Mehmed Paşa Camisi harimi, mihrap, minber (www.wowturkey.com)..... 218
Şekil 5.16 Rum Mehmed Paşa Camisi, ahşap mahfili (Ayverdi, 1989, 486)..... 219
Şekil 5.17 Rum Mehmed Paşa Camisi, ahşap mahfili ve kubbeleri (www.wowturkey.com) 219
Şekil 5.18 Rum Mehmed Paşa Camisi son cemaat yeri revağı (Aslanapa, 2004, 118)..... 220
Şekil 5.19 Rum Mehmed Paşa Camisi taçkapısı (Ayverdi, 1989, 487) 220
Şekil 5.20 Rum Mehmed Paşa Camisi, doğudan bakış (www.wowturkey.com)..... 221
Şekil 5.21 Rum Mehmed Paşa Camisi, kuzeyden bakış (Kuban, 2007, 192) 221
Şekil 5.22 Davud Paşa Camisi, vaziyet planı (Müller-Wiener, 2002, 395) 224
Şekil 5.23 Davud Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 330-336) 225
Şekil 5.24 Davud Paşa Camisi, harim (Aslanapa, 2004, 130)..... 226
Şekil 5.25 Davud Paşa Camisi, harim (Eyice, 1993, 7)..... 226
Şekil 5.26 Davud Paşa Camisi, minber (Kuban, 2007, 211)..... 227
Şekil 5.27 Davud Paşa Camisi son cemaat yeri (www.mustafacambaz.com) 227
Şekil 5.28 Davud Paşa Camisi, taçkapı (www.mustafacambaz.com)..... 228
Şekil 5.29 Davud Paşa Camisi son cemaat yeri öğeleri (www.mustafacambaz.com) 228
Şekil 5.30 Davud Paşa Camisi, batıdan bakış (Eyice, 1993, 7)..... 229
Şekil 5.31 Davud Paşa Camisi, güneydoğu cephesi (Müller-Wiener, 2002, 396) 229
Şekil 5.32 Atik Ali Paşa Camisi, vaziyet planı (Müller-Wiener, 2002, 371)..... 233
Şekil 5.33 Atik Ali Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Yüksel, 2006, 164-165) 234
Şekil 5.34 Atik Ali Paşa Camisi, harim (Kuban, 2007, 210) 235
Şekil 5.35 Atik Ali Paşa Camisi, ibadet mekânı ile birleştirilmiş tabhane odaları (www.wowturkey.com) 235
Şekil 5.36 Atik Ali Paşa Camisi, mihrab (www.wowturkey.com) 236
Şekil 5.37 Atik Ali Paşa Camisi, minber (www.wowturkey.com) 236
Şekil 5.38 Atik Ali Paşa Camisi, ahşap mahfil (Yüksel, 2006, 169) 237
Şekil 5.39 Atik Ali Paşa Camisi, son cemaat yeri revağı (www.wowturkey.com)..... 237
Şekil 5.40 Atik Ali Paşa Camisi, taçkapı (www.wowturkey.com) 237
Şekil 5.41 Atik Ali Paşa Camisi, son cemaat yeri revağı öğeleri (www.wowturkey.com).... 238
Şekil 5.42 Atik Ali Paşa Camisi, güneydoğu cephesi (Müller-Wiener, 2002, 372)..... 238
Şekil 5.43 Atik Ali Paşa Camisi, kuzeydoğu cephesi (Kuban, 2007, 210) 239
Şekil 5.44 Atik Ali Paşa Camisi, kuzeyden bakış (www.wowturkey.com) 239
Şekil 5.45 Atik Ali Paşa Camisi harim kubbesi (www.wowturkey.com) 240
Şekil 6.1 Murad Paşa Camisi rölövesi-plan (Ayverdi, 1989, 467)..... 249
Şekil 6.2 Murad Paşa Camisi rölövesi-kesit (Ayverdi, 1989, 468)..... 249
Şekil 6.3 Murad Paşa Camisi rölövesi-plan (Gurlitt, 1912, 15.b levhası)..... 250
Şekil 6.4 Murad Paşa Camisi rölövesi-kesit (Gurlitt, 1912, 15.b levhası). 250
Şekil 6.5 Caminin kuzeybatı avlusunda bulunan ahşap yapılar, 1949 (A.A.E.F.A.) 251
Şekil 6.6 Son cemaat yeri döşemesi, toprak zemin ve minare giriş kapısı önünde bulunan set, 1920 (A.A.E.F.A.) 251
Şekil 6.7 Son cemaat yeri cephesi, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)..... 252
Şekil 6.8 Güneybatı cephesi, sonradan yükselmiş toprak zemin kotu, 1943, Schneider (A.A.E.F.A.)..... 252
Şekil 6.9 Son cemaat yeri giriş aksı döşemesinde bir sıra küfeki taşı (A.A.E.F.A.) 253
Şekil 6.10 Giriş kapısı eyvanı muhdes ahşap döşemesi, 2008 253
Şekil 6.11 Harim bölümü yükseltilmiş döşeme ve özgün döşeme izi, 2008..... 253

Şekil 6.12 Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluğun muhdes yükseltilmiş döşeme altında kalan çerçevesi, 2008 254
Şekil 6.13 Mihrap önünde bulunan muhdes kaide, 2008 254
Şekil 6.14 Muhdes kaide altında kalan mihrap çerçevesi, 2008 254
Şekil 6.15 Harimde yükseltilmiş döşeme altında kalan P3 pencere sövesi, 2008 255
Şekil 6.16 Kuzeydoğu yönündeki tabhane odalarının yan avluya açılan giriş kapısı (2K2) ve eyvanının taş döşemesi, 2008 255
Şekil 6.17 Güneybatı yönündeki tabhane odalarının yan avluya açılan giriş kapısı (2K3) ve eyvanının tuğla döşemesi, 2008 255
Şekil 6.18 Sofa ve harim kubbeleri arasında bulunan kemerin her iki tarafında bulunan kemer ayakları, 2008 256
Şekil 6.19 Muhdes müezzin mahfili, 2008 256
Şekil 6.20 Minberin sonradan kapatılmış olan geçit kemeri, 2008 256
Şekil 6.21 Gurlitt'in harim bölümü alt penceresi çizimi ve mevcut hali, 2008 257
Şekil 6.22 Son cemaat yeri cephesi, ahşap doğramalı pencere, 1949 (İ.A.M.E.A.) 257
Şekil 6.23 Üst örtüyle uyumsuz konumlandırılmış harim ve sofayı ayıran korkuluk, 2008 .. 258
Şekil 6.24 Güneybatı yönündeki tabhane odaları arasında yer alan ve sonradan açıldığı düşünülen kemer, 2008 258
Şekil 6.25 Güneybatı cephesi, tabhane odalarının baca duvarları, 2008 259
Şekil 6.26 Tabhane odaları ocak nişi, 2008 259
Şekil 6.27 Kuzeydoğu cephesinde iptal edilmiş baca çıkışları, 2008 259
Şekil 6.28 Murad Paşa Camisi güneybatı cephesi, kapatılmış olan P16 penceresi, 1943, Schneider (A.A.E.F.A.) 260
Şekil 6.29 Murad Paşa Camisi güneybatı cephesi, açılmış olan P16 penceresi, 1972, Schiele (A.A.E.F.A.) 260
Şekil 6.30 Önceden kapı oldukları düşünülen P16 penceresi ve P11 penceresi, 2008 261
Şekil 6.31 P16 penceresinin sıvalı olan duvar boşluğu tavanı, 2008 261
Şekil 6.32 Özgün detaylara sahip olan ahşap pervazların arka tarafında bulunan pencere kapakları için kanca yuvaları, 2008 261
Şekil 6.33 Son cemaat yeri cephesi, çift renkli revak kemerleri, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.) 262
Şekil 6.34 Çift renkli kemerlerin dökülen boya yerleri, 1927, Meyer (İ.A.M.E.A.) 262
Şekil 6.35 Dökülen boya ve sıva yerlerinden tuğla örgülü olduğu görülen revak iç kemerleri 1927, Meyer (İ.A.M.E.A.) 262
Şekil 6.36 Taç kapı sövesinin mermer yüzeyinde görülen aşınmalar, 2008 263
Şekil 6.37 Taç kapı sövesinin sol alt köşesinde görülen özgün sövenin profili, 2008 263
Şekil 6.38 Kuzeydoğu tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P10 pencere söve ve hafifletme kemeri, 2008 263
Şekil 6.39 Kuzeydoğu tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen tabhane giriş kapısı üstünde yer alan pencere kemeri, 2008 264
Şekil 6.40 Güneybatı tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P17 pencere söve ve hafifletme kemeri, 2008 264
Şekil 6.41 Güneybatı tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P17 penceresi üstünde yer alan pencere kemeri, 2008 264
Şekil 6.42 Güneybatı cephesi, restitüsyon önerisinde esas alınan pencere dışlıkları, 1927 (A.A.E.F.A.) 265
Şekil 6.43 Kuzeydoğu cephesi, restitüsyon önerisinde esas alınan pencere dışlıkları, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.) 265
Şekil 6.44 Restitüsyon önerisinde esas alınan tabhane odaları pencere dışlıkları, 1927, (A.A.E.F.A.) 266
Şekil 6.45 Restitüsyon önerisinde esas üst pencere dışlıkları, 1927, (A.A.E.F.A.) 266

Şekil 6.46 Kuzeydoğu cephesi, tabhane giriş kapısı (K2) kapısı üstünde bulunan hafifletme kemeri cepheden ve iç mekândan görünüşü, 2008 266
Şekil 6.47 Tabhane giriş kapısı (K2) üstünde bulunan L profil, 2008 267
Şekil 6.48 Güneybatı cephesi, tabhane giriş kapısı (K3) kapısı kemer aynası, 2008 267
Şekil 6.49 Güneybatı cephesinde tabhane giriş kapısı üstünde bulunan ahşap saçak, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.) 267
Şekil 6.50 Minare kürsüsüne eklemlenmiş olduğu görülen ahşap saçak, 1920, (A.A.E.F.A.) 268
Şekil 6.51 Güneybatı cephesinde görülen moloz taş örgülü hazire bahçe duvarı, 1943, (A.A.E.F.A.) 268
Şekil 6.52 Son cemaat yeri sütunları üstünde açılmış olan delikler, 2008 269
Şekil 6.53 Sütunların üstündeki delikler içinde bulunan paslanmış demir parçası, 2008 269
Şekil 6.54 Son cemaat yeri cephesi giriş aksı sütunları arasında bulunan demir parmaklık, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.) 269

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 5.1 Murad Paşa Camisi ile benzer örneklerin karşılaştırılması……243

ÖNSÖZ

İstanbul Tarihi Yarımada'da tarihi ulaşım aksı üzerinde yer alan ve en eski tarihli camilerinden biri olan Murad Paşa Camisi, Osmanlı mimarlığının erken döneminde gelişmiş olan "Tabhaneli Cami Tipi"nin İstanbul'daki sayılı örneklerinden biri olması sebebiyle mimarlık tarihi açısından önemli bir yapıdır. Aksaray'da İstanbul'un fethinden sonra imar faaaliyetleri sırasında inşa edilen, 20. yüzyılda bilinçsiz imar faaliyetleri sırasında bütünlüğünü yitiren Murad Paşa Külliyesi'nden geriye kalan ve yabancı bir çevrede yalnız bırakılmış olan Murad Paşa Camisi'nin belgelenerek gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için ve koruma sorunlarının vurgulanması amacıyla bu tez çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada, Murad Paşa Külliyesi üzerine yapılan bir araştırmanın sonuçları sunulmuştur. Murad Paşa Camisi'nin geçmişteki ve mevcut durumu ile mimari yapısı incelenmiş, cami çevresindeki değişim ve yoğun yapı dokusunun olumsuz yönde etkileri üzerinde durulmuştur. Murad Paşa Camisi'nin ayrıntılı rölöveleri hazırlanarak koruma sorunları saptanmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım ve araştırmalarım süresince tezimin gelişiminde yardımlarını ve hoşgörüsünü eksik etmeyen; tezimin bu aşamaya gelmesini sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Nadide Seçkin'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte yapıcı eleştiri ve fikirleriyle beni yönlendiren Yrd. Doç. Dr. Deniz Mazlum ve Yrd. Doç. Dr. Rabia Özakın'a; Osmanlıca çeviriler konusunda yardımlarından dolayı Sayın Muammer Ülker'e teşekkür ederim. Ayrıca bana daima destek olan aileme, eşim Aytuğ Gültekin'e ve tüm arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

MURAD PAŞA CAMİSİ RESTORASYON PROJESİ

Nilüfer GÜLTEKİN
Mimarlık, Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Fatih Aksaray'da, bugün Vatan ve Millet caddelerinin kesiştiği köşede bulunan Murad Paşa Külliyesi'nin yapımı 15. yüzyılın 2. yarısına tarihlendirilmektedir.

Murad Paşa Külliyesi fetih sonrası İstanbul'da yapılan ilk Osmanlı yapılarından olması açısından önemlidir. Bu külliye içinde yer alan ve Fatih döneminin önde gelen yapılarından olan Murad Paşa Camisi, yapıldığı dönemin mimari özelliklerini yansıtması sebebiyle Osmanlı Mimarisi'nde önemli bir yer alır.

Murad Paşa Külliyesi, cami, medrese, imaret ve hamamdan oluşan bir bütündür. Külliyeye daha sonraki dönemlerde şadırvan, çeşme ve zaman içinde oluşmuş bir hazire eklenmiştir. Vatan ve Millet caddelerinin açılması Aksaray'ın kimliğiyle beraber, külliyenin de değişmesine sebep olmuştur. 1929-1930 yılında medrese, 1956 yılında hamam bilinçsiz imar faaliyetleri sonucunda yıkılmıştır. Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılan Oğlanlar Tekkesi'nin sebil-türbe-çeşme grubu ile Şirmerd Çavuş Külliyesi'nin türbesi cami avlusuna taşınmıştır. Murad Paşa'nın yaptırdığı külliyeden geriye özgün konumunda sadece cami kalmıştır. Günümüzde cami avlusunda şadırvan, çeşme, hazire, Oğlanlar Tekkesi sebil-türbe-çeşme grubu ve Şirmerd Çavuş Türbesi yer almaktadır.

Çalışmada öncelikle 2. Bölüm'de, Aksaray'ın tarihsel gelişimi ve geçirdiği değişimler ele alınmıştır. 3. Bölüm'de Murad Paşa Külliyesi yapıları tek tek incelenmiş, arşiv çalışması yapılarak külliye yapılarının onarım belgeleri, vakfiyesi, eski haritaları, eski fotoğrafları ve çizimleri araştırılmıştır.

Bu çalışmalardan sonra 4. Bölüm'de, günümüze ulaşan külliyenin tek yapısı olan Murad Paşa Camisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, mimari, kütlesel ve taşıyıcı sistem özellikleri ile ele alınmıştır. Yapının 1/100 ölçekli analitik rölövesi hazırlanmış, mimari eleman etüdlerine indirgenen incelemede taşıyıcı sistem ve malzeme bozulmaları ve nedenleri araştırılmaya çalışılmıştır. Çizimler, belge, yazı ve fotoğraflarla desteklenmiştir.

5. Bölüm'de caminin restitüsyonuna veri oluşturulmak üzere eş zamanlı olarak benzer örnekler ile karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Güncel durumları da belgelenen yapıların Murad Paşa Camisi'ne göre daha fazla değişmiş ve yenilenmiş oldukları saptanmıştır. 6. ve 7. Bölüm'lerde mevcut durumun tespitinden sonra, elde edilen veriler doğrultusunda restitüsyon ve restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Bu araştırma ve tespitler sonucunda, bölgede mimari anlamda yapılan hatalı uygulamalara değinilmiş, caminin ve avlusunda yer alan diğer yapıların korunması gerektiği vurgulanmış, koruma önlemlerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Yapının koruma durumu, geçirdiği onarım ve restorasyonlar belirtildikten sonra mevcut durum hakkında bilgi verilerek, sorunların giderilmesi için koruma önerilerine değinilmiştir.

Anahtar kelimeler: İstanbul-Aksaray, Murad Paşa, Murad Paşa, Külliyesi, Külliyeler, Camiler, Tarihi Yarımada, Restorasyon, Koruma.

JÜRİ:

1. Doç. Dr. Nadide SEÇKİN
2. Yrd. Doç. Dr. Deniz MAZLUM
3. Yrd. Doç. Dr. Rabia ÖZAKIN

Kabul tarihi: 02.02.2009
Sayfa Sayısı: 387

THE RESTORATION PROJECT OF MURAD PASHA MOSQUE

Nilüfer GÜLTEKİN
Architecture, M.S. Thesis

ABSTRACT

Murad Pasha Complex's construction that is located at the intersection of Vatan and Millet Street in Fatih Aksaray, has been retrodated to the 2nd period of 15th Century.

Murad Pasha Complex is very important because of the fact that it is one of the first buildings contructed during Ottoman Empire in İstanbul. Murad Pasha Mosque is inside the Murad Pasha Complex, and it is one of the first structures constructred during Fatih's period. It plays an important role in Ottoman Architecture as it reflects characteristics of that particular period.

Murad Pasha Complex consists of a mosque, madrasah, public kitchen and hammam. A water tank with a fountain, individual fountain and a cemetery have been added to the complex through out the years. Construction of Vatan and Millet streets changed the identity of Aksaray as well as the complex. Poor planning led the madrasah to be demolished between 1929 and 1930, and the hammam in 1956. Later, Sebil-tomb-fountain group of Oğlanlar Lodge and Şirmerd Çavuş Complex have been moved to the mosques yard due to expansion of Millet Street. Only the mosque has remained in its condition that Murad Pasha has constructed. The water tank with a fountain, fountain, cemetery, Oğlanlar Lodge's fountain-tomb-fountain group and Şirmerd Çavuş Tomb are located in the mosque's yard today.

In this thesis, Section 2 addresses the development of Aksaray from a historical point of view. Section 3, examines the structures in the Murad Pasha Complex. Also included are the renovation certificates, foundation certificates, as well as the historic maps, images and drawings.

Section 4, examines the architectural, mass and structural properties of Murad Pasha Mosque, which is the only the structure remained from the complex. A 1/100 scaled drawing of the structure has been prepared. Deterioration of the structure and building materials, and the reasons associated have been researched. Supporting documents such as certificates, texts and images have been provided.

In section 5, compares the curent condition of Murad Pasha Mosque with similar structures that have been build at around the same period. In sections 6 and 7, after the existing situation have been determined, a restitution and restoration project have been prepared.

In conclusion of this research, faulty applications have been discussed in the architectural field. It has been pointed out that other structures located in the mosque and its yard should be protected and conservation precautions that need to be taken have been determined. After the existing condition of the structure has been determined, potential conservation precautions have been proposed.

Key words: İstanbul-Aksaray, Murad Pasha, Murad Pasha Complex, Complexes, Mosques, Historical Peninsula, Restoration, Conservation.

JÜRİ:

1. Doç. Dr. Nadide SEÇKİN
2. Yrd. Doç. Dr. Deniz MAZLUM
3. Yrd. Doç. Dr. Rabia ÖZAKIN

Kabul tarihi: 02.02.2009
Sayfa Sayısı: 387

1. GİRİŞ

Fatih Devri yapılarından olan Murad Paşa Külliyesi, dönemin gözde semtlerinden olan Aksaray merkezinde, Roma döneminin *"Forum Bous"*u üzerinde yer almaktadır. Osmanlı'nın ilk vezir külliyelerinden olup, 1473-1478 yılları arasında inşa edilmiştir. Günümüzde külliyeden kalan tek yapı olan cami, Osmanlı'nın erken döneminde ortaya çıkmış olan, "Bursa tipi cami" üslup özellikleri taşımakla birlikte, Bursa'daki örneklerinden farklılıklar göstermektedir. Murad Paşa Camisi, Bursa üslubunun İstanbul'daki sayılı örneklerinden olması ve klasik devir mimarisine geçiş dönemi özelliklerine sahip olması sebebiyle mimarlık tarihi açısından önemli bir yapıdır.

Murad Paşa Külliyesi ve çevresi, Osmanlı Dönemi sonlarında sıklaşan büyük yangınlar, özellikle 1950-1960 döneminde yoğunlaşan bilinçsiz imar faaliyetleri sonucunda özgün dokusunu bütünüyle yitirmiştir. Günümüzde külliyeden özgün konumunda kalan tek yapı olan cami, Vatan ve Millet caddelerinin kesiştiği kavşakta yer almaktadır.

1.1 Amaç

Tarihi İstanbul'un en eski ulaşım aksı üzerinde, İstanbul'un fethinden sonra yapılmış olan Murad Paşa Külliyesi'nin cami dışındaki yapıları ne yazık ki, son 80 yılda çeşitli sebeplerle yok olmuştur. İki büyük caddenin kavşağında, kendisine yabancı bir çevrede yalnız bırakılmış olan, İstanbul'un en eski tarihli camilerinden Murad Paşa Camisi'nin günümüze ulaşan durumu ile belgelenerek incelenmesi ve yapının gelecek kuşaklara aktarılmasına katkıda bulunmak amacıyla bu tez çalışması yapılmıştır.

Bu çalışmada; Murad Paşa Külliyesi hakkında günümüze değin ayrıntılı bir akademik araştırma olmaması sebebiyle, öncelikle yok olan külliye yapılarının belgelenmesi ve asıl araştırma konusu olan Murad Paşa Camisi'nin İstanbul'daki Erken Osmanlı Mimarisi'nin sayılı örneklerinden biri olması ayrıcalığı ile mevcut durumunun incelenmesi, koruma sorunlarının saptanıp, koruma projelerinin hazırlanması amaçlanmıştır.

Murad Paşa Külliyesi ile ilgili yapılmış olan akademik çalışmalar şunlardır: İ.Ü.E.F. Sanat Tarihi Bölümü'nde 1966 yılında Hülya Göl tarafından hazırlanmış "Murad Paşa Külliyesi" ve 1976 yılında Saliha Ark tarafından hazırlanmış "Aksaray-Şişhane Arasında Çeşitli İmar Faaliyetleri Sırasında Ortadan Kaldırılmış Mimari Eski Eserler" başlıklı lisans tezleri bulunmaktadır. Mimari inceleme ve değerlendirme ile korunmasına ilişkin akademik bir çalışma yoktur.

1.2 Kapsam ve Yöntem

Tez kapsamında, Murad Paşa Külliyesi'nin tarihi ve mimari özellikleri incelenmiş, İstanbul'da 15. yüzyılda Murad Paşa Külliyesi'nin yeri ve önemi araştırılmış, külliye yapılarının Aksaray'ın tarihsel gelişimi içinde geçirdikleri değişim varsayımsal olmayan bir yaklaşım yöntemi esas alınarak incelenmiştir. Külliyeden geriye kalan Murad Paşa Camisi'nin mevcut durumu belgelenirken plan ve cephe özellikleri, taşıyıcı sistemi, örtü sistemi, yapı elemanları ve yapım teknikleri ile malzemesi edinilebilen verilerle inceleme kapsamına alınmıştır.

Bu araştırma, mevcut yapı verilerinin yanı sıra, ulaşılabilen yazılı ve sözlü kaynaklarla sınırlı kalmıştır. Yıkılan külliye yapıları ile ilgili yazılı ve görsel belgelerin yetersizliği çalışmayı zorlaştırmıştır. Çalışma sürecinde varsayımlara dayanan bilgiler ve izler kaşısında yorumsuz kalınmış, bu bilgiler sadece aktarılmıştır. Ulaşılan bazı araştırma ve yayınlarda camiye yönelik eksik ve hatalı bilgilere rastlanmaktadır. Yine bazı kaynaklarda, caminin mevcut durumunu belgeleyen çizimlerde eksiklikler ve hatalar görülmektedir. Bunlar zaman zaman yanlış çıkarsamalara neden olsa da caminin kendisi yeterli verilere sahip olarak bunların düzeltilmesine bir ölçüde olanak tanımaktadır.

Çalışmaya, kaynak araştırması yapılarak başlanmıştır. Kaynak araştırması sırasında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Tapu Kadastro Müdürlüğü, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü, İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi ve Fotoğraf Arşivi, Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi ve Kütüphanesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Teknik Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphanesi, İRCİCA Kütüphanesi, Atatürk Kütüphanesi ve İslam Eserleri Merkezi Kütüphanesi öncelikle taranarak ilgili bilgi ve belgeler derlenmiştir.

Murad Paşa Camisi'nin günümüzdeki durumunun belgelenmesi tezin özgün ve önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Belgeleme yazı, çizim ve dijital fotoğraf ile yapılmıştır. Çizimler ve haritalar AutoCAD 2007 programı kullanılarak dijital ortama aktarılmıştır. Genel ve ayrıntılı fotoğrafik belgeleme yapılmıştır.

Rölöve, geleneksel ve çağdaş yöntemler bir arada kullanılarak tamamlanmıştır. Plan, kesit ve görünüş ölçüleri çelik ve lazer metre, total station, profil tarağı ve dijital fotoğraf makinesi yardımı ile alınmıştır. 705 noktada total station ile ölçümler yapılarak yapının genel hatları,

kubbe, kemer, pencere ve nişlerin açıklık ve yükseklikleri ölçülendirilmiştir. Rölöve çalışmalarından elde edilen detaylar ile caminin mimari ve taşıyıcı sistem çözümlemesi yapılmaya çalışılmıştır. Yapının bütün mekânları, cepheler ve kubbeler, plan özellikleri, cephe özellikleri, taşıyıcı sistem özellikleri, malzeme ve yapım tekniği açısından ele alınarak günümüzdeki durum ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Bu betimlemeler fotoğraflar ile desteklenmiştir.

Yapı üzerinde tespit edilen bütün hasarlar çizim, yazı ve fotoğraflar ile belgelenmiştir. Özellikle, 17 Ağustos 1999 depreminin yapıda var olan sorunları ne yönde etkilediği saptanmaya çalışılmıştır.

Restitüsyon çalışması yapılırken yapı üzerinde tespit edilen izler, özgün belgeler, eski fotoğraflar ve benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalardan faydalanılmıştır. Restorasyon için gerekli müdahalelerin belirlenmesinde, yapının özgün kimliğini ve bütünlüğünü korumak esas alınmıştır.

2. AKSARAY SEMTİ

Fatih ilçesine bağlı olan Aksaray semti, Fatih ve Eminönü ilçeleri ile Vatan Caddesi ve Millet Caddesi'nin kesiştiği yerde konumlanmaktadır. Semt, Aksaray Meydanı çevresinde, Gureba Hüseyin Ağa, Murat Paşa ve İnebey mahallelerinden oluşmaktadır. Unkapanı, Fatih, Laleli, Fındıkzade ve Yenikapı semtleriyle çevrilmiştir (Şekil 2.1).

Doğan Kuban Aksaray'ı; "*Yarımadayı en dar yerinden ve en alçak geçidinden geçerek ikiye bölen ve Haliç'le Marmara kıyılarını birbirine bağlayan berzahın (bugünkü Atatürk Bulvarı) Bayrampaşa (Lykos) Vadisi* ile kesiştiği düzlükte yer alan semt*" olarak tanımlamaktadır (Kuban, 1993, 161).

Şekil 2.1 Aksaray semtinin uydu fotoğrafı, 2005 (İ. B. B.).

---

* Bayrampaşa Deresi (Lykos Deresi) bugün tamamen kurumuş olup, Aksaray'ın ortasından geçerek Yenikapı'dan Marmara'ya dökülmekteydi. Dere, Kauffer'in 1786 tarihli haritasında görülmektedir. 18. yüzyıl kaynaklarında bugünkü Vatan Caddesi'nin yerinde bulunan Bayrampaşa Deresi üzerinde büyük bir ahşap köprü olduğu yazılıdır (Koçu, 1958, 534).

2.1 Aksaray'ın Tarihçesi

Aksaray semti, Roma döneminde 13 idari bölgeye ayrılarak yönetilmiş olan Kontantinopolis'in 9. bölgesi içinde yer almaktaydı. Aksaray semti sınırları içinde kalan Bous Forumu (Şekil 2.2), 4. ve 6. yüzyıllarda Eleuterius Limanı*'na yakın olması ve Roma döneminde Kontantinopolis'in omurgası olan Mese yolunun Lykos Deresi ile birleştiği düzlükte olması sebebiyle önemli bir ticaret ve ulaşım merkezi olmuştur. Bous Forumu efsaneye göre adını, Pergamon'dan getirilen ve adak törenlerinde fırın olarak kullanılan, öküz (bous) biçimindeki büyük tunç kazandan almıştır. Forumun yerine ve biçimine ilişkin kesin tanımlar olmayıp, Kuban'a göre, heykellerle donatılmış revaklı bir meydandır (Kuban, 2004, 85-86). Konumu için en uygun yerin, bazı kalıntıların bulunmuş olduğu Murad Paşa Camisi'nin güneyi ya da güneydoğusu olduğu düşünülmektedir (Müller-Wiener, 2002, 254) (Şekil 2.3). Konstantin Forumu, Tauri Forumu, Bous Forumu ve Arkadius Forumu gibi forumlarla, bunları birbirine bağlayan şehir içi ana yol durumundaki güzergâh olan Mese, Bous Forumu'nun bulunduğu Lykos Deresi vadisinde son buluyordu. Bu güzergâh, forumların kalkmasına karşın günümüze değin değişmeden gelmiştir. Bugünkü Beyazıt Meydanı'nın batısında ikiye ayrılan Mese, yarımadanın güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yer almakta olup, bugün yolun en fazla korunduğu bölüm Divanyolu-Aksaray-Laleli arasıdır (Cezar, 2002, 20; Kuban, 2004, 70-71).

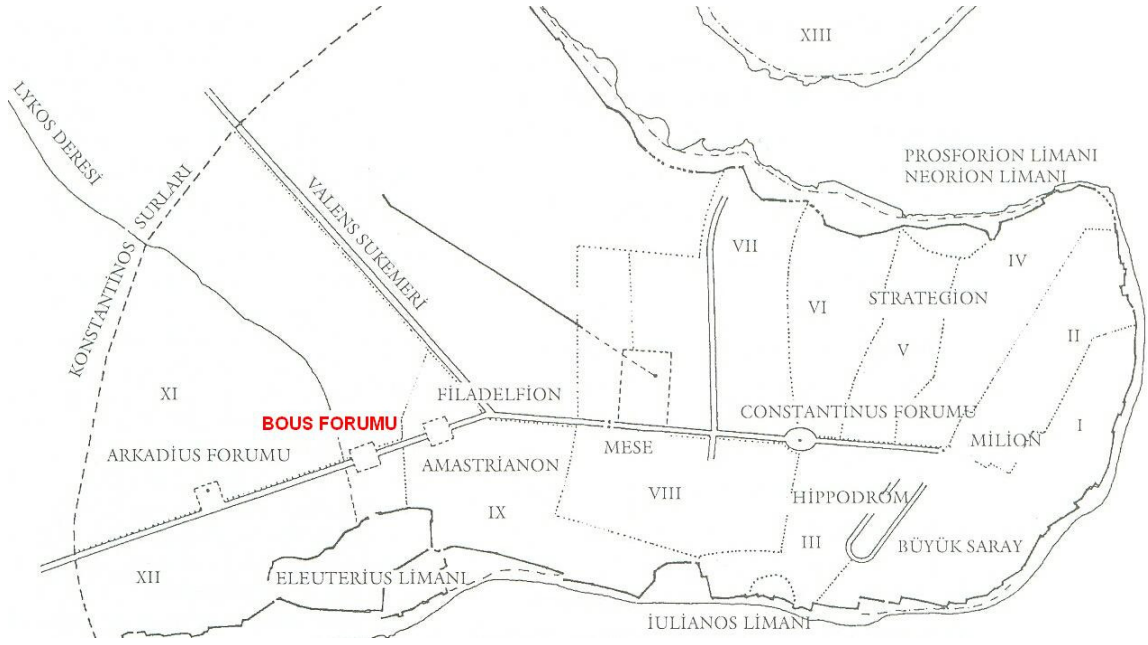

Şekil 2.2 Konstantinopolis planı 330-337 (Kuban, 2004, 33).

* Eleuterius Limanı, kentin kuruluşu sırasında Lykos Deresi ağzına yapılmış olup, bugünkü Yenikapı'da bulunmaktaydı. Marmara kıyılarındaki en büyük ve eski limanı olan Eleuterius Limanı ithal edilen tahılın ana giriş noktasıydı. Eleuterius Limanı, 4. yüzyılın sonunda Lykos Deresi'nin taşıdığı çamurlar ve alüvyonlarla dolarak Langa bostanları olmuştur (Kuban, 2004, 63; Eyice, 1980, 97).

Fetihten 50-60 yıl öncesinden itibaren bakımsız kalan ve nüfusu azalan Konstantinopolis, Patrik Gennadius'a göre, "*Fakir ve büyük kısmı gayri meskûn bir harabeler şehri*" idi (Cezar, 2002, 20). Eyice, "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi" adlı makalesinde, Bizans döneminde Theodosius surları ile sınırlanan şehrin her tarafında yerleşme olmadığını, bazı bölgelerin boş veya ekili alanlardan oluştuğunu yazmaktadır (Eyice, 1980, 107) (Şekil 2.4). Fetih sırasında da yağmalanan şehrin, fetihten sonra iskânı ve imarına öncelik verilmiş ve sürgün usulüyle şehre nüfus getirilip yerleştirilmiştir (İnalcık, 1999, 78). Aksaray İstanbul'a getirilen Türk ailelerinin ilk yerleşme yerlerindendir. Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamlarından İshak Paşa'nın Karamanoğulları'nı yenmesinin ardından Aksaray halkının bir bölümü buraya yerleştirilmiş ve semt bugünkü adını almıştır (Koçu, 1958, 535). Aksaray adının kökenine ilişkin diğer bir yorum da, İmparatoriçe İrene'nin sarayının Aksaray'da bulunmasıdır (Kuban, 2004, 188; Cezar, 2002, 39).

Kentin yeniden imarı için, fetihten yaklaşık on yıl sonra yapım etkinliklerine başlanmıştır (Kuban, 2004, 199). Murad Paşa'nın, Bous Forumu yakınına inşa ettirdiği külliye ve çevresi 15. yüzyılın sonlarında giderek önem kazanmış ve bölgede yeni mahalleler kurulmuştur (Kuban, 2004, 204, 223) (Şekil 2.5-6).

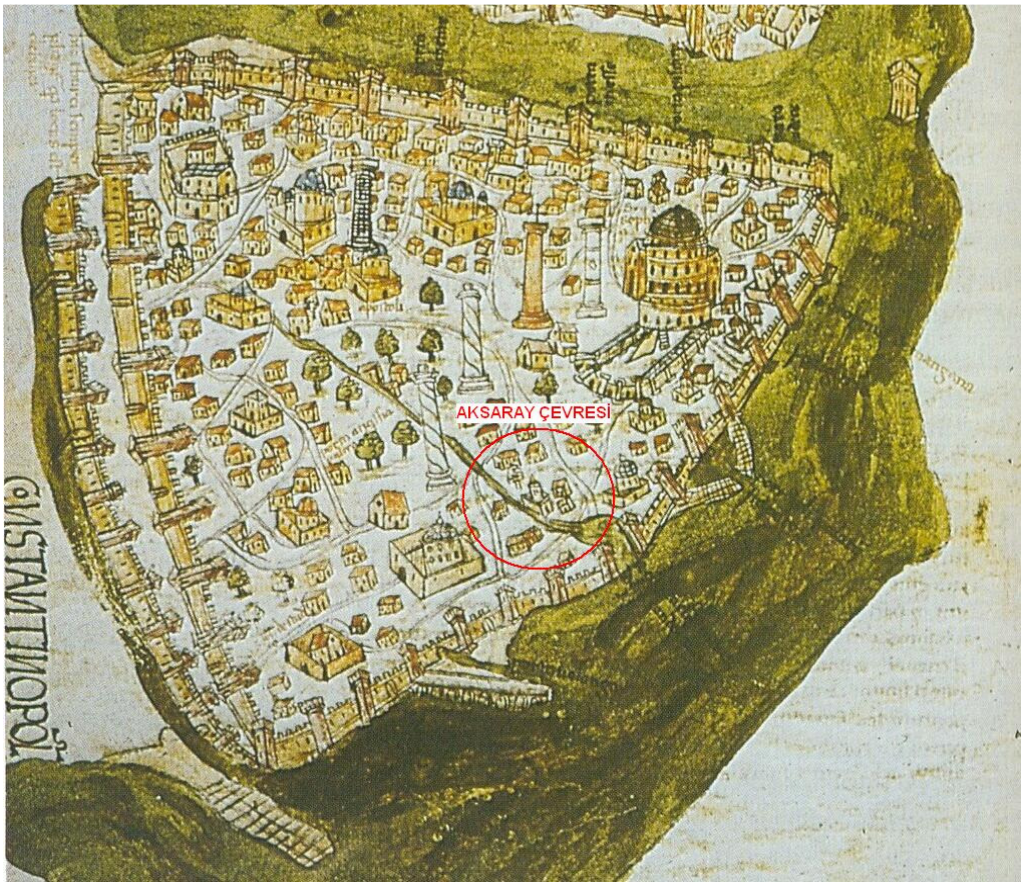

Şekil 2.3 Buondelmonti'nin Constantinopolis Planı, yaklaşık 1420 (Kuban, 2004, 164).

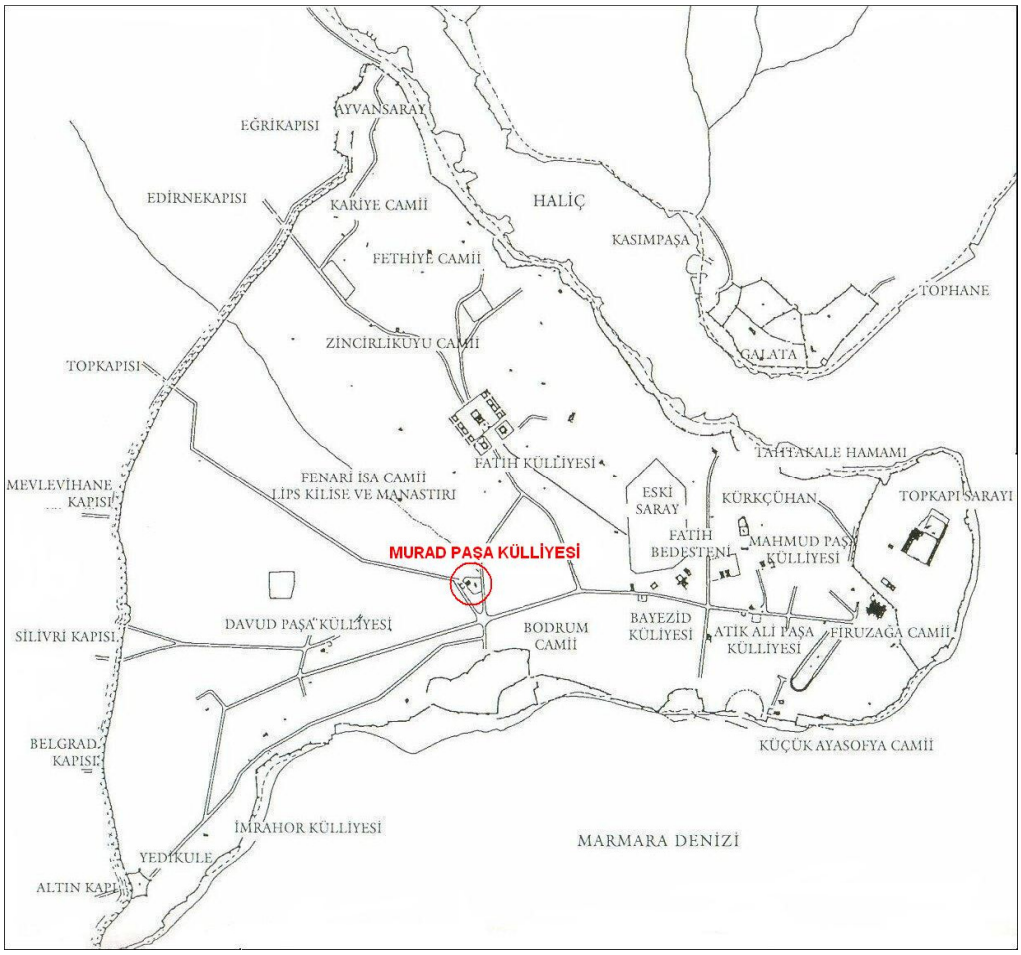

Şekil 2.4 İstanbul Kent Planı, 1453-1520 (Kuban, 2004, 164).

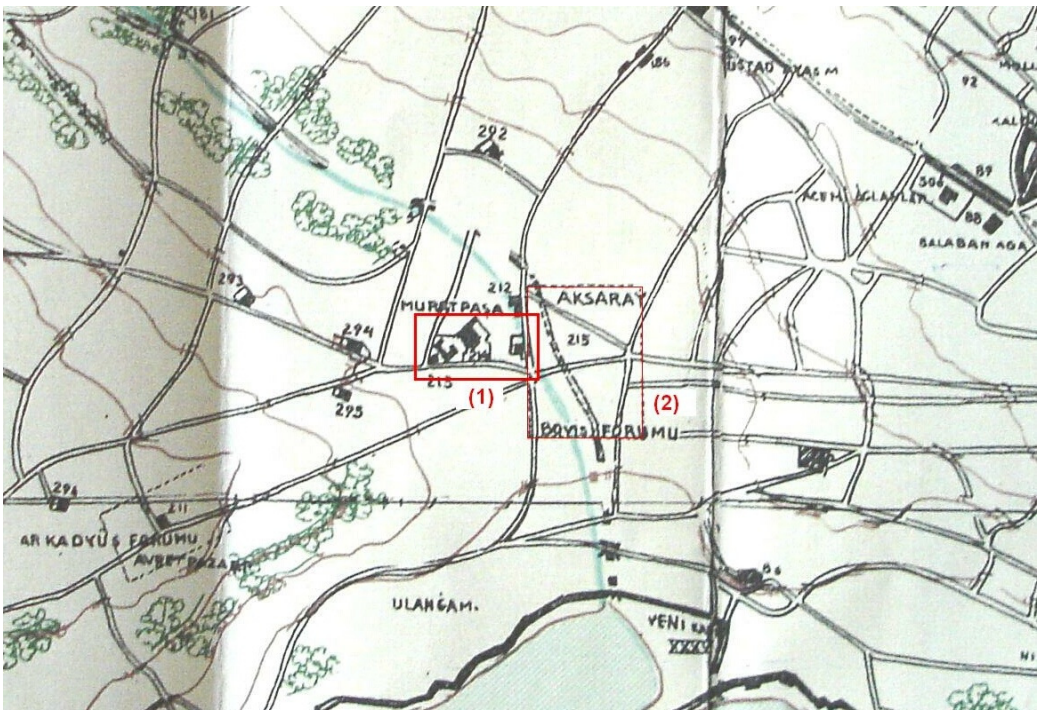

Şekil 2.5 Murad Paşa Külliyesi (1) ve Bous Forumu (2), (1453-1481), (Ülgen, 1939).

16.yüzyılın ortalarında İstanbul'da bulunan 13 nahiye ve her nahiyede 5-30 mahalle vardı. İlk kurulan nahiyelerden olan Murad Paşa nahiyesi, Aksaray'da Murad Paşa Külliyesi etrafında kurulmuş 12 mahalleden oluşmaktaydı (Kuban, 2004, 190). Bugünkü Aksaray, Laleli, Cerrahpaşa, Langa ve Yenikapı bölgelerini kapsayan nahiye önceleri az bir nüfusa sahipti. 2. Bayezid döneminde bölgede 11 mahalle daha kurulmuştur (Kuban, 1993, 161; İnalcık, 2001,226). Matrakçı Nasuh'un albümünde 16. yüzyıla ait minyatürde, Fatih Camisi yakınında sağ yan tarafında bulunan caminin Murad Paşa Camisi'ni betimlediği düşünülmektedir (Şekil 2.6).

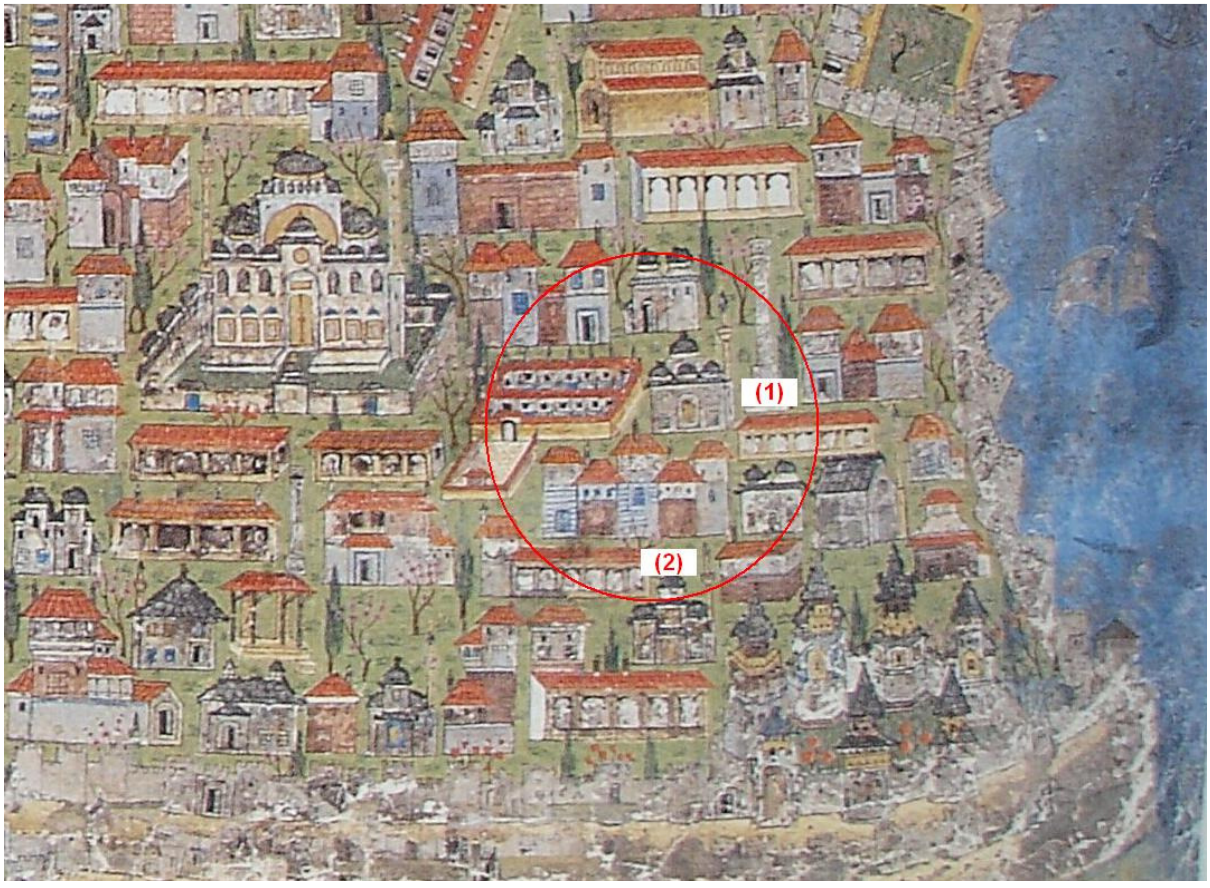

Şekil 2.6 Matrakçı Nasuh'un 16. yüzyıla ait minyatüründe: 1) Murad Paşa Camisi 2) Yeni Odalar'a ait olduğu düşünülen yapı grubu (Matrakçı, 1976).

2. Bayezid'in hükümdarlık döneminden başlayarak 17. yüzyıla değin, kentin denizden uzak batı kesimi Türk yoğunluklu ve en dindar kesimin yaşadığı yer olmuştur. Aksaray konumu itibariyle, kentin nüfus dağılımı açısından, Hıristiyan ve Müslüman cemaatler arasında bir buluşma meydanı durumundaydı (Kuban, 2004, 250; Kuban, 1993,162).

3. Murad döneminde (1574-1595) 40.000 kadar yeniçerinin büyük bir bölümü Aksaray'da yaşamakta idi. Eski ocak disiplini bozulmuş, sürekli karışıklık çıkaran yeniçeriler yarattıkları anarşi ortamı ile Aksaray'a kötü bir şöhret kazandırmıştır. 1826 yılında çıkardıkları bir isyan sonrasında Et Meydanı'nda kuşatılarak ortadan kaldırılan yeniçeriler olayı Vaka-i Hayriye (Hayırlı olay) olarak adlandırılmıştır. Bu döneme kadar yeniçeriler kent yaşamında önemli bir öğe oldukları için, Aksaray daima çok canlı ve olaylarla dolu bir semt olarak tanınmıştır (Kuban, 1993, 162).

1588–1703 yıllarında klasik siluetini kazanan İstanbul'un nüfus yoğunluğu artmış, buna bağlı olarak ticaret yoğunluğunun da artması ile ana ulaşım aksının genişleyerek Beyazıt'tan Aksaray ve Fatih'e doğru uzandığı görülmektedir (Kuban, 2004, 270-271). Eminönü, Beyazıt, Aksaray, Fatih, Ayvansaray, deniz ve karayoluyla gelen tüccarların, mal ve para değişimini gerçekleştirdikleri bir alan olmuştur (Cantay, 2002, 84).

19. yüzyıla kadar, Bayrampaşa vadisinin surlarla Aksaray arasındaki bölümünde bahçe ve bostanlar yer almaktaydı. Aksaray, bu büyük yeşil alanların arasında, kentin ana ulaşım aksının üzerinde ve Marmara kıyılarına yakın olması sebebiyle gözde bir semtti. Kuban, Aksaray'ın 17. yüzyılda konut alanı olarak itibarlı bir semt olduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi, Ayşe Sultan ve Kara Mustafa Paşa saraylarının Aksaray'da bulunduğunu bildirmektedir. Bu yapılar kent planının sık sık değişmesine yol açan yangınlar sonucu ortadan kalkmıştır (Kuban, 1993, 161-162).

Kentin en alçak alanında olması, Bayrampaşa Deresi*'nin denize akıntısının kesilmesi sebebiyle Aksaray Meydanı'nında sık sık su baskınları yaşanmakta idi (Kuban, 1993,161; Eyice, 2006, 14). Aksaray'ın ahşap evleri ve anıtları yangınlar ve depremlerle de çok zarar görmüştür. 8 Mayıs 1890 (H. 18 Ramazan 1307) tarihinde Horhor yangınında Gureba Hüseyin Ağa ve Murad Paşa mahallelerinde 200 bina yanmıştır (Koçu, 1958, 539). 23 Temmuz 1911 (H. 26 Recep 1329) tarihinde Aksaray yangınında 2400 ev, 15 fırın, 3000 dükkân, 16 cami ve mescid, 2 medrese, 3 hamam ve birçok türbe, tekke ve mektep yok olmuştur (Koçu, 1958, 539-541). Murad Paşa Külliyesi'nin bu yangınlarda ne ölçüde etkilendiği konusunda ulaşılabilen bir bilgi ve belge bulunmamaktadır**.

---

* Bugün Bayrampaşa Deresi yatağının altında metro hattı bulunmaktadır.

** Yapılan araştırmada gazeteler taranmamıştır.

2.1.1 Tarihi Doku

Aksaray, tarihi dokusunu büyük ölçüde yitirmiş olmasına karşın anıtsal yapılarının bir bölümü ayakta kalabilmiştir (Ek 1.5). Bunların en önemlisi çalışmamızın konusu olan Murad Paşa Camisi'dir.

Bir diğer önemli yapı, 15-16. yüzyıla tarihlenen yeniçeri odalarıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Aksaray'da yeni ve büyük bir kışla yapılarak eskisine "Eski Odalar", yenisine "Yeni Odalar" adı verilmiştir. Büyük ahşap yapılar grubu olan Yeni Odalar, Etmeydanı önünde yer almakta olup, 17. yüzyıl sonlarında giderek terk edilmiş ve ayaklanmalarda toplanılan bir yer haline gelmiştir. Kışlanın yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte, Etmeydanı Mescidi'nin kışlanın ortasında bulunduğu bilgisi vardır. Matrakçı Nasuh'un albümünde 16. yüzyıla ait minyatürde, Yedikule'nin sol üst tarafında kırma çatılı 5 kapısı olan yapı grubunun Yeni Odalar'ı betimlediği düşünülmektedir (Çiftçi, 2004, 45) (Şekil 2.6). Kauffer'in yaptığı planda bu yapılar, Ahmediye Camisi çevresinde, Sofular Camisi civarında gösterilmektedir (Kuban, 2004, 284; Koçu, 1958, 535; Kuban, 1993, 162-163).

Aksaray'ın tarihi dokusunun yakın tarihli yapılarından biri, 1871 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Valide Sultan tarafından yaptırılan Pertevniyal Valide Sultan Camisi'dir (Şekil 2.7). Yapının iç, dış süslemeleri ve detayları, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı mimarisinde hâkim olan eklektik (seçmeci) üslupta yapılmıştır (Kuban, 1993, 163; Cezar, 2002, 546). 1956-1960 dönemindeki imar faaliyetleri sırasında Pertevniyal Sultan'ın türbesi, muvakkithane ve sebil kaldırılmıştır (Batur, 1993, 362).

Bir diğer önemli yapı, Eski Aksaray Meydanı'ndan Cerrahpaşa'ya çıkan yolun başında bulunan ve 1957 yılında yıkılmış olan Aksaray Karakolu'dur. Reşat Ekrem Koçu'ya göre eski bir yeniçeri kolluğunun yerine yapılmış olan yapı, Neo-Klasik üslupta olup karakteristik bir revağı bulunmaktaydı. Kâgir iki katlı yapının giriş kısmı dört mermer sütunlu bir saçak altından olup, üstünde bir balkon bulunmaktaydı. Karakol, Menderes dönemi imar faaliyetleri sırasında yıkılmıştır (Koçu, 1958, 537-538; Kuban, 1993, 163).

Aksaray'da bu yapılar dışında bulunan mahalle mescitleri, tekkeler, sıbyan mektepleri ve çeşmeler gibi bazı kamu yapıları değişikliklere uğrayarak günümüze kadar gelmiştir.

Şekil 2.7 Pertevniyal Valide Sultan Camisi (Cezar, 2002, 542).

2.2 Semtin Geçirdiği Değişimler

2.2.1 1856 Öncesindeki Planlama Anlayışı

İstanbul tarihi yarımadada mahalleler, dini merkezlerin etrafında organik olarak gelişmiştir. Konstantinopolis'in ana aksı üzerinde bulunan forumlar üzerine Osmanlı döneminde genellikle büyük anıtlar yapılmış, Aksaray'da da Bous Forumu yakınında Murad Paşa Camisi ve Pertevniyal Valide Sultan Camisi inşa edilmiştir. 19. yüzyılın ilk yıllarında Türk-İslam kenti karekterini sürdüren tarihi yarımadada, yapı adaları arasında geleneksel yol dokusunun özelliği, meydanların olmamasıydı. Başlıca açık alanlar cami ve külliyelerin avlularıydı. Sokaklar, kısa, dar, yön değiştiren, çıkmaz sokağa dönüşen organik bir yapıdaydı. Semtlerde gelir ve sınıf ayırımı olmaması sebebiyle değişik tip konutlar bir arada bulunmaktaydı (Çelik, 1996, 5-7; Kuban, 2001, 5-6).

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, büyük yangınlar sonrasında yeni yapılaşma bir plana göre olmadığı için, her seferinde kentin sokak dokusu ve konutları değişmiş, topoğrafik verilere uyan organik bir gelişme göstermiştir (Kuban, 2001, 3). Yangın tehlikesini azaltmak için kentsel yenileme düzenlemeleri ilk kez 19. yüzyılda yabancı danışmanların yardımıyla yapılmıştır. II. Mahmud'un (1808-1839) danışmanlarından, Prusyalı Mareşal Helmuth von

Moltke, Prusya Hükümeti tarafından bir İstanbul haritası hazırlamakla görevlendirilmiş, eski kentin ıslahı için de bir geliştirme planı yapmıştır. Sokakların genişletilmesi ve meydanların yapılması yönünde olan Moltke'nin önerileri İstanbul'daki planlama konusundaki ilk girişimdir. İlk inşaat yönetmeliği, Moltke'nin önerileri göz önüne alınarak hazırlanan 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'dir (Kuban, 2004, 351-352).

2.2.2 1856 Aksaray Yangını ve Sonrasındaki Planlama Anlayışı

1856 Aksaray yangını ve 1865 Hocapaşa yangını kent dokusunun yeniden şekillenmesinde önemli bir etken olmuştur. 650'den fazla binanın yandığı Aksaray yangınından sonra İtalyan mühendis Luigi Storari bölgenin yeniden imarı için görevlendirilmiş, ilk kez yangın yerinin sistematik bir haritası çıkarılmıştır. Yangın bölgesinde sokaklar ile bina arsalarının sınırlarının yeniden saptanması işlemi başlatılmıştır (Cezar, 2002, 319). Luigi Storari'nin bölge için hazırladığı planda İstanbul'da ilk defa iki yolun kesiştiği kavşak, küçük sekizgen bir meydan oluşturacak şekilde genişletilmiş ve bir yanında 1871'de Valide Sultan Camisi yapılmıştır. Semtin ana aksı olan Aksaray Caddesi'nin önemini vurgulamak için bu kavşak yol boyunca üç kez daha kullanılmış, diğer sokaklar da caddeye göre hizalanarak çok düzgün olmayan bir ızgara plan oluşturulmuş, çıkmaz sokaklar açılmıştır (Şekil 2.8,9). Ana arter olan Aksaray Caddesi 9.50 m, diğer sokaklar 7.60 m ve 6.00 m genişliğinde düzenlenmiştir (Çelik, 1996, 45-46; Kuban, 2004, 355). Yerasimos, Luigi Storari tarafından yapılan bu ilk düzenlemelerin eski kent dokusunun giderek değişmesine sebep olduğunu belirtmektedir (Yerasimos, 2005, 44). Semtin eski mahallelerinde özellikle yangınlardan sonra inşa edilen camiler, kâgir evler ve apartmanlar batılı üslupların da kullanılmasını genelleştirmiştir. Aksaray meydanında inşa edilen Pertevniyal Valide Sultan Camisi, eski dokuya tamamen yabancıdır (Kuban, 2004, 372).

Sirkeci'den Marmara'ya kadar 3000'den fazla yapının yandığı 1865 Hocapaşa yangınından sonra, sokakların iyileştirilmesi için Islahat-ı Turuk Komisyonu kurulmuş, 1869 yılına kadar planlama çalışmaları bu komisyonla yürütülmüştür. Geometrik, ızgara planlı sokaklar, çıkmaz sokakların engellenmesi ve kanalizasyon sistemi Hocapaşa yangınından sonra gerçekleştirilmiştir. Stolpe haritası ise bu dönemde değişimin hızlı olmadığını göstermektedir (Çelik, 1996, 47; Kuban, 2004, 354) (Şekil 2.10).

Kara ulaşımına kolaylık getiren ilk atlı tramvay şirketi 1864'te işletmeye açılmış, Eminönü-Sirkeci-Divanyolu-Beyazıt-Aksaray hattında çalışmaya başlamıştır. Tramvay sisteminin dokunun karekterini değiştirmediği, Aksaray'da yapılara çok yakın geçen tramvay hatlarının bulunduğu bilinmektedir (Cezar, 2002, 316; Kuban, 2004, 340, 360).

II. Abdülhamid'in 1909'da tahttan indirilmesinden sonra İttihat ve Terakki idarecileri de son dönemin padişahları gibi İstanbul'u modern bir başkent yapma çabası göstermişlerdir. Bu dönemde atanan ilk şehremini Halil Edhem Bey olmuştur. Lyon Belediyesi başmühendisi Auric'e, Beyazıt ile Aksaray arasında kalan, yanan bölgedeki ızgara planı yaptırılmıştır. Ayrıca, yeni bir kanalizasyon sistemi yapılmış ve Moltke'nin önerdiği Unkapanı-Yenikapı arasındaki yol (bugünkü Atatürk Bulvarı) açılmıştır. Cemil Paşa'nın şehremini olduğu dönemde (1912-14), yangınlardan büyük zarar gören Aksaray yenilenmiş, yeni sokaklar açılmış ve kanalizasyon genişletilmiştir (Şekil 2.11-13). Beyazıt ile Aksaray arasındaki cadde genişletilmiş, pek çok önemli sokak ve cadde kaplanmıştır (Kuban, 2004, 377-378).

İstanbul'un planlanmasını 1936–1950 yıllarında Fransız mimar Henri Prost yönlendirmiştir (Kuban, 2004, 385). Unkapanı-Aksaray aksı (Atatürk Bulvarı) ve Aksaray meydanı düzenlemesi Prost planına uygun olarak yapılmıştır (Kuban, 2004, 387). Adnan Menderes dönemine kadar Aksaray Meydanı ve çevresinin oldukça yeşil bir görünümü vardı. Aksaray Parkı, 1937-1938 yıllarında, yeni kent düzenlemeleri sırasında, bir bostan üzerinde yapılmıştır. Langa meyhaneleri ve ünlü Yeşil Tulumba Kahvesi gibi eğlence yerleri burada yer almaktaydı. Aksaray Meydanı, ortada büyük ve bol ağaçlıklı refüj, meydanı çevreleyen Valide Sultan Camisi, Aksaray Karakolu ve her iki tarafından da ahşap, gösterişsiz dükkânlardan oluşmaktaydı (Şekil 2.14). Deniz tarafında bulunan birkaç sokak üzerinde çarşı alanı, tramvay terminali ve depoları bulunmaktaydı. Aksaray çarşısı büyük ve ünlüydü. Nüfusun çoğunluğu İstanbul yerlisi olan Müslümanlardan oluşuyordu. Geleneksel yaşamı sür-düren bir sosyal yapısı vardı. Aksaray, anıtsal yapıları, kent dokusu, konakları ve mütevazı evleriyle II. Dünya Savaşı sonuna kadar korunabilmişti (Kuban, 1993, 163) (Şekil 2.15-19). Ancak, Prost planı II. Dünya Savaşı sonrasında, İstanbul'un nüfusunun hızla artması karşısında yetersiz kalmıştır. 1950'li yıllarda, İstanbul'un nüfusu artmakta, gecekondulaşma başlamaktaydı. İstanbul'un hızla bir sanayi kentine dönüşmesi sürecinde Aksaray da bu değişimden olumsuz yönde etkilenmiştir (Tapan, 1998, 80).

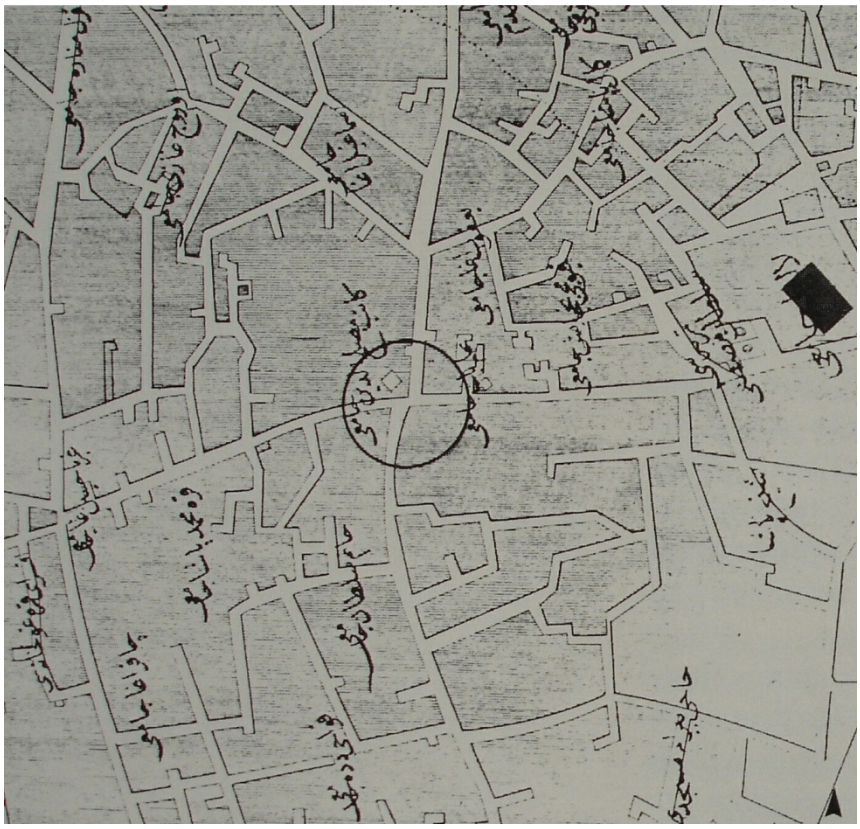

Şekil 2.8 1850 yılında Aksaray, ızgara plan öncesi (Çelik, 1996, 54)

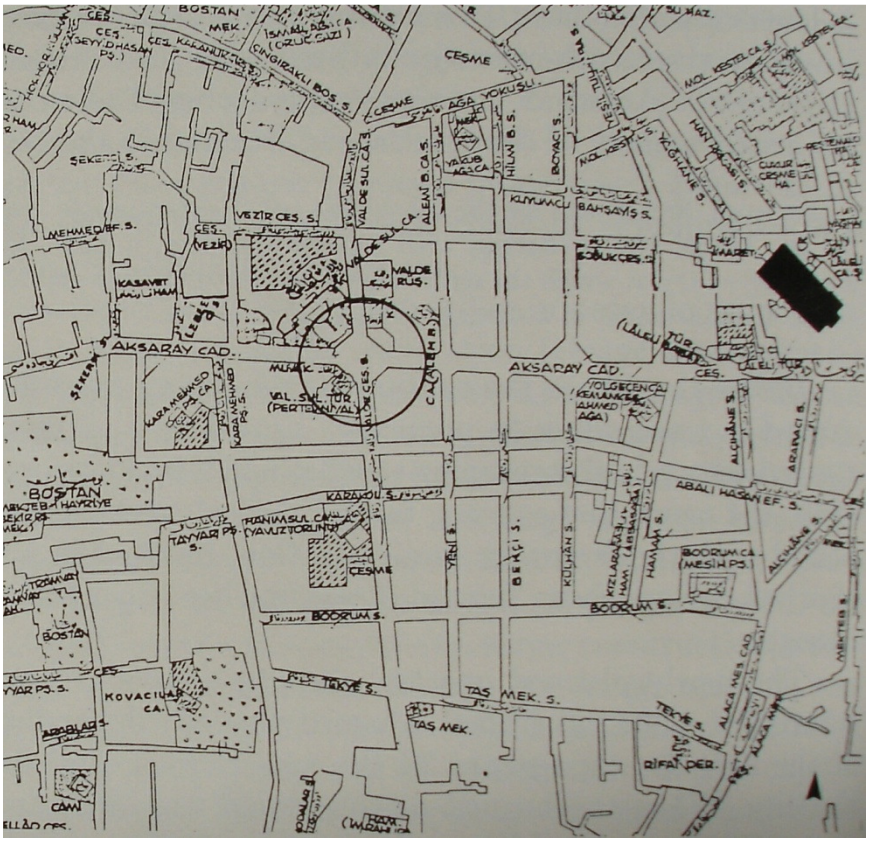
BOSTAN MEK.
ÇEŞME
AĞA YOKUŞU
VEZİR ÇEŞ. S.
VALİDE SUL. ÇAĞ.
VALİDE ÇEŞ.
VALİDE RUS.
AKSARAY CAD.
KARAMEHMED PŞ. CA.
KARAMEHMED PŞ.
BOSTAN
KARAMOL S.
TAYYAR PŞ.
ÇEŞME
BOĞUM S.
TAŞ MEK. S.
TAŞ MEK.
KOVACILAR CA.
CAMİ
BOSTAN
BOĞUM CA. (MESİH PŞ.)
ABALI HASAN EF. S.
ALÇINE S.
ARAPACI S.
HAMAM S.
KÜLHAN S.
BERÇİ S.
YİĞİT S.
KIZLARAĞASI HAM. (AHMED AĞA)
KOLOĞLENCİLER (KEMANÇE AHMED AĞA)
BAHÇEKAPI
BAHÇEKAPI CES.
BAHÇEKAPI S.
BAHÇEKAPI RUS.
BAHÇEKAPI HAM.
BAHÇEKAPI MEV.
BAHÇEKAPI MEK.
BAHÇEKAPI MEK. S.
BAHÇEKAPI MEK. CA.
BAHÇEKAPI MEK. ÇEŞ.
BAHÇEKAPI MEK. HAM.
BAHÇEKAPI MEK. MEV.
BAHÇEKAPI MEK. RUS

Şekil 2.10 Stolpe Haritası, 1863-1880 (Kayra, 1990, 116)

Şekil 2.11 1908-1920 yılları arasındaki yangınlarda harap olmuş yerler haritası, Aksaray (Cezar, 2002, 322).

Şekil 2.12 İstanbul Haliç-i Dersaadet Şehremaneti rehberi 1918, Necip Bey, 1911 Mercan-Aksaray yangınlarının tahrip ettiği alanlar (Kayra, 1990, 18)

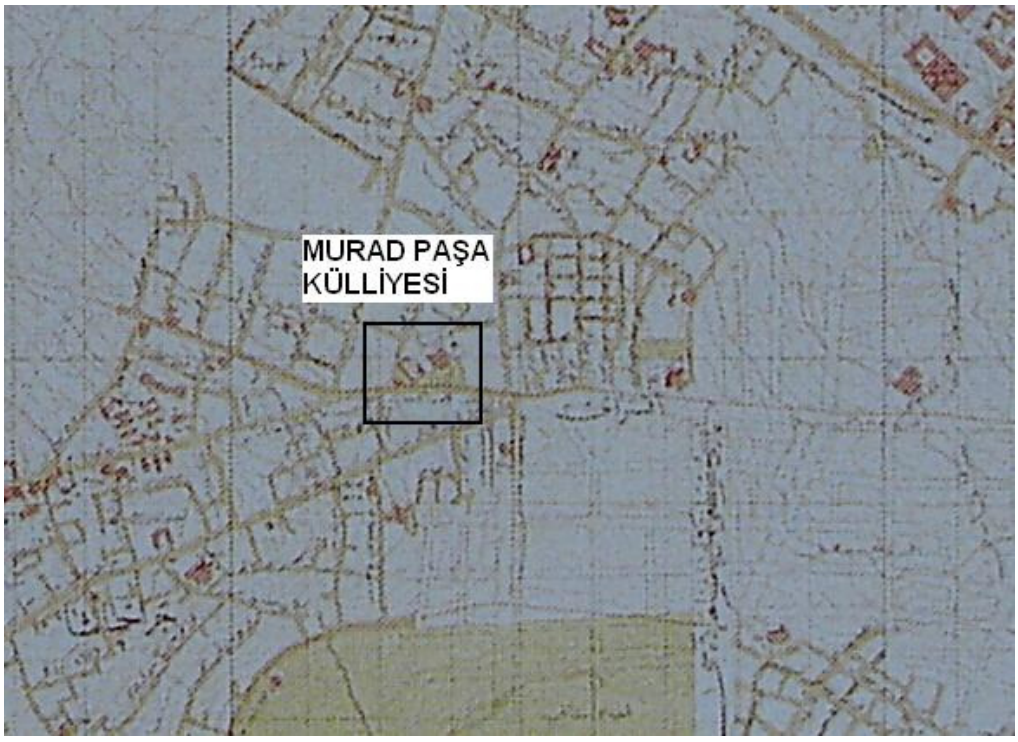

Şekil 2.13 İstanbul Keşfiyat ve İnşaat A.Ş., 1920-1923 (Kayra, 1990, 156)

Şekil 2.14 Pertevniyal Valide Sultan Camisi ve çevresi, tarihsiz (www.azizistanbul.com)

Şekil 2.15 Pertevniyal Valide Sultan Camisi'nden Murad Paşa Camisi ve çevresinin görünümü, 1940, Ara Güler Arşivi (Kuban, 1993, 164).

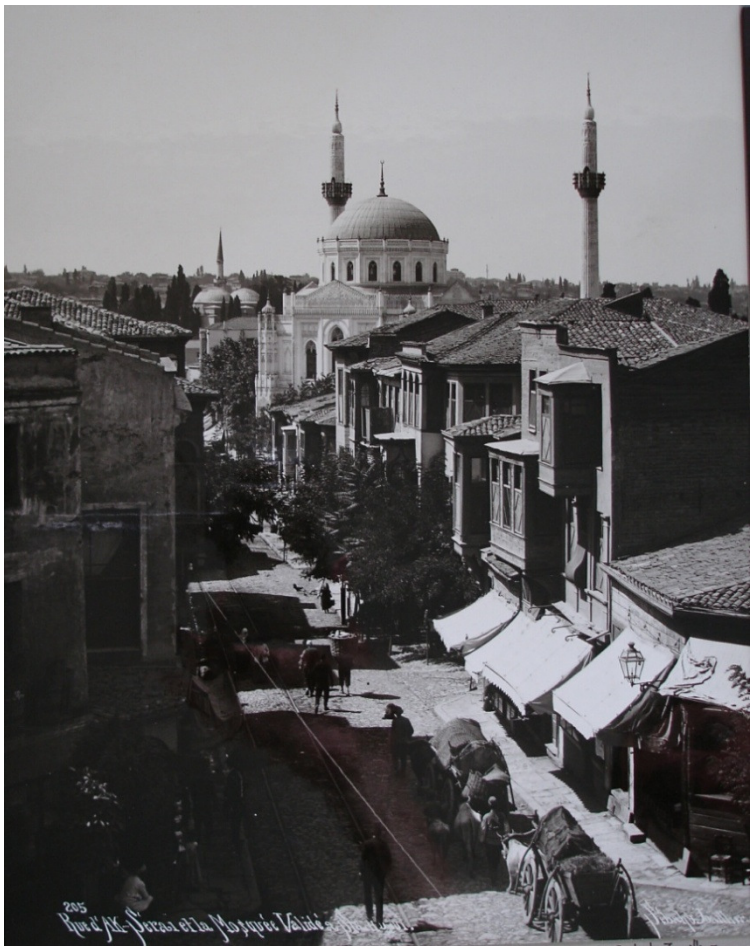

Şekil 2.16 Aksaray, 1940'lı yıllar (A.A.E.F.A.)

Şekil 2.17 Aksaray Kemalpaşa Caddesi, 1940 civarı (A.A.E.F.A.)

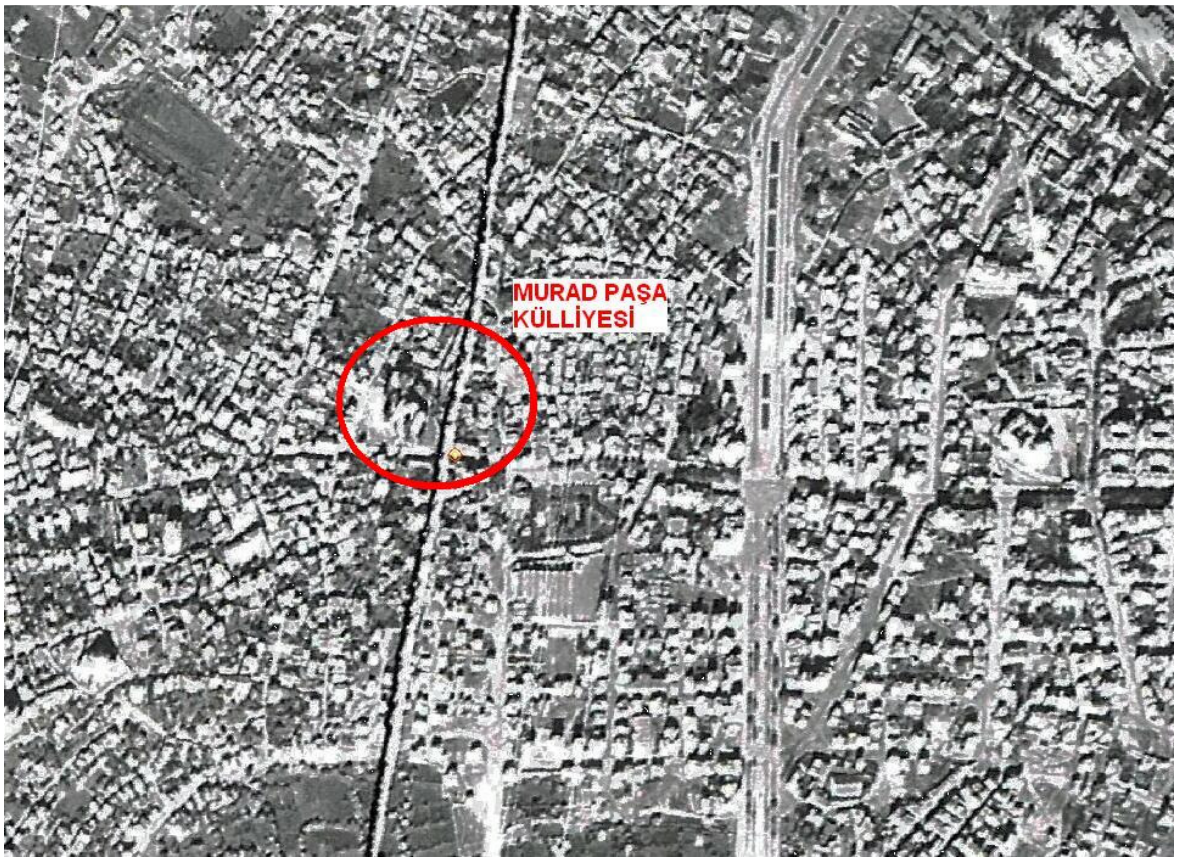

Şekil 2.18 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1946 (Kuban, 1993, 164).

Şekil 2.19 Aksaray meydanı'ndan geçen Topkapı-Bahçekapı tramvayı ve Valide Camisi, 1950'li yıllar, Işın (Kuban, 1993, 162).

2.2.3 1950-1960 Menderes Dönemi İmarı

19. yüzyıldan itibaren planlamanın ana hedefi, sokakların durumunu iyileştirerek, parklar ve meydanlar açarak trafik akışını rahatlatmaktı. 1950-1960 döneminin başbakanı Adnan Menderes kapsamlı bir kalkınma planı hazırlamıştır. Ancak, bu planla bir yaya kenti olan Eski İstanbul, motorlu araçlı bir çağdaş kent tercihi ile yok edilmiştir (Şekil 2.20). Aksaray'ın değişmesi, tarihi dokunun bozulması ve bu bölgede yaşayan halkın dağılmaya başlaması Menderes dönemi imar hareketleri sonucu gerçekleşmiştir (Kuban, 2004, 391; Kuban, 1993, 163).

Menderes, büyük projelerini 1956–1960 yılları arasında gerçekleştirmiştir. 1956 yılında Beyazıt'tan Aksaray'a, Aksaray'dan Topkapı'ya uzanan Millet Caddesi ve Bayrampaşa vadisinde Vatan Caddesi bütün eski doku yok edilerek açılmıştır (Şekil 2.21-22). Bu iki geniş caddenin Trakya'dan gelen bütün trafiği doğrudan eski kentin ortasına getirmesi sebebiyle Aksaray-Beyazıt aksı (Tauri ve Bous forumları arasındaki eski Mese) ve Unkapanı-Yenikapı arasındaki Atatürk Bulvarı da tarihi anıtlar yıkılarak genişletilmiştir. Vatan ve Millet caddeleri açılırken, Aksaray Meydanı'nın ortasında yuvarlak planlı bir yeşil alan bulunuyordu (Şekil 2.23-34). Ancak, bu yolların birbirlerine bağlanabilmesi için yapılan köprülü kavşakla, 1600 yıllık kent merkezinde, Bous Forumu yerinde bulunan Aksaray Meydanı ortadan kaldırılmıştır (Şekil 2.35-37). Ayrıca, Aksaray kavşağının altı 1970-1973 yıllarında büyük bir yeraltı geçidi ve alışveriş alanı olarak düzenlenmiştir (Kuban, 2004, 392; Hürel, 2005, 267). (Şekil 38-39). Zemin düzeyi arabalara, yeraltı yaya geçitleri ve alışveriş alanları olarak yayalara bırakılmıştır. Ulaşım düzeninin karayolu mühendislerine çözdürülmesi, kentsel koruma kavramının ve tarihi anıt kavramının henüz gelişmemiş olması nedeniyle, Aksaray'ın tarihi çekirdeği yok olmuştur. İmar faaliyetleri sırasında, Vatan ve Millet caddeleri kavşağında bulunan Murad Paşa Külliyesi'nden geriye cami kalmış olup, Aksaray Karakolu da yıkılmıştır. Yolların yüksekliği ve büyüklüğü, meydan çevresindeki yüksek ve yoğun betonarme yapılaşma, geriye kalan birkaç tarihi anıtı da gölgelemektedir. 19. yüzyıldan itibaren, kentin topoğrafyasında meydana gelen bu değişikliklerle Aksaray'da zemin kotu yükselmiştir. Valide Sultan Camisi, çevresindeki yollara göre çok düşük bir kotta kaldığı için bütün anıtsal etkisini yitirmiştir (Kuban, 2004, 394; Kuban, 1993, 164; Eyice, 2006, 15-16) (Şekil 2.40-41).

1960 yılından sonra tarihi doku giderek bozulmuş, tramvaylar kaldırılmış, eski konak ve evlerle bahçelerin yerini apartmanlardan oluşan yoğun ve yüksek yapılaşma almış, yerli halkın büyük bir bölümü göç etmiştir. Kentin ikinci sınıf turistik konaklama alanı, Ordu

Caddesi ve Millet Caddesi çevresinde yoğunlaşmıştır. Atatürk Bulvarı açıldıktan sonra bu cadde üzerinde, eski konut dokusundan tamamen farklı olarak yeni apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Özellikle 1980'den sonra semtin konut alanları yok olmuş, yerini ticaret ve konaklama alanları almıştır. Kaçak eşya satışı ve fuhuş gibi etkinlikler de bu çevrede yoğunlaşmıştır. Sonuç olarak ne yazık ki bu değişimlerle Aksaray'ın tarihsel kimliği tamamen yok olmuş, hem fiziksel hem de sosyal dokusu tamamen yitirilmiştir (Kuban, 2004, 394; Kuban, 1993, 164).

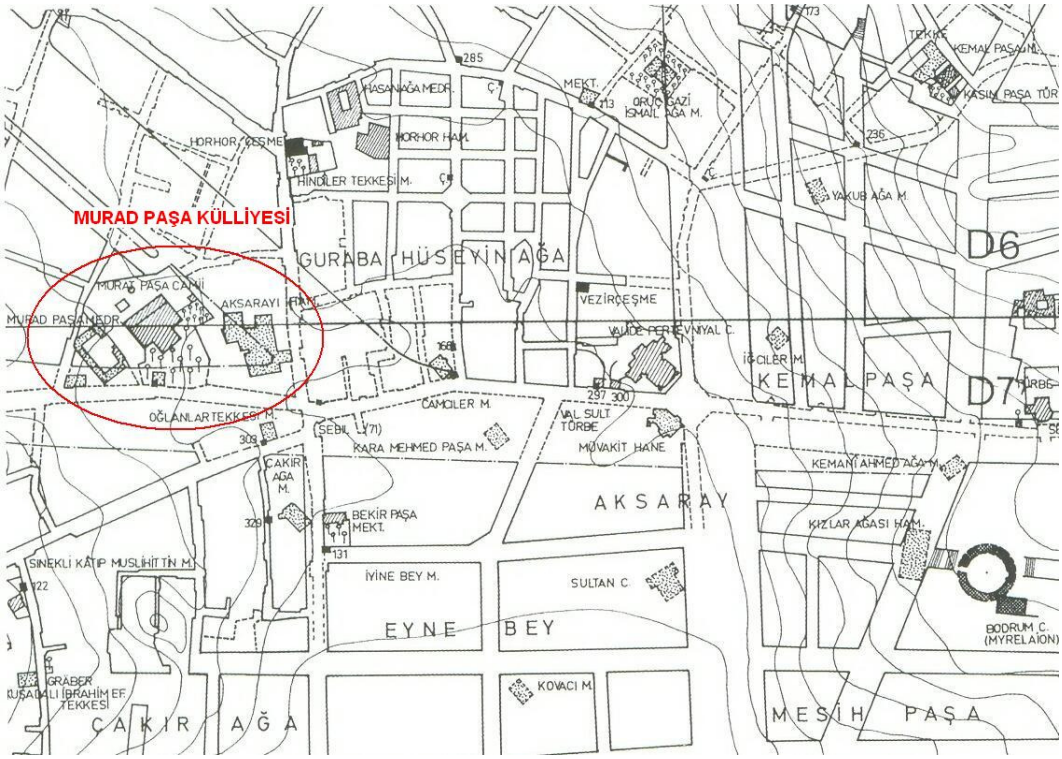

Şekil 2.20 Aksaray ve Murad Paşa Külliyesi (1922 ve 1965 yılı planları esas alınmıştır) (Müller-Wiener, 2002, 254)

Şekil 2.21 Menderes dönemi yıkımları sırasında Vatan ve Millet caddeleri, 1958 (www.lnx.gen.tr).

Şekil 2.22 Menderes dönemi yıkımları sırasında Murad Paşa Camisi'nden Aksaray'a giden yol, 1958 (Kuban, 1993, 164).

Şekil 2.23 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (www.diaturkiye.com)

Şekil 2.24 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (www.diaturkiye.com)

Şekil 2.25 Vatan ve Millet caddeleri, tarihsiz (Cezar, 2002, 78)

Şekil 2.26 Aksaray Meydanı, tarihsiz, Şahenk (Cezar, 2002, 543)

Şekil 2.27 Vatan Caddesi, 1960 (A.A.E.F.A.)

Şekil 2.28 Aksaray'dan Beyazıt'a uzanan yol, 1960'lı yıllar, Şahenk (Cezar, 2002, 544)

Şekil 2.29 Aksaray Meydanı'ndan Saraçhane'ye bakış, tarihsiz (Eyice, 1987)

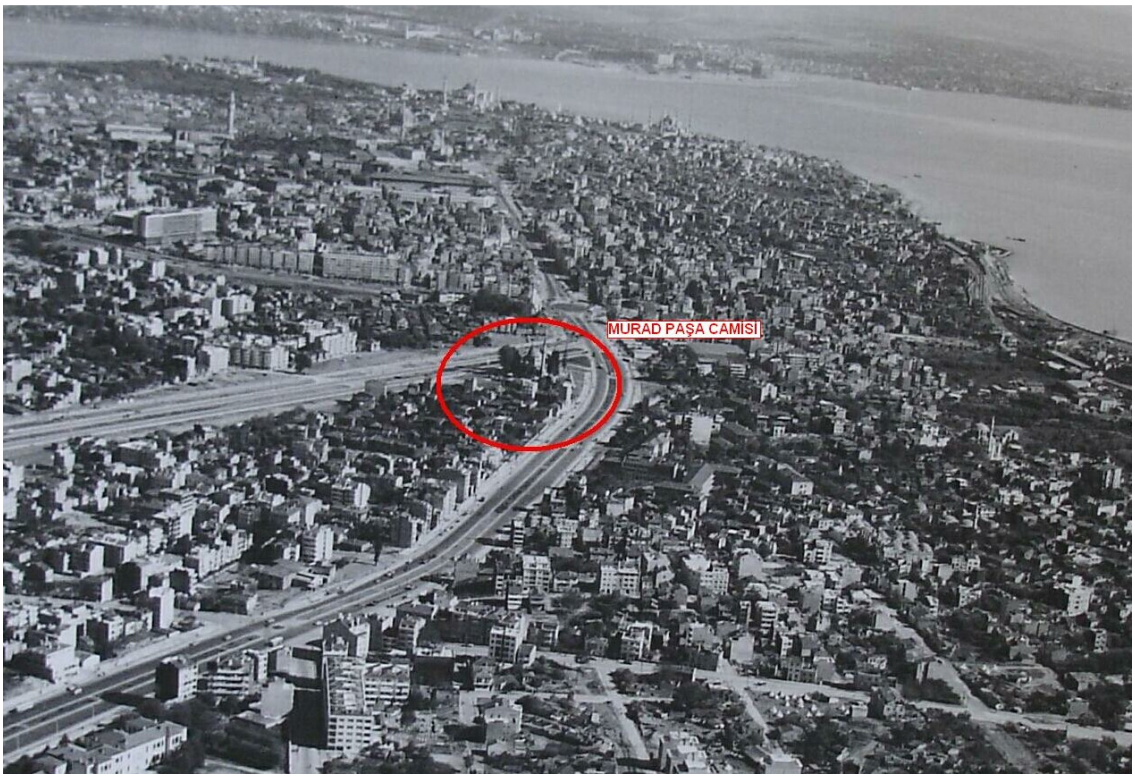

Şekil 2.30 Aksaray ve Fındıkzade, 1950-1960, Şahenk (A.A.E.F.A.)

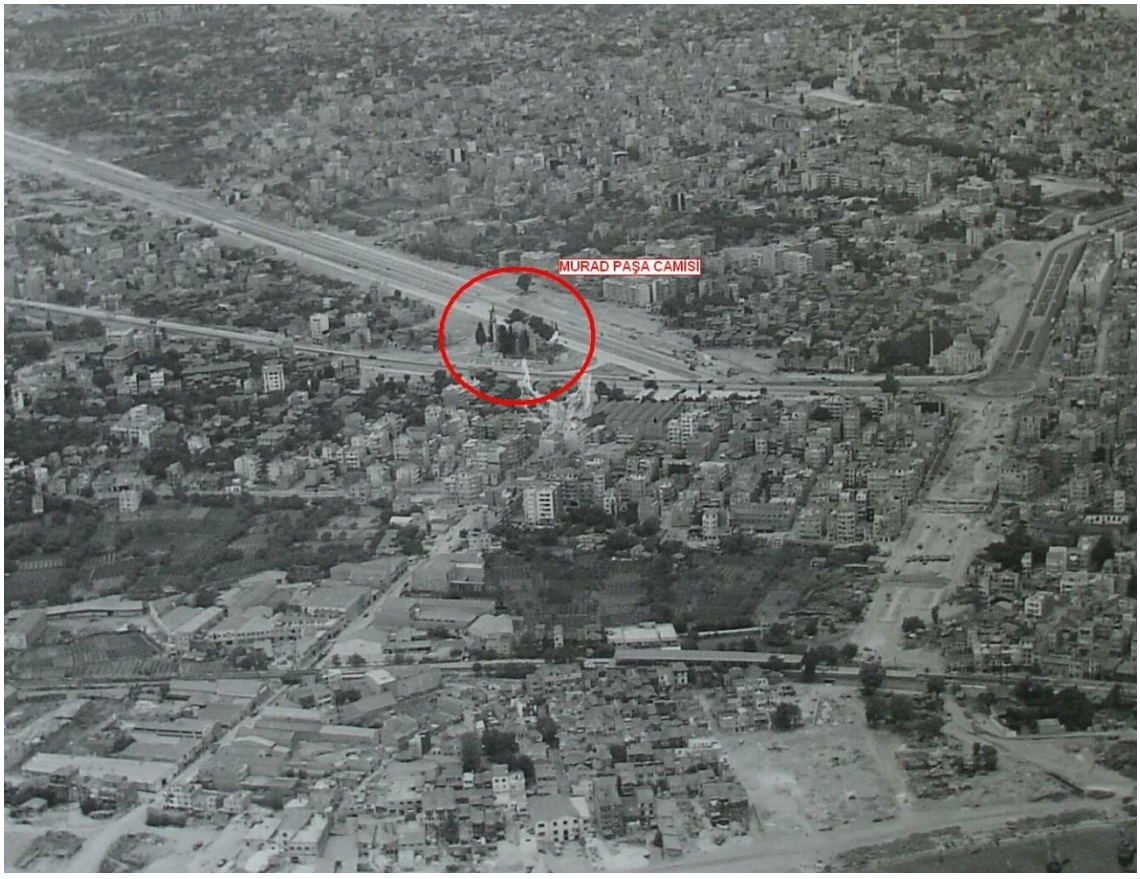

Şekil 2.31 Aksaray ve Yenikapı, 1950-1960, Şahenk (A.A.E.F.A.)

Şekil 2.32 Vatan ve Millet Caddesi, 1960'lı yıllar (A.A.E.F.A.)

Şekil 2.33 Aksaray, 1960'lı yıllar (A.A.E.F.A.)

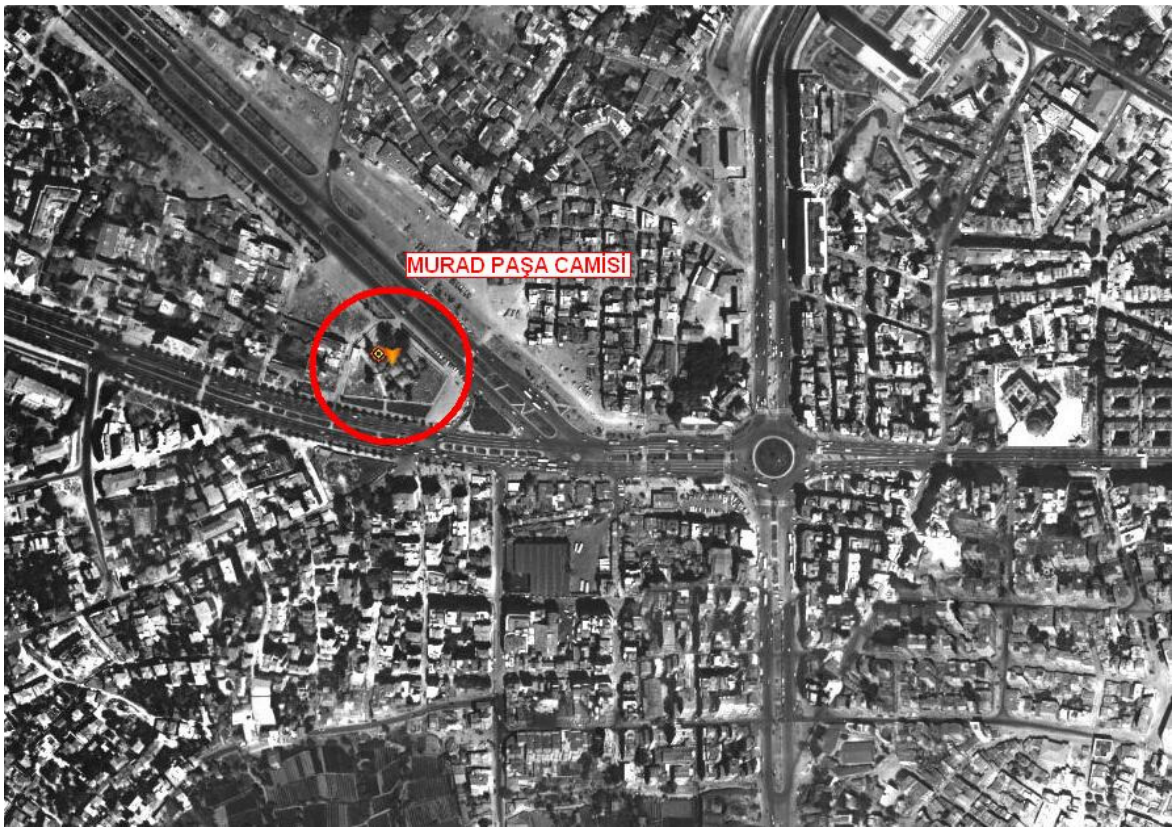

Şekil 2.34 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1966 (İ.B.B.)

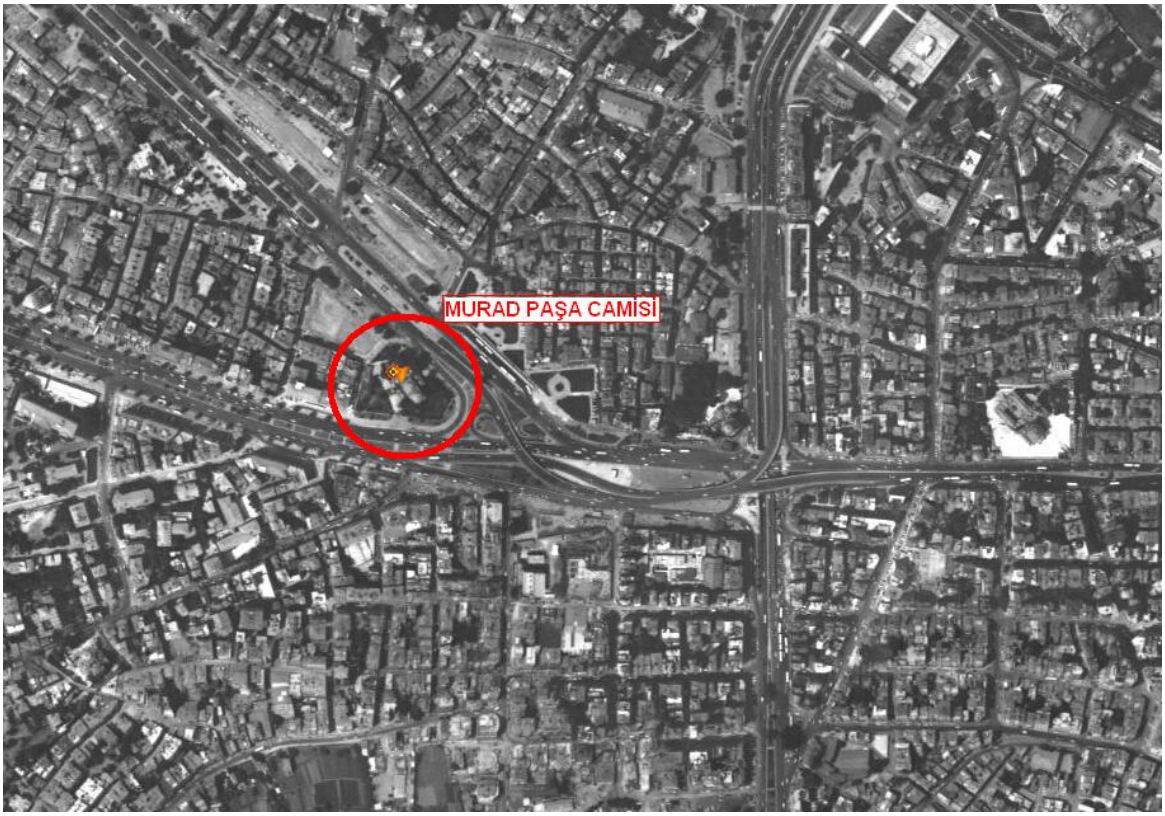

Şekil 2.35 Aksaray semti hava fotoğrafı, 1982 (İ.B.B.)

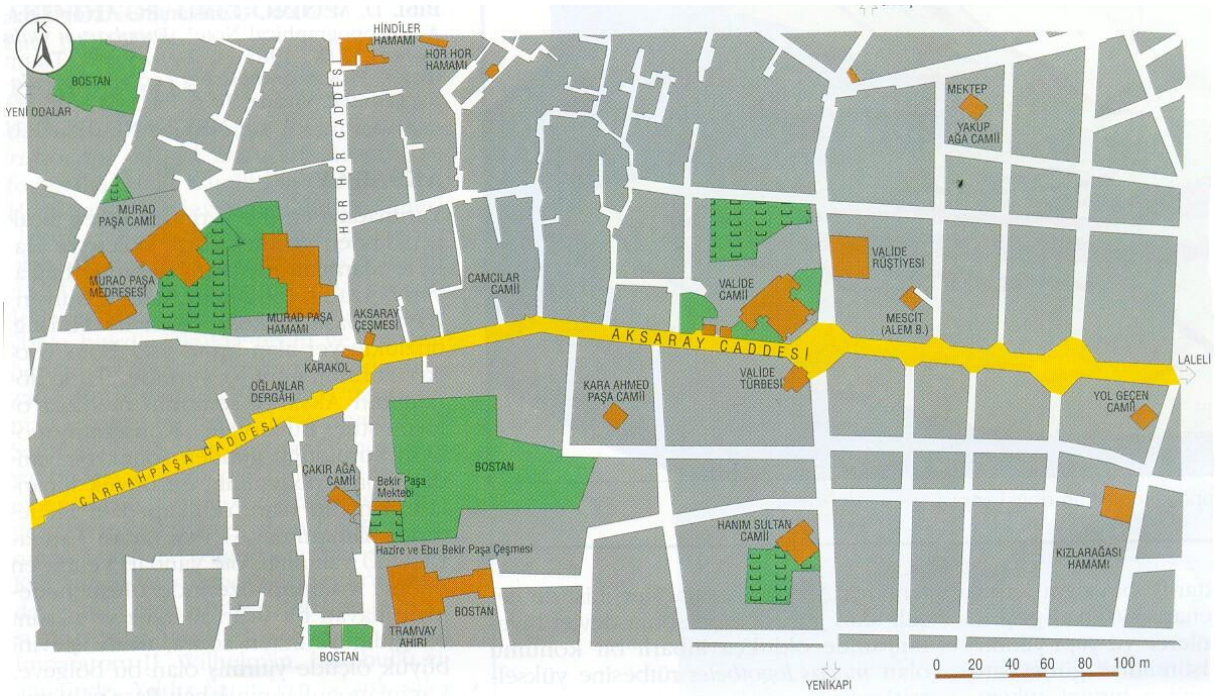

Şekil 2.36 Aksaray, 1875 (Kuban, 1993, 162).

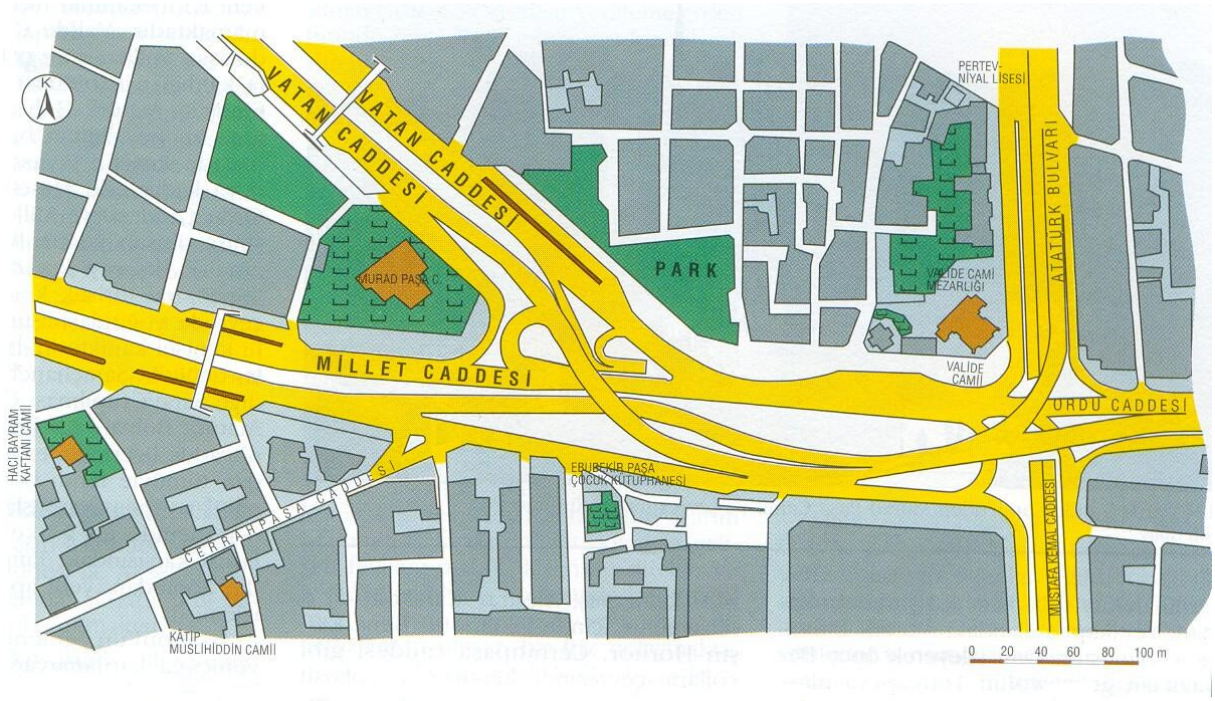

Şekil 2.37 Aksaray, 1993 (Kuban, 1993, 163).

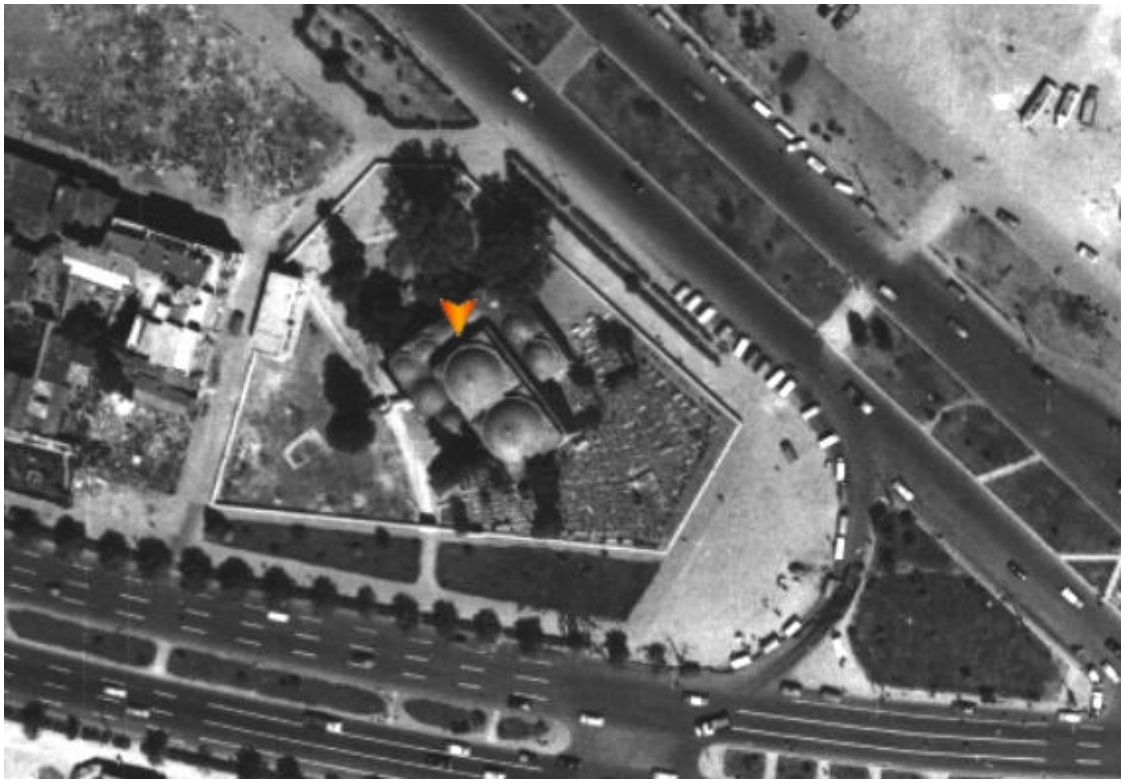

Şekil 2.38 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 1966 (Kuban, 1993, 163).

Şekil 2.39 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 1982 (Kuban, 1993, 163).

Şekil 2.40 Aksaray Meydanı (www.wowturkey.com).

Şekil 2.41 Aksaray Meydanı (www.wowturkey.com).

3. MURAD PAŞA KÜLLİYESİ

3.1 Sadrazam Has Murad Paşa ve Vakfiyesi

Külliyenin banisi olan Has Murad Paşa*, Fatih Sultan Mehmed dönemi vezirlerindendir. Rum kökenli olan Murad Paşa, din değiştirmiş, sarayda yetişmiş, Saray-ı Hümayun'da tahsil ve terbiye görmüş, 1466-1467 (H 871) yılında Rumeli beylerbeyi ve sonra vezir olmuştur (Gurlitt, 1999**,** 63; Goodwin, 1971, 114; Süreyya, 1996, 1115). Fatih Sultan Mehmed'in çok sevdiği kumandanlarından olan Murad Paşa, Akkoyunlu Uzun Hasan'la yapılan Otlukbeli Savaşı'na ordunun sağ kanadında, otuz bin askerle katılmış ve Diyarbakır ovasında yapılan savaşta, pusuya düşürülerek 4 Ağustos 1473 (H 09 Rabiulevvel 878) tarihinde Fırat nehrinde şehit olmuştur (Öneş, 1998, 253; Türkler Ans, 2002, 301; Ayvansaraylı, 1987, 53). Murad Paşa'ya ait açık türbe 1925 yılında yol açılması sebebiyle yıkıldığından kemikleri başka bir yere taşınmıştır (Bayrak, 1966). Günümüzde mezarının yeri belli değildir.

Murad Paşa Camisi Vakfiyesi**, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde 9. Nahiye 1795 no'da yer almaktadır. Cami, medrese ve imaretten oluşan külliyenin vakfiyesi 1473 (H. 877) yılında tescil edilmiştir. Vakfa ait olan çifte hamam (Murat Paşa Hamamı) cami ile birlikte inşa edilmiştir (Barkan/Ayverdi, 1970, 307-308; Ayverdi, 1989, 466; Tanman, 1993, 518).

953 (1546) tarihli Murad Paşa Camisi vakfiyesinde adı geçen vakıfları:

1- İmaret yakınında 11046 akçe iradlı 45 dükkân,
2- 38000 akçelik meşhur Çifte Hamam,
3- Yine imaret yakınında 2436 akçe vâridatlı 13 hücre,
4- Yeni Bahçe'de 1144 akçelik 9 dükkân ve hücreler,
5- Aksaray'da 660 îradlı bozahâne,
6- Aynı yerde 3600 akçelik diğer bozahâne,
7- Yine Aksaray'da 2880 vâridatlı başhâne,
8- Tahtakale'de 28666 akçe îradlı kervansaray,
9- İmaret yakınında 978 akçelik zemin mukaatası,
10- Gümülcine'de 49633 iradlı Maroniye karyesi,
11- 45000 vâridatlı Kara Ağaç, Çürük ve Çoksenbanlu karyeleri

---

* Paleologos Hanedanı'ndan gelen Murad Paşa Vitus'un oğludur (Gurlitt, 1999, 63).

** Murad Paşa Vakfı'na ait 1650 (H 1060) tarihli vakfiye Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde 730 nolu defterin 115. sayfasında kayıtlıdır. Ancak, yeni harflerle çevirisi Ek 2.1'de yer alan vakfiyenin, caminin özgün vakfiyesi olduğu düşünülmemektedir.

Vakıfların, toplam geliri 183403 akçe olup, bunun 88770 akçesinin kira gelirleri, 94633 akçesinin köy gelirleri, olduğu görülmektedir. Geliri 38000 akçe olan Çifte Hamam ve 28666 akçe olan kervansarayın, en büyük gelir kaynaklarından olduğu görülmektedir. Ayrıca, Bursa'da Eyne Bey Çarşısı'nda bulunan, bugün mevcut olmayan Tahtakale Hamamı'nın da vakfedilmiş bir hamam olduğu bilinmektedir. Ancak, tahrir defterinde yer almayan hamamın geliri bilinmemektedir (Ayverdi, 1989, 466; Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, 1991, 178).

Vakfiyeden, cami ve diğer külliye yapılarında çalışan 56 kişinin olduğu öğrenilmektedir. Camide görevli 30 kişi olup, görev ve ücretleri ayrı ayrı belirtilmiş olan; hatib, imam, sermahfil, 7 devirhân, 2 müezzin, 2 kayyum*, muarrif** ve 15 cüzhandan*** oluşmaktadır. İmarette görevli 11 kişi olup, görev ve ücretleri ayrı ayrı belirtilmiş olan; imaret şeyhi, vekilharç, kilerci, nakib****, 2 ekmekçi, 2 aşçı, kap yıkayan, buğday döven ve kapıcıdan oluşmaktadır. Medresede görevli 3 kişi olup, görev ve ücretleri ayrı ayrı belirtilmiş olan; müderris, talebe ve tevliyetten***** oluşmaktadır. Ayrıca, diğer cemaat adı altında yazılmış olan 12 kişinin olduğu öğrenilmektedir. Bunlar görev ve ücretleri ayrı ayrı belirtilmiş olan; vakıf işlerine bakan kişi, kâtib, İstanbul câbisî******, Çoksenbanlu imamı, mu'temed*******, ahırcı, iki tamirci, helâcı, Maroniye didebanı********, Kara Ağaç câbîsi, Maroniye câbîsinden ibarettir (Barkan; Ayverdi, 1970, 307; Ayverdi, 1989, 474).

Külliye çalışanlarına toplam 75240 akçe, mutfak ve diğer masraflara toplam 81470 akçe ödenmektedir. Geliri 183403 akçe, gideri 156710 akçe olan vakfa, 26693 akçe kalmaktadır (Barkan; Ayverdi, 1970, 308).

---

* Kayyum: Cami hademesi (Devellioğlu, 2007, 498).

** Muarrif: Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden müezzin veya derviş (Devellioğlu, 2007, 659).

*** Cüzhan: Kur'ân'ı okumayı öğrenen talebe (Devellioğlu, 2007, 150).

**** Nakib: İmaret şeyhinin yardımcısı (Devellioğlu, 2007, 801).

***** Tevliyet: Mütevellilik, vakıf işlerine bakma vazifesi (Devellioğlu, 2007, 1103).

******Câbî: Vakıflı akar kiralarını toplamakla görevli bulunan kimse (Devellioğlu, 2007, 121).

******* Mu'temed: Avans para alıp, muayyen miktardaki istihkak sahiplerine usulüne göre veren muhasip, sayman, inanılıp güvenilen kimse (Devellioğlu, 2007, 694).

******** Dideban: Bekçi, gümrük kolcusu (Devellioğlu, 2007, 184).

3.2 Yapının Geçirdiği Yangın ve Doğal Afetler ile Onarım Evreleri

Murad Paşa Külliyesi, 17.-18. yüzyılın pek çok yangın ve doğal felâketinde, Aksaray'ın yoğun oturulan bölgeleri ile birlikte büyük zarar görmüştür (Müller-Wiener, 2002, 446).

Cami:

23 Ağustos 1640 (H. 05 Cemazeyilevvel 1050) tarihinde, çıkan bir fırtınada Murad Paşa Camisi'ne yıldırım düşmüş, taş ve kurşun kısımlarında hasar oluşmuştur (Cezar, 1963, 336).

24 Temmuz 1660 (H. 16 Zilkade 1070) tarihinde çıkan yangının yayılma alanı ve tahrip olan önemli yapılar, Hadikatü'l-Cevami'de yer alan bir şiirde anlatılmıştır;

"*Gitti andan Aksaray'a yaktı hep etrafını*
Murad Paşa Camii'yle yandı Horhor çeşmeli"

Bu mısralardan Aksaray ve Murad Paşa Camisi'nin de yangından büyük hasara uğradığı anlaşılmaktadır (Cezar, 2002, 379).

05 Eylül 1693 (H. 04 Muharrem 1105) tarihinde, Haliç kıyısında Ayazağa kapısında çıkan yangın, sur içinde oldukça geniş bir bölgeye yayılmış, Murad Paşa Camisi çevresini de etkilemiştir (Cezar, 1963, 344).

22 Mayıs 1766 (H. 12 Zilhicce 1179) tarihinde, sabahın erken saatlerinde meydana gelen şiddetli deprem, Murad Paşa Camisi'ni orta derecede hasar alacak şekilde etkilemiştir (Genç; Mazak, 2000, 21; Ambraseys; Finkel, 2006, 135-136)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde, kılavuzundaki notunda 17. yüzyıla ait olduğu belirtilen, depremden hasar görmüş önemli yapılarla ilgili bir belge bulunmaktadır. 1648 depremine ait olduğu tahmin edilen bu belgenin, yapılan araştırmalar sonucunda 1766 depremine ait olduğu saptanmıştır (Mazlum, 2001, 33). Hasar gören yapıların keşif yazısı olan belgede, Murad Paşa Camisi ile ilgili de deprem sonrası tespitler bulunmaktadır. "Tamirat notları ve raporlar" başlığı altında, yapıların onarıma ihtiyacı oldukları hakkında bilgi veren belgede, keşif tarihi ve keşif bedeli bulunmamaktadır (Cezar, 1963, 385; Mazlum, 2001, 33). TSMA. D. 9567 numaralı belgenin Murad Paşa Camisi ile ilgili bölümünde:

Cami-i şerif merhum Murad paşay-ı Gazi der nezd-i Aksaray der İslambol:

a) Cami-i şerifin derununda sıvaları dökülüp ve taşrasında dıvarları münhedim olmağla tamire muhtaç.

b) Ve cami-i mezburun kenefleri dahi tamire muhtaç.

c) Ve cami-i şerifin taşrasında tarik-ı âm tarafında medrese ittisalinde olan dıvar tamire muhtaç.

d) Ve Cami-i şerif kurbinde türbe dıvarı tamire muhtaç.

e) Medrese derununda olan odaların sıvaları ve iktiza eden mahalleri tamire muhtaç.

f) Ve Cami-i şerifin minaresi ashab-ı vukufun bakmasına muhtaç.

yazmaktadır (Cezar, 1963, 388) (Ek 2.4). Bu bilgilerden, 17. yüzyılda caminin, iç sıvaları, avlu duvarları, helâları, medrese avlu duvarları, türbe duvarı, medrese odaları ve minaresinin onarıma ihtiyacı olduğu görülmektedir.

1840/1841 (H. 1256) yılında, cami ve medrese onarım görmüştür. Caminin sıvaları, havale camları ve çerçeveleriyle kurşunları yenilenmiştir. Minaresine petek ilave edilmiş, külah yenilenmiş, âlem tezhiblenmiştir. Medrese ile birlikte toplam 67241 kuruş masraf yapılmıştır. Ancak, onarım masraflarını gösteren defterde, kullanılan malzemeye harcanan paranın dökümü, cami ve medresenin beraber verildiği için caminin onarım masrafı bilinememektedir (Kütükoğlu, 2000, 274).

1935 yılında, Vasfi Egeli'nin İstanbul Baş Mimarlığı zamanında, cami bir onarım geçirmiştir. İki sıra tuğla ve bir sıra kesme taş almaşığı olan duvarların onarımında, tuğlalar tek tek değiştirilmemiş, tuğla yüzeyleri horosan harçla tamamlanarak kaplanmıştır (Ayverdi, 1989, 472). Ancak, bu onarımla ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır.

1949 yılında, avlu duvarları ve kapısının onarım gördüğü ve yenilendiği İ.A.M.E.A.'nde bulunan 1949 tarihli fotoğraflardan tespit edilmiştir. Ayrıca, Yusuf Paşa Caddesi üzerinde bulunan çeşmenin 1949 yılında yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.17-18).

1951 yılında Murad Paşa Camisi'nin cephe restorasyonunun yapıldığı, kubbe ve diğer onarımların yapılacağı bilgisi "İstanbul Albümü" adlı eserde vardır. Avlu zemin kotu bu onarım sırasında yükseltilmiştir*. 1951 yılı itibariyle onarım bedelinin 2075 lira olduğu belirtilmiştir (Ziyaoğlu, 1952).

10.01.1979 tarihinde, İ.V.B.M., Oğlanlar Tekkesi'nin sebil-türbe bölümünün ihtiyaca cevap vermemesi ve kıymetli bir tarihi eserin daha uygun şekilde kullanılması gerekçesiyle, cami avlusunda tuvalet ve abdest alma yeri yapılması için Anıtlar Yüksek Kurulu'na başvurmuştur. Kurul, 13.01.1979 tarihli 10959 sayılı kararla, yapılmak istenen abdest alma yeri ve tuvaletin avlu duvarına bitişik olması ve projede gösterildiği şekilde toprağa gömülü olması halinde, inşa edilmesinde sakınca bulunmadığına karar vermiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası) (Şekil 3.1). Günümüzde mevcut olan tuvalet ve abdest alma yerinin projesine uygun

---

* Onarım bilgileri, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü yüksek inşaat teknikeri Mustafa Yurtyapan'dan 18.12.2008 gününde yapılan görüşme sırasında alınmıştır.

olarak yapıldığı görülmektedir.

28.11.1988 tarihinde Fatih İlçesi Belediye Başkanlığı'nca, Murad Paşa Camisi ve bahçe duvarları incelenerek bir rapor hazırlanmıştır. Cami ile ilgili bir sorun saptanmamış ancak, Vatan Caddesi yönündeki giriş kapısının bulunduğu avlu duvarında kayma ve çatlamaların olduğu, bundan dolayı, giriş kapısını meydana getiren bloğun şakülünden 15-20 derece açı yapacak şekilde Vatan Caddesi'ne doğru yattığı ve önlem alınması gerektiği tespit edilmiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). Ancak, halen bir müdahale yapılmamıştır.

1989-1990 yıllarında İ.V.B.M.'nce Murad Paşa Camisi'nin onarımı yaptırılmıştır. Bu müdahale, sıva raspa işleri, horosan sıva yapılması, kalem işlerinin yeniden yapılması, alçı içliklerin bir kısmının yenilenmesi işlerini kapsamaktadır* (İ.V.B.M.).

28.08.1991 tarihli 2903 sayılı İstanbul 1 Numaralı Bölge Kurulu'nun kararıyla, İ.V.B.M., Murad Paşa Camisi'ni 1991 yılı onarım programına almıştır. Onarım kapsamında, çatlak duvarların onarımı, cami giriş kapısı üstü yağlı boya raspası, son cemaat yeri badana, raspa, sıva işleri, dış döşemelerin onarımı, avlu giriş kapıları onarımı işleri belirlenmiştir. Cami iç mekânlarında onarıma gerek görülmemiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

03.12.1997 tarihli 9104 sayılı İstanbul 1 Numaralı Bölge Kurulu'nun kararıyla, İ.V.B.M., Murad Paşa Camisi avlusunda bulunan şadırvanın restorasyonunu yaptırmıştır. Kurul, dikmelerin 20 x 20 cm boyutlarında, ahşap kaplamalı olmasına, çatının kurşunla örtülmesine ve oturma elemanlarının geleneksel şekilde mermerden yapılmasına karar vermiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası) (Şekil 3.2).

17.08.1999 ve **13.09.1999** tarihlerinde meydana gelen depremler ve geçirdiği yangın sonucu hasar gören Murad Paşa Camisi'nin onarımı için, İ.V.B.M., hazırlanan bir raporla 01.10.1999 tarihinde İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurmuştur. Raporda, cami minaresinin şerefe korkuluklarının düşme tehlikesi olması sebebiyle acilen söktürülmesi gerektiği, cami iç kısmındaki kemerde çatlak olduğu ve mihrabın üst kısmında çatı örtüsünde çatlak olduğu, ancak belirgin bir tehlike olmadığı belirtilmiştir. Tahmini keşif bedeli olarak 1999 yılı birim fiyatlarıyla 20.000.000.000 TL. verilmiş, 19.600.000.000 TL. bedele ihale edilmiştir. Kurul, 08.12.1999 tarihli 2782 sayılı kararla, şerefenin fotoğraf ve rölöve ile belgelendikten sonra sökülebileceğine, camide meydana gelen çatlaklar için uzmanlar tarafından ayrıntılı incelenmesine karar vermiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge

---

* Onarım bilgileri, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü yüksek inşaat teknikeri Mustafa Yurtyapan'dan 18.12.2008 gününde yapılan görüşme sırasında alınmıştır.

Dosyası). Onarım kapsamında; minare korkuluklarının yenilenmesi, şerefe altı ve gövdesinde çatlakların onarımı, şerefe altı stalaktitlerin onarımı, minare taşlarında gerekli yerlerde çürütme ve kaplama yapılması, temizlik ve derz işleri; iç mekânda alçı içliklerin onarımı, mihrap duvarında iki alçı içliğin yenilenmesi ve beyaz çimento ile alçı dışlık yapılması, iç mekânda ve son cemaat yerinde kalem işlerinin alçı zemin üstüne plastik boya ile yenilenmesi işleri yapılmıştır* (İ.V.B.M.) (Şekil 3.3-9).

06.09.1999 tarihinde, Fatih İmar ve Çevre Vakfı, Murad Paşa Camisi avlusundaki Oğlanlar Tekkesi'nin Sebili ile bahçe duvarındaki çeşmenin temizliğini yapmak için, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurmuştur. Kurul, 24.09.1999 tarihli 11224 sayılı kararla, temizliğin, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü'nün öneri ve denetiminde yapılabileceğine karar vermiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası) (Şekil 3.10).

25.12.2003 tarihinde, İ.V.B.M., Murad Paşa Camisi'nin dış bahçe duvarının güvenlik amacı ile yükseltilmesiyle ilgili İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na başvurmuştur. Kurul, 11.02.2004 tarihli 16756 sayılı kararla, Murad Paşa Camisi'nin algılanmasını ve perspektifini perdelemeyecek şekilde hazırlanacak parmaklık projesinin değerlendirilmesi kararını almıştır (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

28.06.2004 tarihinde İ.V.B.M., İstanbul Valiliği İl Müftülüğü'nün talebi üzerine, Murad Paşa Camisi'nin ön cephe temizliğinin yapılması için İstanbul 4 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na başvurmuştur. Kurul, 07.06.2006 tarih ve 322 sayılı kararla, "Murad Paşa Camisi'nin son cemaat yerinde küfeki taşlarda mikro kumlama, mermer sütun başlarında, pencere sövelerinde AB57 kimyasal yöntemle, diğer sütunlarda mikro kumlama tekniği ile cephe temizliğinin İ.V.B.M.'nün denetiminde yapılabileceğine, caminin koruma grubunun 1. grup olarak belirlenmesine" karar vermiştir (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası). Ancak, adı geçen Kurul dosyasında, yapılan ön cephe temizliği ile ilgili detaylı bir bilgi bulunmamaktadır (Şekil 3.11).

Medrese

1840-1841 (H. 1256) tarihinde, cami ve medrese birlikte onarım görmüştür. Medrese dershanesinin döşeme, çerçeve ve sıvaları yenilenmiştir. Ancak tamirat masraflarını gösteren defterde, malzemeye harcanan paranın dökümü cami ve medrese için beraber verilmiş, toplam

---

* Onarım bilgileri, İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü yüksek inşaat teknikeri Mustafa Yurtyapan'dan 18.12.2008 gününde yapılan görüşme sırasında alınmıştır.

67.241 kuruş masraf yapıldığı belirtilmiştir (Kütükoğlu, 2000, 273).

1844 (H. 1260) yılında, lağımları temizlenmiştir (Kütükoğlu, 2000, 273).

1847 (H. 1263) yılında, Ebniye-i Hassa Müdürü tarafından yapılan keşifte yapının harap olan yerlerinin 10990 kuruşa onarım bedeli çıkarılmış, daha fazla harap olmadan acil olarak onarımının yapılması bildirilmiştir (Kütükoğlu, 2000, 273).

1869 (H. 1285-1286) yılında, onarım görmüştür. 1868/1869 (H. 1285) yılı bütçesinden ödenen onarım bedeli 16261 kuruş olmuştur. Onarımın ilk keşfindeki rakam 12000 kuruş olup, maliyet keşfi aşmıştır. Yapının onarımı Fenerli Nikola, kurşunlarının yenilenmesi Kurşuncu Halil Efendi tarafından yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 274).

1870 (H. 1286-1287) yılında, su haznesinin onarımı 1869/1870 (H. 1286) yılı bütçesinden ödenen 400 kuruşa, İshak Kalfa tarafından yapılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 274).

23 Mart 1873 (H. 23 Muharrem 1290) tarihinde medrese içinde bulunan odalar, dershane, çamaşırhane ve tuvalet ile avlu duvarlarının harap olması sebebiyle Şehremaneti tarafından onarım için yapılan keşif sonucunda 23650 kuruş maliyet çıkarılmıştır. Dilekçede, 1870 yılında da 16325 kuruş onarım keşfi çıkarılmış olmasına rağmen onarımın yapılamamış olduğu belirtilmiştir (Ek 2.5).

1885 (H. 1302-1303) yılında, kâgir olan yapı, tehlikeli bir durumda olması sebebiyle yıktırılıp ahşap olarak yeniden yaptırılmıştır. Şehremaneti tarafından inşaat için yapılan keşif sonucunda 30462 kuruş maliyet çıkarılmıştır. "Lüzum ve ihtiyaç" bulunması sebebiyle, masrafın sonradan vakıf tarafından ödenmesi şartıyla, tasarruf tedbirlerine uyularak 1883/1884 (H. 1301) yılı bütçesinden Evkaf-ı Hümayun Müdürü tarafından inşa ettirilmiştir. İlk yapıda 1792 (H. 1206/1207) tarihinde oniki olan oda sayısı, yeni yapıda onaltı olmuştur. Sonradan köşe odaların üzerine, birer oda daha yapılarak oda sayısı onsekize çıkarılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 274).

1907 (H. 1324/1325) yılında, yeni yapı onarım görmüştür. Yapının tamiri 6200 kuruşa, müteahhit Nakkaşlar Kethudası Kamil Efendi'ye, kurşun onarımı ise 1252 kuruşa kurşun müteahhidi Halid Efendi'ye yaptırılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 274).

1914 yılında medresenin sıhhi şartlarının iyi olmaması, çamaşırhane, gusulhane ve abdesthanelerinin harap durumda olması sebebiyle tekrar onarıma ihtiyaç duyulmuştur. Arsasının ve etrafının geniş olması dolayısıyla yeni bir medrese inşası tercih edilmiş, medrese kadro harici bırakılmış, ancak maddi sıkıntılar sebebiyle yapılamamıştır. Yapı, 1918 yılında hem harikzedelere barınak, hem de aşevi olarak kullanılmıştır (Kütükoğlu, 2000, 274).

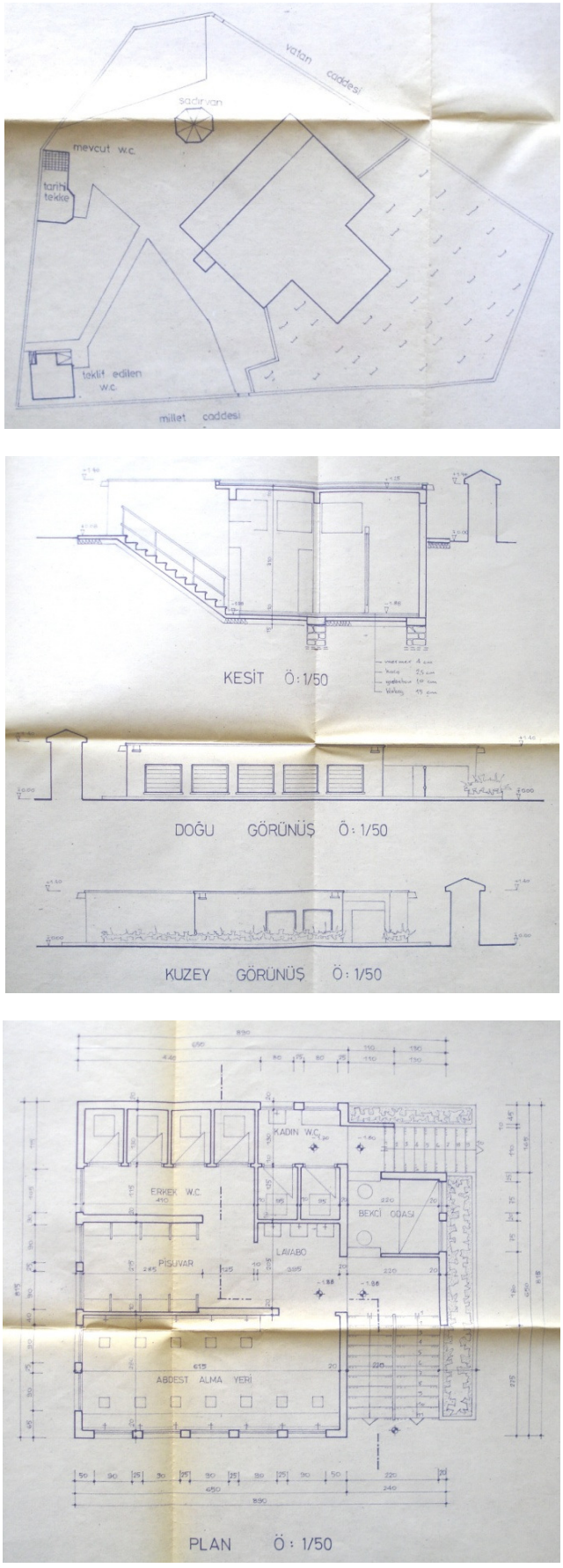

Şekil 3.1 Murad Paşa Camisi tuvalet ve abdest alma yeri projesi, 1979 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

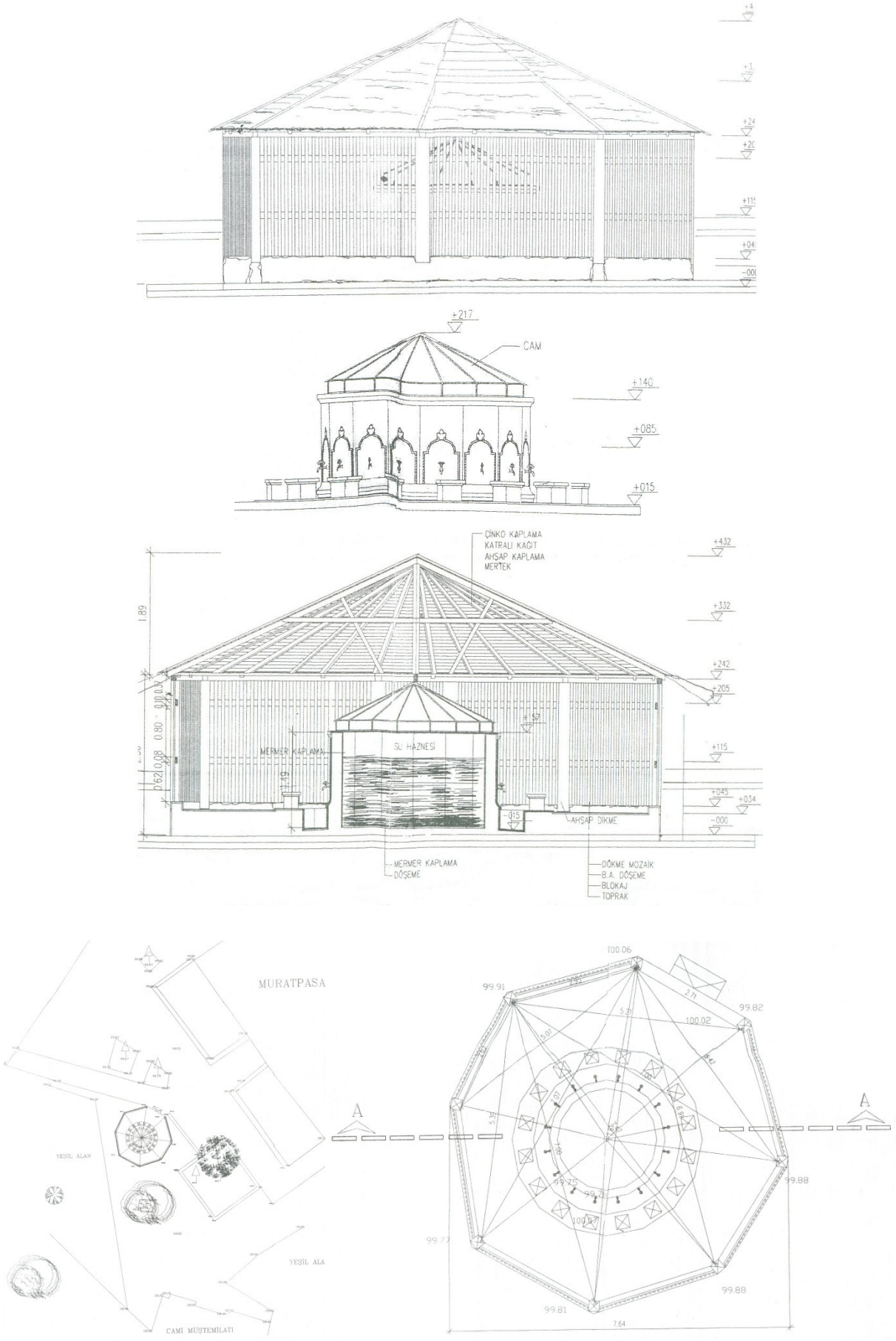

Şekil 3.2 Şadırvan rölövesi, 1997 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.3 Son cemaat yeri orta kubbesinin yangın sonrası durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.4 Harim bölümü mihrap duvarı alt pencere içlik ve dışlıkların onarım öncesi durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.5 Minare şerefe altı stalaktitlerin onarım öncesi durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

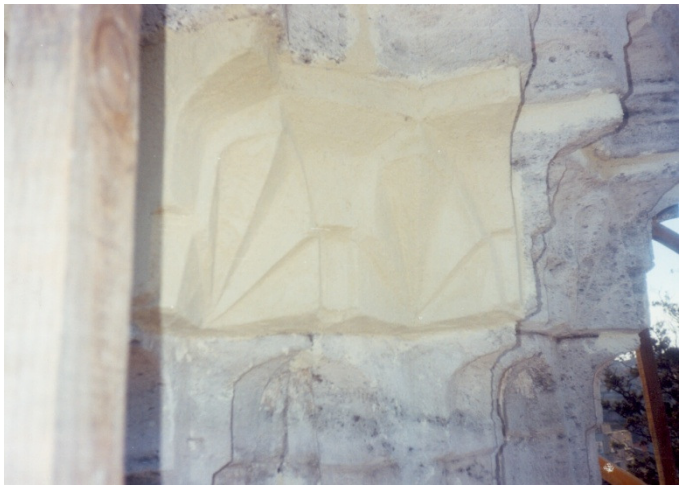

Şekil 3.6 Minare şerefe altı stalaktitlerin onarım sonrası durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.7 Minare şerefe korkuluklarının onarım öncesi durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.8 Minare şerefe döşemesinin çürütülerek sökülmesi, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.9 Minare gövdesindeki taşların onarım öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.10 Oğlanlar Tekkesi Sebil-Türbe-Çeşme grubunun temizlik öncesi durumu, 1999
(İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.11 Vatan Caddesi avlu duvarında bulunan çeşmenin temizlik öncesi durumu, 1999 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

Şekil 3.12 Son cemaat yerinin cephe temizliği öncesi durumu, 2004 (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

3.3 Külliyenin Konumu ve Külliye Bünyesinde Yer Alan Yapılar

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Aksaray Murat Paşa Mahallesi'nde yer alan Murad Paşa Külliyesi, Vatan ve Millet caddelerinin birleştiği köşede yer almaktadır. 215 pafta, 880 ada, 12 parsel, 5839 m^2 üzerinde bulunan Murad Paşa Camisi külliyeden günümüze kalan tek yapıdır (Şekil 3.13) (Ek 1.1, 2.2).

Şekil 3.13 Murad Paşa Camisi hava fotoğrafı, 2005 (İ.B.B.).

1473 (H. 877) tarihli vakfiyesine göre cami, imaret, medrese ve hamamdan oluşan külliyeye 17. yüzyıl başında Kara Davud Paşa tarafından yaptırılan şadırvan ve çeşme eklenmiş, caminin güneyindeki hazire de zaman içinde oluşmuştur (Ayvansaraylı, 1987, 53) (Şekil 3.14).

20. yüzyılda modernleşme adına yapılan bilinçsiz imar faaliyetleri sonucunda Murad Paşa Külliyesi'nin 1929-1930 yıllarında medresesi, 1956-1957 yıllarında da hamamı yıktırılmıştır. Aynı sebeplerle yıktırılan Oğlanlar Tekkesi'nin sebil-türbe-çeşme grubu ve Şirmerd Çavuş Külliyesi'nin türbesi Murad Paşa Camisi avlusunda tekrar inşa edilmiştir (Şekil 3.15-16).

İmaretle ilgili elimizdeki tek bilgi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde bulunan ve imaret cemaatı görev ve ücretlerine ilişkin kayıtlardır. Kuban, imaretin aşevi olarak tabhanelerde kalanlara hizmet vermek için yapılmış olabileceğini belirtmiştir (Kuban, 2007, 192). Ancak, imaretin konumu ve mimarisi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır (Barkan; Ayverdi, 1970, 307).

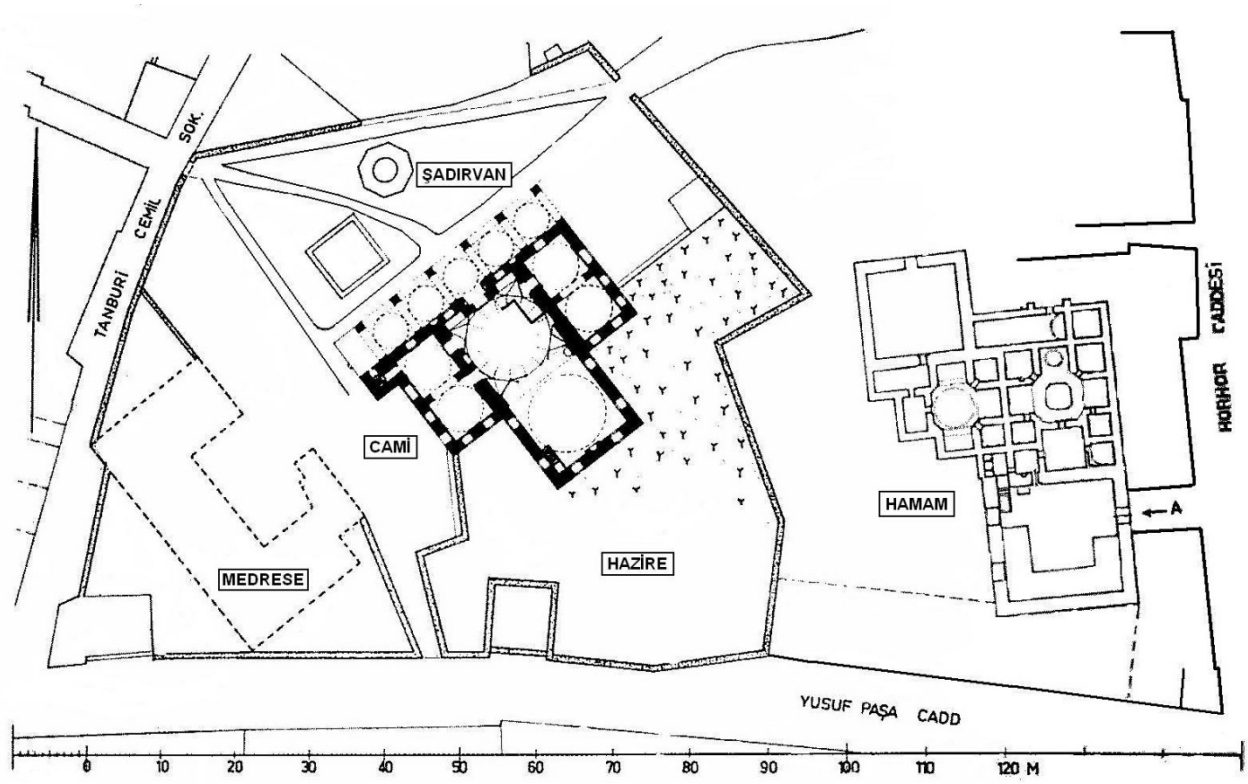

Şekil 3.14 Murad Paşa Külliyesi vaziyet planı, 1922 (Müller-Wiener, 2002, 446).

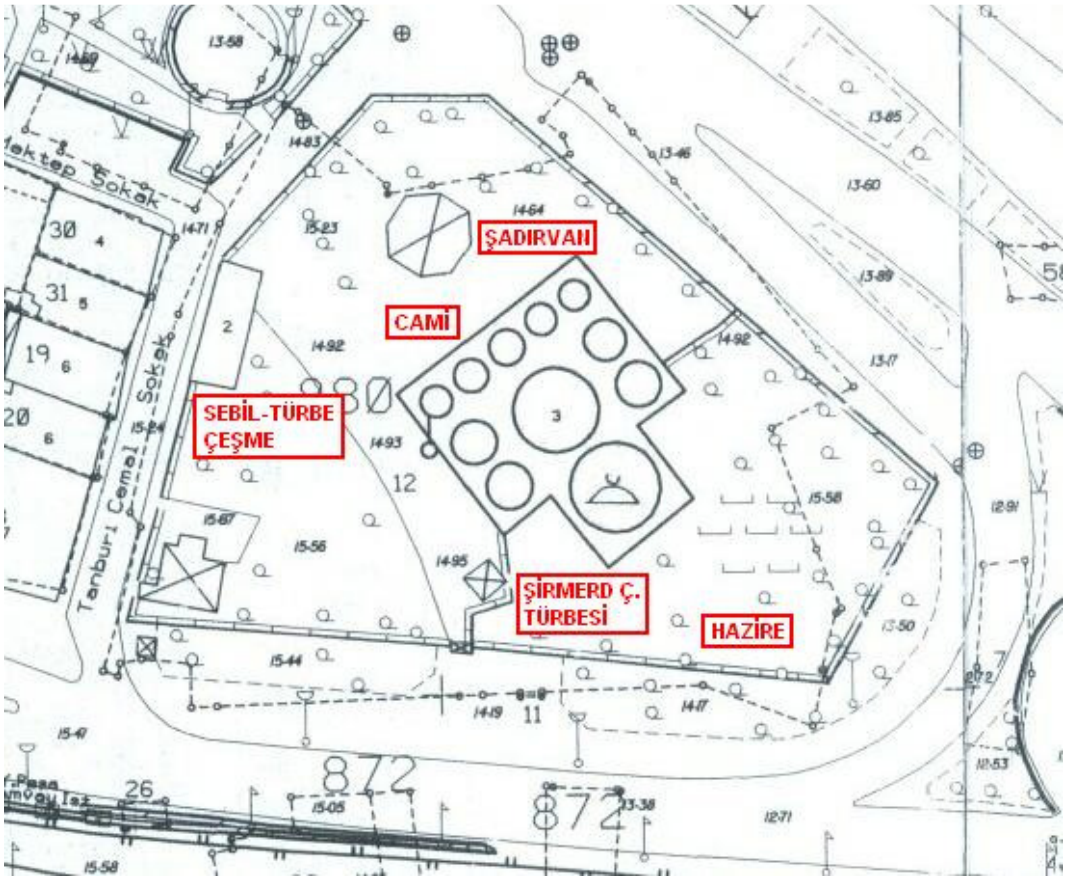

Şekil 3.15 Murad Paşa Külliyesi halihazır haritası (İ.B.B.).

Şekil 3.16 Murad Paşa Külliyesi hava fotoğrafı, 2007 (İ.B.B.).

Murad Paşa Camisi avlu duvarları Vatan ve Millet caddelerinin kesiştikleri yol ve bunları kesen Tanburi Cemil Sokağı boyunca devam etmektedir (Şekil 3.17-18). Mevcut avlu duvarları, Millet ve Vatan caddeleri açılırken yapılmıştır (Ünsal, 1969, 17). 1949 tarihli fotoğraflarda moloz taş duvar olan avlu duvarlarının kesme taş duvar olarak yenilenmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca, 1949 yılında avlu duvarlarının ve kapısının onarım gördüğü ve yenilendiği bilinmektedir (Şekil 3.19-20).

Şekil 3.17 Avlu duvarları, Vatan Caddesi, 2008

Şekil 3.18 Avlu duvarları, Millet Caddesi, 2008

Şekil 3.19 Avlu duvarları, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüşü, 1949 (İ.A.M.E.A.)

Şekil 3.20 Avlu duvarları, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüşü, avlu duvarları yenilendikten sonra, 1949 (İ.A.M.E.A.)

Avlu duvarları üzerinde biri Millet Caddesi'ne açılan, biri de Vatan Caddesi'ne açılan iki avlu kapısı bulunmaktadır. Kapılar kesme taştan olup, basık kemerlidir (Şekil 3.21-22). Mevcut avlu kapılarının kapı boşluğunun tavanlarının beton olması, taşınma sırasında müdahale gördüklerini göstermektedir (Şekil 3.23). Vatan Caddesi'nde bulunan avlu kapısı üstünde oklu celi sülüs hatlı bir besmele bulunmaktadır (Ülker, 2008) (Şekil 3.24).

Şekil 3.21 Vatan Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısının kuzey ve güney cepheleri, 2008

Şekil 3.22 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısının güney ve kuzey cepheleri, 2008

Şekil 3.23 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısı kapı boşluğu tavanı, 2008

Şekil 3.24 Millet Caddesi tarafındaki avlu giriş kapısı kitabesi, 2008

3.3.1 Cami

Genel yerleşim düzeninde, kuzeybatı-güneydoğu ekseni üzerinde konumlandırılan cami "Gazi Murad Paşa Camisi", "Has Murad Paşa Camisi" isimleriyle de bilinmektedir (Eyice, 1987, 1214/135; Tekindağ,1987, 1209; Genç; Mazak, 2000, 21) (Şekil 3.15-16).

Murad Paşa Camisi'nin kitabesindeki tarihi 1471-1472 (H. 876) dir. Taç kapı kemeri üzerinde bulunan, sülüs hatlı Arapça bir beyit olan mermer kitabe, 60 x 144 cm boyutlarındadır (Şekil 3.25). Kitabesinde altta iki satır halinde;

"Büniye dare hayrin li rızai'l-Hakki tâlibil-affi bihi Omr-i hubbi kemület
Vettefeku't-târihu "Fetekabbeleha kabulen hasenen"

yazmaktadır (Ülker, 2008). Kitabesinin Türkçesi şöyledir:

"Hakkın rızası ve af talebi ile bu hayrat bina edildi. Tarihi "Fetekabbeleha kabulen hasenen" oldu" (Ülker, 2008).

Ayrıca kitabenin üstünde Kur'an'dan bir ayet* hatt-ı müsenna** olarak yazılmıştır (Ülker, 2008; Ayvansaraylı, 1987, 53; Ayverdi, 1989, 472). Üstte;

*"Rabbenâe âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kına azâben nâr"****

yazmaktadır (Ülker, 2008). Ayetin Türkçesi şöyledir:

"Rabbimiz bize dünyada ve ahrette iyilikler lutfeyle, bizi cehennem ateşinden koru" (Ülker, 2008).

Şekil 3.25 Murad Paşa Camisi kitabesi (Kurtbil, 2006, 192).

---

* cüz:2, Bakara Suresi, ayet:201 (Ülker, 2008)
* Müsenna: Düz, istifli veya girift olarak karşılıklı yazılan bir yazı stili.

Murad Paşa Camisi ile ilgili ayrıntılı bilgi 4. Bölüm'de, "Murad Paşa Camisi'nin Ayrıntılı Tanımı"'nda yer almaktadır.

3.3.2 Medrese

Günümüzde mevcut olmayan medrese, caminin batısında yer almaktaydı (Şekil 3.14) (Ek 1.3-4). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde medresenin yerinin *"Zeyrekbaşı yakınında"* olduğu yazılarak yanlışlık yapılmış, yapımına ve tarihine değinilmemiştir (Demircanlı, 1989, 334-335).

1473 (H. 877) yılında tescil edilmiş olan külliyenin vakfiyesinde medresenin adının geçmesi, külliyenin ilk programında medresenin varlığını göstermektedir. Bugün T.İ.E.M.'nde 30 No.'da bulunmakta olan medresenin kitabesindeki tarih 1477-78 (H. 882) olup, Murad Paşa'nın ölümünden sonra medresenin, Murad Paşa'nın kardeşi olan Sadrazam Mesih Paşa tarafından tamamlandığı belirtilmektedir.

Kitabenin boyutları 104 x 72 cm'dir. Sülüs hatlı, Arapça manzum olan kitabe, üç satır halinde düzenlenmiş olup, Ayverdi, "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri" adlı eserinde böyle bir düzenlemeye hiç rastlamadığını belirtmiştir. Kitabede:

Velemmâ beniye'l-sâhibü'l-'âzam Mesihü'z-zemâni Muradiyye
Bedet nahve cennâtin iz kad zarafe leha 'inde rabbihi
Ve kad elheme'r-ruhü târiheha fe ahya Mesih-ü Murâdiyye

yazmaktadır (Ülker, 2008; Ayverdi, 1989, 472-474) (Şekil 3.26). Kitabenin Türkçesi şöyledir:

Sahib-i 'azam, Mesihü'z-zeman Muradiyye zamanında bina edildi.
Cennet gibi görünen bu eser için Allah yolunda harcamaktan kaçınmadı
İlham-ı Hak ile târihi "Fe ahya Mesihi Muradiyye" oldu (Mesih ve Murad paşalarca ihya olundu)* (Ülker, 2008).

A.A.E.F.A.'de bulunan 1927 tarihli fotoğrafta avlu kapısının üstünde bulunan kitabenin bugün T.İ.E.M.'de bulunan kitabe ile aynı olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla fotoğrafta görülen avlu kapısının medrese avlu kapısı olduğu anlaşılmıştır (Şekil 3.27)

Murad Paşa Medresesi, Mahmud Paşa, Davud Paşa, Atik Ali Paşa medreselerinde olduğu gibi camiden ayrı bir bina olarak yapılmıştır (Eyice, 1987, 1210; 1214/103-105). Mimari

---

* Kitabesinin birinci mısrasında Mesih kelimesi, Hazret-i 'İsa'nın ölüleri diriltmesi mucizesine telmih ederek, sıfat makamında, üçüncü mısra'da ise, cennet yolunda himmet sarf edildiği ve bu sefer şahıs ismi olarak kullanılıp, Sadrazam Mesih Paşa'nın medreseyi ihya eylediği bildirilmektedir (Ayverdi, 1989, 474).

özellikleri bilinmemekle birlikte, açık avlulu ve alçak revaklı olduğu tahmin edilmektedir** (Tanman, 1993, 519).

Onarım belgelerinden kargir olan yapının 1885 (H1302-1303) yılından sonra ahşap olarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Belgelerde, eski yapıda 12 oda, yeni yapıda 16 oda olduğu, daha sonra köşe odalarının üstüne de birer oda eklenerek oda sayısının 18'e çıkarıldığı, ayrıca, çamaşırhane, gusulhane ve abdesthanenin varlığı bilgisi vardır (Kütükoğlu, 2000, 274).

Medrese, 20. yüzyılın başına kadar kısmi onarımlar görmüş olmasına karşın, 1929-1930 senelerinde, harap haldeyken, Millet Caddesi genişletme çalışmaları sırasında yıktırılmıştır (Ayverdi, 1989, 474). 1930 yılında yapılmış ilk kadastral tespit paftasında medrese binasının yıkılmış olduğu görülmektedir (Ek 1.2).

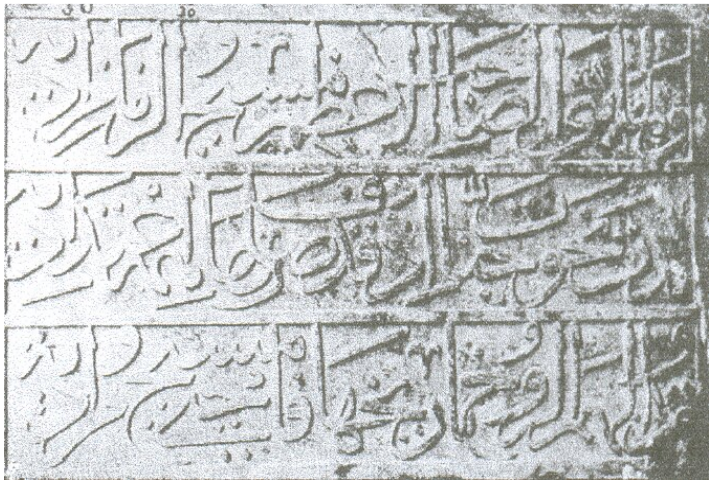

Şekil 3.26 Murad Paşa Medresesi kitabesi (Ayverdi, 1989, 472).

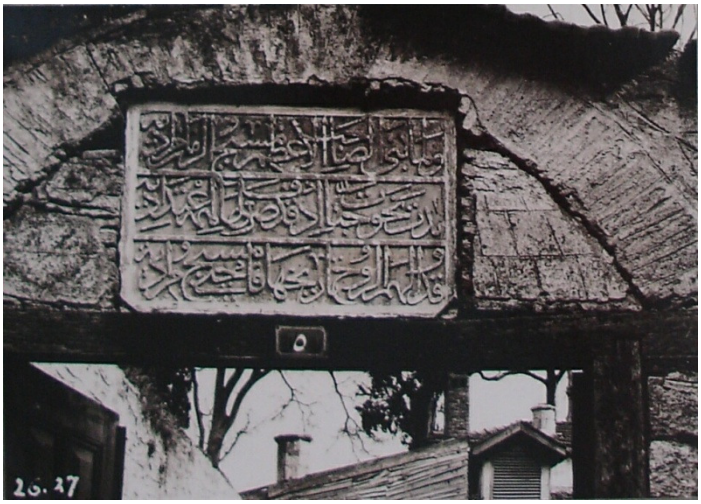

Şekil 3.27 Murad Paşa Medresesi avlu kapısı ve kitabesi, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

** Ayverdi'nin "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri" adlı eserinde medresenin (E) şeklinde bir planı olduğu yazılmış olup (Ayverdi, 1989, 474) büyük bir olasılıkla mimari biçim tanımında baskı hatası yapılmıştır.

3.3.3 Hamam

Günümüzde mevcut olmayan çifte hamam, caminin doğusunda, haziresinin arkasında, Yusuf Paşa Caddesi ile Horhor Caddesi'nin birleştiği köşede, bugünkü Vatan Caddesi ile Millet Caddesi'nin birleştiği kavşak üzerinde bulunmaktaydı (Şekil 3.14) (Ek. 1.2-4). Murad Paşa tarafından cami ile beraber 1466-1472 (H. 870-876) yılları arasında yaptırılan hamam "Aksaray Hamamı", "Horhor Hamamı"* ve "Has Murad Paşa Hamamı" isimleriyle de bilinmektedir (Koçu, 1958, 536; Ünver, 1942, 249).

Murad Paşa Hamamı, İstanbul'un en büyük ve eski su yapılarındandı. Fetihten sonra yapılmış hamamların en önemlilerinden olup, o dönemin Tahtakale ve Mahmud Paşa hamamlarından sonra gelen en büyük hamamıydı** (Koçu, 1958, 536). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde**;** ***"Tabiatımızdan dostlar arasında bir lâtife olması için bütün hamamları birer esnafa dağıtıp, her çeşit sınıfa uygun hamamlar verdik"*** diyerek hamamların dağıtılması bölümünde, Aksaray Hamamı'nı saraylılara uygun görmüştür (Kahraman; Dağlı, 2003, 287).

İstanbul tarihi yarımadada bulunan hamamların 1886-1887 (H. 1304) tarihli listesinde, 75 hamamın adlarıyla bulundukları semtler gösterilmiştir. Murad Paşa Hamamı, *"Aksaray'da Aksaray Hamamı"* olarak bu listede yer almaktadır (Eyice, 1993, 539). Ünver'in, "İstanbul'un Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar" makalesinde halen mevcut hamamlar listesinde bulunmakta olan Murad Paşa Hamamı'nın o tarihte henüz yıkılmamış olduğu anlaşılmaktadır (Ünver, 1942, 249).

20. yüzyıl başında, kadınlar kısmının tamamı ve erkekler kısmının soğukluk kubbesi yıkılmış olup, bu kısmın sıcaklığı ayaktaydı (Şekil 3.28-29) 1956 yılında Adnan Menderes döneminde, Vatan Caddesi'nin açılması sırasında, Vatan Caddesi ile Millet Caddesi'nin kavşak dönemecinde kalması sebebiyle, istimlâk edilerek yıktırılmıştır. Ünsal, "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı" isimli makalesinde hamamın, kavşağın yeşil üçgeni üzerinde korunabileceğini vurgulamıştır. Hamamın stalâktitli büyük kütleleri denize atılmış, kalıntıları yeni yol tesviyesinde 50 cm toprak tabakası altında kalmıştır (Ayverdi, 1989, 474; Ünsal, 1969, 18; Eyice, 2006, 152;). Hamamın yapı molozları arasında tekrar kullanılmış Bizans tuğlaları bulunmuştur (Müller-Wiener, 2002, 446).

---

* Aksaray'da "Horhor Hamamı" isminde bir başka hamam daha bulunmaktadır.

** Murad Paşa Hamamı, kalabalık bir semtte ve çarşı içinde olması sebebiyle çok tercih edilen bir hamamdı. 1946 yılında, natır, dellak ve yanaşma olarak on kişi çalışmaktaydı (Koçu, 1958, 536).

Şekil 3.28 Murad Paşa Hamamı, Pervititch haritası, 1936 (Pervititch, 2000, 73).

Şekil 3.29 Murad Paşa Hamamı, 1955 (A.A.E.F.A.).

2001 yılında Taksim-Yenikapı metro hattı ile mevcut Aksaray-Havaalanı LRTS (hafif raylı sistem) projelerinin birbirine entegrasyonunu sağlamak için yapılan kazı çalışmaları sırasında Osmanlı, Bizans ve Geç Roma dönemlerine ait kalıntılar ortaya çıkmıştır (Şekil 3.30). 20.06.2001 tarihli 12921 sayılı İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararıyla, projenin kalıntılara zarar vereceği düşünülerek uygun bulunmamış, değiştirilmesine karar verilmiştir. Bu gelişme üzerine İ.B.B., 700 m'lik bağlantı hattını kalıntıların altından geçecek şekilde yeniden projelendirmiş ve kurul onayına sunmuştur. Yeni projede, kalıtılar yerinde "metro müze" önerilmiş, kalıntılar kotunun 50 cm altından 110 m2 kesitli çift hat tünel geçirilmiştir. Proje kurul tarafından onaylanarak, proje inşaatına 2004 yılında yeniden başlanmıştır (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

İ.A.M.M.'nün yaptığı kazı çalışmaları sonucunda yüzeyden yaklaşık 50 cm aşağıda bulunan Osmanlı kalıntılarının, Murad Paşa Hamamı'nın bozulmuş alt yapısına ait olduğu tespit edilmiştir (Şekil 3.31-32). Kazı sırasında hamamın kuzey bölümü duvarları ile göbek taşı alt yapısı bulunmuş, mermer kaplamasının olmadığı ve büyük ölçüde tahrip olduğu görülmüştür. Hamamın dış duvarlarının taş örgü olduğu ve horasan harçla sıvalı olduğu, temel duvarlarının yaklaşık 1 m kadar aşağıya indiği tespit edilmiştir. Güney bölümünde, zemini pişmiş tuğla ile döşenmiş ve aynı tuğladan dikdörtgen kesitli ayakların oluşturduğu cehennemlik bölümü ile üzerinde yer alan mermer döşemenin bozularak ısıtma bölümünün içine kırılıp atıldığı tespit edilmiştir. Kuzey ve güney bölümlerinin ısıtma sistemlerinin birbirine bağlandığı görülmüş, ancak önceden tahrip olması sebebiyle külhan yeri tespit edilememiştir (Şekil 3.33-34). Ayrıca, kazı çalışmalarında olasılıkla hamamın pis sularını tahliye etmek için kullanılmış olan pişmiş toprak su künkleri bulunmuştur (Şekil 3.35).

Hamam, Geç Roma ve Bizans dönemlerine ait yapılar üstünde bir kotta yer almaktadır Hamamın kuzeyinde, yüzeyden yaklaşık 4.5 m aşağıda rastlanan Bizans ve Geç Roma dönemi kalıntılarının, Forum Bous üzerinde yer alması muhtemel yapılaşmaya ait olduğu sanılmaktadır. 1956 yılında Vatan Caddesi'nin açılması sırasında 3 x 4 m ölçülerinde 2 m yüksekliğinde, anıtsal bir kemere ait ayaklar bulunmuştur. Ayrıca, hamamın kuzey duvarının altında parçalanmış granit sütunun benzeri, Aksaray metro istasyonu yanındaki parkta bulunmaktadır (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001) (Şekil 3.36).

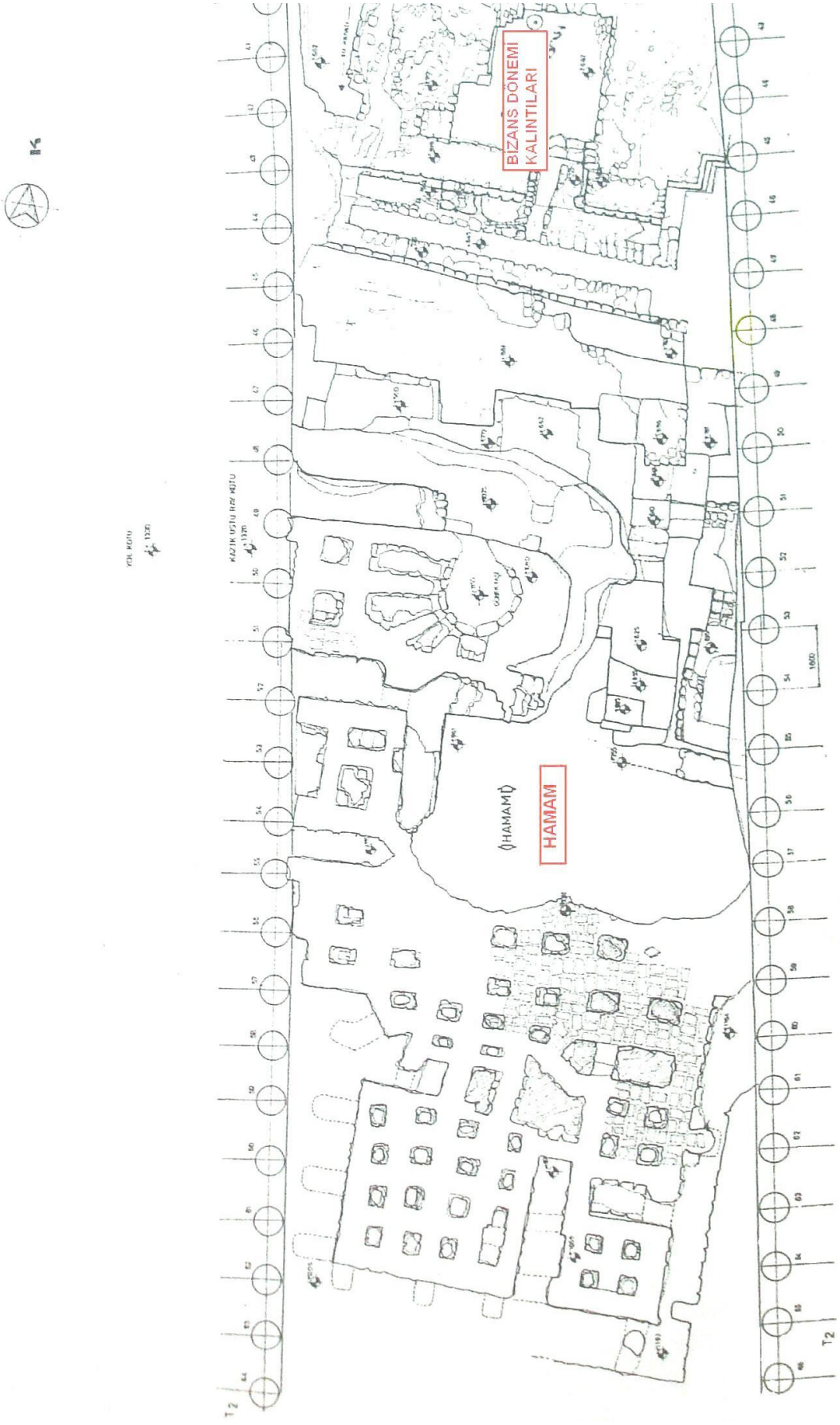

Şekil 3.30 Kazı alanı planı (İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.31 Murad Paşa Hamamı kuzeyinde duvar detayı
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.32 Murad Paşa Hamamı ısıtma bölümü kalıntıları
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.33 Murad Paşa Hamamı ısıtma sistemi kalıntıları
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.34 Murad Paşa Hamamı cehennemlik bölümünün tuğla kaplı döşemesi
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.35 Murad Paşa Hamamı'na ait su künkleri
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Şekil 3.36 Aksaray metro istasyonu yanındaki parkta bulunan granit sütun
(İ.A.M.M. Metro-LRTS Kazısı Dosyası, 2001).

Osmanlı Dönemi Türk mimarisinde hamamlar konusunda ilk tipoloji denemesi Eyice tarafından yapılarak başlıca 6 örnek tespit edilmiş olup, Murad Paşa Hamamı bunlardan "dört eyvanlı ve köşelerde hücreleri olan "A tipi"ne girmektedir (Eyice, 1993, 539). Çifte hamam olarak tasarlanmış olan hamamın, erkekler ve kadınlar bölümleri yan yanadır. Ancak, diğer çifte hamam tiplerinden farklı olarak, erkekler ve kadınlar bölümlerinin halvet mekânları yan yana düzenlenmiş olup, soyunmalık bölümleri farklı taraflardadır (Müller-Wiener, 2002, 445). Kadınlar bölümünden daha büyük olan erkekler bölümü Yusuf Paşa Caddesi üstünde bulunan dükkânların hizasına kadar devam etmekte idi (Şekil 3.14).

Erkekler bölümüne, Yusuf Paşa Caddesi'nden bir pasajla veya Horhor Caddesi'nden, büyük sivri kemerli, tonozlu bir eyvan ile giriliyordu (Ünsal, 1969, 18; Ayverdi, 1989, 474) (Şekil 3.37-38). Glück, giriş kapısı yüksekliğinin 3.83 m olduğunu belirtmiştir (Glück, 1921, 94). Kadınlar bölümüne, yapının kuzey yönünden, Horhor Caddesi'nin arkasında bulunan çıkmaz sokaktan giriliyordu. İki bölümün girişleri, yapının farklı cephelerine alınarak erkekler ve kadınlar soyunmalık mekânları birbirinden uzaklaştırılmıştır (Şekil 3.14).

Hamamın rölövesi, Glück'ün "Die Bader Konstantinopels" isimli eserinde bulunmaktadır (Glück, 1921, 95) (Şekil 3.39). Ünsal'ın "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı" isimli makalesinde de hamamın erkekler bölümünün plan krokisi olup, bu iki plan arasında bazı farklılıklar vardır (Şekil 3.40). Bu planlara göre erkekler ve kadınlar bölümünün her ikisinde de soyunmalık kare planlı ve ahşap camekânlıdır. Glück, 15.60 m çapında bir kubbe ile örtülü olan erkekler soyunmalığının duvarlarının 1.63 m olduğunu ve iki duvarının tarihi olabileceğini belirtmiştir. Harap durumda olan erkekler bölümü soyunmalığının üç duvarı ve kadınlar bölümünün tamamı planda yıkılmış olarak gösterilmiştir. Soyunmalık mekânının üç duvarında soyunma hücreleri ve merdivenle çıkılan ahşap döşemeli bir üst katı bulunmaktadır (Glück, 1921, 94; Ayverdi, 1989, 474). Ünsal'ın planında soyunmalık detaylandırılmış, tonozlu kapıdan girince her iki yanında soyunma hücreleri, diğer iki duvarda birer peyke* bulunmakta olup, karşıdaki peykenin merdivenle çıkılan bir üst kat bulunmaktadır. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde soyunmalık düzenini şu şekilde anlatmıştır; *"Kapıdan girince, sağda, karşıda ve solda birer peykesi, ortada bir mermer fıskiyesi sol köşeden sekiz on basamakla çıkılan iki soyunma odası vardı."* (Ünsal, 1969, 18; Koçu, 1958, 536) (Şekil 3.41). Soyunmalıktan 80 cm genişliğinde bir kapıyla kare planlı küçük bir soğukluğa geçilmektedir (Glück, 1921, 94). Soğukluğun solunda tuvaletler, sağında kare planlı ılıklık yeralmaktadır.

---

* Peyke: Duvara bitişik kerevet. Üzerine şilte serilerek yatmaya veya oturmaya yarayan ahşap seki (Hasol, 2002, 365, 261).

Glück'ün planında, Ünsal'ın krokisinden farklı olarak, soyunmalık kısmıyla da bağlantılı olan üç tuvaletin üzeri çapraz tonozla örtülmüştür. Soğukluk girişinin solunda bir niş vardır. Ilıklığın sağ tarafında bulunan ılıklık halvetinin kubbesi stalâktitlidir (Ünsal, 1969, 17). Glück, bu odanın sonradan 34 cm kalınlığında bir duvarla ılıklıktan ayrıldığını belirtmiştir. Sıcaklık bölümü, merkezinde sekizgen bir göbektaşı bulunan, sekizgen planlı ve kubbeli orta mekânın çevresinde, dikdörtgen planlı, kubbeli üç eyvan ve kare planlı, kubbeli dört halvet hücresinden meydana gelmektedir. Pandantifli orta kubbede, 8 adet beşgen şeklinde ışıklık bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı eyvanların kubbeleri çapraz tonozlar ile yanlardan takviye edilmiştir. Erkekler kısmının halvet bölümü arkasında cehennemlik ve açık su deposu bulunmaktadır (Glück, 1921, 94-96; Tanman, 1993, 519; Ünsal, 1969, 18).

Glück'ün planında, erkekler bölümü soyunmalığından küçük olan kadınlar bölümü soyunmalığı ayrıntısız verilmiştir. Soyunmalıktan dikdörtgen planlı soğukluğa, buradan da dikdörtgen planlı ve üzeri aynalı tonozla örtülü ılıklığa geçilmektedir. Sıcaklık bölümü, sekizgen planlı ve kubbeli orta mekânın çevresinde, dikdörtgen planlı, kubbeli üç eyvan ve kare planlı, kubbeli iki halvet hücresinden meydana gelmektedir (Glück, 1921, 95) (Şekil 3.39).

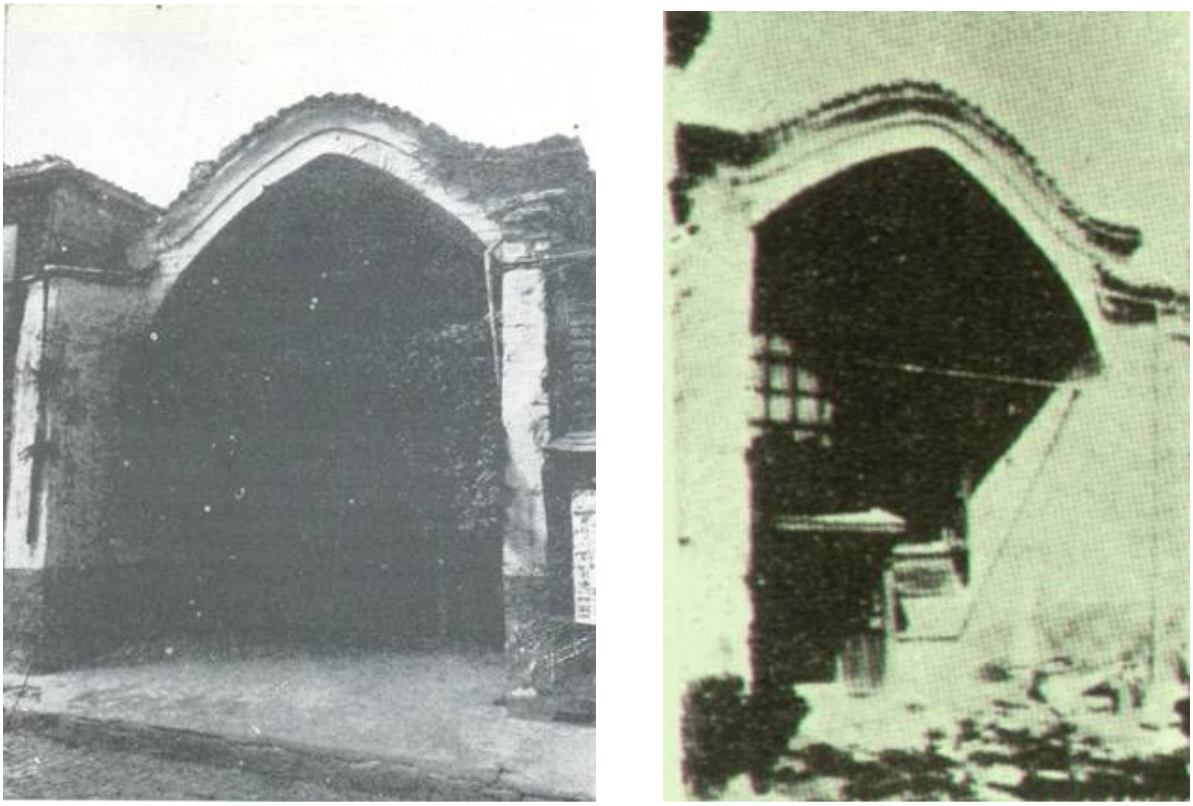

Şekil 3.37 Tonozlu eyvan, 1931 (Ayverdi, 1989, 249; Ünver, 1942, 249).

Şekil 3.38 Tonozlu eyvan, 1945, resim Nezih (Koçu, 1958, 536).

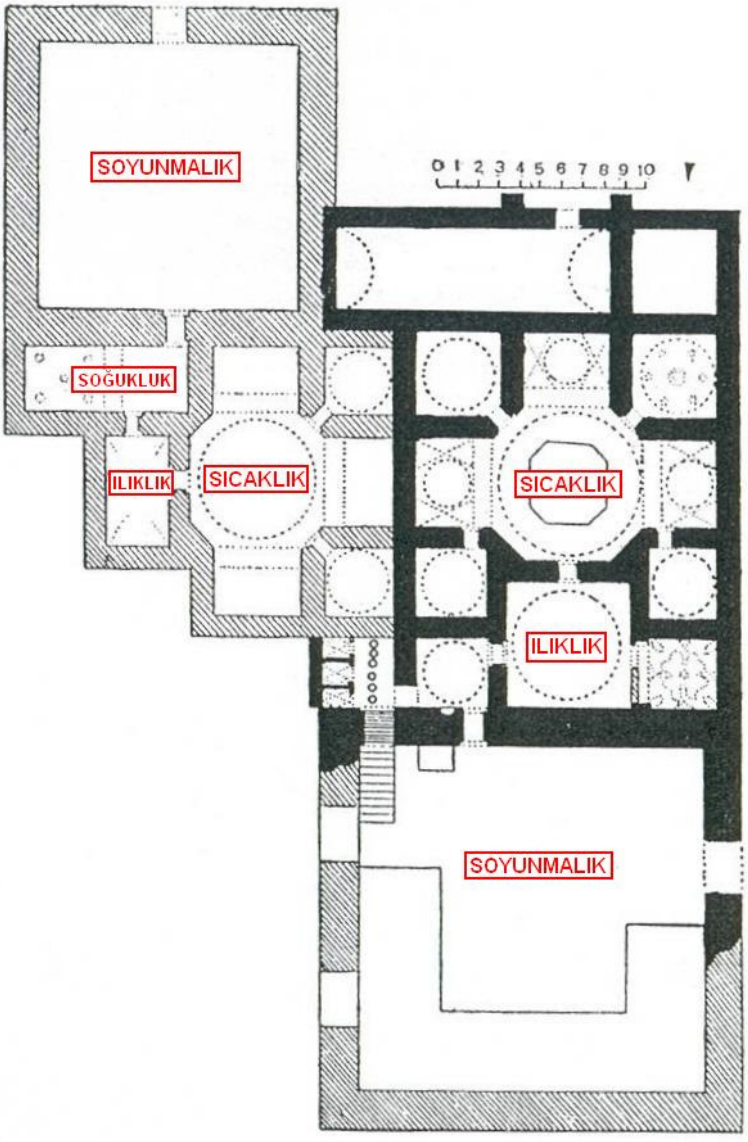

Şekil 3.39 Murad Paşa Hamamı planı (Glück, 1921, 95).

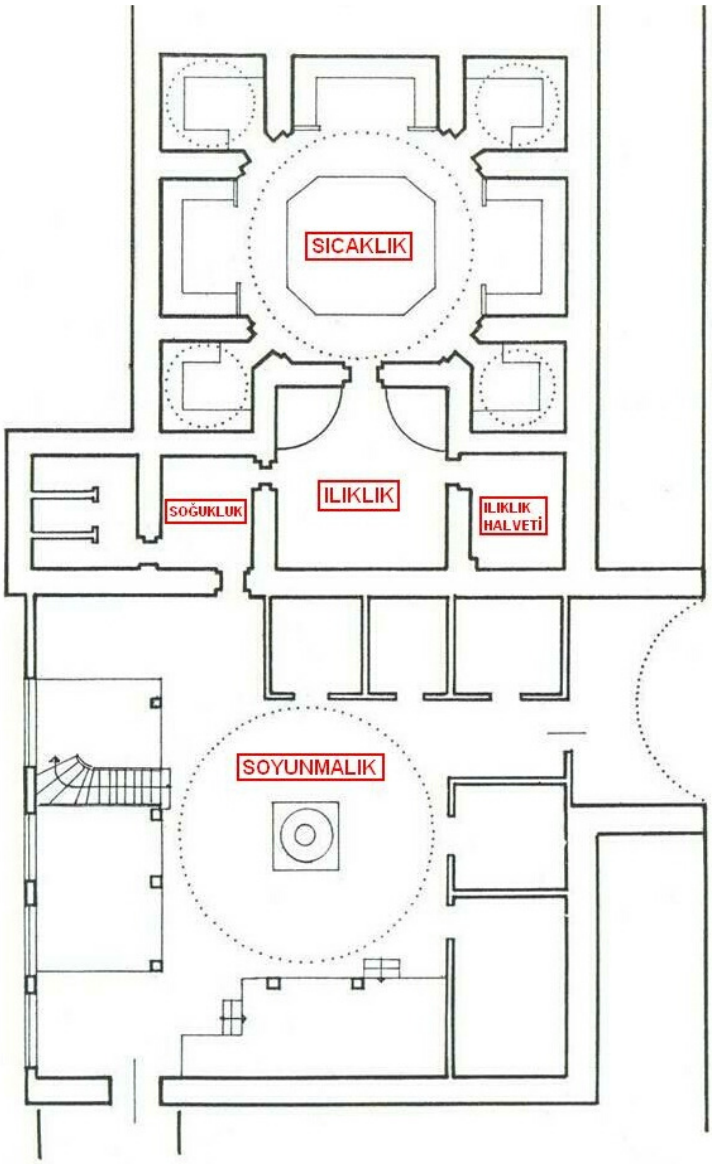

Şekil 3.40 Erkekler kısmı restitüe edilmiş plan krokisi (Ünsal, 1969, 17).

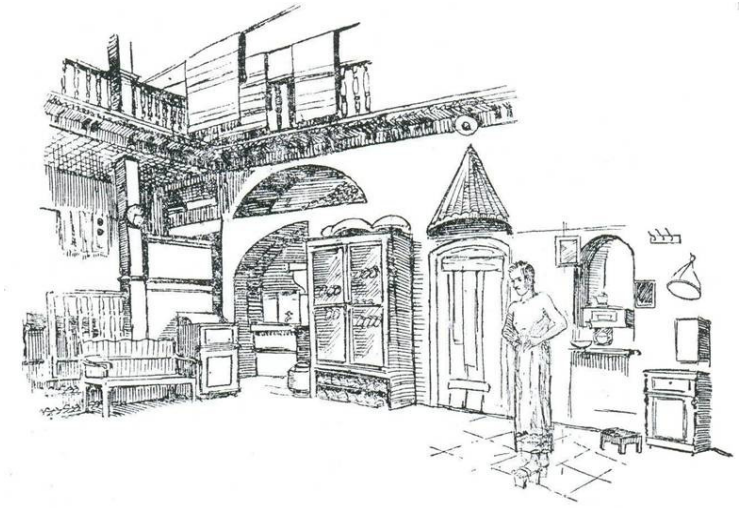

Şekil 3.41 Erkekler bölümü soyunmalığı, 1945, resim Nezih (Koçu, 1958, 536).

3.3.4 Hazire

Murad Paşa Haziresi, caminin güneyinde yer almaktadır (Şekil 3.14-16). 19. yüzyıla kadar kullanılmakta olan hazire, çeşitli sebeplerle tahrip edilmiştir. Ayanoğlu, "Vakıflar İdaresince Tanzim Ettirilen Tarihi Makbereler" adlı makalesinde, çok harap durumda olan hazirenin 1934 yılında Vakıflar tarafından düzenlendiğini belirtmiştir (Şekil 3.42-46). Ancak, 1957-1958 yıllarında Vatan ve Millet caddeleri açılırken hazire oldukça daraltılmıştır (Müller-Wiener, 2002, 446; Ayanoğlu, 1942, 402; Eyice, 1987, 1214/135) (Şekil 3.47-49).

Şehrin en merkezi yerinde bulunması sebebiyle önemli kişiler buraya gömülmüştür. Devletin ileri gelenlerinin mezar taşları ile saray teşkilâtına ait külâhlı mezar taşları bulunmaktadır. Mezar taşları, farklı yüzyılların bezeme anlayışını yansıtmaktadır (Ayanoğlu, 1942, 399; Eyice, 1987, 1214/64) (Şekil 3.49-50).

Şekil 3.42 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (V.B.M.A.)

Şekil 3.43 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)

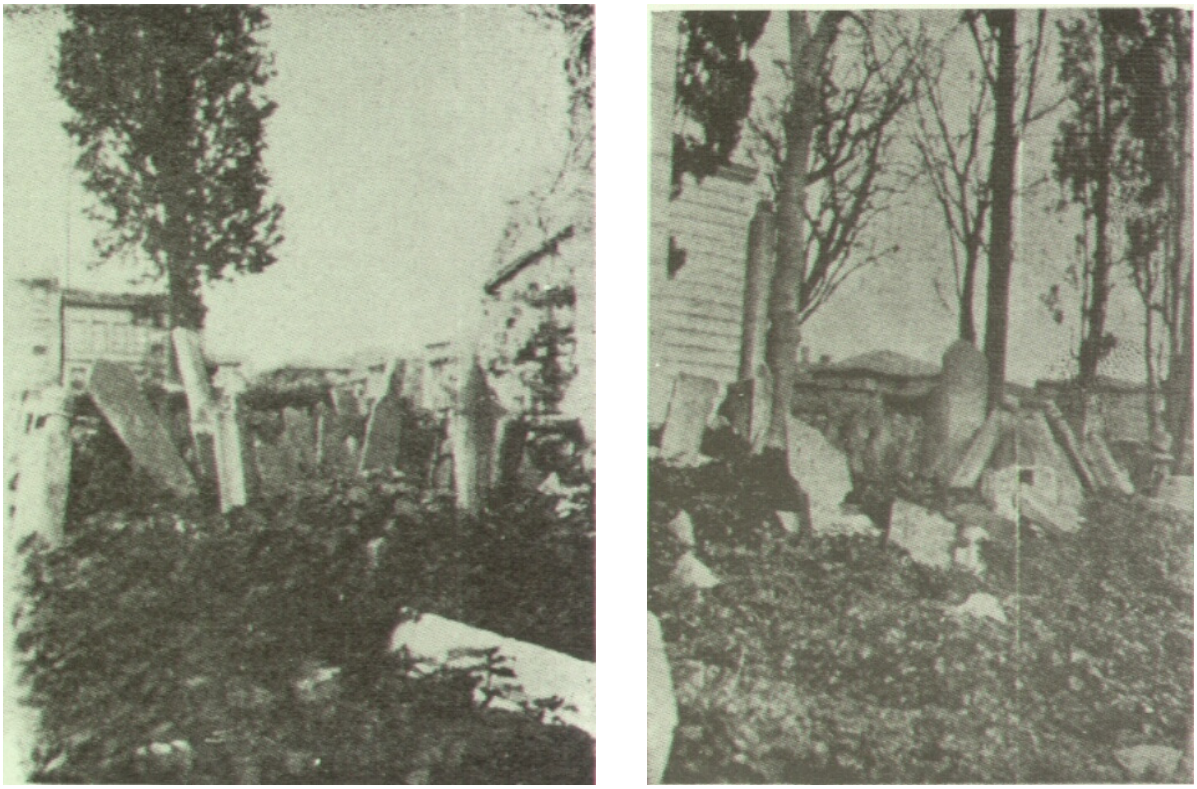

Şekil 3.44 Murad Paşa Haziresi, düzenleme öncesi görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)

Şekil 3.45 Murad Paşa Haziresi, düzenleme sonrası görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)

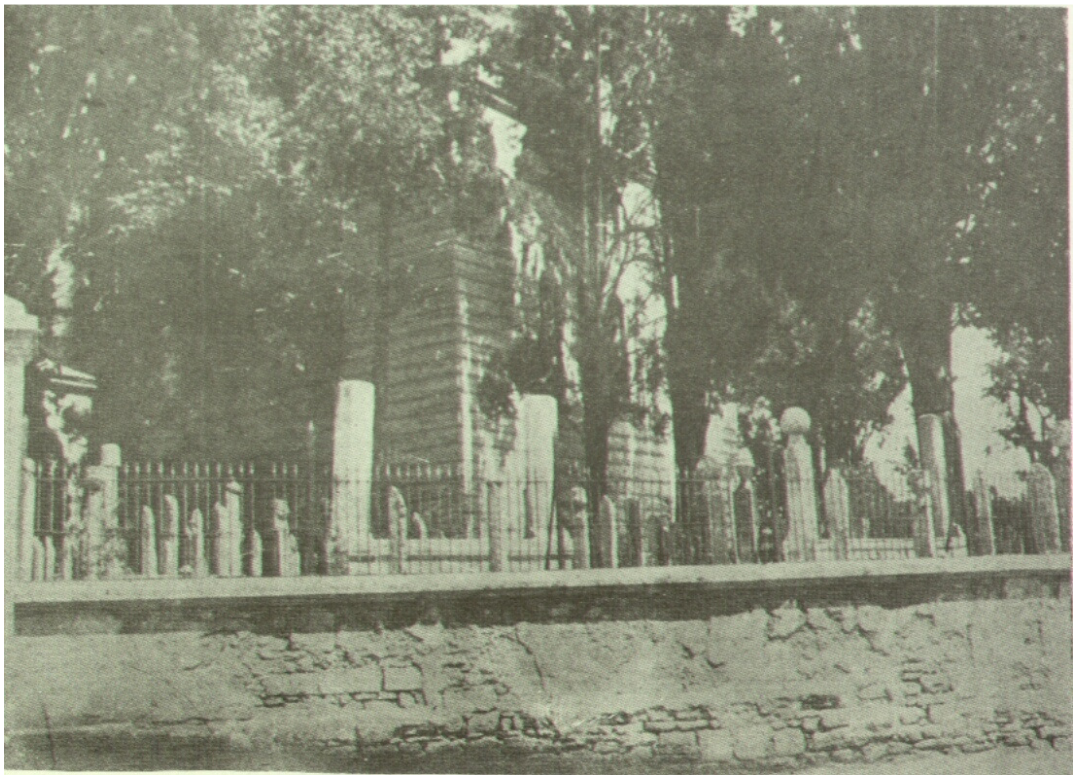

Şekil 3.46 Murad Paşa Haziresi, düzenleme sonrası Millet Caddesi'nden görünüşü, 1934 (Ayanoğlu, 1942)

Şekil 3.47 Murad Paşa Haziresi'nin Vatan Caddesi'nden görünüşü, 2008

Şekil 3.48 Murad Paşa Haziresi, güneybatı girişi, 2008

Şekil 3.49 Murad Paşa Haziresi, 2008

Şekil 3.50 Zerrin külahlı bir mezartaşı (Ayanoğlu, 1942)

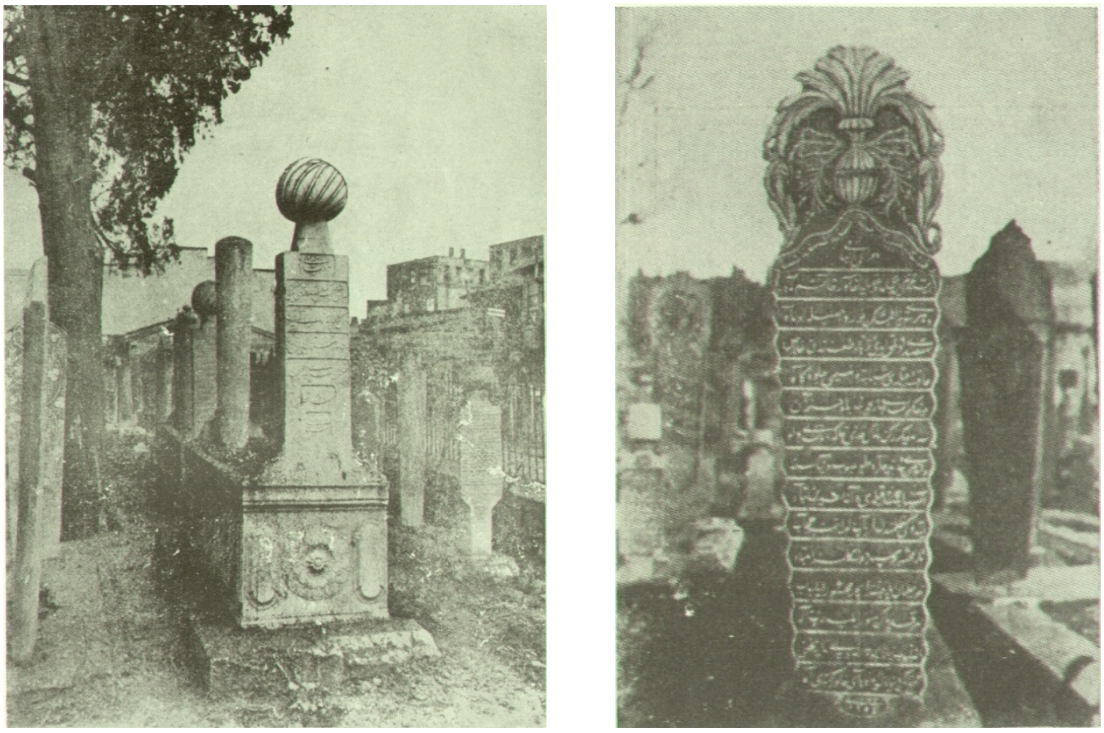

Şekil 3.51 Devletin ileri gelenlerinin mezar taşları (Ayanoğlu, 1942)

Medreseyi tamamlayan, II. Bayezid devri sadrazamlarından olan Murad Paşa'nın kardeşi Mesih Ali Paşa'nın mezarı, cami mihrabı önünde bulunmaktadır. Kendisi, 1501 (H. 907) yılında Galata'da bir yangın söndürülmesini denetlerken ölmüştür (Poroy, 1947, 9). Mezarı, yerden 1.00 m yüksekliğinde, 1.60 x 3.95 m ölçülerinde olup, kesme taştan yapılmıştır. Mesih Paşa'nın, 1934 yılındaki düzenlemelerde toprak altından çıkarılan ortasından kırık olan baş taşı, bugün dört parça halinde olup, boşlukları ve kırık yerleri çimento harçla doldurulmuştur. Sivri kemerli baştaşı, 16. yüzyıl üslup özellikleri taşımakta olup, boyutları 0.42 x 1.44 m'dir. İç yüzü iri rumili kabartmalarla bezenmiş, yazısı beş satır halinde sülüs hatla yazılmıştır. Ayak ucunda silmeli bir taş bulunmaktadır (Ayanoğlu, 1942, 401-402; Yüksel, 1992, 122) (Şekil 3.52).

Sadrazam Kara Davud Paşa da ölümünden sonra buraya gömülmüştür. Mezar taşı, 1934 yılındaki düzenlemelerde, toprak altından çıkarılmıştır (Ayanoğlu, 1942, 401-402; Ayvansaraylı, 1987, 53).

Mesih Paşa'nın yanında 1768 (H. 1182) yılında ölmüş olan 18. yüzyıl şeyhülislâmlarından Pîrizâde Osman Sahib Efendi gömülüdür (Ayanoğlu, 1942, 402; Ayvansaraylı, 1987, 53).

Hazirede sanatsal ve tarihsel önemi olan mezartaşları yer almaktadır. Bu mezartaşlarından biri, Ali Efendi'nin yeni gelinken ölen kızına ait olup, üzerine duvak ve saçı yontulmuştur.

Genç bir kızın mezartaşında da, şair Leyla'nın, o devrin bağnazlığını ve bağnazlık neticesinde öldüğünü ifade eden bir mersiyesi vardır (Ayanoğlu, 1942, 402) (Şekil 3.53).

Şekil 3.52 Mesih Paşa'nın mezartaşı (Yüksel, 1992, 124-126)

Şekil 3.53 Üzerine duvak ve saç yontulmuş olan mezartaşı (V.B.M.A.)

3.3.5 Şadırvan ve Çeşme

Cami'nin şadırvanı ve çeşmesi, 17. yüzyıl başında Sadrazam Kara Davud Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1. Mustafa tarafından sadrazam yapılan Kara Davud Paşa, 1623 (H.1032) yılında onaltıncı padişah Genç Osman'ı (2. Osman) yeniçerilere öldürtmüştür (Ayvansaraylı, 1987, 53; Müller-Wiener, 2002, 445). Osmanlı tarihinde ilk defa bir padişahın öldürülmesine sebep olan Kara Davud Paşa, 28 gün sonra idam edilmiş ve Murad Paşa Camisi avlusuna gömülmüştür. Mezarı, 1920'lerde buradan kaldırılmış olup nerede olduğu bilinmemektedir (Poroy, 1947, 94–95; Hürel, 2005, 269).

Caminin kuzeyinde yer alan ve sekizgen planlı şadırvan 03.12.1997 tarihinde yenilenmiştir* (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası) (Şekil 3.14-16, 54-58).

Çeşme, Millet Caddesi üzerinde, avlu duvarında bulunmaktadır (Şekil 3.14-15). Millet Caddesi açılırken avlu duvarı ile birlikte geriye alınarak yeniden yapılan çeşme, klasik üslupta kesme taştan yapılmıştır (Ünsal, 1969, 17) (Şekil 3.59). Sivri kemerlidir ve ayna taşı bezemesizdir. 1963 yılında kullanılmakta olan çeşmenin bugün musluğu bulunmamaktadır (Şekil 3.60-61). Kemerinin üzerinde sülüs hatlı bir ayet bulunmaktadır. Kitabede:

*" Ve sekâhüm Rabbühüm şerâben tahurâ"*** (Macid (Ayral) Bey yazısı, 1960-61 H. 1380)

yazısı okunmaktadır (Ülker, 2008; Egemen, 1993, 621) (Şekil 3.62). Ayetin Türkçesi şöyledir:

"Rableri, (onlara tertemiz bir içki) içirmiştir" (cüz: 29, insan suresi, ayet:21) (Ülker, 2008).

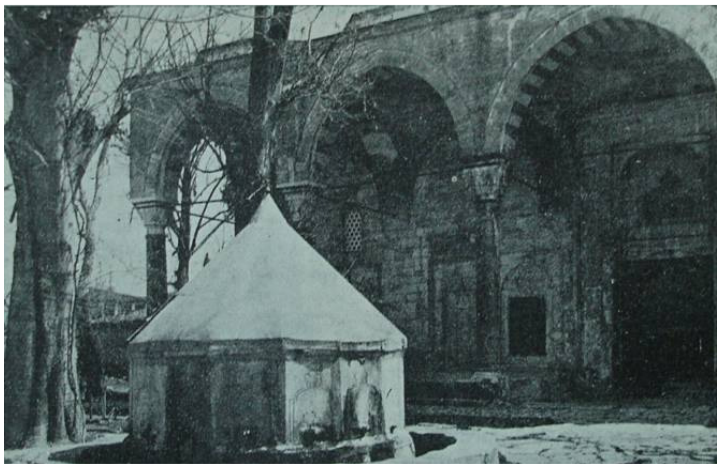

Şekil 3.54 Şadırvan, 1950 (Yönetem, 1950, 5)

---

* Şadırvanın 1998 tarihli rölövesi "Yapının Geçirdiği Yangın ve Doğal Afetler ile Onarım Evreleri" isimli 3. bölümde bulunmaktadır.

** Cennetliklere verilecek mükâfatlardan bir bölümünün anlatıldığı ayetlerden birinden alınmıştır (cüz: 29, insan suresi, ayet:5-21)

Şekil 3.55 Murad Paşa Camisi kuzeybatı cephesi ve Şadırvan, 1972, Schiele (A.A.E.F.A.)

Şekil 3.56 Şadırvan ve cami, 2008

Şekil 3.57 Şadırvana camiden bakış, 2008

Şekil 3.58 Şadırvan su haznesi, 2008

Şekil 3.59 Çeşme, Yusuf Paşa Caddesi'nden görünüş, 1949, Meyer (A.A.E.F.A.)

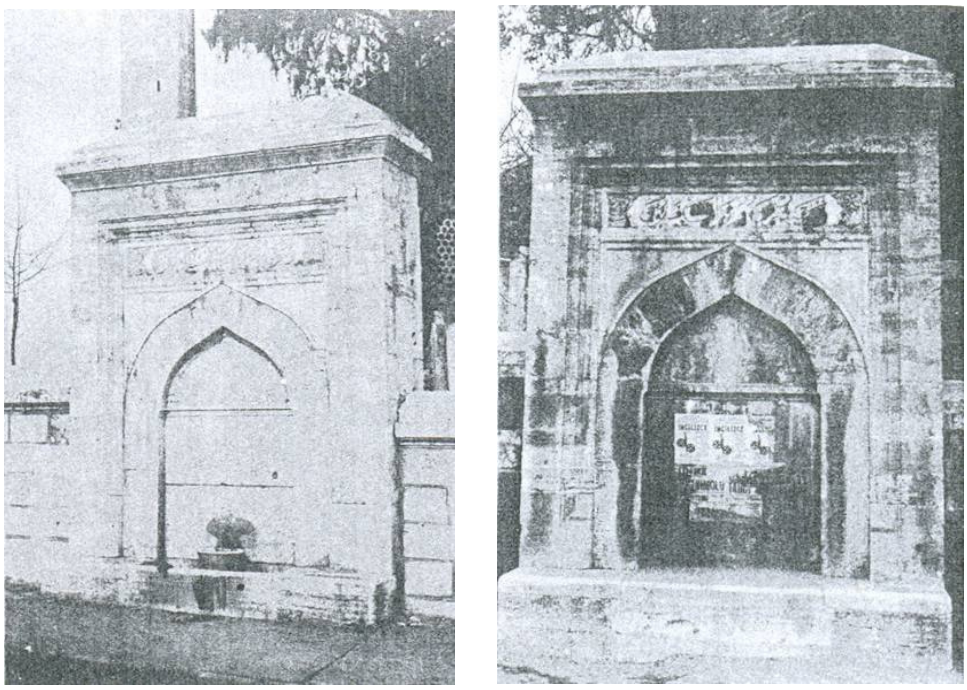

Şekil 3.60 Çeşme, 1963 ve 1972 (Egemen, 1993, 620)

Şekil 3.61 Çeşme, 2008

Şekil 3.62 Çeşme kitabesi, 2008

3.3.6 Oğlanlar Tekkesi Sebil-Türbe-Çeşme Grubu

Oğlanlar Tekkesi'nin* sebil-türbe-çeşme grubu caminin kuzeyinde bulunmaktadır (Şekil 3.14-15). Ancak asıl yeri, Çakır Ağa Mahallesi'nde, Aksaray Karakolu'nun arkasında ve Cerrahpaşa Caddesi'nin başında bulunuyordu. (Ek 1.5). Oğlanlar Tekkesi 1957'de, Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında izinsiz yıktırıldıktan sonra, 1964 yılında sebil-türbe-çeşme grubu Murad Paşa Camisi avlusuna taşınmıştır (Ünsal, 1969, 18) (Şekil 3.63-66). Yeniden düzenlenerek, bir süre tuvalet olarak kullanılan yapı, bugün caminin müştemilatı olarak kullanılmaktadır.

Türbe-sebil bölümünün kitabesinden 1870/1871 (H. 1387) yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Türbede, Yakup Ağa, Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi ile bazı şeyhlerin sandukaları vardır (Tanman, 2006, 320) (Şekil 3.67).

Yapı ampir üslubunda yapılmış olup, aynı yılda tamamlanmış olan Aksaray Valide Sultan Camisi'nin türbe-sebili ile benzer özellikler taşımaktadır (Tanman, 1993, 124). İçeriden 7 x 4.80 m boyutlarında olan yapının iç düzeni 1957 yılındaki taşınma sırasında bozulmuş ve özgünlüğünü kaybetmiştir. Tanman, türbenin önceden, tekkenin harem ve selamlık girişlerindeki taşlıklarına açılan iki kapısı olduğunu, ayrıca çeşmenin bulunduğu bölümün beşik tonozla, diğer bölümün de tekne tonozla örtülü olduğunu belirtmiştir (Tanman, 2006, 320).

Yapının ön cephesi mermer kaplı olup, 1999 yılında cephe temizliği yapılmıştır (Şekil 3.68). Türbe ve sebil işlevlerinin aynı mekânda birleştirildiği yapının sebil pencereleri aynı zamanda türbenin ziyaret pencereleri olarak kullanılmıştır. Türbe-sebil bölümü öne doğru, köşeleri 45 derece pahlı bir çıkıntı yapmaktadır. Bu çıkıntılarda iki dar, ortada 2 geniş açıklıklı olmak üzere 4 adet beşik kemerli penceresi vardır. Pencerelerin, 3 x 6 m ölçülerinde dökme demir parmaklıkları vardır. Bu pencerelerin arasında üstte, yuvarlak madalyonlar içinde Kadiriliğin sembolü olan "Kadirî güller" işlenmiştir (Şekil 3.69).

Çeşme ile sebil arasında bulunan kapının, lentosu üzerinde Kadirî gül ve üstündeki kemerin üzerinde de beş kollu bir yıldız vardır (Şekil 3.70). Kemerlerin üstünden trigliflerin oluşturduğu bir silme cephe boyunca devam etmektedir. Yivli konsollarla ve rozetlerle bezeli olan saçak altı silmesinde bulunan 6 adet mermer levhaya sülüsle yazılmış manzum kitabesi yer almaktadır (Tanman, 1993, 123; Kumbaracılar, 1938, 59) (Şekil 3.71).

---

* Kaynaklarda adı "Olanlar", "Gavsi", "Şeyh İbrahim Efendi", "Oğlan Şeyh", "Yakup Ağa", "Cism-i Latif" Tekkesi olarak da geçmektedir (Tanman, 1993, 123).

Altı beyitten oluşan yazı, küçük pencereler üzerine birer, büyükler üzerine ikişer beyitli olarak düzenlenmiştir. Kitabede;

"Sâhibü'I-hayrât în dergâh kim
Hazret-i Ya'kûb Ağa tab'-ı kerîm
Ya 'ni Sersekbân-ı Ebû 'l-feth
Sâlik-i râh-ı hüdâ-yı müstakim
Yapdı zikrullah içün bu tekyeyi
İîde Mevlâ nâ 'il-i ecr-i azîm
Kudsiyyân Na'tî didi târihini
Oldı Ya'kûb vâsıl-ı mısr-ı na'îm"

yazmaktadır (Ayvansarayi, 2001, 183).

Çeşme yapının ön cephesinde olup, kitabesinde 1874 (H. 1291)* tarihi vardır (Şekil 3.72). Çeşmenin kemerinin altında bulunan celi talik hatlı 4 beyitten oluşan manzum kitabede;

"*Padişâhân-ı şehîdân 'aşkına ey Girdigâr*
Nuş eden bu çeşmeden olsun müdâmâ neş'edâr
Tam târîhim dahi şâyân-ı istihsân ola
Oldu bu dergâh ile rânâ vü zîba çeşmesâr"

yazmaktadır (Ülker, 2008; Tanışık, 1943, 282) (Şekil 3.70). Kitabenin Türkçesi şöyledir:

"Şehid olmuş padişahlar aşkına ey yüce Allahım
Daima bu çeşmeden su içenler neşe dolsunlar
Tam tarihi bile herkes tarafından beğenilsin
Bu çeşme yeri bu dergâh ile çok güzel ve süslü oldu" (Ülker, 2008).

Çeşmenin üstünde sepet kulpu biçiminde bir kemer ve yanlarında ikişer iyon başlıklı gömme sütun bulunmaktadır. Tanışık, ayna taşının dört kenarının çifte ve zikzak bir su ile çevrilmiş olduğunu belirtmiştir. Ancak, günümüzde ayna taşı bezemesizdir (Tanışık, 1943, 282)

Kemerin üzerinde, istifli ve celî sülüs hatla aşağıdan yukarıya doğru yazılmış "Hafız Ahmed" imzalı, 1874 (H. 1291) tarihli bir ayet bulunmaktadır (Şekil 3.74). Ayette;

"Aynen yeşrebü biha'i badullahi yüfeccirıneha tefciyra
Hayrü'l mâli ma enfaka fî sebîl illah"

yazmaktadır (Ülker, 2008). Ayetin Türkçesi şöyledir:

---

* Tarih beyiti olup, ebced hesabıyla harflerin tekabül ettiği rakamlar toplanınca bu tarih çıkar (Ülker, 2008).

"Bu şarap öyle bir pınarın şarabıdır ki Allah'ın has kulları ondan içerler. Onu diledikleri yere kolayca akıtırla. Malın hayırlısı Allah rızası için insanlara ikram edilendir (cüz: 29, İnsan Suresi, 76/6) (Ülker, 2008).

Çeşmenin her iki yanında bulunan sütunların üzerindeki çıkıntılı yüzeylerde, soldaki "İhsan" imzalı birer ayet bulunmaktadır (Tanman, 1993, 124) (Şekil 3.73). Soldaki celi talik istif hatla yazılmış ayette;

" Ve sekâhüm rabbühüm şerâben tahura"

yazmaktadır (Ülker, 2008). Hadisin Türkçesi şöyledir:

"Rableri (onlara tertemiz bir içki) içirmiştir" (cüz: 29, İnsan Suresi, 76/21) (Ülker, 2008).

Sağdaki celi sülüs istif hatla yazılmış ayette;

"Ve cealna mine'l-mâi külli şey'in hay"

yazmaktadır (Ülker, 2008). Hadisin Türkçesi şöyledir:

"Her canlıyı sudan husule getirdik" (cüz: 17, Enbiya Suresi, ayet:29) (Ülker, 2008).

Şekil 3.63 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 yılı öncesi (Tanman, 2006, 320)

Şekil 3.64 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 öncesi (Tanışık, 1943, 283)

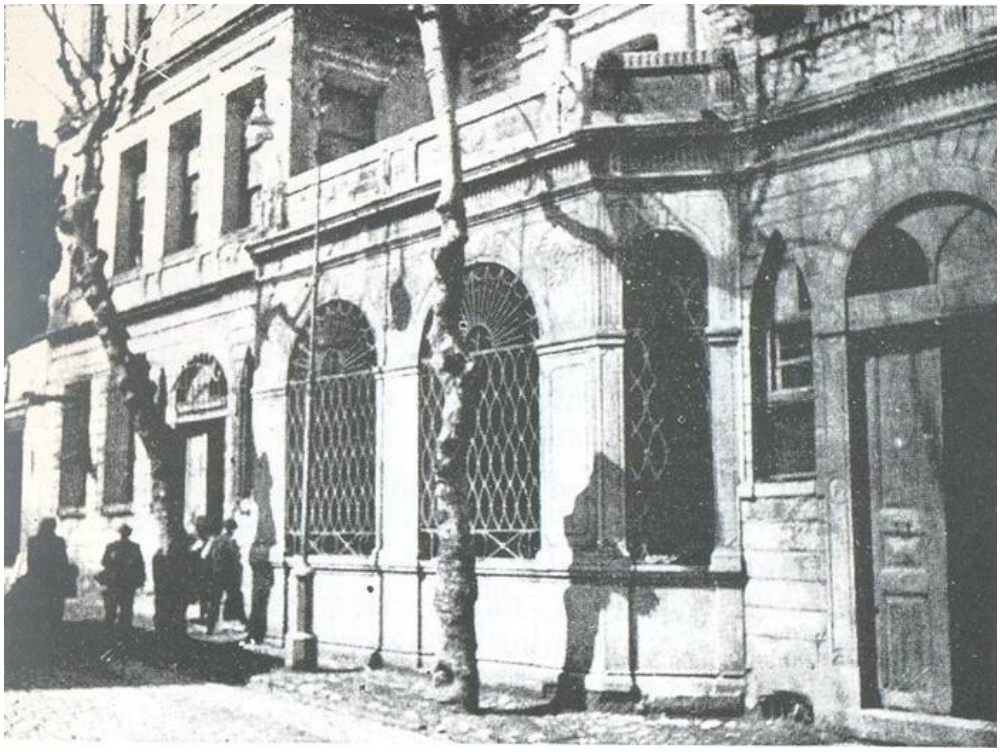

Şekil 3.65 Oğlanlar Tekkesi, Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 1957 öncesi (Ayverdi, 1989, 547)

Şekil 3.66 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, 2008

Şekil 3.67 Sebil-Türbe bölümü ve şeyhlerin sandukaları, 2008

Şekil 3.68 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, ön cephe, 2008

Şekil 3.69 Sebil-Türbe bölümü, beşik kemerli dökme demir parmaklıklı pencereler ve arasında bulunan yuvarlak madalyonlar, 2008

Şekil 3.70 Çeşme ile Sebil arasında bulunan kapı, 2008

Şekil 3.71 Sebil-Türbe-Çeşme grubu, saçak altı silmesinde bulunan ve 6 adet mermer levhaya yazılmış kitabe, 2008

Şekil 3.72 Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi, 2008

Şekil 3.73 Çeşme kemeri üstünde bulunan hadis ve her iki yanında bulunan ayetler, 2008

Şekil 3.74 Oğlanlar Tekkesi Çeşmesi kitabesi, 2008

3.3.7 Şirmerd Çavuş Türbesi

Murad Paşa Camisi'nin batısında, Millet Caddesi üzerindeki avlu kapısından girildikten sonra sağ tarafta, hazirenin yanında bulunmaktadır (Şekil 3.15-16). Ancak, asıl yeri Millet Caddesi üzerinde, Murad Paşa Camisi'nin biraz ilerisinde, Haseki Hastahanesi önünde bulunan Şirmerd Çavuş Külliyesi içinde idi (Ek 1.5). 1957'de Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında, Şirmerd Çavuş Türbesi yerinden sökülerek, 1964 yılında Murad Paşa Camisi'nin avlusunda mezar taşları aynen kullanılarak tekrar inşa edilmiştir (Ünsal, 1969, 16) (Şekil 3.75-76).

Türbede, Şirmerd Çavuş ile kızı Kamerşah Hatun'un mezarları bulunmaktadır (Şekil 3.77). Şirmerd Çavuş'un 30 x 110 cm ölçülerinde olan mezar taşındaki tarih 1514 (H. 920) olup, Kamerşah Hatun'un mezar taşı ise 1513 (H. 919) tarihlidir (Yüksel, 2006, 292; Ayvansarayi, 2001, 190).

Türbe "baldaken"* ya da "çihartak"** denilen açık türbelerden olup, 4 x 4 m ölçülerinde kare planlı olup, kesme küfeki taşından yapılmıştır (Şekil 3.78). Türbe, 60 x 60 cm ölçülerinde ayaklar üzerinde, sivri kemerlerin taşıdığı, pandantifli kubbe ile örtülüdür. Kemerler gergi demirleriyle takviye edilmiştir. İçinde 2 adet mermer lahit bulunmaktadır (Naza, 1993, 184).

Şekil 3.75 Şirmerd Çavuş Türbesi ve Cami, 2008

---

* Baldaken: Bir taht, altar ya da yatak üstüne tavan oluşturacak biçimde yapılan kâgir, ahşap ya da kumaş bölüm (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, c.1, s.184)

** Çihartak: Dört kemerle birbirine bağlanmış kalın dört ayağa tromplarla oturan kubbeden oluşan baldaken biçim (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, c.1, s.399).

Şekil 3.76 Şirmerd Çavuş Türbesi, 2008

Şekil 3.77 Şirmerd Çavuş ile kızı Kamerşah Hatun'un mezarları, 2008

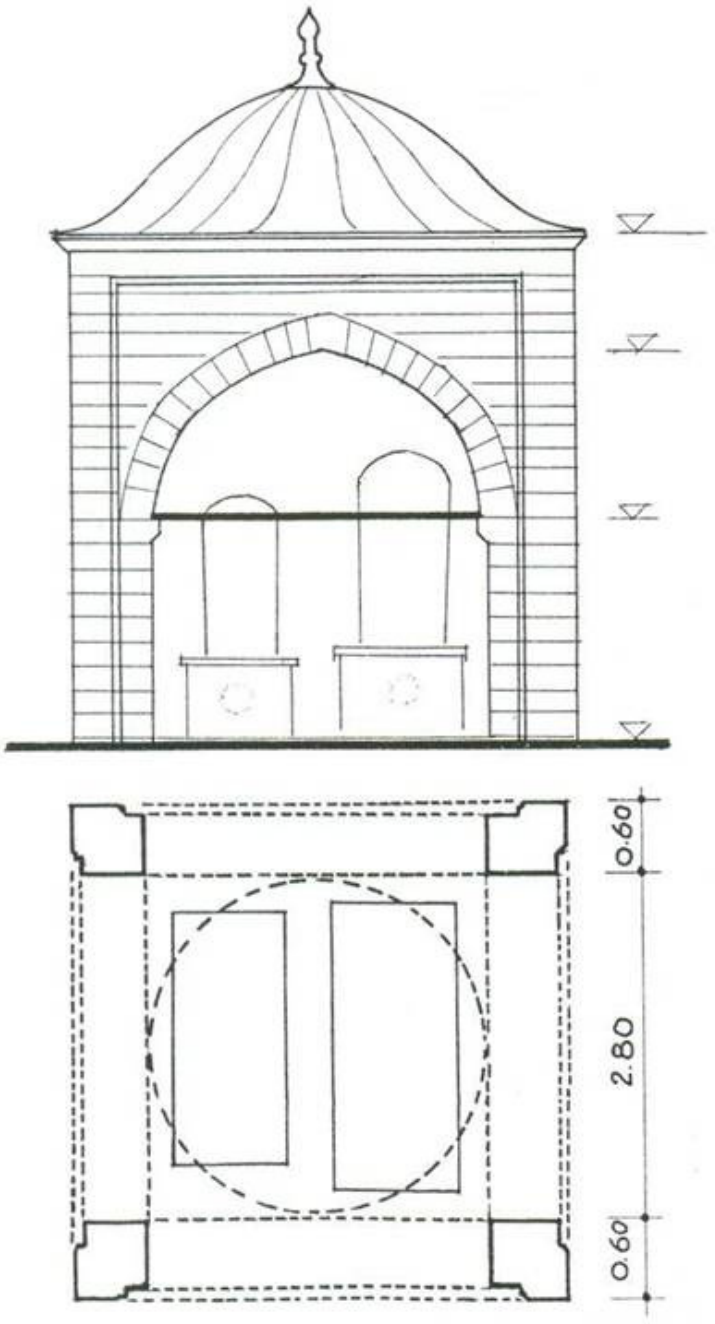

Şekil 3.78 Şirmerd Çavuş Türbesi, plan ve kesit krokisi (Ünsal, 1969, 16)

4. MURAD PAŞA CAMİSİ'NİN MİMARİ TANIMI

4.1 Mimari Özellikleri

4.1.1 Plan Özellikleri

Murad Paşa Camisi, çift kubbeli ibadet mekânı, her iki yanında bulunan tabhane odaları ve beş birimli son cemaat yeri ile Bursa ve Edirne'deki "Tabhaneli Cami"ler grubuna girmektedir. İstanbul'un fethinden sonra yapılan geçiş dönemi camilerinden olan Murad Paşa Camisi, mimari yeniliklerin denendiği bir yapıdır. Bu tip camilerin İstanbul'daki sayılı örneklerinden olan Murad Paşa Camisi, öncüsü Mahmud Paşa Camisi (1463-64 H. 868)'nden daha yalın bir tasarıma sahiptir (Kuban, 2007, 191).

Murad Paşa Camisi mihrap yönünde güneyden doğuya 39°'lik açı yapacak biçimde kuzeybatı-güneydoğu ekseninde konumlandırılmıştır (Ayverdi, 1989, 472). Kuzeybatı-güneydoğu ekseni aynı zamanda yapının simetri eksenidir. Caminin planı ters T tipinde olup, ibadet mekânı dikdörtgen planlıdır. Son cemaat yeri cephesine batı yönünden eklenen minare kürsüsü dışında, yapının ön bölümü dışarıdan 15.97 x 29.72 m ölçülerinde olup, giriş aksında mihrap cephesinden çıkma yapan bölüm 11.93 x 14.20 m ölçülerindedir (Ek.3, P.1.64).

Murad Paşa Camisi planı, orta bölümde uzunlamasına yerleştirilmiş iki büyük ve yüksek kubbeli İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli ikişer Tabhane Odası ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır (Şekil 4.1) (Ek.3 P.2-4.64).

Kuzeybatı cephesi boyunca devam eden **Son Cemaat Yeri**, 6.27 x 29.72 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, 187.35 m^2 alan kaplamaktadır (Şekil 4.2). Son cemaat yeri giriş aksı döşeme kotu, $\pm$0.00 kotu olarak kabul edildiğinde, giriş aksının her iki tarafında yer alan platformlar yaklaşık +0.76 m kotundadır. Platforma oturan altı devşirme sütun* sivri kemerlerle birleşerek kubbeyi taşımaktadır. Platformların döşemesi deniz kabuklu küfeki taşı kaplamalı olup, giriş aksı döşemesi mermer kaplamalıdır. Taç kapının önünde sonradan yapılmış olan, iki basamakla çıkılan +0.26 m kotunda ahşap bir platform vardır (Şekil 4.3).

Mihrap-taç kapı (kıble) ekseninde sıralanmış kare plânlı, kubbeli, eşit büyüklükte iki bölümden (sofa ve harim) oluşan **İbadet mekânı,** 11.11 x 24.79 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, 267.98 m^2 alan kaplamaktadır. Son cemaat yerinden ilk büyük kubbeli bölüm olan sofaya girilir (Şekil 4.4). Sofa, önündeki ikinci büyük kubbeli bölüm olan harime, 10.30 m açıklığında, 12.79 m yüksekliğinde sivri bir kemerle açılmaktadır (Şekil 4.5). İlk dönem

---

* Sütunlar ile ilgili ayrıntılı bilgi "4.1.2 Kitlesel Özellikler" bölümünde yer almaktadır.

tabhâneli camilerinden farklı olarak, kapalı avlu özelliğini yansıtan sofada yer alan havuz kaldırılmış ve harim bölümüyle mekânsal bütünlük sağlanmıştır. Ancak, mihrap ve minberin bulunduğu harim ile sofa, zeminde oluşturulmuş kot farkıyla ve mermer bir korkulukla birbirinden ayrılmıştır (Şekil 4.5). Sofa zemini, +0.41 m kotunda olup, harim döşeme kotu, sofa döşeme kotundan 43 cm daha yüksekte +0.84 m kotundadır. Ancak, iki basamakla çıkılan harim zemini, üst örtü ile uyumsuz olarak, kuzeye doğru tabhane kapılarına kadar kaydırılarak harim genişletilmiştir (Şekil 4.6).

Murad Paşa Camisi'nde, yüksekliği daha az olan tabhane kubbelerinin üstünde sofa duvarlarında pencereler açılarak mekâna bol ışık sağlanmıştır. Ayverdi, bu sebeple oluşan yükseklik farkının dış görünüşü bozduğunu belirtmiş, ayrıca sofa ve harim bölümlerindeki üst sıra pencerelerinin farklı yüksekliklerde bulunmalarını da eleştirmiştir (Ayverdi, 1989, 466; Tanman, 1993, 518).

Sofa, zeminde 11.07-11.10 x 8.39-8.69 m ölçülerinde olup, 103.46 m^2 alan kaplamaktadır. Zemin, 8 cm genişliğinde muhdes ahşap kaplamalıdır (Şekil 4.6) (Ek.3 P.5.49). Caminin ana girişini oluşturan taç kapı sofaya açılmaktadır. İç mekânda, taç kapı kesme küfeki taşından olup, 21 cm dışarı çıkıntı yapmaktadır (Şekil 4.7). Giriş kapısı, 201.5 cm genişliğinde, 121 cm derinliğinde, 488 cm yüksekliğinde sivri kemerli bir eyvanın içindedir. Kapının genişliği 179.5 cm, yüksekliği 349 cm olup, üstünde yüksekliği 397 cm olan Bursa tipi hafifletme kemeri vardır. Giriş kapısı çift renkli geçmeli taşlardan yapılmış, basık kemerlidir. Taç kapının mermer söve genişliği 68 cm'dir. Giriş eyvanının döşeme kotu, sofa döşeme kotundan 10 cm aşağıda, +0.31 m kotundadır. Taç kapının bulunduğu kuzeybatı duvarında altta 2 adet, üstte 2 sıra halinde 4 adet olmak üzere, toplam 6 adet pencere yer alır (Şekil 4.4). Taç kapının her iki yanında, dikdörtgen biçimli birer pencere bulunmaktadır (Şekil 4.9-10). P1 penceresi 84 cm parapet yüksekliğinde, 118.5 x 194 cm ölçülerinde, P2 penceresi 80 cm parapet yüksekliğinde, 122 x 192.5 cm ölçülerindedir. Pencere söveleri mermer olup, P1 pencere söve genişliği 25 cm, P2 pencere söve genişliği 21 cm, söve kalınlıkları ise 20 cm'dir. P1 penceresi 208.5 cm genişliğinde, 529 cm yüksekliğinde, 79.5-81 cm derinliğinde, P2 penceresi 211 cm genişliğinde, 529 cm yüksekliğinde, 75.5-78 cm derinliğinde sivri kemerli nişlerin içine yerleştirilmiştir. Pencere boşluğunun ölçüleri, P1 penceresinde 134 x 105 cm, P2 penceresinde 129.5-136 x 109 cm'dir. Zemini şap, tavanı ahşap kaplama, yan duvarlar sıvalıdır (Şekil 4.11-12). Üstte ilk sırada 10.91 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet, kubbe kasnağında 15.10 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır (Şekil 4.13).

Sofanın kuzeydoğu duvarında tabhane odalarına açılan basık kemerli iki kapı bulunmaktadır (Şekil 4.14). K4 kapısı 105 cm genişliğinde, 183.5 cm yüksekliğinde, K5 kapısı 105 cm genişliğinde, 182.5 cm yüksekliğindedir (Şekil 4.15). K4 kapısının eşik yüksekliği 11.5 cm olup, K5 kapısının eşik yüksekliği 6 cm'dir. Kemer genişlikleri 30 cm, söve genişlikleri 22 cm olup, her biri kesme küfeki taşındandır. K4 kapısı, 178.5 cm genişliğinde, 361 cm yüksekliğinde, 46 cm derinliğinde, K5 kapısı, 175 cm genişliğinde, 354 cm yüksekliğinde, 45 cm derinliğinde, beşik kemerli derin nişler içine yerleştirilmiştir. Kapılar arasında, yaşmağı mukarnaslı, mihrap görünümünde, 48 cm parapet yüksekliğinde, 218 cm genişliğinde, 716 cm yüksekliğinde, 90-92 cm derinliğinde bir niş* bulunmaktadır (Şekil 4.16). Niş yaşmağı 381 cm yüksekliğinde başlayan 4 sıra stalâktitle işlenmiştir. Sofanın kuzeydoğu duvarında üstte 2 sıra halinde 4 adet pencere yer alır (Şekil 4.17). Üstte ilk sırada 10.91 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet, kubbe kasnağında 15.10 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır.

Sofanın güneybatı duvarı, kuzeydoğu duvarının simetriğidir (Şekil 4.18). Tabhane odalarına açılan basık kemerli iki kapı bulunmaktadır. K6 kapısı 105.5 cm genişliğinde, 183.5 cm yüksekliğinde, K7 kapısı 105.5 cm genişliğinde, 181 cm yüksekliğindedir (Şekil 4.19). K6 kapısının eşik yüksekliği 11.5 cm olup, K7 kapısının eşik yüksekliği 6 cm'dir. Kemer genişlikleri 30 cm, söve genişlikleri 22 cm olup, her biri kesme küfeki taşındandır. K6 kapısı, 179.5 cm genişliğinde, 361 cm yüksekliğinde, 51 cm derinliğinde, K7 kapısı, 180.5 cm genişliğinde, 354 cm yüksekliğinde, 44 cm derinliğinde, beşik kemerli derin nişler içine yerleştirilmiştir. Kapılar arasında, yaşmağı mukarnaslı, mihrap görünümünde, güneybatı duvarında bulunan nişin simetriği olan, 216 cm genişliğinde, 723 cm yüksekliğinde, 91 cm derinliğinde bir niş* bulunmaktadır. Niş yaşmağı 387 cm yüksekliğinde başlayan 4 sıra stalâktitle işlenmiştir. Nişin önünde sonradan yapılmış müezzin mahfili bulunmaktadır (Şekil 4.20). 269 x 288 cm ölçülerinde dikdörtgen planlı mahfil, 10 x 10 cm kesitinde 240 cm yüksekliğinde 7 adet ahşap dikme üzerine oturmaktadır. Sofanın güneybatı duvarında, üstte 2 sıra halinde 4 adet pencere yer alır (Şekil 4.21). Üstte ilk sırada 10.91 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet, kubbe kasnağında 15.10 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır.

---

* Ayverdi'ye göre bu nişler, arkasındaki tabhane odalarından dolayı çok yüksekte kalmış olan tepe pencereleri ile tabhane kapıları arasındaki duvarın boşluğunu doldurmak için yapılmıştır (Ayverdi, 1989, 471). Kuban'a göre, başka bir örnekte görülmeyen bu nişler ve yanlarındaki nişler içine alınmış kapılar yapının geçiş dönemi özelliklerindendir (Kuban, 2007, 192).

Harim, zeminde 11.07-11.11 x 15.15-15.59 m ölçülerinde olup, 164.52 m^2 alanı kaplamaktadır (Şekil 4.22). Zemin, 8 cm genişliğinde muhdes ahşap kaplamalıdır (Şekil 4.23). Mihrap, Minber ve Vaaz kürsüsü burada yer almakta olup, yakın dönemde yenilenmişlerdir (Arseven, tarihsiz, 289).

Mihrap, güneydoğu duvarında, taçkapı aksında bulunmaktadır (Şekil 4.24). 525 cm yüksekliğinde, 322 cm genişliğindeki mihrap mermerden yapılmıştır. Duvardan 37 cm taşan kitlesi 26 cm genişliğinde bir profille çerçevelenmiştir. Mihrap önünde, 12 cm yüksekliğinde muhdes ahşap bir kaide bulunmaktadır (Şekil 4.25). Mihrap nişi 150 cm genişliğinde, 75 cm derinliğinde, altı köşeli olup, iki yanında mermer sütunçeler bulunmaktadır. Sütunçelerin altında ve üstünde birer kum saati motifi vardır. Mukarnaslı mihrap yaşmağı 242 cm yükseklikte başlayıp 156 cm yükselmektedir (Şekil 4.26). Altı sıra stalâktitli olup, uçlarında 6 adet püskül vardır. Mihrap yaşmağının etrafı 4.5 cm genişliğinde bir profille çevrilmiştir. Poligonal mihrabın üst kısmında celi sülüs hatlı bir ayet bulunmaktadır. Ayette;

*"Küllema dahale aleyh*â *Zekeriyye'l-mihrab"**

yazmaktadır (Ülker, 2008). Ayetin Türkçesi şöyledir:

"Hz. Zekeriya mihraba geçtiği zaman" (cüz:3, İmran Suresi, ayet:37) (Ülker, 2008).

Minber, mihrabın güneybatı tarafında bulunan pencerenin yanında yer almaktadır (Şekil 4.27). 103 x 348 cm ölçülerindeki mermer minber, yalın bir tasarıma sahiptir. 15 cm yüksekliğinde mermer bir kaide üzerine oturmaktadır. Giriş üzerinde bir sıra mukarnas dizisi ve bunun da üzerinde palmet dizisi yer almaktadır (Şekil 4.28). Girişin iki yanında köşelerde bulunan mermer sütunçeler, alt ve üst kısımlarda kum saati motifi ile sonlanmaktadır. Girişe rıht yüksekliği 15 cm ve 23 cm olan 2 basamakla, köşke ise rıht yüksekliği 23-29 cm arasında değişen ölçülerde olan 6 basamakla çıkılmaktadır (Şekil 4.29). Korkulukları ve üçgen şeklindeki yan aynalıkları 16.5 cm genişliğinde bir profille çerçevelenmiş olup orta kısımları düz bırakılmıştır. Minberin sivri kemerli geçitleri önceki onarımlarında kapatılmıştır (Şekil 4.30). Minberin duvar tarafında bulunan yan yüzeyi onarım görmediği için oldukça harap durumdadır (Şekil 4.31). Köşk sekizgen ahşap bir külahla örtülüdür. Külahın üzerinde altın yaldızlı bir alem bulunmaktadır. Kapı kemerinin üst kısmında yer alan kitabelikte bir çerçeve içinde celi sülüs hatlı Kelime-i Şehâdet yazılıdır (Ülker, 2008) (Şekil 4.32).

Vaaz Kürsüsü, mihrabın bulunduğu duvarda sol köşede bulunmakta olup, ahşaptan yapılmıştır (Şekil 4.33). 101x101 cm ölçülerinde, kare şeklinde olup, yan yüzleri geometrik desende bezemelidir.

Mihrabın bulunduğu duvarda altta 2 adet, üstte 3 sıra halinde 5 adet olmak üzere, toplam 7 adet pencere yer alır (Şekil 4.34). Mihrabın her iki yanında, dikdörtgen biçimli birer pencere bulunmaktadır. P5 penceresi 19 cm parapet yüksekliğinde*, 127 x 194 cm ölçülerinde, P6 penceresi 19 cm parapet yüksekliğinde, 122 x 194 cm ölçülerindedir (Şekil 4.35). Pencere söveleri mermer olup, P5 penceresi söve genişliği 23 cm, P6 pencere söve genişliği 25 cm olup, söve kalınlıkları 20 cm'dir. Alt pencerelerin üstlerinde alçı içlikli, sivri kemerli alınlıklar vardır. Pencere boşluğunun ölçüleri, P5 penceresinde 137 x 111.5 cm, P6 penceresinde 134 x 112 cm'dir. Zemini mermer, tavanı ahşap kaplama, yan duvarlar sıvalıdır (Şekil 4.36). Üstte ilk sırada, mihrap ve alt pencerelerin aksında, 7.25 m yükseklikte, 90 genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde, mihrap aksında, 10.48 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 1 adet, kubbe kasnağında 14.67 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır (Şekil 4.37).

Harimin kuzeydoğu duvarında alt sırada 2 adet, üstte 3 sıra halinde 5 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere yer alır (Şekil 4.38). Alt sırada bulunan P7 ve P8 pencereleri dikdörtgen biçimli olup, 123 x 199 cm ölçülerindedir (Şekil 4.39). P7 penceresi parapet yüksekliğinde 17 cm, P8 penceresi parapet yüksekliğinde 13 cm'dir. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 26 cm, söve kalınlığı 20 cm'dir. Alt pencerelerin üstlerinde alçı içlikli, sivri kemerli alınlıklar vardır. Pencere boşluğunun ölçüleri P7 penceresinde 137.5-139 x 110.5 cm, P8 penceresinde 133-137 x 110.5 cm'dir. Zemini mermer, tavanı ahşap kaplama, yan duvarlar sıvalıdır (Şekil 4.40). Üstte ilk sırada, 7.25 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde, mihrap aksında, 10.48 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 1 adet, kubbe kasnağında 14.67 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır (Şekil 4.41).

Harimin güneybatı duvarı, kuzeydoğu duvarının simetriğidir. Alt sırada 2 adet, üstte 3 sıra halinde 5 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere yer alır (Şekil 4.42). Alt pencereler dikdörtgen biçimli olup, P3 penceresi 11 cm parapet yüksekliğinde, 119.5 x 196.5 cm ölçülerinde, P4 penceresi 11 cm parapet yüksekliğinde, 124 x 196.5 cm ölçülerindedir (Şekil 4.43). Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 26 cm, söve kalınlığı 19 cm'dir. Alt pencerelerin üstlerinde alçı içlikli, sivri kemerli alınlıklar vardır. Pencere boşluğunun ölçüleri

---

* Harimde bulunan alt sıra pencerelerinin sövelerinin genişliği altta 11-19 cm arasında değişen ölçülerde olup, sövelerinin alt kısmının muhdes yükseltilmiş döşeme altında kaldığı düşünülmektedir.

P3 penceresinde 135-136.5 x 112.5 cm, P4 penceresinde 134.5-136.5 x 114 cm'dir. Zemini mermer, tavanı ahşap kaplama, yan duvarlar sıvalıdır (Şekil 4.44). Üstte ilk sırada, 7.25 m yükseklikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 3 adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde, mihrap aks 10.48 m yüksekliğikte, 90 cm genişliğinde, 198 cm yüksekliğinde 1 adet, kubbe kasnağında 14.67 m yükseklikte, 69 cm genişliğinde, 122 cm yüksekliğinde 1 adet sivri kemerli, alçı içlikli pencere bulunmaktadır (Şekil 4.45).

Sofa ve harim bölümlerinin arasındaki kemer üstünde bulunan 14.50 m yükseklikte, 88 cm genişliğinde, 145 cm yüksekliğinde pencere boşluğu, kubbe kasnağında bulunan pencerelerin simetrisini bozmamak için yapılmış olmalıdır (Şekil 4.46).

İbadet mekânının her iki yanında yer alan ikişer **Tabhane Odası**'nın her biri kare planlı ve kubbelidir. Kuzeydoğu tarafında yer alan tabhane odaları birbirlerine 350-356 cm açıklığında, 327.5 cm yüksekliğinde beşik kemerle bağlanmaktadır (Şekil 4.47). Döşeme kotu, sofa döşeme kotundan 31 cm yüksekte, +0.71 m kotundadır Zemin, 8 cm genişliğinde muhdes ahşap kaplamalıdır (Şekil 4.48). Kuzey köşesindeki tabhane odası 6.06 x 5.99-6.04 m ölçülerinde olup, 36.50 m^2 alanı kaplamaktadır. Odanın güneybatı duvarında yer alan, sofaya açılan giriş kapısı (K5), 147 cm genişliğinde, 351 cm yüksekliğinde ve 151-153 cm derinliğinde sivri kemerli bir nişin içine alınmıştır (Şekil 4.49-50). Odanın kuzeydoğu duvarında, yan avluya açılan basık kemerli dış kapısı (K2), 106 cm genişliğinde, 211 cm yüksekliğindedir (Şekil 4.51). Kapı 126.5 x 235.5 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli, 91 cm derinliğinde sivri hafifletme kemerli bir nişin içindedir. Giriş eyvanının döşeme kotu, tabhane odası döşeme kotundan 33 cm aşağıda, +0.38 m kotunda olup, zemini 25 x 25 cm ölçülerinde muhdes taş kaplamalıdır (Şekil 4.52). Odanın kuzeydoğu duvarında yan avluya bakan biri altta, ikisi üstte olmak üzere toplam 3 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.53). Altta bulunan P10 penceresi 29 cm parapet yüksekliğinde, 93 x 171.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimli ve sivri hafifletme kemerlidir (Şekil 4.54). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü 105-107.5 x 188.5 cm'dir. Döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.55). Üst pencereler, alt pencere ve giriş kapısının aksında, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.56). Giriş kapısı ve pencere arasında 123.5 cm genişliğinde, 279 cm yüksekliğinde, 45 cm derinliğinde sivri kemerli bir ocak nişi bulunmaktadır (Şekil 4.57). Odanın kuzeybatı duvarında, son cemaat yerine bakan biri altta biri üstte olmak üzere 2 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.58). Altta, P9 penceresi 58 cm parapet yüksekliğinde, 92 x 154.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimlidir (Şekil 4.69). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun

ölçüsü 107 x 175-177.5 cm'dir. Döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.60). Alt pencere aksında bulunan üst pencere, 4.47 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.61).

Doğu köşesindeki tabhane odası 6.06-6.08 x 6.02-6.04 m ölçülerinde olup, 36.60 m^2 alanı kaplamaktadır. Odanın güneybatı duvarında yer alan, sofaya açılan giriş kapısı (K4), 147 cm genişliğinde, 356 cm yüksekliğinde ve 154-156 cm derinliğinde sivri kemerli bir nişin içine alınmıştır (Şekil 4.62-63). Odanın kuzeydoğu duvarında, yan avluya açılan ikisi altta, ikisi üstte olmak üzere toplam 4 pencere bulunmaktadır. Alt pencereler dikdörtgen biçimli ve beşik hafifletme kemerli olup, P11 penceresi 24 cm parapet yüksekliğinde, 114 x 171.5 cm ölçülerinde, P12 penceresi 25 cm parapet yüksekliğinde, 94 x 171.5 cm ölçülerindedir (Şekil 4.64). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü, P11 penceresinin 123 x 187 cm, P12 penceresinin 104 x 186 cm'dir. P11 penceresinin döşemesi mermer, tavanı ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.65). P12 penceresinin döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.66-67). Üst pencereler, alt pencere ve giriş kapısının aksında, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.68). Alt pencereler arasında 122 cm genişliğinde, 279 cm yüksekliğinde, 43 cm derinliğinde sivri kemerli bir ocak nişi bulunmaktadır (Şekil 4.69). Odanın güneydoğu duvarında, hazireye bakan ikisi altta ikisi üstte olmak üzere toplam 4 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.70). Altta P13 penceresi 25 cm parapet yüksekliğinde, 88 x 171 cm ölçülerinde, P14 penceresi 29.5 cm parapet yüksekliğinde, 93 x 196.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimli ve beşik hafifletme kemerlidir (Şekil 4.71). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü, P13 penceresinin 101 x 186 cm, P14 penceresinin 103-104.5 x 186 cm'dir. Döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.72). Üst pencereler, alt pencere ve giriş kapısının aksında, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.73).

İbadet mekânının güneybatı tarafında yer alan tabhane odaları, kuzeydoğu tarafında yer alan tabhane odaları ile simetrik düzenlenmiştir. Tabhane odaları birbirlerine 352-354 cm açıklığında, 327.5 cm yüksekliğinde beşik kemerle bağlanmaktadır (Şekil 4.74). Döşeme kotu, sofa döşeme kotundan 26 cm yüksekte, +0.67 m kotundadır. Zemin, 8 cm genişliğinde ahşap kaplamalıdır (Şekil 4.75). Batı köşesindeki tabhane odası 6.05-6.09 x 6.08-6.17 m ölçülerinde olup, 37.15 m^2 alanı kaplamaktadır. Odanın kuzeydoğu duvarında yer alan, sofaya açılan giriş kapısı (K7), 147 cm genişliğinde, 351 cm yüksekliğinde ve 149 cm derinliğinde

sivri kemerli bir nişin içine alınmıştır (Şekil 4.76-77). Odanın güneybatı duvarında, yan avluya açılan basık kemerli dış kapısı (K3), 106 cm genişliğinde, 211.5 cm yüksekliğindedir (Şekil 4.78). Kapı 131 x 232 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli, 92 cm derinliğinde sivri hafifletme kemerli bir nişin içindedir. Giriş eyvanının döşeme kotu, sofa döşeme kotundan 17 cm aşağıda, +0.50 m kotunda olup, zemini şeşhane tuğlası (altıgen) kaplamalıdır. Odanın güneybatı duvarında, yan avluya bakan kapının aksında üstte 1 adet pencere bulunmaktadır. Sivri kemerli ve alçı içlikli pencere, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde ve 146 cm yüksekliğindedir. Kapının yanında 104 cm genişliğinde, 283 cm yüksekliğinde, 35 cm derinliğinde sivri kemerli bir ocak nişi bulunmaktadır (Şekil 4.79). Ocak nişinin yanında 83 x 185 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli ve sivri hafifletme kemerli, derinliği 55 cm olan bir niş daha bulunmaktadır. Odanın kuzeybatı duvarında, son cemaat yerine bakan biri altta, biri üstte olmak üzere toplam 2 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.80). Altta bulunan P15 penceresi, 58 cm parapet yüksekliğinde, 91 x 155.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimli ve sivri hafifletme kemerlidir (Şekil 4.81). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü 105.5-107 x 171 cm'dir. Döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.82). Alt pencere aksında bulunan üst pencere, 4.51 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.83).

Güney köşesindeki tabhane odası 6.10-6.13 x 6.03-6.09 m ölçülerinde olup, 37.05 m^2 alanı kaplamaktadır. Odanın kuzeydoğu duvarında yer alan, sofaya açılan giriş kapısı (K6), 147 cm genişliğinde, 350 cm yüksekliğinde ve 144 cm derinliğinde sivri kemerli bir nişin içine alınmıştır (Şekil 4.84-86). Odanın güneybatı duvarında, yan avluya açılan ikisi altta, ikisi üstte olmak üzere toplam 4 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.87). Altta P16 penceresi 34 cm parapet yüksekliğinde, 110 x 170.5 cm ölçülerinde, P17 penceresi 34 cm parapet yüksekliğinde, 91 x 171.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimli ve sivri hafifletme kemerlidir (Şekil 4.87). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü, P16 penceresinin 128 x 188 cm, P17 penceresinin 107 x 187 cm'dir. P16 penceresinin döşemesi mermer, tavanı ve yan duvarları sıvalı, P17 penceresinin döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.88-89). Üst pencereler, alt pencerelerin aksında, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı içliklidir. Alt pencereler arasında 105.5 cm genişliğinde, 284 cm yüksekliğinde, 40 cm derinliğinde sivri kemerli bir ocak nişi bulunmaktadır (Şekil 4.90). Odanın güneydoğu duvarında, hazireye bakan ikisi altta, ikisi üstte olmak üzere 4 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.91). Altta P18 penceresi 32 cm parapet yüksekliğinde, 88 x

170.5 cm ölçülerinde, P19 penceresi 34 cm parapet yüksekliğinde, 88 x 171.5 cm ölçülerinde olup, dikdörtgen biçimli ve sivri hafifletme kemerlidir (Şekil 4.92). Ahşap pencere pervazı genişliği 13.5 cm, pervaz kalınlığı 11.5 cm'dir. Pencere boşluğunun ölçüsü, P18 penceresinin 107 x 187 cm, P19 penceresinin 108 x 186 cm'dir. Döşemesi mermer, tavanı ahşap kaplama ve yan duvarları sıvalıdır (Şekil 4.93-94). Üst pencereler, alt pencerelerin aksında, 4.39 m yükseklikte, 83 cm genişliğinde, 146 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı içliklidir (Şekil 4.95).

Şekil 4.1 Murad Paşa Camisi, batı yönünden bakış, 2008

Şekil 4.2 Kuzeybatı cephesi boyunca devam eden son cemaat yeri, 2008

Şekil 4.3 Son cemaat yeri giriş aksı, her iki tarafında bulunan platformlar ve muhdes ahşap döşeme, 2008

Şekil 4.4 Sofaya harimden bakış, 2008

Şekil 4.5 Sofa ve harimi birbirine bağlayan kemer ve mermer korkuluk, 2008

Şekil 4.6 Tabhane kapılarına kadar kaydırılan harim zemini, 2008

Şekil 4.7 Muhdes ahşap kaplamalı sofa döşemesi, 2008

Şekil 4.8 Taçkapının iç mekândan görünüşü, 2008

Şekil 4.9 Taçkapının yanında (kuzeybatı yönünde) yer alan P1 penceresi, 2008

Şekil 4.10 Taçkapının yanında (güneybatı yönünde) yer alan P2 penceresi, 2008

Şekil 4.11 P1 penceresi duvar boşluğu ve ahşap tavan kaplaması, 2008

Şekil 4.12 P2 penceresi duvar boşluğu, şap döşeme, 2008

Şekil 4.13 Taç kapının bulunduğu kuzeybatı duvarında bulunan üst pencereler, 2008

Şekil 4.14 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan tabhane kapıları ve niş, 2008

Şekil 4.15 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan K5 kapısı, 2008

Şekil 4.16 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan mukarnaslı niş, 2008

Şekil 4.17 Sofanın kuzeydoğu duvarında bulunan üst pencereler, 2008

Şekil 4.18 Sofanın güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.19 Sofanın güneybatı duvarında bulunan K6 kapısı, 2008

Şekil 4.20 Sofanın güneybatı duvarında bulunan müezzin mahfili, 2008

Şekil 4.21 Sofanın güneybatı duvarında bulunan üst pencereler, 2008

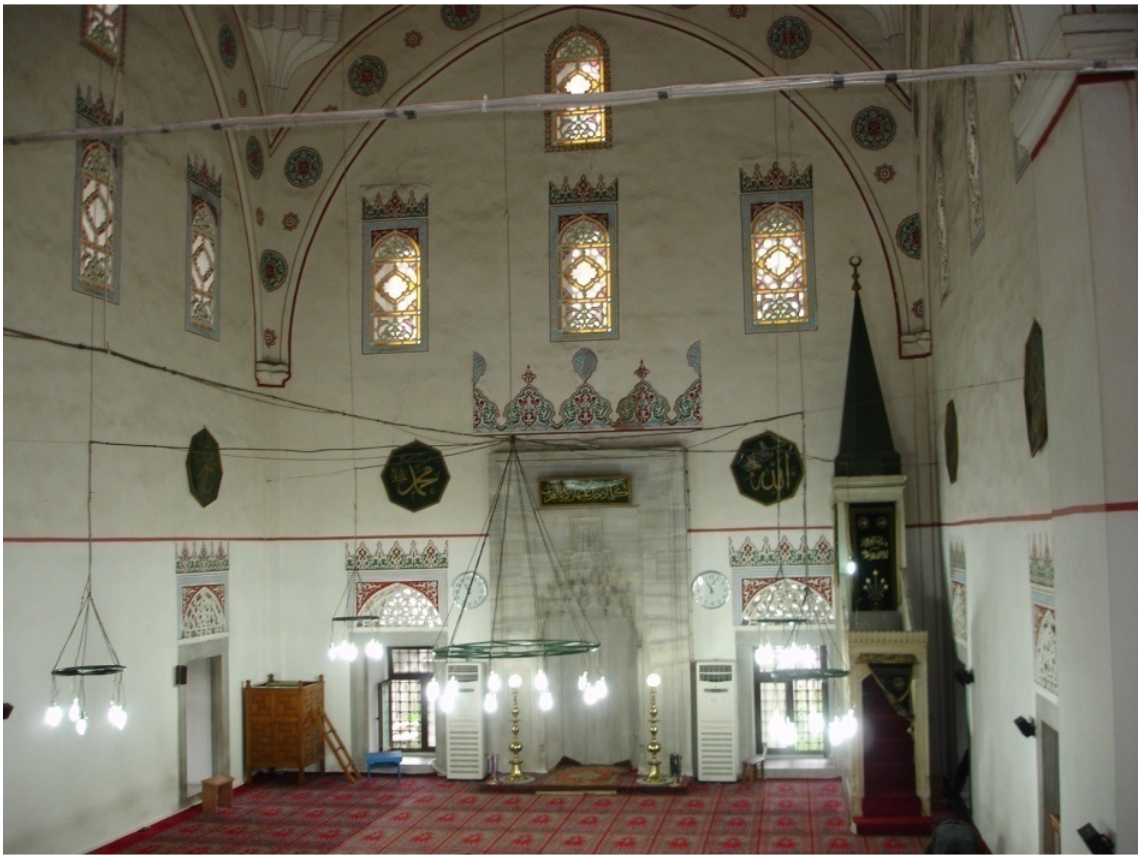

Şekil 4.22 Harim'e müezzin mahfilinden bakış, 2008

Şekil 4.23 Muhdes ahşap kaplamalı harim döşemesi, 2008

Şekil 4.24 Harim'in güneydoğu duvarında bulunan mihrap, 2008

Şekil 4.25 Mihrap önü muhdes ahşap kaide, 2008

Şekil 4.26 Mukarnaslı mihrap yaşmağı, 2008

Şekil 4.27 Harim güneydoğu duvarında bulunan minber, 2008

Şekil 4.28 Minber giriş kapısı, 2008

Şekil 4.29 Minber, köşk'e çıkış basamakları, 2008

Şekil 4.30 Minber, yan aynalık, kapatılmış sivri kemerli geçit, 2008

Şekil 4.31 Minberin harim dış duvar tarafındaki onarılmamış yan aynalığı, 2008

Şekil 4.32 Minber kapı kemerinin üst kısmında yer alan kitabe, 2008

Şekil 4.33 Harim, vaaz kürsüsü, 2008

Şekil 4.34 Harim, güneydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.35 Mihrap duvarında bulunan P6 ve P5 pencereleri, 2008

Şekil 4.36 P6 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.37 Mihrap duvarında bulunan üst pencereler, 2008

Şekil 4.38 Harim, kuzeydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.39 Harimin kuzeydoğu duvarında bulunan P8 ve P7 pencereleri, 2008

Şekil 4.40 P7 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.41 Harimin kuzeydoğu duvarında bulunan üst pencereler, 2008

Şekil 4.42 Harim, güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.43 Harimin güneybatı duvarında bulunan P4 ve P3 pencereleri, 2008

Şekil 4.44 P3 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

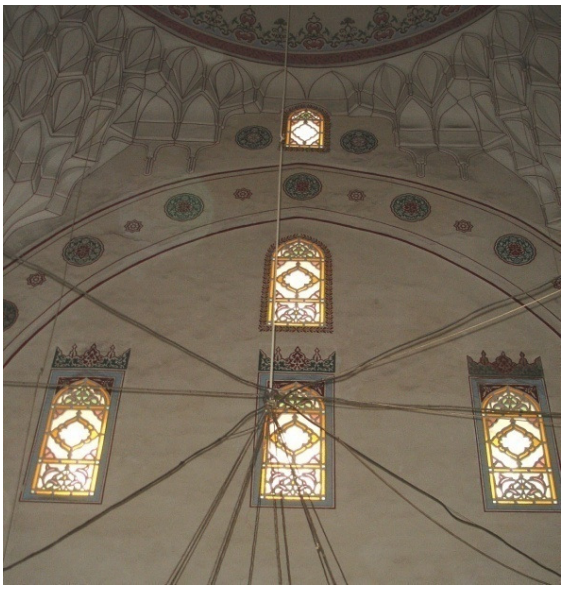

Şekil 4.45 Harimin güneybatı duvarında üst pencereler, 2008

Şekil 4.46 Sofa ve harim bölümlerinin arasındaki kemer üstünde, kubbe kasnağında bulunan pencere boşluğu, 2008

Şekil 4.47 İbadet mekânının kuzeydoğu tarafında yer alan tabhane odalarını birbirlerine bağlayan kemer, 2008

Şekil 4.48 Muhdes ahşap kaplamalı tabhane döşemesi, 2008

Şekil 4.49 Kuzey köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.50 Sofaya açılan giriş kapısı (K5), 2008

Şekil 4.51 Kuzeydoğu duvarında avluya açılan tabhane giriş kapısı (K2), 2008

Şekil 4.52 Muhdes taş kaplamalı tabhane giriş kapısı eyvanı döşemesi, 2008

Şekil 4.53 Kuzey köşede yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.54 Kuzeydoğu duvarında yer alan P10 penceresi, 2008

Şekil 4.55 P10 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.56 Kuzeydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008

Şekil 4.57 Kuzeydoğu duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008

Şekil 4.58 Kuzey köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeybatı duvarı, 2008

Şekil 4.59 Kuzeybatı duvarında yer alan P9 penceresi, 2008

Şekil 4.60 P9 penceresi duvar boşluğu ve ahşap tavan kaplaması, 2008

Şekil 4.61 Kuzeybatı duvarında yer alan üst pencere, 2008

Şekil 4.62 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.63 Sofaya açılan giriş kapısı (K4), 2008

Şekil 4.64 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.65 Kuzeydoğu duvarında yer alan P11 ve P12 pencereleri, 2008

Şekil 4.66 P11 penceresi duvar boşluğu ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.67 P12 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.68 Kuzeydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008

Şekil 4.69 Kuzeydoğu duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008

Şekil 4.70 Doğu köşesinde yer alan tabhane odasının güneydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.71 Güneydoğu duvarında yer alan P13 ve P14 pencereleri, 2008

Şekil 4.72 P13 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.73 Güneydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008

Şekil 4.74 İbadet mekânının güneybatı tarafında yer alan tabhane odalarını birbirlerine bağlayan kemer, 2008

Şekil 4.75 Muhdes ahşap kaplamalı tabhane döşemesi, 2008

Şekil 4.76 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.77 Sofaya açılan giriş kapısı (K3), 2008

Şekil 4.78 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.79 Güneybatı duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008

Şekil 4.80 Batı köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeybatı duvarı, 2008

Şekil 4.81 Kuzeybatı duvarında yer alan P15 penceresi, 2008

Şekil 4.82 P9 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.83 Kuzeybatı duvarında yer alan üst pencere, 2008

Şekil 4.84 Güney köşesinde yer alan tabhane odasının kuzeydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.85 Sofaya açılan giriş kapısı (K6), 2008

Şekil 4.86 Güney köşesinde yer alan tabhane odasının güneybatı duvarı, 2008

Şekil 4.87 Güneybatı duvarında yer alan P17 ve P16 pencereleri, 2008

Şekil 4.88 P17 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.89 P16 penceresi duvar boşluğu, sıvalı tavanı ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.90 Güneybatı duvarında yer alan kapatılmış ocak nişi, 2008

Şekil 4.91 Güney köşede yer alan tabhane odasının güneydoğu duvarı, 2008

Şekil 4.92 Güneydoğu duvarında yer alan P19 ve P18 pencereleri, 2008

Şekil 4.93 P19 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.94 P18 penceresi duvar boşluğu, ahşap tavan kaplaması ve mermer döşeme, 2008

Şekil 4.95 Güneydoğu duvarında yer alan üst pencereler, 2008

4.1.2 Kütlesel Özellikleri

4.1.2.1 Kuzeybatı Cephesi (Son Cemaat Yeri Cephesi)

Murad Paşa Camisi'nin taç kapısının da yer aldığı kuzeybatı cephesi 29.71 m uzunluğundadır (Şekil 4.96). 2.94 m uzunluğundaki minare kürsüsü batı yönünden eklenmiştir. Cephenin kuzey köşesinde avlu zemin kotu +0.25 m, batı köşesinde +0.24 m'dir. Kuzeybatı cephesi boyunca son cemaat yeri revağı bulunmaktadır. Son cemaat yeri giriş aksı kotu $\pm$0.00, giriş aksının her iki tarafında yer alan platformlar +0.76 m kotundadır. Revağın saçak silmesi +9.94 m kotundadır. Revağın gerisinde kalan sofa cephesinin saçak silmesi ise +13.87 m kotundadır (Ek.3, P.12.64).

Son cemaat yeri revağı kubbeli beş birimden oluşmakta ve ortadaki kubbe diğerlerinden 39 cm yüksek tutularak mihrap-taç kapı ekseni vurgulanmıştır (Şekil 4.97-98). Kubbeler 8.62 m yüksekliğindeki sivri kemerlerle, altı adet devşirme sütuna oturmaktadır. Kemer açıklıkları 4.52-4.58 m arasında değişen ölçülerde olup, giriş aksında bulunan kemer açıklığı 5.14 m'dir. Ortadaki sütunlar yeşil porfir olup, köşedeki sütunlar pembe granittir (Şekil 4.99). Köşedeki pembe granit sütun gövdelerinin alt çapı 67 cm, ortadaki yeşil porfir sütunların alt çapı 63 cm'dir. Farklı tipte ve yükseklikte başlıklar kullanılmıştır. Üç tip sütun başlığı olup, ortadakiler mukarnaslı, köşedekiler baklavalıdır (Şekil 4.100). Sütunların kaideleri ve başlıkları mermerden olup, gövdeyle birleşim yerlerinde 12.5 cm yüksekliğinde profilli tunç bilezikler vardır (Şekil 4.101). Farklı boylardaki devşirme sütunlar, gövdeye ek parçalar ilave edilerek kullanılmıştır. Sütunlar 3 x 7 cm kesitinde gergi demirleriyle birbirlerine ve son cemaat yeri duvarına bağlanmışlardır.

Kuzeybatı cephesi öğeleri pencere, mihrabiye nişi, pencere, taçkapı, pencere, mihrabiye nişi, pencere, minare kapısı sıralamasıyla düzenlenmiştir (Şekil 4.102). Taçkapı eksende olup, diğer öğeler ona göre simetrik olarak yerleştirilmiştir.

Caminin ana girişini oluşturan taç kapı, 503 x 854 cm ölçülerinde olup, mermer kaplamalıdır. Taçkapının cepheden 40 cm taşan kütlesi bir silme ile çerçevelenmiştir (Şekil 4.103). Ahşap giriş kapısı, 145 cm. derinliğinde, 730 cm yüksekliğinde*, Bursa kemerli giriş eyvanının içindedir (Şekil 4.104-105). Giriş kapısının sağ tarafındaki sövesi, geçirdiği bir onarım sırasında dövme demirlerle kuşaklama yapılarak desteklenmiştir (Şekil 4.105-106). Giriş kapısı eyvanının yan duvarlarında 64 cm parapet yüksekliğinde 68.5 cm genişliğinde, 262 cm yüksekliğinde, 39 cm derinliğinde birer niş bulunmaktadır (Şekil 4.106). Niş yaşmakları

---

* Ölçüler mevcut muhdes ahşap döşeme üzerinden alınmıştır.

mukarnaslı olup, dört sıra stalâktitlidir (Şekil 4.107). Basık kapı kemeri yeşil ve bej renkli, geçmeli taşlardan yapılmıştır (Şekil 4.108). Kapı kemeri üzerinde 60 x 144 cm boyutlarında, celi sülüs hatlı Arapça bir beyit olan mermer kitabesi bulunmaktadır (Ayverdi, 1989, 472) (Şekil 4.109). Taçkapının solunda, mermer sövesi üzerinde 12.5 cm çapında altı kollu yıldız şeklinde ve kitabenin üstünde altıgen şeklinde siyah taş malzemeli bezeme bulunmaktadır (Şekil 4.110).

Son cemaat yerinde altta 4 adet, üstte 2 adet olmak üzere toplam 6 adet pencere vardır (Şekil 4.102). Son cemaat yerinin ikinci ve dördüncü birimlerinde, taçkapının her iki yanında, altta sofaya açılan, dikdörtgen biçimli birer pencere bulunmaktadır (Şekil 4.111). P1 penceresi 53 cm parapet yüksekliğinde 121 x 194 cm ölçülerinde, P2 penceresi 49.5 cm parapet yüksekliğinde 121 x 192.5 cm ölçülerindedir. Pencereler 12 cm genişliğinde profilli taş silmelerle çerçevelenmişlerdir. Son cemaat yerinin birinci ve beşinci birimlerinde altta, tabhane odalarına açılan, 49 cm parapet yüksekliğinde 88 x 168 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli P9 ve P15 pencereleri bulunmaktadır (Şekil 4.112). Pencereler 23 cm genişliğinde profilli taş silmelerle çerçevelenmişlerdir. Cephede alt pencerelerin üzerinde 22-27 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır. Kemer aynası 2 parça taş kaplamalıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 24-25 cm, söve kalınlığı 12 cm'dir. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Son cemaat yerinin bu birimlerinde, alt pencerelerin aksında olmak üzere üstte, tabhane odalarına açılan sivri kemerli, beton dışlıklı iki adet pencere yer alır (Şekil 4.113). P9 penceresinin üstünde bulunan pencere 4,28 m yükseklikte 83 cm genişliğinde, 164 cm yüksekliğinde, P15 penceresinin üstünde bulunan pencere 4.19 m yükseklikte 83 cm genişliğinde, 173 cm yüksekliğindedir.

Kuzeybatı cephesinin son cemaat yeri çatısı üstündeki kısımlarda, +10.81 m kotunda 90 cm genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde üç pencere (P20-P21-P22), kasnak üzerinde +15.15 m kotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde bir pencere (P32) olmak üzere 4 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.114-115). Pencereler sivri kemerli ve beton dışlıklıdır. Kemerler, yaklaşık 34 cm genişliğinde olup, 1 sıra kesme taş-1 sıra tuğladan oluşan almaşık örgülüdür.

Son cemaat yerinde, taç kapının her iki tarafında alt pencerelerin arasında 112.5 cm genişliğinde, 355 cm yüksekliğinde ve 63 cm derinliğinde iki adet mihrabiye nişi yer alır (Şekil 4.116-117). Niş yaşmakları mukarnaslı olup, 266 cm yükseklikte başlayıp beş sıra stalâktitlidir. Nişler 21.5 cm genişliğinde profilli taş silmelerle çerçevelenmişlerdir.

Son cemaat yeri yanaşık derzli kesme küfeki taş örgü olup, cephenin revağın üstünde

yükselen sofa duvarı bir sıra küfeki taşı-iki sıra tuğlalı almaşık örgüye sahiptir. İki örgü tekniğinin bir arada kullanıldığı tek cephe kuzeybatı cephesi olan bu cephedir. Ancak, 1935 yılında, Vasfi Egeli'nin İstanbul Baş Mimarlığı zamanında yapılan restorasyonda tuğla yüzeyleri horosan harçla tamamlanarak kaplanmıştır (Arseven, tarihsiz, 287-289; Ayverdi, 1989, 472).

Minare

Son cemaat yeri cephesine batı yönünde eklemlenen 2.94 x 3.55 m ölçülerindeki dikdörtgen tabanlı sade minare kürsüsü cephede çıkma yapacak şekilde konumlanmıştır (Şekil 4.118-119). Kürsünün kuzeybatı cephesinde bulunan minare giriş kapısı, 79 cm genişliğinde, 187 cm yüksekliğinde olup, basık kemerlidir. Kürsünün güneybatı duvarında tarihsiz iki adet güneş saati bulunmaktadır. Kürsü ile pabuç bölümü +5.19 m kotunda profilli bir taş silme ile ayrılmıştır. Pabuç bölümü, az kabartmalı üçgenlerle bezenmiştir (Şekil 4.120). Minare gövdesi daire planlı olup, çapı 255 cm'dir. 96.5 cm yüksekliğindeki şerefe korkuluğu bezemesiz taş levhalardan oluşmuştur. Şerefesinin altı mukarnaslı olup, üç sıra stalâktit bulunmaktadır (Şekil 4.121-122). Basık kemerli şerefe kapısı 62 cm genişliğinde, 158 cm yüksekliğinde olup, güneydoğu (kıble) yönüne açılmaktadır. Petek bölümü daire planlı olup, çapı 205 cm'dir. Peteğin külaha geçiş yerinde kabartma şeklinde girland motifi bulunmaktadır (Şekil 4.123-124). Minare külahı kurşunla kaplanmış, bronz alemle bitirilmiştir. Minare tümüyle yanaşık derzli kesme küfeki taşından inşa edilmiştir.

Eyice, kürsü ve pabuç bölümünün devrinin özelliklerini taşıdığını, ancak daire planlı gövdesinin 15. yüzyıla ait olmadığını belirtmiştir (Eyice, 1963, 41). 1840–1841 (H. 1256) tarihinde minare peteği, külah ve alemin yenilendiği bilgisi vardır (Kütükoğlu, 2000, 274). Peteğin üzerinde bulunan girland motifin de minarenin 19. yüzyıl onarımına ait olduğunu göstermektedir. Murad Paşa Camisi'nin geçirdiği yangınlar ve depremler sonrasındaki müdahalelerde, minarenin özgün niteliklerini bir ölçüde kaybetmiş olması olasıdır.

Güneş Saatleri

Minare kürsüsünde, caminin inşası sırasında yerleştirilmiş olan 2 adet güneş saati bulunmaktadır (Meyer, 1985, 40). Bunlar dikey kadranlı olup, doğrudan doğruya caminin duvar taşlarını kadran olarak kullanmıştır. Korunaksız konumu sebebiyle, dış etkilerle oldukça harap olan güneş saatlerinde günümüzde yazılar ve çizgiler güçlükle seçilebilmektedir (Şekil 4.125-126).

Güneş saatlerinin esas işlevi, öğle ve ikindi namazlarının vakitlerini belirlemektir. Murad Paşa

Camisi güneş saatleri, Fatih, Bayezid, Beylerbeyi ve Laleli camilerinin güneş saatleriyle aynı tiptedir. Üstte bulunan güneş saati namaz saatlerini, öğle saatini ve öğleden başlamak üzere saatleri göstermektedir. Üstünde ikindi namazının vakti için olan eğriler de vardır. 5 ile 12 saat dilimlerinden başka, yarım saatlik çizgiler de işaretlenmiştir. Altta bulunan güneş saati ikindi namazı saatlerini başlama ve bitiş saatleriyle göstermektedir. Saat çizgilerinin uçlarında, rakam yerine ebced rakamıyla aynı değeri veren harfler bulunmaktadır. Öğle namazı saatinde, gnomon'un (güneş saati mili) gölgesi dik çizgiye düşmektedir. İkindi namazı başlama saatinde gölge üçüncü çizgiye düşer, bitiş saatinde gölgesi son çizgiye düşer. Günlerin uzunluğuna göre kışları 45 dakikalık, yazları ise 1.5 saatlik bir zaman süresi namaz için ayrılmış olur (Meyer, 1985, 40; Çam, 2004, 73).

Şekil 4.96 Kuzeybatı cephesi (Son cemaat yeri cephesi), 2008

Şekil 4.97 Son cemaat yeri, giriş aksında orta kubbe, 2008

Şekil 4.98 Son cemaat yeri revağı, 2008

Şekil 4.99 Son cemaat yeri revağı, pembe granit ve yeşil porfir devşirme sütunları, 2008

Şekil 4.100 Son cemaat yeri sütunlarının farklılık gösteren başlıkları, 2008

Şekil 4.101 Son cemaat yeri, mermer sütun kaidesi, 2008

Şekil 4.102 Kuzeybatı cephesi öğeleri, 2008

Şekil 4.103 Kuzeybatı cephesi, taçkapı, 2008

Şekil 4.104 Taçkapının Bursa kemerli giriş eyvanı, 2008

Şekil 4.105 Ahşap tablalı giriş kapısı, 2008

Şekil 4.106 Giriş eyvanının yan duvarlarında bulunan nişler, 2008

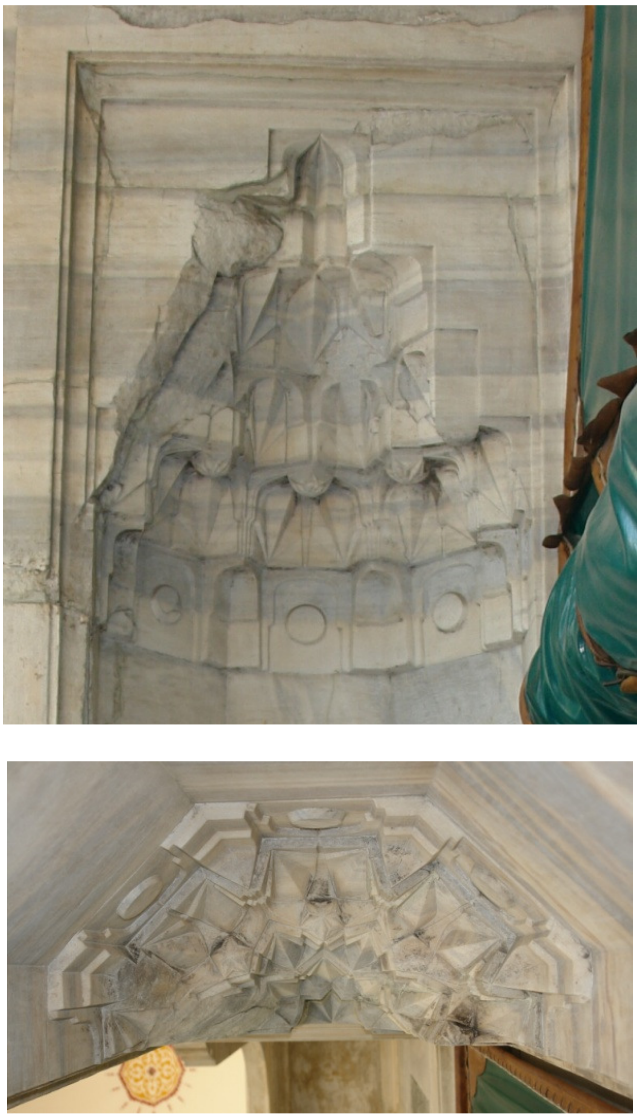

Şekil 4.107 Mukarnaslı niş yaşmakları, 2008

Şekil 4.108 Giriş kapısı kemeri, 2008

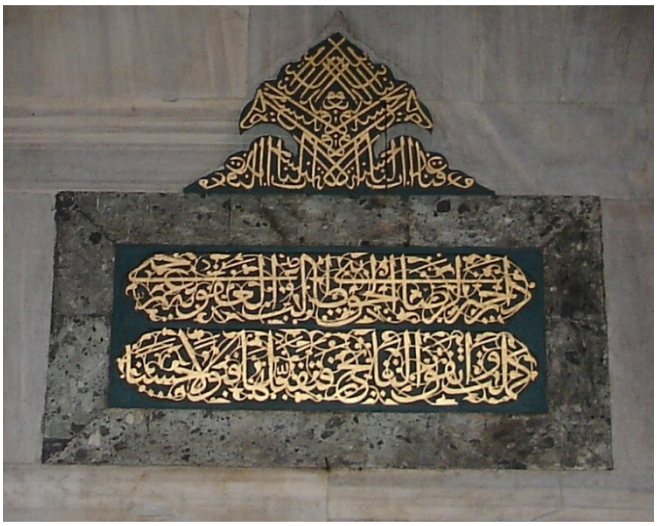

Şekil 4.109 Giriş kapısı kemeri üzerinde bulunan mermer kitabe, 2008

Şekil 4.110 Taçkapı sövesi üzerinde bulunan yıldız ve altıgen şeklinde bezemeler, 2008

Şekil 4.111 Son cemaat yerinin ikinci ve dördüncü birimlerinde, taçkapının her iki yanında bulunan P1 ve P2 pencereleri, 2008

Şekil 4.112 Son cemaat yerinin birinci ve beşinci birimlerinde P9 ve P15 pencereleri, 2008

Şekil 4.113 P9 ve P15 pencereleri aksında tabhane odalarına açılan üst pencereler, 2008

Şekil 4.114 Kuzeybatı cephesi, son cemaat yeri çatısı üstünde bulunan üst pencereler, 2008

Şekil 4.115 Kubbe kasnağında bulunan üst pencere (P32), 2008

Şekil 4.116 Son cemaat yerinde, alt pencerelerin arasında yer alan nişler, 2008

Şekil 4.117 Mukarnaslı niş yaşmağı, 2008

Şekil 4.118 Son cemaat yeri cephesi ve minare, 2008

Şekil 4.119 Minare kürsüsü ve giriş kapısı, 2008

Şekil 4.120 Minare pabuç bölümü, 2008

Şekil 4.121 Minare şerefe ve petek bölümleri, 2008

Şekil 4.122 Şerefe altı mukarnası, 2008

Şekil 4.123 Peteğin külaha geçiş yerinde bulunan girland motifi, 2008

Şekil 4.124 Minare şerefe kapısı, 2008

Şekil 4.125 Minare kürsüsünde bulunan güneş saatleri, 2008

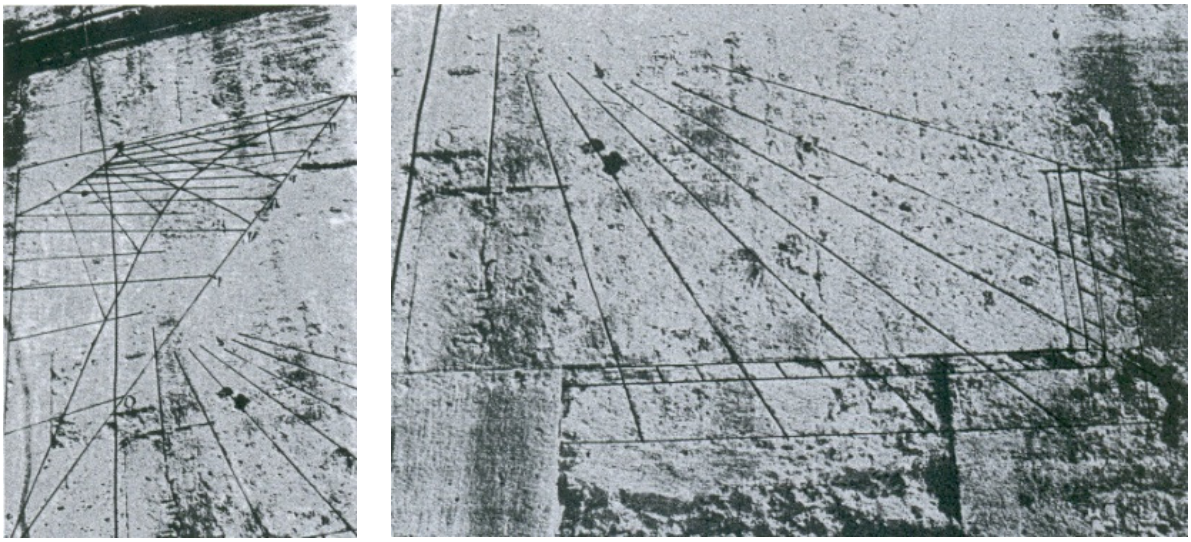

Şekil 4.126 Minare kürsüsünde bulunan güneş saatleri, (Meyer, 1985, 40)

4.1.2.2 Güneydoğu Cephesi (Mihrap Cephesi)

Murad Paşa Camisi'nin mihrabının bulunduğu güneydoğu cephesi, hazireye bakan cephedir (Şekil 4.127-128). Harim ve tabhane odaları cephelerinin oluşturduğu güneydoğu cephesi, 29.97 m uzunluğundadır. Güneydoğu cephesi, harim ve gerideki tabhane odaları cepheleri ile üç yüzeylidir. Harim cephesi önde olup, 14.19 m uzunluğundadır. Harimin her iki yanında bulunan tabhane odaları cepheleri geride olup, güneybatı tarafında bulunan tabhane odası 7.83 m, kuzeydoğu tarafında bulunan tabhane odası ise 7.85 m uzunluğundadır. Bu cephede zemin kotu +0.48 ile +0.54 arasında değişmektedir. Harim cephesinin saçak silmesi +13.87 m kotunda, kubbe kasnağının saçak silmesi +17.65 m kotundadır. Tabhane cephelerinin saçak silmesi +9.94 m, kubbe kasnağı saçak silmesi ise +11.04 m kotundadır (Ek.3, P.13.64).

Harim cephesinde altta 2 adet, üstte üç sıra halinde 5 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere vardır (Şekil 4.129). Altta, +0.99 m kotundaki pencereler (P5-P6) 123.5 x 194 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.130). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynasında bulunan pencere dışlıkları yakın dönemde beton olarak yenilenmiştir. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 23-25 cm, söve kalınlığı 11 cm'dir. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Üstte, +7.52 m kotunda 90 cm genişliğinde, 257 cm yüksekliğinde 3 pencere, +10.81 m kotunda 90 cm genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde 1 pencere (P27) bulunmaktadır (Şekil 4.131). Pencereler sivri kemerli ve beton dışlıklıdır. Kubbe kasnağında +15.15 m kotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve beton dışlıklı 1 adet pencere (P35) bulunmaktadır (Şekil 4.132). Üst pencerelerin kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Üst sırada bulunan ortadaki pencerenin alt sırada karşılığının olmamasının nedeni, iç mekânda bu duvarda bulunan ve dışa yansıtılmamış mihrap nişidir.

Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesinde alt sırada 2 adet, üst sırada 2 adet olmak üzere toplam 4 adet pencere vardır (Şekil 4.133). Altta, +0.99 m kotundaki pencereler (P18-P19) 87 x 170 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 27 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.134). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası, 4 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 23-25 cm, söve kalınlığı 11 cm'dir. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Plastik malzemeli doğramalar sonradan

yapılmıştır. Üstte, +4.84 m kotunda 79 cm genişliğinde, 173.5 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve alçı dışlıklı 2 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.135). Pencere kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır.

Harimin kuzeydoğusunda bulunan tabhane odası cephesinde alt sırada 2 adet, üst sırada 2 adet olmak üzere toplam 4 adet pencere vardır. Altta, +0.99 m kotundaki pencereler (P14-P13) 86-88 x 170 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 27 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.136). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası, 5 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 25 cm, söve kalınlığı 13 cm'dir. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Üstte, +4.84 m kotunda 79 cm genişliğinde, 173 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve alçı dışlıklı 2 pencere bulunmaktadır (Şekil 4.137). Pencere kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır.

Güneydoğu cephesinde, bir sıra küfeki taşı-iki sıra tuğladan meydana gelen almaşık örgü tekniği uygulanmıştır. Almaşık duvarlar yalın profilli taş saçak silmesi ile sonlanmaktadır (Şekil 4.138).

Şekil 4.127 Güneydoğu cephesi, doğu yönünden bakış, 2008

Şekil 4.128 Güneydoğu cephesi, güney yönünden bakış, 2008

Şekil 4.129 Güneydoğu cephesi, harim bölümü, 2008

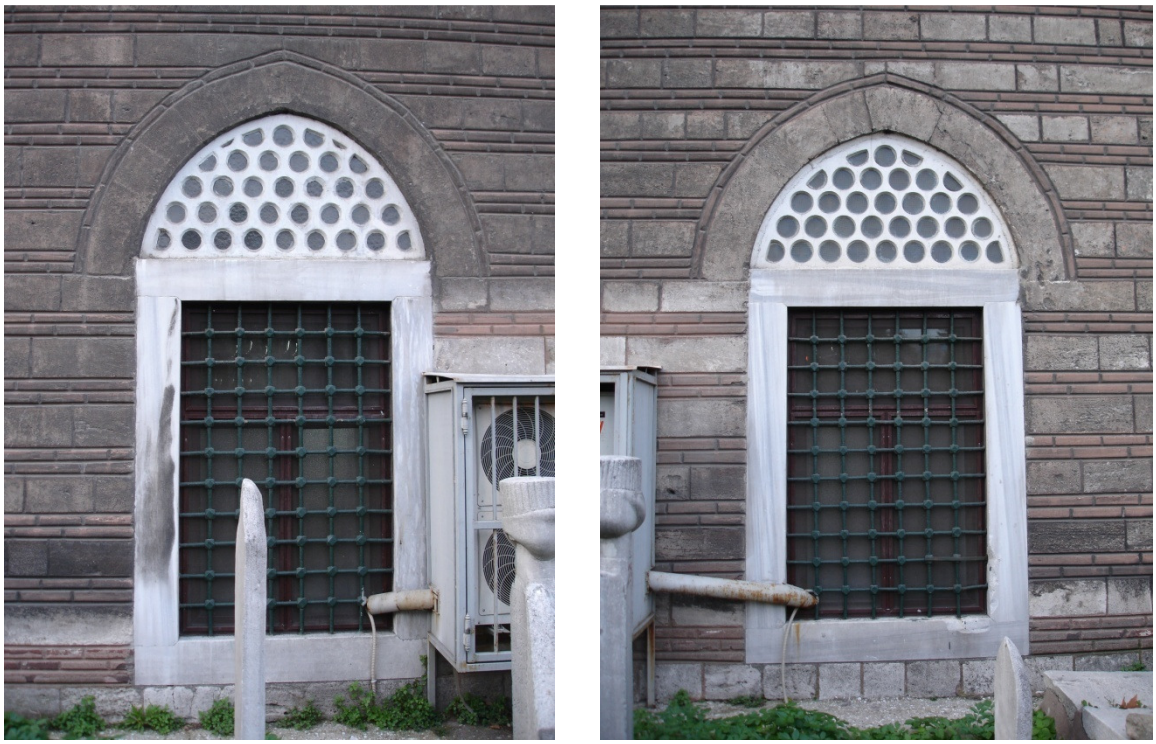

Şekil 4.130 Harim cephesi, P5 ve P6 pencereleri, 2008

Şekil 4.131 Harim cephesi, üst pencereler, 2008

Şekil 4.132 Harim cephesi, kubbe kasnağında bulunan P35 penceresi, 2008

Şekil 4.133 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi, 2008

Şekil 4.134 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi P18 ve P19 pencereleri, 2008

Şekil 4.135 Harimin güneybatısında bulunan tabhane odası cephesi üst pencereler, 2008

Şekil 4.136 Harimin kuzeydoğusunda bulunan tabhane odası cephesi P14 ve P13 pencereleri, 2008

Şekil 4.137 Harimin kuzeydoğusunda bulunan tabhane odası cephesi, üst pencere, 2008

Şekil 4.138 Profilli taş saçak silmeleri, 2008

4.1.2.3 Güneybatı Cephesi

Murad Paşa Camisi'nin güneybatı cephesi, Millet Caddesine'ne bakan cephedir (Şekil 4.139-141). Harim-sofa ve tabhane odaları cephelerinin oluşturduğu güneybatı cephesi, 27.74 m uzunluğundadır. Güneybatı cephesi, harim ve dışa çıkıntılı tabhane odaları nedeniyle iki yüzeylidir. Tabhane odaları cephesi önde olup, 16.20 m uzunluğundadır. Cephenin batı köşesinde zemin kotu +0.57 m, güney köşesinde ise zemin kotu +0.68 m'dir. Tabhane odaları cephesinin saçak silmesi +7.80 m kotundadır. Harim cephesi tabhane odalarının güney tarafında, geride olup, harim cephesi 11.60 m uzunluğundadır. Bu cephede zemin kotu +0.49 m'dir. Harim cephesinin saçak silmesi +13.87 m kotundadır. Güneybatı cephesine, batı köşesinde 6.30 m genişliğinde son cemaat yeri revağı eklenmektedir. Revağın saçak silmesi +9.94 m kotundadır. Kuzeydoğu cephesinin simetriği olan güneybatı cephesinin üzerinde farklı olarak, tabhane odaları cephesinin son cemaat yeri ile birleştiği köşede 3.55 m genişliğinde minare kürsüsü bulunmaktadır (Ek.3, P.14.64).

Tabhane odaları cephesinde, caminin yan avlusuna açılan tabhane odası giriş kapısı (K3) yer almaktadır (Şekil 4.142-143). Tabhane odası giriş kapısı 106 cm genişliğinde, 211 cm yüksekliğinde, basık kemerlidir. Mermer kapı kemeri 40 cm genişliğinde olup, geçmeli taşlardan yapılmıştır. Kapı sövesi mermer olup, söve genişliği 31 cm, söve kalınlığı 21 cm'dir. Kapının üzerinde yaklaşık 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır. Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası, 4 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Tabhane odaları cephesinde altta 2 adet, üstte 3 adet olmak üzere toplam 5 adet pencere vardır. Cephede altta, +0.99 m kotundaki pencereler (P16-P17) 86-88 x 170-171 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.144). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası, 2-4 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 23-26 cm, söve kalınlığı 11-13 cm'dir. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Cephede üstte, +4.84 m kotunda 79 cm genişliğinde, 173 cm yüksekliğinde bulunan 3 pencere sivri kemerli ve beton dışlıklıdır. Pencere kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır (Şekil 4.145).

Harim cephesinde altta 2 adet, üstte üç sıra halinde 5 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere

vardır (Şekil 4.146). Cephede altta, +0.99 m kotundaki pencereler (P3-P4) 125-127 x 192 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.147). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynasında bulunan dışlıkları yakın dönemde beton olarak yenilenmiştir. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 24 cm, söve kalınlığı 12-14 cm'dir. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Üstte, +7.52 m kotunda 90 cm genişliğinde, 257 cm yüksekliğinde 3 pencere, +10.81 m kotunda 90 cm genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde 1 pencere (P26) bulunmaktadır. Pencereler sivri kemerli ve beton dışlıklıdır. Kubbe kasnağında +15.15 m kotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve alçı dışlıklı 1 pencere (P34) bulunmaktadır (Şekil 4.148). Üst pencerelerin kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır.

Tabhane odalarının gerisinde kalan sofa cephesinde +10.81 m kotunda 90 cm genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve beton dışlıklı 3 pencere (P23-P24-P25) bulunmaktadır. Pencere kemerleri 37.5 cm genişliğinde olup, 1 sıra kesme taş 1 sıra tuğladan oluşan almaşık örgülüdür. Kubbe kasnağında +15.15 mkotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve alçı dışlıklı 1 pencere (P33) bulunmaktadır. Pencere kemerleri 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır.

Güneybatı cephesinde, tabhane odalarının batı tarafına eklenen son cemaat yeri revağının sivri kemeri 5.00 m açıklığındadır (Şekil 4.149). Revağın köşesindeki sütun 3 x 7 cm kesitinde gergi demiriyle duvara bağlanmıştır.

Güneybatı cephesinde, son cemaat yeri ve minarede tamamen yanaşık derzli kesme küfeki taşı kullanılmış, geri kalan kısmında, bir sıra küfeki taşı, iki sıra tuğladan meydana gelen almaşık örgü tekniği uygulanmıştır. Almaşık örgülü duvarlar ve kesme küfeki taşından revak profilli taş saçak silmesi ile sonlanmaktadır (Şekil 4.138).

Şekil 4.139 Güneybatı cephesi, güney yönünden bakış, 2008

Şekil 4.140 Güneybatı cephesi, batı yönünden bakış, 2008

Şekil 4.141 Güneybatı cephesi, Millet Caddesi'nden bakış, 2008

Şekil 4.142 Güneybatı cephesi, tabhane odaları bölümü, 2008

Şekil 4.143 Tabhane odaları cephesi, tabhane odası giriş kapısı (K3), 2008

Şekil 4.144 Tabhane odaları cephesi, P16 ve P17 pencereleri, 2008

Şekil 4.145 Tabhane odaları cephesi, üst pencere, 2008

Şekil 4.146 Tabhane odaları cephesi ve geride harim-sofa cephesi, 2008

Şekil 4.147 Harim cephesi, P3 ve P4 pencereleri, 2008

Şekil 4.148 Harim cephesi, üst pencereler, 2008

Şekil 4.149 Tabhane odalarının batı tarafında birleşen son cemaat yeri revağı, 2008

4.1.2.4 Kuzeydoğu Cephesi

Murad Paşa Camisi'nin kuzeydoğu cephesi, Vatan Caddesi'ne bakan cephedir (Şekil 4.150-151). Harim-sofa ve tabhane odaları cephelerinin oluşturduğu kuzeydoğu cephesi, 27.86 m uzunluğundadır. Kuzeydoğu cephesi, harim ve dışa çıkıntılı tabhane odaları nedeniyle iki yüzeylidir. Tabhane odaları cephesi önde olup, 15.97 m uzunluğundadır. Cephenin doğu köşesinde zemin +0.51 m kotunda, kuzey köşesinde ise +0.29 m kotundadır. Tabhane odaları cephesinin saçak silmesi +7.80 m kotundadır. Harim cephesi tabhane odalarının doğu tarafında, geride olup 11.89 m uzunluğundadır. Bu cephede zemin kotu +0.50 m'dir. Harim cephesinin saçak silmesi +13.87 m kotundadır. Kuzeydoğu cephesine, kuzey köşesinde 6.30 m uzunluğunda son cemaat yeri revağı eklenmektedir. Revağın saçak silmesi +9.94 m kotundadır (Ek.3, P.15.64).

Tabhane odaları cephesinde, caminin yan avlusuna açılan giriş kapısı (K2) yer almaktadır (Şekil 4.152-153). Tabhane odası giriş kapısı 106 cm genişliğinde, 211 cm yüksekliğinde, basık kemerlidir. Mermer kapı kemeri 40 cm genişliğinde olup, geçmeli taşlardan yapılmıştır. Kapı sövesi mermer olup, söve genişliği 31 cm, söve kalınlığı 22 cm'dir. Kapının üzerinde yaklaşık 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır. Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası 4 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Tabhane odaları cephesinde altta 3 adet, üstte 4 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere vardır. Cephede altta +0.99 m kotundaki pencereler (P12-P11-P10) 85.5-88 x 170 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.154). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynası, 2-5 parçadan oluşturulmuş taş kaplamalıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 24-25 cm, söve kalınlığı 13-15 cm'dir. Kemer aynası ve söveler duvar yüzeyinde 1-1.5 cm girinti yapmaktadır. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Cephede üstte +4.84 m kotunda 79 cm genişliğinde, 173 cm yüksekliğinde bulunan 4 pencere sivri kemerli ve beton dışlıklıdır (Şekil 4.155). Pencere kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır.

Harim cephesinde altta 2 adet, üstte üç sıra halinde 5 adet olmak üzere toplam 7 adet pencere vardır (Şekil 4.156). Cephede altta +0.99 m kotundaki pencereler (P7-P8) 124-125 x 192 cm ölçülerinde dikdörtgen biçimli olup, üstlerinde 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından sivri hafifletme kemeri bulunmaktadır (Şekil 4.157). Hafifletme kemeri üzerinde bulunan 1 tuğla

sırası bezeme amaçlı yapılmıştır. Kemer aynasında bulunan pencere dışlıkları yakın dönemde beton olarak yenilenmiştir. Pencereler 2 cm çapında lokmalı demir parmaklıklıdır. Pencere söveleri mermer olup, söve genişliği 24-25 cm, söve kalınlığı 13 cm'dir. Plastik malzemeli doğramalar sonradan yapılmıştır. Üstte +7.80 m kotunda 90 cm genişliğinde, 257 cm yüksekliğinde 3 pencere, +10.81 m kotunda 90 genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde 1 pencere (P28) bulunmaktadır. Pencereler sivri kemerli ve beton dışlıklıdır. Kubbe kasnağında +15.15 m kotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve beton dışlıklı 1 pencere (P36) bulunmaktadır. Üst pencerelerin kemerleri, 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır (Şekil 4.158).

Tabhane odalarının gerisinde kalan sofa cephesinde +10.81 m kotunda 90 cm genişliğinde, 251 cm yüksekliğinde, sivri kemerli ve beton dışlıklı 3 pencere (P29-30-31) bulunmaktadır. Kubbe kasnağında +15.15 m kotunda 69 cm genişliğinde, 161 cm yüksekliğinde sivri kemerli ve beton dışlıklı 1 pencere (P37) bulunmaktadır. Pencere kemerleri 30 cm genişliğinde kesme küfeki taşından olup, üzerlerinde bulunan 1 tuğla sırası bezeme amaçlı yapılmıştır (Şekil 4.159).

Kuzeydoğu cephesinde, tabhane odalarının kuzey tarafına eklenen son cemaat yeri revağının sivri kemeri 4.99 m açıklığındadır. Revağın köşesindeki sütun 3 x 7 cm kesitinde gergi demiriyle duvara bağlanmıştır (Şekil 4.160).

Kuzeydoğu cephesinde, son cemaat yerinde tamamen yanaşık derzli kesme küfeki taşı kullanılmış, cephenin geri kalan kısmında, bir sıra küfeki taşı-iki sıra tuğladan meydana gelen almaşık örgü tekniği uygulanmıştır. Almaşık örgülü duvarlar ve kesme küfeki taşı duvarlı revak, profilli taş saçak silmesi ile sonlanmaktadır (Şekil 4.138).

Şekil 4.150 Kuzeydoğu cephesi, doğu yönünden bakış, 2008

Şekil 4.151 Kuzeydoğu cephesi, Vatan Caddesi'nden bakış, 2008

Şekil 4.152 Kuzeydoğu cephesi, tabhane odaları bölümü, 2008

Şekil 4.153 Tabhane odaları cephesi, tabhane odası giriş kapısı (K2), 2008

Şekil 4.154 Tabhane odaları cephesi, P12, P11 ve P10 pencereleri, 2008

Şekil 4.155 Tabhane odaları cephesi, üst pencereler, 2008

Şekil 4.156 Tabhane odaları cephesi ve geride harim-sofa cephesi,, 2008

Şekil 4.157 Harim cephesi, P7 ve P8 pencereleri, 2008

Şekil 4.158 Harim cephesi, üst pencereleri, 2008

Şekil 4.159 Sofa cephesi, kubbe kasnağında bulunan pencere (P37), 2008

Şekil 4.160 Tabhane odalarının kuzey tarafında birleşen son cemaat yeri revağı, 2007

4.1.3 Yapısal Özellikleri

4.1.3.1 Taşıyıcı Sistemi

Yapım sürecinin ilk aşamasını oluşturan temellerin henüz bir sondaj çalışması yapılamamış olması sebebiyle boyut, biçim ve derinliği hakkında bilgi edinilememiştir.

Kâgir olarak yapılan camide düşey taşıyıcı duvarlar, sofa duvarları dışında zeminden kubbe kasnağına kadar aynı kalınlıktadır. Sofa ve harim bölümleriyle, yanlarda bulunan tabhane bölümleri arasında dilatasyon derzi bulunmaktadır. Duvar kalınlığı mekânlara göre değişmektedir. Sofa ile son cemaat yerini ayıran dış duvarın kalınlığı 230 cm olup, son cemaat yerinin üzerinde kubbe kasnağına kadar 150 cm olarak devam etmektedir. Sofa ile tabhane odalarını ayıran duvarın kalınlığı 209-214 cm olup, tabhane odalarının üzerinde kubbe kasnağına kadar 151-155 cm'dir. Tabhane odaları ile son cemaat yerini ayıran duvarın kalınlığı 150-156 cm, tabhane odalarının diğer dış duvar kalınlıkları 114-117 cm arasında değişmektedir. Tabhane odalarını ayıran iç duvar kalınlıkları 120 cm'dir. Harim duvar kalınlıkları 151-155 cm arasında değişmektedir. Buna göre sofa ve harim dış duvarları aynı kalınlıkta yaklaşık 150 cm olup, diğer mekân duvarları ile birleşerek kalınlıklar 200-230 cm'ye kadar çıkmaktadır.

Camide kapı, pencere gibi duvar boşluklarında ve taşıyıcı olarak kullanılan kemerler, basık, sivri ve beşik kemerlerdir. Özellikle, kapı açıklıklarının geçilmesinde basık kemerler kullanılmıştır.

Son cemaat yerinde 6 granit sütun sivri kemerlerle birbirlerinde bağlanmışlardır. Kemerler ve duvarı bağlayan gergi demirleri, dikdörtgen kesitli olup, 3 x 7 cm boyutlarındadır (Şekil 4.161).

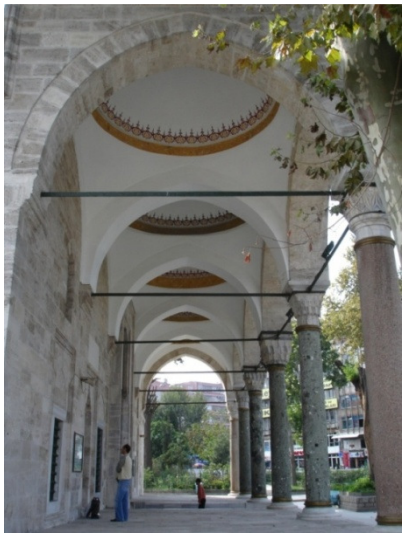

Şekil 4.161 Son cemaat yeri revağı kemerleri ve gergi demirleri, 2008

4.1.3.2 Örtü Sistemi

Sofa ve harim kubbelerinin yüksekliği aynı olup, iç zeminden kilit taşına kadar 20.98 m'dir. Sofa kubbesinin çapı 10.55 m, harim kubbesinin çapı ise 10.06 m'dir. Sofa zemin kotunun harim zemin kotundan 43 cm aşağıda olması sebebiyle, bu fark dış cephede kubbe yüksekliğine yansımıştır (Ek.3 P.6-7.64).

Sofa kubbesi onaltıgen kubbe kasnağına oturmaktadır (Şekil 4.162). Geçiş öğesi olarak Türk üçgenleri kullanılmıştır (Şekil 4.165). Harim kubbesi ise yuvarlak bir kasnak üzerine oturmaktadır (Şekil 4.163). Kasnak, 3 taraftan 8 cm çıkıntılı 12.94 m yüksekliğindeki sivri kemerler üstüne yerleştirilmiştir. Ayrıca her iki kubbe de sofa ve harim kubbelerinin arasında bulunan 10.30 m açıklığında, 12.79 m yüksekliğindeki sivri kemere oturtulmuştur (Şekil 4.164). Harim kubbesinde geçiş elemanı olarak mukarnas dolgulu pandantifler kullanılmıştır (Şekil 4.166). Mukarnaslar 4 sıra stalâktitlidir. Kubbe kasnaklarına dörder adet sivri kemerli pencere açılmıştır. Kubbeler dışarıdan 3.50 m yüksekliğinde, onikigen kubbe kasnakları üstüne +17.65 m kotunda oturtulmuştur. Kubbeler kurşunla kaplanmıştır (Şekil 4.167-168).

Tabhane odalarında kubbelerin yüksekliği iç zeminden kilit taşına kadar 10.19-10.35 m arasında değişen değerlerde olup, çapları yaklaşık 5.55 m'dir (Şekil 4.169). Kubbeler yalın pandantiflerle sivri kemerlere oturtulmuştur. Kemer yükseklikleri 7.00-7.15 m arasında değişen değerlerdedir. Kubbeler, dışarıdan 82 cm yüksekliğinde, sekizgen kubbe kasnakları üstüne oturtulmuş olup, + 8.92 m kotundadır. Kubbeler kurşunla kaplanmıştır (Şekil 4.170).

Son cemaat yeri revağında, giriş aksında bulunan orta kubbenin yüksekliği giriş aksındaki zeminden kilit taşına kadar 12.70 m, kubbe çapı 4.66 m'dir (Şekil 4.171). Diğer kubbelerin yüksekliği son cemaat yeri zemininden kilit taşına kadar 11.38 m olup, kubbe çapları 4.25 m'dir. Kubbeler yalın pandantiflerle 8.48 m yüksekliğindeki sivri kemerlere ve 5.63 m yüksekliğindeki altı devşirme sütuna oturmaktadır. Orta kubbe dışarıdan 84 cm yüksekliğinde, diğer kubbeler dışarıdan 44 cm yüksekliğinde sekizgen kubbe kasnakları üstüne oturtulmuş olup, +9.63 kotundadır. Kubbeler kurşunla kaplanmıştır (Şekil 4.172).

Şekil 4.162 Sofa kubbesi, 2008

Şekil 4.163 Harim kubbesi, 2008

Şekil 4.164 Sofa ve harim kubbelerinin arasında bulunan kemer, 2008

Şekil 4.165 Sofa kubbesi geçiş öğesi, 2008

Şekil 4.166 Harim kubbesi geçiş öğesi, 2008

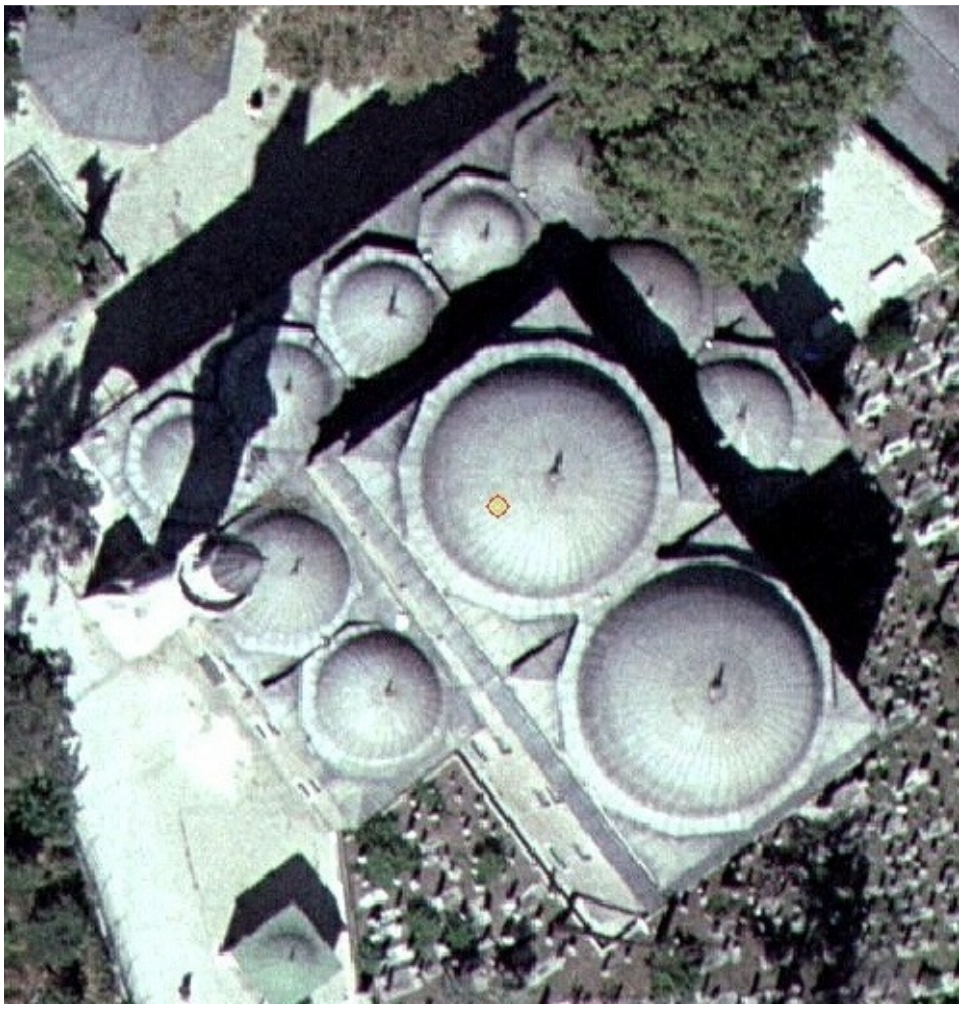

Şekil 4.167 Kubbelerin havadan görünüşü, 2005 (İ.B.B)

Şekil 4.168 Sofa ve harim kubbeleri, 2008

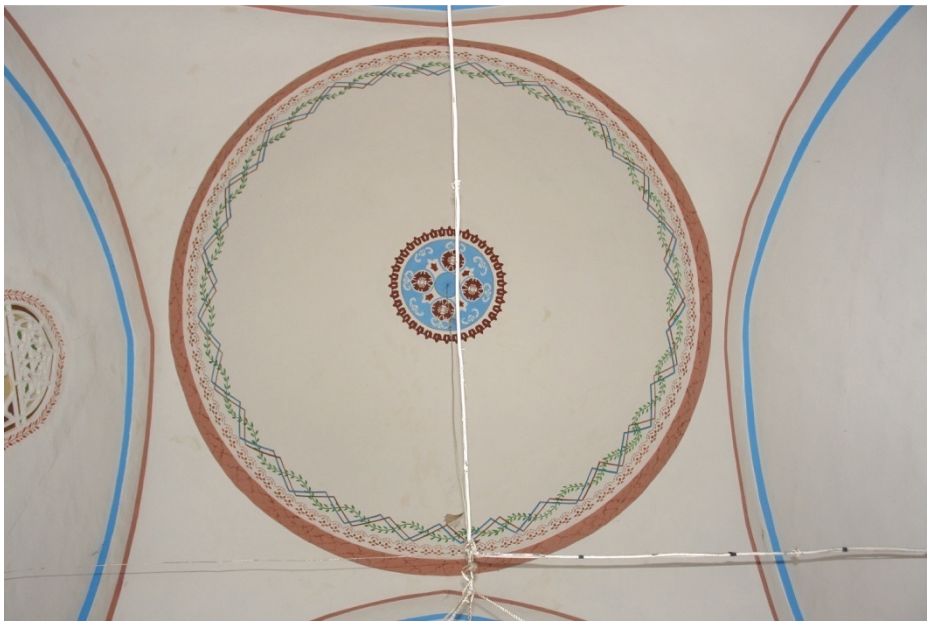

Şekil 4.169 Tabhane odası kubbesi, 2008

Şekil 4.170 Güneybatı tarafındaki tabhane odaları kubbeleri, 2008

Şekil 4.171 Son cemaat yeri revağı giriş aksında bulunan orta kubbe, 2008

Şekil 4.172 Son cemaat yeri kubbeleri, 2008

4.1.3.3 Yapım Tekniği ve Malzeme

Camide taşıyıcı olarak tasarlanmış duvarlar son cemaat yerinde tamamen kesme küfeki taşı, son cemaat yeri dışında tüm cephelerde bir sıra kesme küfeki taşı-iki sıra tuğladan oluşan almaşık duvardır. Ayrıca, minarede tamamen kesme küfeki taşı kullanılmıştır (Şekil 4.173-175). Son cemaat yeri döşemesi deniz kabuklu küfeki taşıdır (Şekil 4.176). Tabhane pencere ve giriş kapıları kemer aynalarında ve silmelerde kesme küfeki taşı kullanılmıştır (Şekil 4.177). Ayrıca, caminin son cemaat yeri pencereleri dışında, kesme küfeki taşı pencere ve kapı kemerleri üzerinde bezeme amaçlı yapılmış olan 1 tuğla sırası bulunmaktadır (Şekil 4.178). İç mekânda sofa bölümünde taçkapı ve tabhane kapıları söve ve kemerlerinde kesme küfeki taşı kullanılmıştır (Şekil 4.179). Cephelerde kullanılan taşların ölçüsü 12-98 x 19-26 cm arasında değişen ölçülerdedir. Minare kürsüsünde 27-46 x 30-150 cm arasında değişen ölçülerde taşlar kullanılmıştır. Pencere ve tabhane giriş kapı kemerlerinin genişliği 28-30 cm arasında değişen ölçülerdedir. İç mekânda küfeki taşı taçkapı sövesi 68 cm genişliğinde, 121 cm derinliğindir. Tabhane kapı sövesi de 22 cm genişliğinde, 15 cm kalınlığında olup iki parçadan oluşmaktadır. Tabhane kapı kemerinde ise üç parça kemer taşı vardır.

İç mekânda duvarlar sıvanarak bej rengine boyanmıştır.

Mermer, dış cephelerde; taçkapıda, kitabede, tabhane giriş kapısı sövelerinde, tüm alt sıra pencere sövelerinde, sütunlarda, son cemaat yeri döşemesinin orta biriminde giriş aksında kullanılmıştır (Şekil 4.180-181). İç mekânda; sofa ve harim bölümlerinde bulunan tüm alt sıra pencere sövelerinde, mihrap ve minberde, harim bölümüyle, sofa bölümünü ayıran korkulukta kullanılmıştır (Şekil 4.182-185). Cephede pencerelerde kullanılan mermer söveler 23,5-25 cm arasında değişen genişliklerde, 10-15 cm arasında değişen kalınlıklardadır. Tabhane giriş kapısı mermer söveleri 31 cm genişliğinde, 21 cm kalınlığındadır. İç mekânda harim bölümünde mermer pencere söveleri 25-26 cm genişliğinde, 18-20 cm kalınlığında, sofa bölümünde bulunan 2 pencerenin mermer pencere söveleri 11-25 cm arasında değişen genişliklerde, 16-17 cm kalınlığındadır.

Camide kullanılan bir diğer yapı malzemesi tuğladır. Taş ile almaşık olarak cephe genel karakterini tanımlayan dış duvarlarda ve kemerlerde kullanılmıştır (Şekil 4.174,178). Almaşık duvarlarda iki sıra tuğla-bir sıra taş örgü görülmekte olup, alt sıra pencerelerin alt söve mermerleriyle aynı hizada üç sıra tuğla örgü bulunmaktadır. Harim ve sofa kubbesi saçak silmesinin altında da üç sıra tuğla örgü gözlemlenmektedir (Şekil 4.186-187). Son cemaat yerinde bulunan pencereler dışında yapının tüm pencere kemerleri kesme taş örgülü olup, üstünde bezeme amaçlı 1 tuğla sırası bulunmaktadır. Cephelerde 5.5 x 29 x 16 cm

boyutlarında tuğla kullanılmıştır. Ancak, horasan harç ile tuğla yüzeylerinin kapatılmış olması sebebiyle yapılan tuğla ölçümlerinde hata payı olabilir (Şekil 4.188).

Kesme taş duvar derzlerinde bağlayıcı olarak beyaz renkli kireç harcı, almaşık duvarda ince agregalı horasan harcı kullanılmış olup, yapının özgün harcı değildir. Tuğla-tuğla arası derz genişliği düşeyde 1.5 cm, yatayda 2 cm'dir. Taş-taş arası derz genişliği yatayda 1.5-2 cm, tuğla-taş arası derz genişliği düşeyde 1.5 cm'dir. Ancak, horasan harçlı bu yüzeylerdeki ölçümler de sağlıklı olamamıştır. Derzlerin gereği kadar kaydırılmaması ve tuğla ölçümlerindeki tutarsızlık, derzlerin de harç ile doldurulduğunu göstermektedir.

Camide ahşap, tüm kapılarda, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfilinde kullanılmış olup, bu elemanlar son dönemlerde yenilenmiştir.

Cephelerde, alt pencerelerin kemer aynasında ve tüm üst pencerelerde bulunan alçı dışlıklar muhdes beton olarak yenilenmişlerdir. İç mekânda alt pencerelerin kemer aynasında ve tüm üst pencerelerde bulunan içlikler de nakışlı ve renkli camlı alçıdır (Şekil 4.189-190).

Murad Paşa Camisi'nde özgün döşeme çok az yerde kalmıştır. Son cemaat yeri'nde platformlarda kulanılan kesme küfeki taşı döşeme kaplaması özgündür. Caminin tüm iç mekânlarında yükseltilmiş döşeme üstünde ahşap kaplama kullanılmıştır. Sofa ve harimi ayıran mermer korkuluğun yan yüzeyindeki profilli çerçevenin bir kısmı yükseltilmiş döşeme içinde kalmıştır. Mihrabın da profilli çerçevesinin alt kısmı yükseltilmiş döşeme içinde kalmıştır. Ayrıca, tabhane odalarının döşemesinin, sofaya açılan kapı nişi zemininden daha yüksekte olması, tabhane odaları döşemesinin de yükseltilmiş olma olasılığını düşündürmektedir.

Şekil 4.173 Son cemaat yeri, kesme küfeki taşı duvar örgüsü, 2008

Şekil 4.174 Cephelerde kullanılan kesme küfeki taşı-iki sıra tuğla almaşık duvar örgüsü, 2008

Şekil 4.175 Minare, kesme küfeki taşı duvar örgüsü, 2008

Şekil 4.176 Son cemaat yeri, deniz kabuklu küfeki taşı döşemesi, 2008

Şekil 4.177 Minare, kürsü-pabuç bölümü arasında kesme küfeki taşı silme, 2008

Şekil 4.178 Tabhane cephesi pencere kemerleri, 2008

Şekil 4.179 Taçkapı ve tabhane kapısında iç kısımdaki kesme küfeki taşı söveleri, 2008

Şekil 4.180 Mermer taçkapı, 2008

Şekil 4.181 Tabhanenin mermer söveli giriş kapısı ve penceresi, 2008

Şekil 4.182 Son cemaat yeri revağı sütunları, 2008

Şekil 4.183 Son cemaat yeri giriş aksı mermer döşemesi, 2008

Şekil 4.184 Harim, yükseltilmiş döşeme altında kalan alt pencere mermer sövesi, 2008

Şekil 4.185 Mermer mihrap ve minber, 2008

Şekil 4.186 Alt sıra pencerelerin alt söve mermerleriyle aynı hizada bulunan üç sıra tuğla örgü, 2008

Şekil 4.187 Harim kubbesi saçak silmesinin altında bulunan üç sıra tuğla örgü, 2008

Şekil 4.188 Derz ve tuğla yüzeylerini kaplayan horasan harcı, 2008

Şekil 4.189 Alt pencere muhdes beton dışlık, 2008

Şekil 4.190 Alt pencere ve üst pencerede içlik, 2008

4.1.4 Bezeme Özellikleri

Taş Bezeme: Kuzeybatı cephesi bölümünde değinilen mihrabiye nişlerinin mukarnaslı yaşmakları, minare şerefesi altındaki mukarnaslar, mukarnaslı ve baklavalı sütun başlıkları ve silmeler caminin taş malzemeli bezemeleridir.

Mermer Bezeme: Kuzeybatı cephesi bölümünde değinilen taç kapıda bulunan nişlerin mukarnaslı yaşmakları; iç mekânda plan özellikleri bölümünde değinilen mihrap ve minber üstündeki bezemeler caminin mermer bezemeleridir.

Alçı Bezeme: Harim ve sofa bölümünde alt pencerelerin kemer aynalarında bulunan içlikler, üst pencere içlikleri; tabhane odalarında üst pencere içlikleri caminin alçı bezemeleridir. Tüm cephelerde bulunan dışlıklar ise beton olarak yenilenmiştir (Şekil 4.189-190).

Kalem İşi Bezeme: Harim ve sofa bölümünde, kubbelerin göbeklerinde ve eteklerinde, kemerlerde, mihrap üstünde, pencere kemerlerinin üstünde, nişlerin üstünde kalem işi bezeme bulunmaktadır. Kubbe eteklerinde çelenk motifleri, kemer kavsarasında ve kuşağında rozetler bulunmaktadır. Ayrıca, yaprak ve tomurcuk motifleri kullanılmıştır (Şekil 4.191-196).

Tabhane odalarında, kubbelerin göbeklerinde ve eteklerinde, tepe pencerelerinin çevresinde kalem işi bezeme bulunmaktadır (Şekil 4.197).

Son cemaat yerinde, kubbelerin göbeklerinde ve eteklerinde kalem işi bezeme vardır (Şekil 4.198).

Tanman, kubbelerin göbeklerinde ve eteklerinde, ayrıca duvarlarda ve kemerlerde, Fatih döneminden kalma kalem işleri bulunduğunu belirtmiştir. Ancak yapının içi ile son cemaat yerindeki kalem işlerinin yakın zamanda yenilendiği bilinmektedir (Tanman, 1993, 518; Kurtbil, 2006, 192).

Şekil 4.191 Harim kubbe eteği, kalem işi bezeme, 2008

Şekil 4.192 Sofa kubbe eteği, kalem işi bezeme, 2008

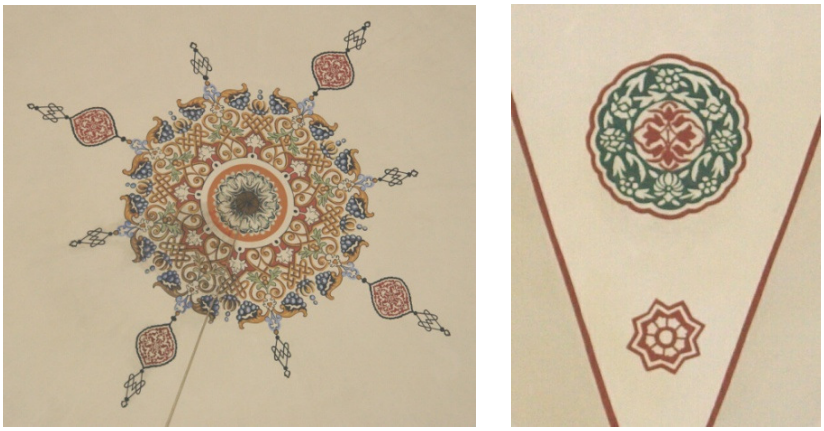

Şekil 4.193 Harim ve Sofa kubbe göbeği, kalem işi bezeme ve rozetler, 2008

Şekil 4.194 Mihrap üstü kalem işi bezeme, 2008

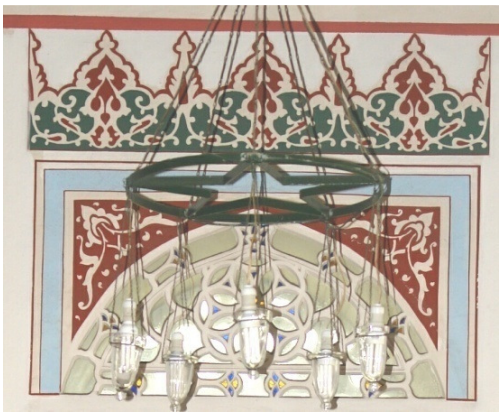

Şekil 4.195 Alt pencere üstü kalem işi bezeme, 2008

Şekil 4.196 Taçkapı üstü kalem işi bezeme, 2008

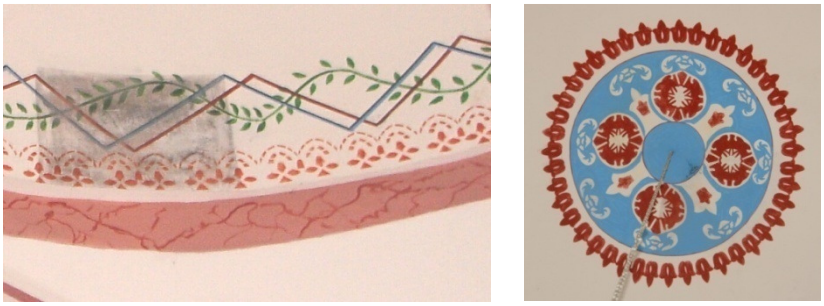

Şekil 4.197 Tabhane odaları kubbe etek ve göbeği, kalem işi bezeme, 2008

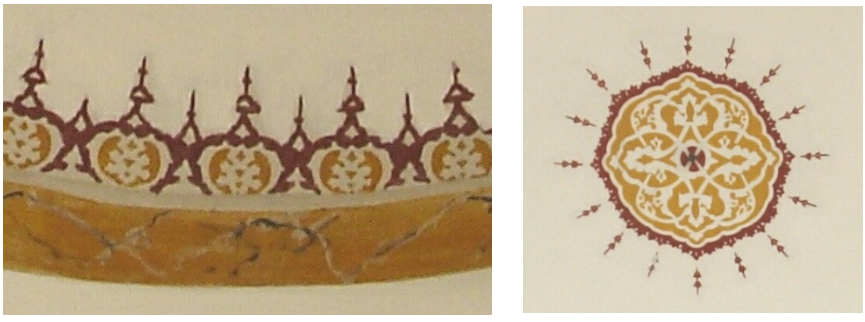

Şekil 4.198 Son cemaat yeri kubbe etek ve göbeği, kalem işi bezeme, 2008

4.2 Yapıdaki Değişiklikler ve Bozulmalar

4.2.1 Strüktürel Bozulmalar

17.08.1999 ve 13.09.1999 tarihlerinde meydana gelen depremler sonrasında, harim ve sofa kubbeleri arasında kalan kemerde, mihrabın üst kısmında bulunan kemerde ve kubbede çatlak olduğu, ancak acil önlem alınması gereken, gözle izlenebilen bir tehlike olmadığı tespit edilmiştir (İstanbul IV numaralı Bölge Kurulu Dosyası, 1999) (Şekil 4.199-200). Ayrıca, sofa bölümünde de taçkapıdan kubbeye kadar devam eden bir çatlak görülmektedir (Şekil 4.201). Her iki duvarda da üst pencere kemer kilit taşlarında ve pencere alt köşelerinde çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.202). Mihrap duvarında, kubbe kasnağında ve +10.81 m kotunda bulunan pencerelerin kilit taşlarında ve üstünde, duvar iç ve dış yüzeylerinde aynı çatlak gözlemlenmektedir (Şekil 4.203). Aynı aks üzerinde, karşılıklı duvarlarda gözlemlenen çatlaklar mihrap-taçkapı yönünde yapısal bir hareketin varlığını göstermektedir. Harim ve sofa bölümünde, yan duvarlarda bulunan kemerlerde, üst pencere kemer kilit taşlarında ve pencere alt köşelerinde de çatlaklar bulunmaktadır. Caminin batı köşesinde bulunan tabhane odasının son cemaat yerine bakan duvarında kubbeden alt pencereye kadar devam eden bir çatlak vardır (Şekil 4.204). Aynı aks üzerinde caminin güney köşesinde bulunan tabhane odasının güneydoğu duvarında da kubbeden üst pencerelerin kemer kilit taşlarına ve pencere alt köşelerine kadar devam eden çatlaklar bulunmaktadır (Şekil 4.205).

Büyük caddelerin ve köprülü kavşakların ortasında bulunması sebebiyle oluşan titreşimden ve temellere yapılan baskı sonucu yapının taşıyıcı sisteminin ne ölçüde etkilendiği araştırılıp incelenmelidir. Ayrıca, yapı bitişiğinde yapılan metro kazı çalışmalarının yapı üstündeki etkileri araştırılmalıdır.

Fatih İlçesi Belediye Başkanlığı'nca, 28 Kasım 1988 tarihinde hazırlanan bir raporda, Vatan Caddesi yönündeki avlu duvarında kayma ve çatlamaların olduğu, avlu giriş kapısını meydana getiren bloğun şakülünden 15-20 derece açı yapacak şekilde Vatan Caddesi'ne doğru yattığı ve önlem alınması gerektiği tespit edilmiştir (İstanbul IV numaralı Bölge Kurulu Dosyası, 1988). Ancak, halen bir müdahale olmadığı için, avlu duvarı bu haldedir (Şekil 4.206).

---

* Bkz. Hasar Tespit Paftaları (Ek.4 P.21-34.64).

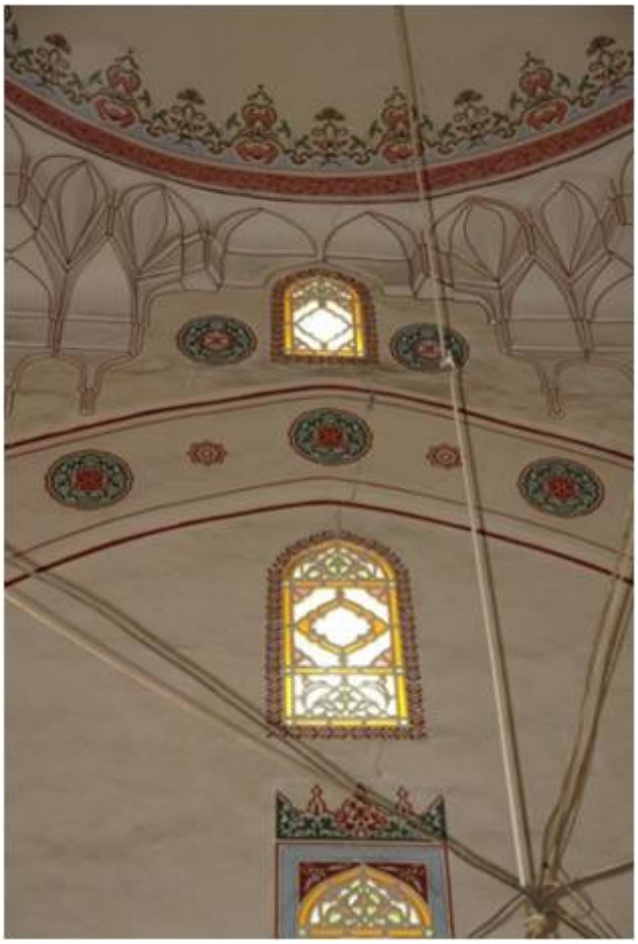

Şekil 4.199 Harimde mihrabın üst kısmından kubbeye kadar devam eden çatlak, 2008

Şekil 4.200 Harim ve sofa kubbeleri arasında kalan kemerde görülen çatlak, 2008

Şekil 4.201 Sofada taç kapıdan kubbeye kadar devam eden çatlak, 2008

Şekil 4.202 Üst pencere kemer kilit taşlarında ve pencere alt köşelerinde görülen çatlaklar, 2008

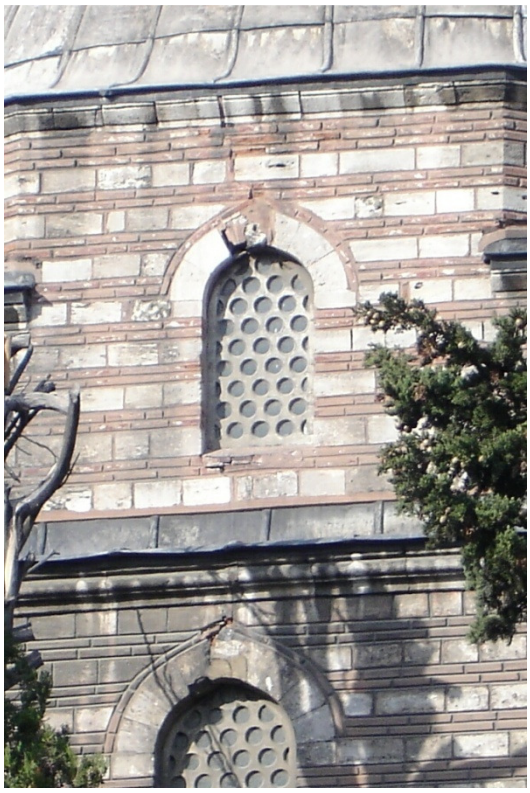

Şekil 4.203 Güneydoğu cephesinde, üst pencerelerin kilit taşlarında ve üstünde görülen çatlaklar, 2008

Şekil 4.204 Batı köşesinde bulunan tabhane odasının son cemaat yerine bakan duvarında görülen çatlaklar, 2008

Şekil 4.205 Güney köşesinde bulunan tabhane odasının güneydoğu duvarında görülen çatlaklar, 2008

Şekil 4.206 Vatan Caddesi yönündeki avlu giriş kapısının cadde yönüne doğru eğilmiş durumu, 2008

4.2.2 Malzeme Bozulmaları

Caminin en büyük sorunlarından biri, iki büyük caddenin birleştiği yerde bulunması sebebiyle cephelerin yoğun trafikten ve egzoz dumanından dolayı kirlenmesidir. Özellikle, güneydoğu cephesi en yoğun kirlenmenin görüldüğü cephedir (Şekil 4.207). Son cemaat yeri cephe temizliği 2006 yılında yaptırılmış olup, detaylı bilgi 3. bölümde onarımlar anlatılırken verilmiştir.

Yapı genelinde subasman seviyesinde bir su sorunu vardır. Avlu düzenlemesi sırasında yükselen zemin kotu ve ters eğim sebebiyle zeminde su birikmektedir. Yapı genelinde, parapet seviyesinde ve tretuarda, çiçeklenme ve yosunlanma gözlenmektedir (Şekil 4.208). Özellikle, kuzeydoğu cephesinde alt pencerelerin parapet seviyelerinde kalan taşların derzlerinde ve tuğlalarda yosunlanma oluşmuştur (Şekil 4.209). Son cemaat yeri döşeme taşlarında, kuzeybatı kenarı boyunca küfeki taşında ve mermer sütun kaidelerinde yoğun yosunlanma gözlenmektedir (Şekil 4.210-211). Özellikle, küfeki taşının bulunduğu kısımlarda daha yoğun yosunlanma oluşmuştur. Avlunun beton kaplama zemini üzerinde su birikmesi sebebiyle yer yer yosunlanmalar meydana gelmiştir (Şekil 4.212).

Çörten ve saçak kurşunlarında meydana gelen bozulmalardan dolayı oluşan su sorunu silme ve cephe taşlarında bozulmalara sebep olmaktadır (Şekil 4.213). Ayrıca silme taşları derzlerinde açılmalar vardır (Şekil 4.214).

P7, P9, P10, P13 ve P14 pencere sövelerinde çatlaklar vardır. Güneydoğu cephesinde P6 pencere sövesinde ve kuzeydoğu cephesinde P8 pencere sövesinde parça kopmaları olmuştur (Şekil 4.215). Pencere sövelerinde lokmalı demir parmaklıkların alt kısımlarındaki yuvalarının bazıları kurşunla doldurulmadığından, bu boşluklara giren sular kışın don etkisiyle genleşmekte, sövenin pencere demiri dışında kalan kısımlarında kopmalara neden olmaktadır. Ayrıca, lokmalı demir parmaklıklarda paslanma görülmektedir.

Güneybatı cephesinde paratonerin çubuğu, minare kürsüsünde güneş saatlerinin de bulunduğu taş yüzeylerinde bozulmalara sebep olmaktadır (Şekil 4.216).

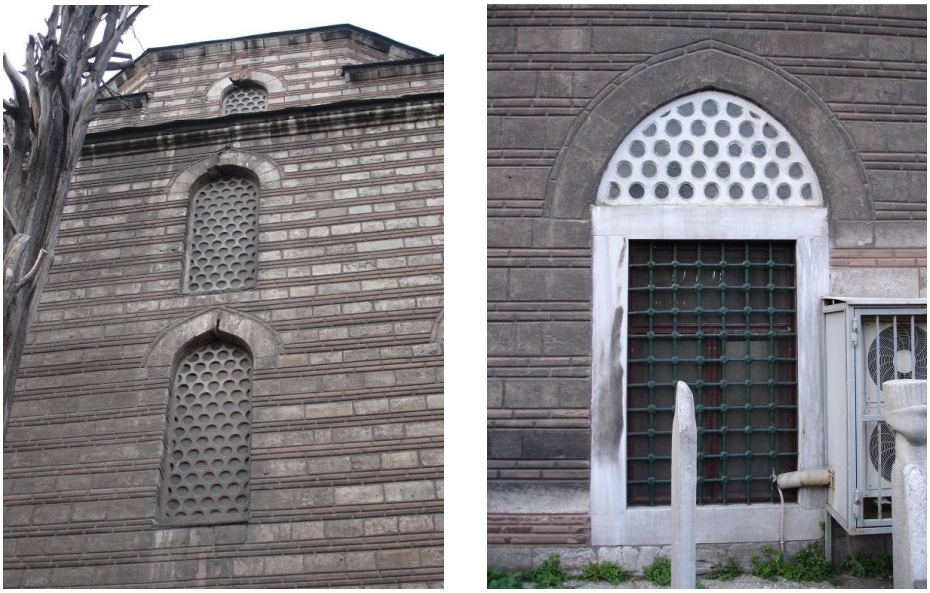

Şekil 4.207 Güneydoğu cephesinde görülen taş-tuğla almaşık duvar örgüsünde ve mermer sövelerdeki yüzey kirliliği, 2008

Şekil 4.208 Güneydoğu cephesinde parapet seviyesinde ve tretuarda görülen çiçeklenme ve yosunlanmalar, 2008

Şekil 4.209 Kuzeydoğu cephesinde parapet seviyesinde ve tretuarda görülen yosunlanmalar ve klima, 2008

Şekil 4.210 Son cemaat yeri döşemesinde görülen yosunlanmalar, 2008

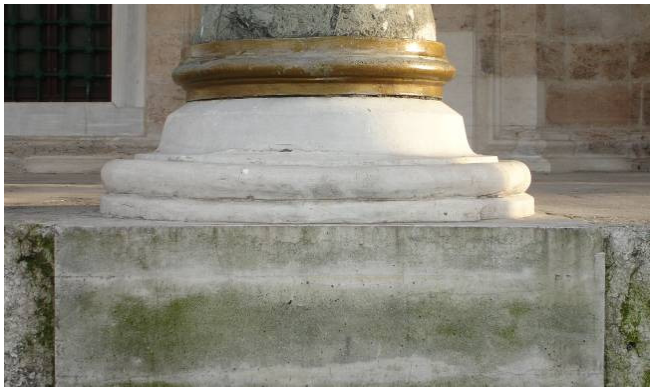

Şekil 4.211 Son cemaat yerinde küfeki taşı ve mermer yüzeylerde görülen yosunlanmalar, 2008

Şekil 4.212 Avlunun beton kaplama zemini üzerinde oluşan yosunlanmalar, 2008

Şekil 4.213 Çörten ve saçak kurşunlarında oluşan bozulmalar, 2008

Şekil 4.214 Silme taşları derzlerinde oluşan açılmalar, 2008

Şekil 4.215 P6 ve P8 pencere sövelerinde parça kopmaları, 2008

Şekil 4.216 Minare kürsüsünde paratoner çubuğunun sebep olduğu bozulmalar, 2008

4.2.3 Kötü Onarım ve Kullanımdan Kaynaklanan Sorunlar, Müdahaleler

Camiyi oluşturan yapı elemanları, yapının geçirdiği yangınlar ve depremler nedeniyle çeşitli ölçüde müdahale görmüştür.

Rölövede de ifade edildiği üzere, caminin, 1935 senesinde geçirdiği onarımda, cephelerin almaşık örgüsündeki tuğlalar horasan harçla tamamlanarak yüzeyleri kaplanmıştır (Ayverdi, 1989, 472) (Şekil 4.188). Horasan harcının dökülen kısımlarının arkasında ortaya çıkan tuğlalarda yüzey kayıpları, aşınma ve kırılmalar gözlenmektedir.

Cephelerin bazı bölümlerinde küfeki taşı çürütülerek suni taşla bütünleme yapılmıştır. Onarımlarda kullanılan homojen ve beyaz taşlar, özellikle son cemaat yeri cephesinde görülmektedir (Şekil 4.217). Yanaşık derzli olan özgün taşların yüzeyleri düşey taraklanmış olup, onarım taşlarının yüzeyleri yatay taraklanmıştır. Özgün taş yüzeylerinde aşınmalar

olmakla beraber, kabuklanma tespit edilmemiştir. Son cemaat yerinin küfeki taşı döşemesinde de tamamlama yapılmıştır (Şekil 4.218). Döşemenin bütünleme yapılmış yerlerinde, taraklama yapılarak özgün malzemesinden ayrılmıştır. Son cemaat yeri mermer sütun kaidelerinde ve kaidelerin altında bulunan mermerlerde onarım sırasında farklı bir malzemeyle* bütünleme yapılmıştır (Şekil 4.219).

Kuzeydoğu tabhane cephesinde yakın zamanda cepheye monte edilmiş olan klima dış ünitesi, arkasında kalan duvar yüzeyinde ve pencere sövesinde bozulmaya ve yosunlanmaya sebep olmuştur (Şekil 4.209). Tabhane giriş kapısının üstüne sonradan eklenen saçak da, arkasında kalan duvar yüzeyinde ve kapı sövesinde bozulmaya ve yosunlanmaya sebep olmaktadır (Şekil 4.220). Ayrıca, klima ve saçak cephenin görselliğini olumsuz etkilemektedir.

Alt pencerelerin ve üst pencere kemer taşlarının bir kısmı yapının geçirdiği onarımlarda yenilenmiştir. Onarımlarda homojen ve beyaz taşlar kullanılmıştır. Kemer üstlerinde bulunan tuğlaların bir kısmı da yenilenmiştir** (Şekil 4.221-222). Üst sıra kemer taşlarının kilit taşlarında, olasılıkla işçilik hatasından dolayı yerinden oynamalar olmuştur (Şekil 4.223).

Kuzeybatı cephesinde özgün olduğu düşünülen taçkapı giriş kapısı kemerinin kilit taşında kırılmalar görülmektedir. Kilit taşından kopan parça yeri ahşap çıtalarla desteklenmiştir (Şekil 4.224).

Yapının bütün alt pencerelerinde özgün olmayan, plastik esaslı doğrama kullanılmıştır. Yapının bütün üst pencere dışlıkları beton olarak yenilenmiştir.

Tabhane pencere pervazlarında mil yuvaları bulunan pencere kapakları bugün mevcut değildir.

İç mekânda yapının özgün döşemesi, muhdes yükseltilmiş döşeme altında kalmış olup, mevcut durumu bilinememektedir.

Tanman, cami içinde bulunan kalemişlerinin Fatih döneminden olduğunu belirtmiştir (Tanman, 1993, 518). Ancak, yapının içinde ve son cemaat yerinde bulunan kalemişleri 1989-1990 ve 1999 yıllarında İ.V.B.M.'nce yaptırılan onarımlar sırasında yenilenmiştir*** (Kurtbil, 2006, 192).

---

* Mermer taşların onarımında bütünleme malzemesi olarak beyaz çimento kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

**Yenilenen tuğla ve derzlerinin ölçüleri özgün ölçülerinde değildir

*** Kalem işlerinin onarımı sırasında, onarım öncesi halini gösteren yerler yenilenmeden bırakılmıştır. Ancak onarım öncesi halinin görüldüğü kalem işlerinin özgün olup olmadığı bilinmemektedir.

İç mekânda, 2007 yılında yığma kargir duvarlar duvarlar delinerek klima tesisatı döşenmiştir (Şekil 4.225).

Şekil 4.217 Son cemaat yeri cephesinde kullanılan onarım taşları, 2008

Şekil 4.218 Son cemaat yeri döşemesinde yapılan bütünlemeler, 2008

Şekil 4.219 Son cemaat yeri sütun kaidelerinde yapılan bütünlemeler, 2008

Şekil 4.220 Kuzeydoğu tabhane giriş kapısının üstüne sonradan eklenen saçak, 2008

Şekil 4.221 Güneydoğu cephesinde özgün olduğu düşünülen hafifletme kemeri taş ve tuğlaları (P17 penceresi), 2008

Şekil 4.222 Güneydoğu cephesi, yenilenen hafifletme kemeri (P16 penceresi), 2008

Şekil 4.223 Güneydoğu cephesi, üst pencerede yerinden oynamış kemer kilit taşı, 2008

Şekil 4.224 Taçkapı, giriş kapısı kemeri, 2008

Şekil 4.225 İç mekânda duvarlar delinerek monte edilen klima tesisatı, 2008

4.2.4 Mekânsal Bozulmalar

Eyice, minarenin yuvarlak gövdesinin 15. yüzyıla ait olmasının imkânsız olduğunu ve minare peteğinin üstünde görülen girland motifinin minarenin 19. yüzyılda tamir gördüğünü gösterdiğini belirtmiştir (Eyice, 1963, 41). Ayrıca, son cemaat yeri revağının* tamamen yenilendiği bilgisi vardır (Goodwin, 1971, 114–115).

Gurlitt'in verdiği cami rölöve planında, girişin her iki yanında ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır (Gurlitt, 1912, 15.b levhası) (Şekil 6.3-4). Ahşap dikmeler üzerine oturduğu görülen mahfil bugün mevcut değildir. Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü yeni olup, özgün niteliklerini ne ölçüde taşıdığı bilinmemektedir (Arseven, tarihsiz, 289).

Tabhane odalarının işlevinin değişerek ibadet mekânı olarak kullanılmaya başlanması, odaların özgünlüğünü kaybetmesine sebep olmuştur. Aralarındaki kemer muhtemelen sonradan açılarak iki oda birleştirilmiştir. Tabhane odalarının yapı elemanlarında; pencere, kapı ve ocak nişlerinde, yeni işlevleri doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır. Tabhane odalarında meydana gelen mekânsal bozulmalarla ilgili ayrıntılı bilgi 6. Bölüm'de, "Murad Paşa Camisi Restitüsyon Önerisi"nde yer almaktadır.

---

* Son cemaat yerinin devşirme sütunları, bazı kaynaklara göre antik olup, caminin yapıldığı yıllarda Bizans harabelerinden toplanmış değişik yükseklikte sütunlar ve sütun başlıklarından oluşmaktadır (Arseven, tarihsiz, 287-289; Hürel, 2005, 266-270; Kuban, 2007, 191). Kuban, bazı basit başlıkların ve profillerin, 1766'dan sonra yapıldıklarını aktararak, 1509, 1766, 1894 depremlerinden sonraki onarımlarda sütunların yenilenmiş olabileceğini belirtmiştir (Kuban, 2007, 191).

5. MURAD PAŞA CAMİSİ İLE BENZER ÖRNEKLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Murad Paşa Camisi'nin İstanbul'daki diğer tabhaneli camilerle karşılaştırılması restitüsyon önerisine ışık tutması açısından önem taşımaktadır. Plan özellikleri, cephe özellikleri, yapım tekniği ve malzeme açısından karşılaştırıldığında bu yapılar arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklarında da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu bölümde Murad Paşa Camisi, İstanbul'da bu tipte yapılmış az sayıda camiden günümüze ulaşabilmiş diğer örnekleri ile karşılaştırılacaktır. Camiler şunlardır;

Mahmud Paşa Camisi (1464)
Rum Mehmed Paşa Camisi (1472)
Davud Paşa Camisi (1485)
Atik Ali Paşa Camisi (1497)

5.1 Mahmud Paşa Camisi

Eminönü ilçesinde, Molla Fenari Mahallesi'nde, Kapalıçarşı yakınında bulunan cami, Fatih'in sadrazamı Mahmud Paşa tarafından 1463-64 (H. 868) tarihinde yaptırılmış olup, fetih sonrasının ilk büyük vezir külliyesidir. İstanbul'daki en eski camidir (Ayvansarayi, 2001, 256; Arseven, 1970, 150). Bazı kaynaklar caminin yıkılan Steiron Kilisesi yerine inşa edildiğinden bahsetmektedir (Gurlitt, 1999, 62). Mimarının kim olduğu tartışmalı bir konu olup, bazı kaynaklarda Eski Sinan (Sinan-ı atik) olarak geçmektedir (Öz, 1987, 108) (Arseven, 1970, 150).

Külliye cami, medrese (1472), imaret, çifte hamam (1466-67), sıbyan mektebi, kurucusunun türbesi (1473), han (Kürkçü Hanı), mahkeme, çeşme ve sebilden oluşmaktadır (Şekil 5.1). Harap durumdaki medresesi yıktırılmıştır (Eldem, 1932, 37). Mahkeme, imaret ve sıbyan mektebi yokolmuştur. Bugün külliyeden geriye cami, türbe, hamam ve kürkçü hanı kalmıştır.

Geçirdiği onarım ve müdahaleler

Cami, 1755 yılındaki yangından sonra ve 1766 (H 1179) depreminden sonra onarılır (Kuban, 1993, 271; Eldem, 1932, 38; Müller- Wiener, 2002, 434). 1827 (H. 1243) yılındaki yangından sonra 1828–1829 (H. 1244) yılında tamamen yenilenen camide son cemaat yeri sütunları, muhtemelen çatladıkları için, barok üsluplu kalın taş ayaklarla desteklenmiş, caminin giriş cephesi özgünlüğünü yitirmiştir (Tekindağ, 1987, 1214/64). 1936-1940 yıllarında gördüğü restorasyonda, minaresi yenilenmiştir (Kuban, 1993, 270; Müller-Wiener, 2002, 435). Kuban, caminin özellikle 18. ve 19 yüzyıllarda gördüğü onarımlarda oldukça değiştirildiğini ve planı dışında tamamen özgünlüğünü kaybettiğini belirtmiştir. Bu sebeple Murad Paşa Camisi'nde

restitüsyon önerisinde yanıtsız kalan sorular ceveplanamamıştır.

Plan Özellikleri

Mahmud Paşa Camisi planı, orta bölümde uzunlamasına yerleştirilmiş iki büyük ve yüksek kubbeli İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli üçer Tabhane Odası ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır (Şekil 5.2). Bu tipte yapılmış yapılardan farklı olarak, ilk defa bu camide iki büyük kubbeli mekân birleşmiş, bu ana kısımlar tabhane odalarından, -U- şeklinde üç taraftan saran koridorlar ile ayrılmıştır (Eyice, 1963, 42). Cami, plan özellikleri açısından, tabhane odaları ve son cemaat yerini ibadet mekânından ayıran koridorlar dışında, Murad Paşa Camisi planı ile benzerlik göstermektedir. Mihrap-taç kapı (kıble) ekseninde sıralanmış kare plânlı, kubbeli, eşit büyüklükte iki bölümden (sofa ve harim) oluşan ibadet mekânı olan orta bölüm, 11,90 x 25,45 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, 302.85 m^2 alan kaplamaktadır (Ayverdi, 1989, 445). Murad Paşa Camisi ibadet mekanı ile yaklaşık ölçülerde olduğu görülmüştür. Büyük bir kemerle birleşen sofa ve harim, Murad Paşa Camisi'nde farklı olarak zeminde sadece 10 cm kot farkıyla birbirinden ayrılmıştır. Murad Paşa Camisi'ndeki gibi sofaya doğrudan son cemaat yerinden değil, 3 kubbeli bir giriş holünden girilmesi, tabhane odalarına da koridorlar aracılığıyla bağımsız giriş sağlanması, sofa bölümünü giriş olmaktan çıkarmış, tamamen ibadet mekanına katmıştır.

Mermer mihrap ve minberi 18. yüzyıl onarımında yenilenmiş, ahşap hünkâr mahfili ise 1828 tarihinde yapılmıştır (Kuban, 1993, 270) (Şekil 5.3). Kalem işleri ve alçı pencereler 1936 yılı onarımında yenilenmiştir (Öz, 1987, 99).

Cephe özellikleri

Yapının çeşitli dönemlerde geçirdiği müdahaleler sonucunda cepheler özgünlüğünü yitirmiştir. Taçkapı, revak kemerleri, minare kürsüsü dışında cepheler tamamen değişmiştir (Ayverdi, 1989, 447).

Son cemaat yeri revağı, kare planlı ve kubbeli beş birimden oluşmaktadır (Şekil 5.4). Sekizgen kubbe kasnakları, pandantifler ve sivri kemerlerle altı sütuna oturmaktadır. Caminin özgün sütunları onarım sırasında taş kaplanarak desteklenmiştir. Son cemaat yeri revağı Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi sivri kemerli olup, çift renkli taşla örülmüştür. Son cemaat yeri cephesi öğeleri düzeni de, Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi pencere, mihrabiye nişi, pencere, taçkapı, pencere, mihrabiye nişi, pencere, minare kapısı sıralamasıyla düzenlenmiştir. Taçkapı eksende olup, diğer öğeler ona göre simetrik olarak yerleştirilmiştir. Son cemaat yeri cephesinde, alt pencereler dikdörtgen biçimli olup, taş silmelerle

çerçevelenmiş olup, üst pencereler sivri kemerli, alçı dışlıklıdır (Şekil 5.5).

Mermer taç kapısı özgün olup, dışa taşkın kitlesi geniş bir silme ile çevrilmiştir. Murad Paşa Camisi taçkapısı ile benzerlikler taşımakla beraber, Mahmud Paşa Camisi taçkapısının farklı olarak mukarnaslı yaşmağı vardır (Kuban, 1993, 270) (Şekil 5.6).

Caminin tabhane cephelerinde pencere düzenleri Murad Paşa Camisi'ne benzer şekilde 1 alt, 1 üst pencereden oluşmakta olup, farklı olarak harim bölümünde de aynı düzen görülmektedir. Tabhane odası kubbesinde Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi üstü kapatılmış baca duvarı görülmektedir (Şekil 5.7).

Tüm cephelerde, alt pencereler dikdörtgen biçimli, lokmalı demir parmaklıklı olup, Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak taş silmelerle çerçevelenmiştir. Üst pencereler Murad Paşa Camisi'ndeki gibi sivri kemerli, alçı dışlıklıdır (Şekil 5.8).

Minare, son cemaat yeri cephesine batı yönünden eklenmiş olup, Murad Paşa Camisi'ndeki gibi dikdörtgen tabanlı sade minare kürsüsü cephede çıkma yapmaktadır. Minare tümüyle yanaşık derzli kesme küfeki taşından inşa edilmiştir (Şekil 5.9). Minare giriş kapısı Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak içeridendir. Kuban günümüzde onaltıgen gövdeli minarenin, özgün biçimini vakıf restorasyonlarında yitirmiş, klasik bir minareye dönüştürülmüş olduğunu belirtmektedir (Kuban, 1993, 270).

Yapım sistemi ve malzeme

Mahmud Paşa Camisi malzeme kullanımı açısından Murad Paşa Camisi ile benzerlik göstermemektedir. Yığma kargir duvarlar Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak bütün cephelerde yanaşık derzli kesme taş örgülüdür. Cephelerde kullanılan pencere söveleri, kemerler, hafifletme kemerleri ve kemer aynalarında da aynı yöntem uygulanmıştır. Saçak silmelerinde Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi kesme taş kullanılmıştır.

Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak her iki kubbede de, daire planlı kubbe kasnakları sade pandantiflerle sivri kemerler üzerine oturmaktadır (Şekil 5.10). Bu pandantifler, Bursa tipi camilerde görülen geçiş öğelerinden farklı olup, olasılıkla 19. yüzyılda yapılan onarım sırasında gerçekleştirilmiştir (Ayverdi, 1989, 446). Kubbeler dışarıdan Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi onikigen kubbe kasnakları üzerine oturmaktadır (Şekil 5.11).

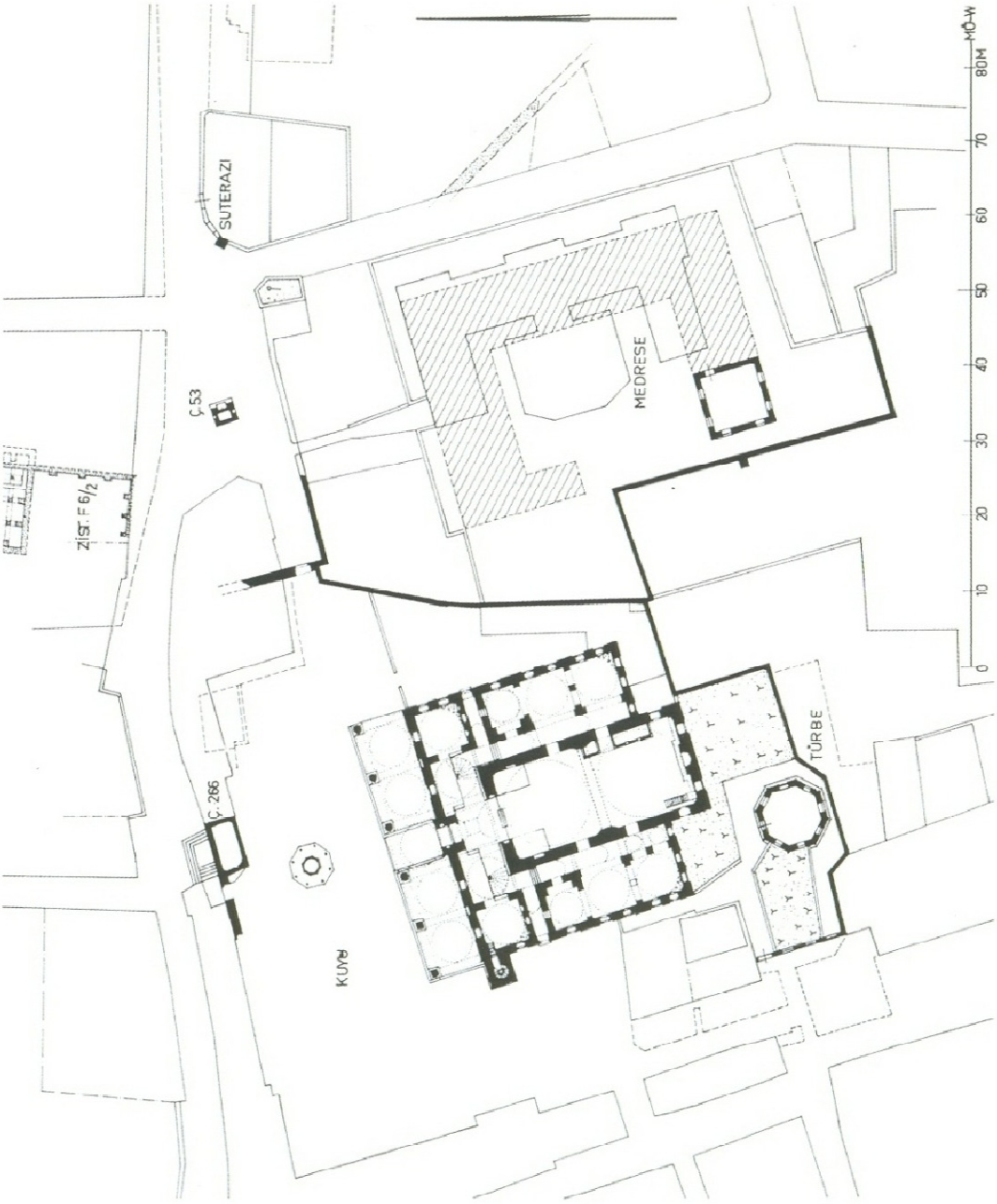

Şekil 5.1 Mahmud Paşa Külliyesi vaziyet planı, (Müller-Wiener, 2002, 434)

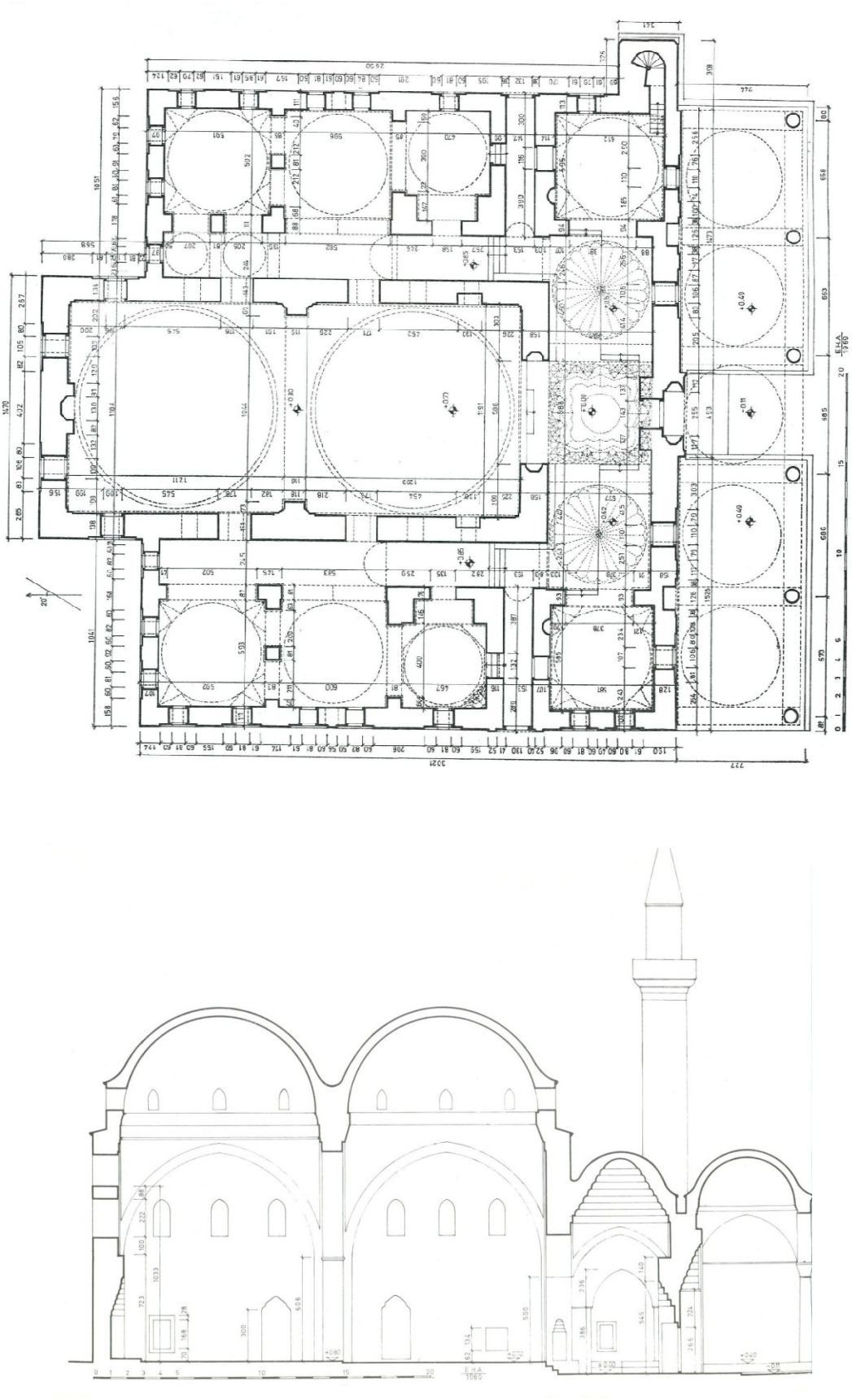

Şekil 5.2 Mahmud Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 445,448)

Şekil 5.3 Mahmud Paşa Camisi harimi, mihrap, minber, hünkar mahfili (www.wowturkey.com)

Şekil 5.4 Mahmud Paşa Camisi son cemaat yeri revağı (www.mustafacambaz.com)

Şekil 5.5 Mahmud Paşa Camisi son cemaat yeri revağı öğeleri (www.wowturkey.com)

Şekil 5.6 Mahmud Paşa Camisi taçkapısı (Aslanapa, 2004, 94)

Şekil 5.7 Mahmud Paşa Camisi, güneybatı tabhane cephesi (www.wowturkey.com)

Şekil 5.8 Mahmud Paşa Camisi, güneybatı cephesi (www.wowturkey.com)

Şekil 5.9 Mahmud Paşa Camisi minaresi (www.wowturkey.com)

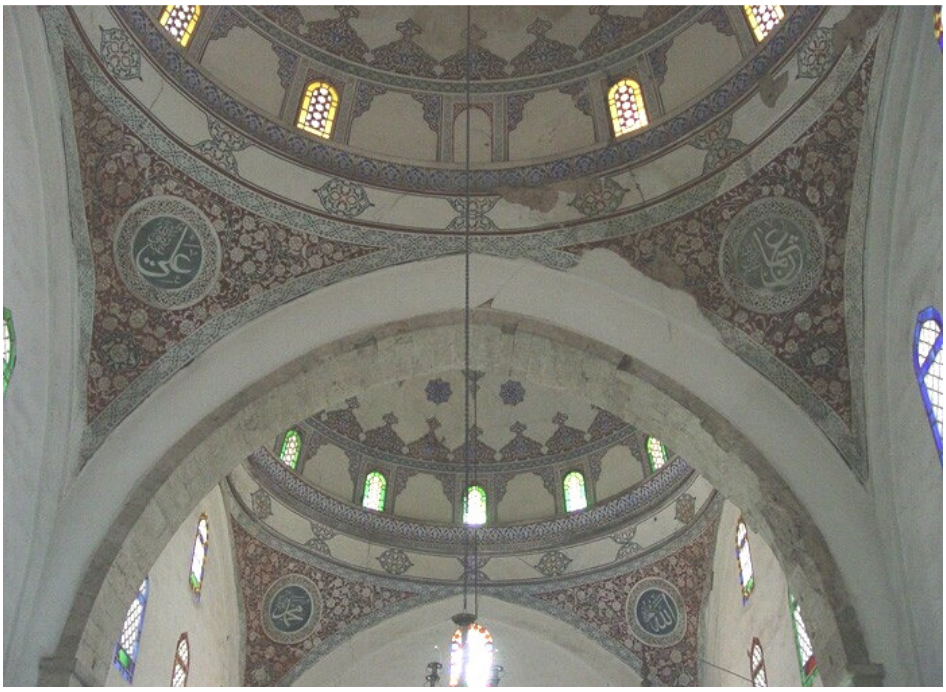

Şekil 5.10 Mahmud Paşa Camisi, sofa ve harim kubbeleri (www.wowturkey.com)

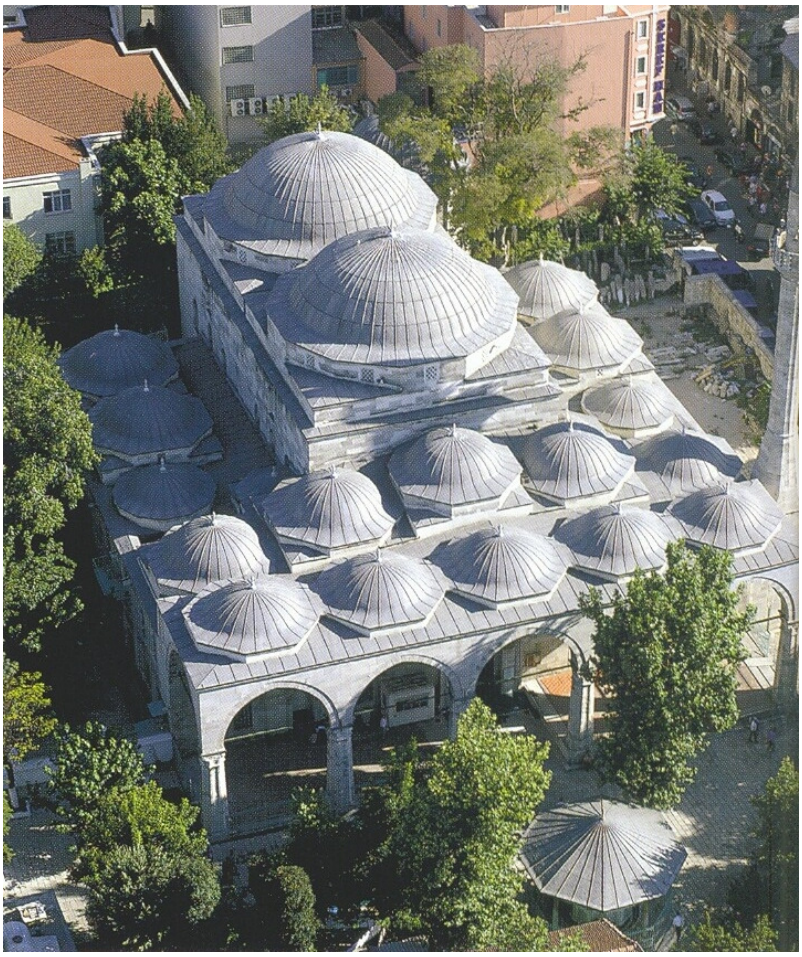

Şekil 5.11 Mahmud Paşa Camisi örtü sistemi (Kuban, 2007, 190)

5.2 Rum Mehmed Paşa Camisi

Üsküdar ilçesinde, Şemsi Paşa Camisi'nin üst taraflarında, Rum Mehmed Paşa Mahallesi'nde bulunan cami, Fatih Sultan Mehmed'in sadrazamı Rum Mehmed Paşa tarafından 1471-72 (H. 876) tarihinde yaptırılmıştır (Ayvansarayi, 2001, 606).

Külliye cami, medrese, hamam, türbe, imaret ve hazireden oluşmaktadır (Şekil 5.12). Medresesi ve hamamı günümüzde mevcut değildir. İmaretle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bugün cami dışındaki diğer külliye öğeleri harap durumdadır (Yüksel, 1993, 346; Müller-Wiener, 2002, 457).

Geçirdiği Onarım ve Müdahaleler

19. yüzyılda oldukça harap durumda olan cami, 20. yüzyıl başında onarılmıştır. 1950 yılında son cemaat yeri revağı kubbeleri çökmüş ve 1953-1959 yıllarında kubbeler yeniden inşa edilmiştir (Ayverdi, 1989, 489; Müller-Wiener, 2002, 457).

Plan Özellikleri

Rum Mehmed Paşa Camisi planı, orta bölümde bir büyük kubbe ve bir yarım kubbeden oluşan İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli ikişer Tabhane Odası ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır (Şekil 5.13). Mihrap-taç kapı (kıble) ekseninde sıralanmış iki bölümden oluşan (sofa ve harim) ibadet mekanı olan orta bölüm, 10.85 x 18.26 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, 198.21 m^2 alan kaplamaktadır (Ayverdi, 1989, 336). Büyük bir kemerle birleşen sofa ve harim, Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi zeminde oluşturulmuş 35 cm kot farkıyla birbirinden ayrılmıştır. Plan şeması, Murad Paşa Camisi planı ile benzerlik göstermektedir. Ancak, farklı olarak tabhaneli camilerde görülen ikinci büyük kubbeli bölüm olan harim, burada yarım kubbe ile örtülmüştür. Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi, her iki yanında ikişer kubbeli tabhane odaları yer almakta olup, cami bölümüyle tabhaneler arasında bağlantı vardır. Tabhane odaları kapılarının Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi doğrudan sofaya açılması, tabhane odaları kapılarının sonradan pencereden kapıya dönüştürülmediği özgün olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Kuban, Rum Mehmed Paşa Camisi tabhane odalarının özgünlüğünü koruduğunu belirtmiştir (Kuban, 2007, 192). 4 tabhane biriminde de ocak ve dolap nişi bulunmakta olup, ocakların bacaları da mevcuttur. Bu durum, Murad Paşa Camisi tabhane odalarında bulunan nişlerin de ocak nişi olduğu fikrini desteklemektedir. Bugün mevcut olmayan Murad Paşa Camisi ocak bacalarının restitüsyonunda Rum Mehmed Paşa Camisi ocak bacalarından yararlanılmıştır (Şekil 5.14). Rum Mehmed Paşa Camisi tabhane odalarının her birinin bağımsız olarak tasarlanmış olması, Murad Paşa Camisi restitüsyon önerisinde tabhane odalarının sonradan birleştirilmiş olduğu düşüncesini

desteklemektedir.

Mihrap, Murad Paşa Camisi mihrabıyla benzerlikler taşımakla birlikte, yüksekliği azdır. Ahşap minberin sonradan yapıldığı düşünülmektedir (Kuban, 2007, 192) (Şekil 5.15). Girişin her iki yanında devrinin özelliklerini taşıyan ahşap bir mahfil bulunmaktadır (Şekil 5.16). Mahfilin yeri, Gurlitt'in Murad Paşa Camisi rölevesindeki kadınlar mahfilinin yeri ile benzerlik göstermektedir. Harim bölümünde dikdörtgen biçimli alt pencereler sivri kemerli nişler içine alınmıştır (Şekil 5.17). Üç tablalı ahşap pencere kapaklarının özgün olduğu düşünülmektedir. Kalem işleri kısmen korunmuştur (Yüksel, 1993, 347).

Cephe özellikleri

Son cemaat yeri revağı, kare planlı ve kubbeli beş birimden oluşmaktadır (Şekil 5.18). Sekizgen kubbe kasnakları, pandantifler ve sivri kemerlerle altı mermer sütuna oturmaktadır. Giriş revağı özgünlüğünü tamamen kaybetmiştir (Kuban, 2007, 192).

Taçkapısı, yalın profilli bir silme ile çevrilmiştir (Şekil 5.19). Murad Paşa Camisi taçkapısından farklı olarak sivri kemerli bir eyvanın içinde geri çekilmiş olan giriş kapısı basık kemerlidir. Son cemaat yeri cephesi öğeleri düzeni, Murad Paşa Camisi'nden oldukça farklı olup mihrabiye nişleri de bulunmamaktadır.

Cephelerde pencereler altta 1 sıra, üstte 3 sıra halinde düzenlenmiştir (Şekil 5.20-21). Tabhane odaları cephelerinde 1 alt, 1 üst pencere bulunmaktadır. Tüm cephelerde, alt pencereler dikdörtgen biçimli, lokmalı demir parmaklıklı ve hafifletme kemerli olup, üst pencereler sivri kemerli ve alçı dışlıklıdır.

Minare, son cemaat yeri cephesine batı yönünden eklenmiş olup, dikdörtgen tabanlı minare kürsüsü cephede çıkma yapmaktadır. Minare giriş kapısı kuzeybatı cephesindedir. Minare tümüyle yanaşık derzli kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi, minarenin kürsü ve pabuç kısmı özgün olup, daire planlı gövdesi sonradan yapılmıştır.

Yapım sistemi ve malzeme

Rum Mehmed Paşa Camisi yapım sistemi ve malzeme kullanımı açısından Murad Paşa Camisi ile benzerlik göstermemektedir. Duvarlar kargir olup, Murad Paşa Camisi'nde farklı olarak yapı büyük askı kemerlerine kadar kaba yonu kesme taştan yapılmış olup, üst tarafı bir sıra kesme taş-iki sıra tuğla almaşık örgülüdür (Şekil 5.21). Büyük ana kemerleri, son cemaat yeri kemerleri ve pencere kemerleri tuğladandır. Son cemaat yeri ve merkezi kubbe saçak silmesi kesme taştan olup, diğer saçak silmeleri tuğladan kirpi saçak şeklindedir. Rum Mehmed Paşa Camisi'nin, ele alınan diğer tabhaneli camilerden yapım sistemi ve malzeme

kullanımı açısından farklı olduğu söylenebilir.

Murad Paşa Camisi'nden tamamen farklı olan Rum Mehmed Paşa Camisi merkezi kubbesi içeriden ve dışarıdan daire planlı bir kasnak üzerine oturmaktadır (Şekil 5.17). Merkezi kubbe kasnağından kemerlere geçiş pandantiflerle sağlanmış, yarım kubbe tromplarla desteklenmiştir. Yarım kubbe, dışarıdan beden duvarına eklemlenmektedir (Şekil 5.20). Camiye kilise havası veren kasnağın özgün olabileceği düşünülmekle birlikte, 18.yüzyıl onarımında da yapılmış olabileceği kanısı vardır (Kuban, 2007, 192).

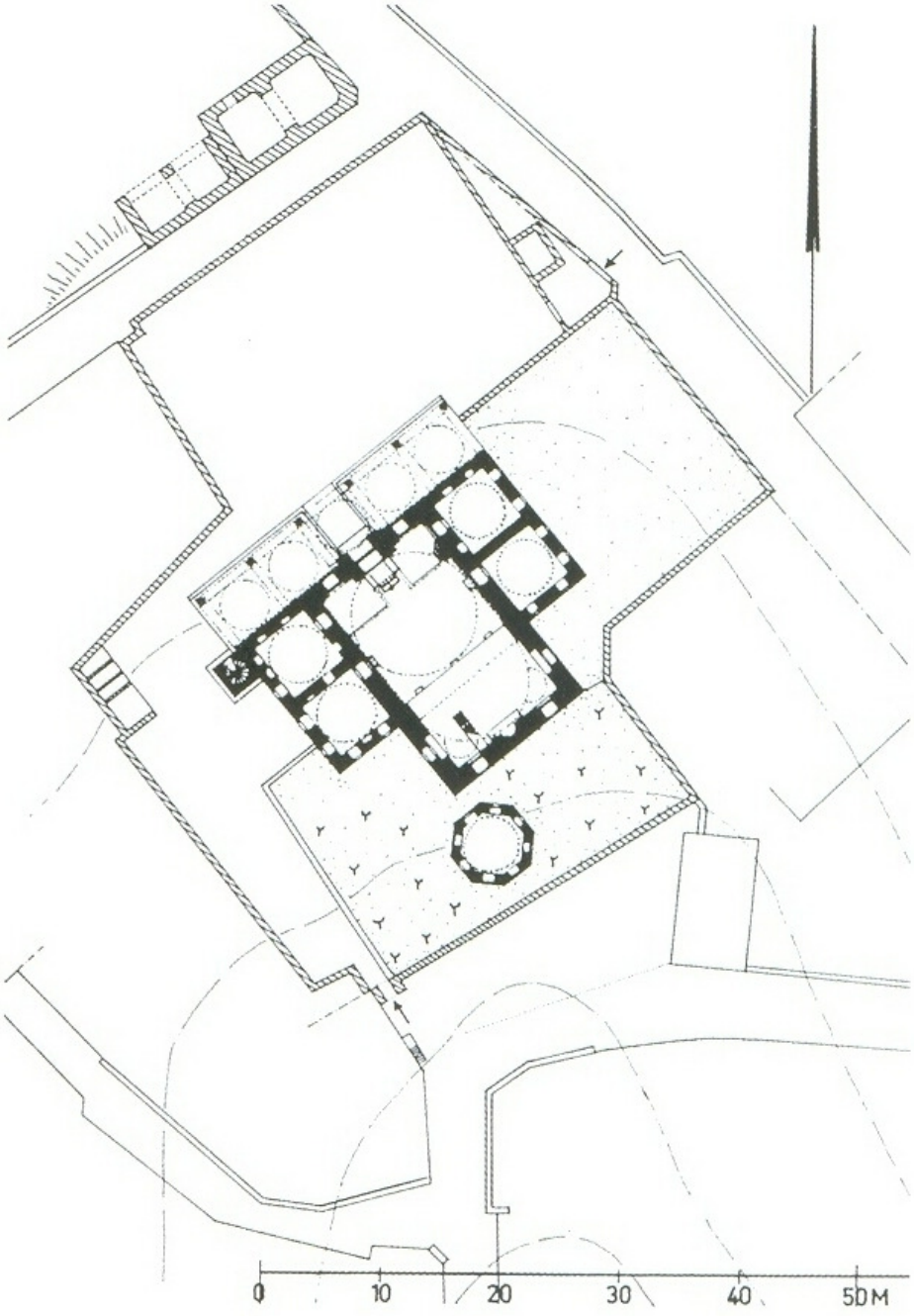

Şekil 5.12 Rum Mehmed Paşa Külliyesi vaziyet planı, (Müller-Wiener, 2002, 456)

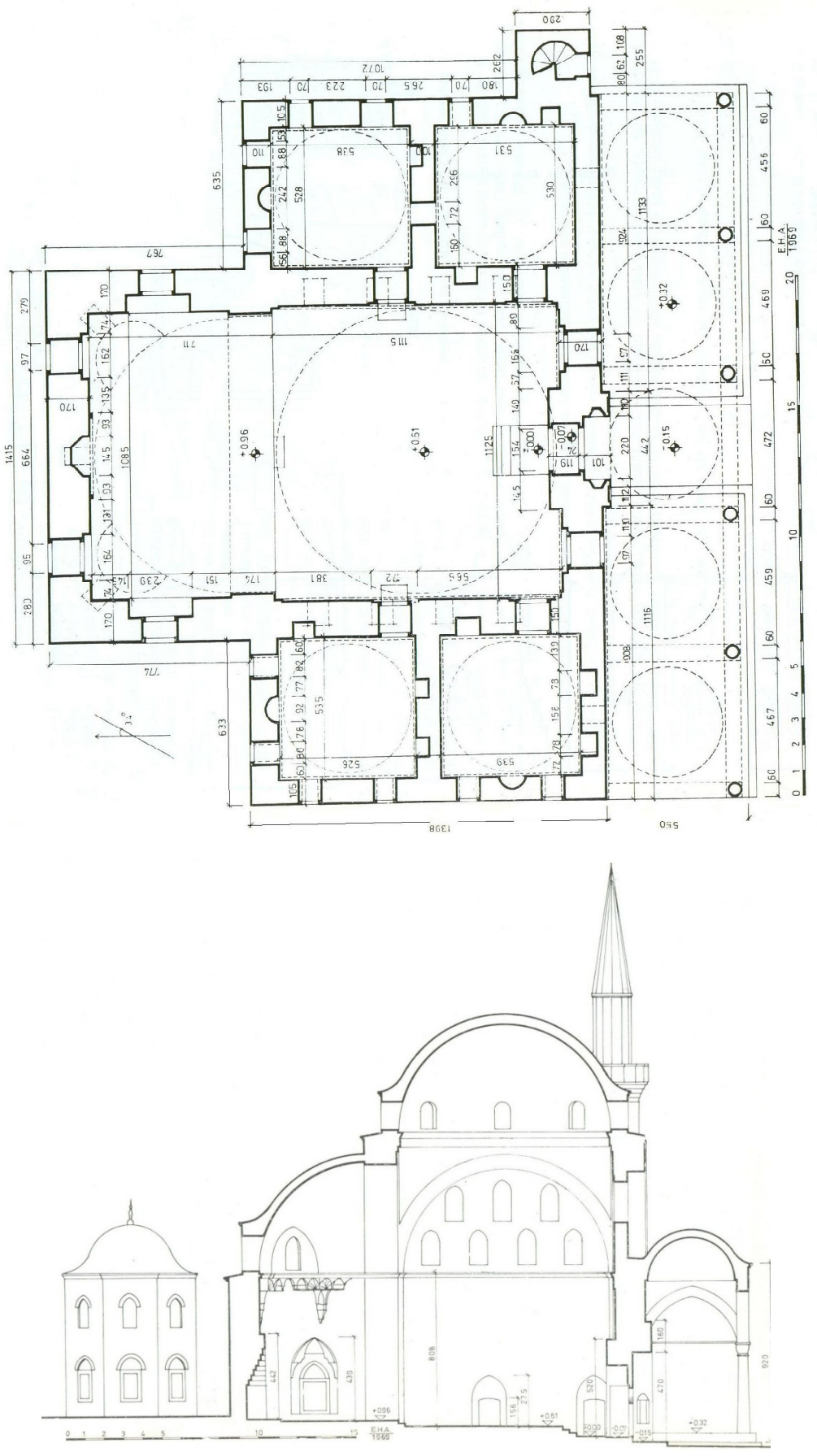

Şekil 5.13 Rum Mehmed Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 487-488)

Şekil 5.14 Rum Mehmed Paşa Camisi, tabhane odası bacası (www.wowturkey.com)

Şekil 5.15 Rum Mehmed Paşa Camisi harimi, mihrap, minber (www.wowturkey.com)

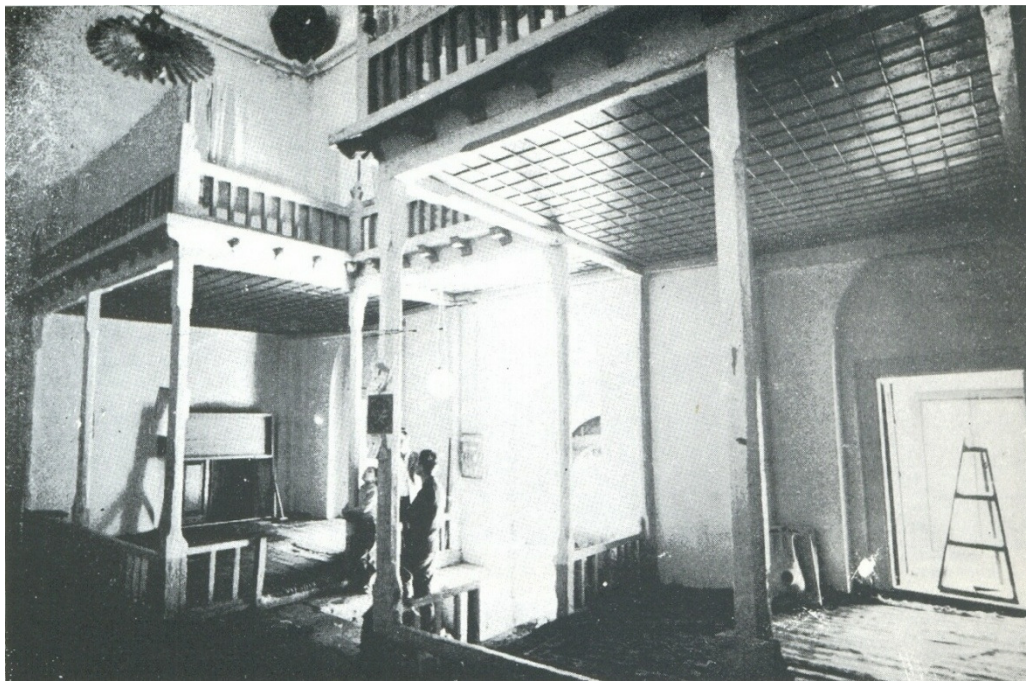

Şekil 5.16 Rum Mehmed Paşa Camisi, ahşap mahfili (Ayverdi, 1989, 486)

Şekil 5.17 Rum Mehmed Paşa Camisi, ahşap mahfili ve kubbeleri (www.wowturkey.com)

Şekil 5.18 Rum Mehmed Paşa Camisi son cemaat yeri revağı (Aslanapa, 2004, 118)

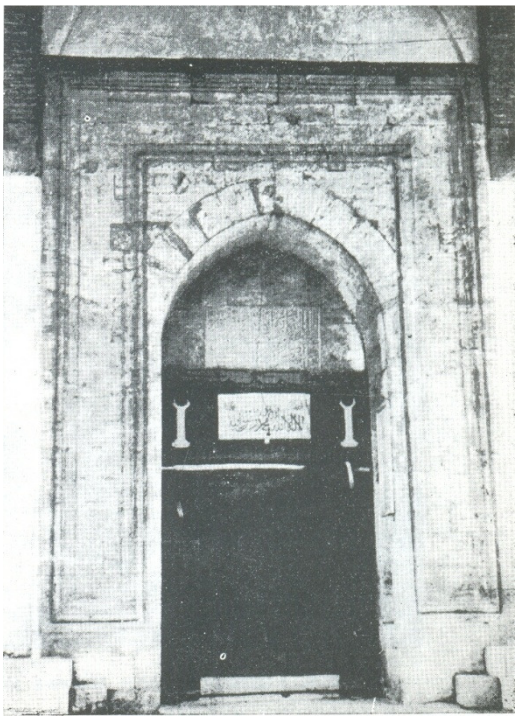

Şekil 5.19 Rum Mehmed Paşa Camisi taçkapısı (Ayverdi, 1989, 487)

Şekil 5.20 Rum Mehmed Paşa Camisi, doğudan bakış (www.wowturkey.com)

Şekil 5.21 Rum Mehmed Paşa Camisi, kuzeyden bakış (Kuban, 2007, 192)

5.3 Davud Paşa Camisi

Fatih ilçesinde, Cerrahpaşa ile Kocamustafapaşa semtleri arasında Davutpaşa Mahallesi'nde bulunan cami, II. Bayezid'in sadrazamı Derviş Davud Paşa tarafından 1485 (H. 890) tarihinde yaptırılmıştır (Ayvansarayi, 2001, 157).

Külliye cami, medrese, imaret, sıbyan mektebi, kurucusunun türbesi, çeşme ve şadırvandan oluşmaktadır (Şekil 5.22). 1931 tarihinde iki kubbesi çöken medrese bugün harap durumdadır. İmaret tamamen yok olmuş olup, yeri bilinmemektedir. Mektebi yıkılmış, yerine bir okul yapılmıştır. Mevcut şadırvan, eski şadırvanın temeli üzerine yakın zamanda yapılmıştır (Eyice, 1993, 8).

Geçirdiği Onarım ve Müdahaleler

28 Haziran 1648 depremiyle ilgili olduğu düşünülen bir belgede mihrap duvarı ve kubbesinin yeniden yapılması gerektiği belirtilmiştir. 1855 Bursa depreminde son cemaat yerinin 2 kubbesi yıkılmıştır. 1894 depreminde de minare ve son cemaat yeri bütünüyle yıkılmıştır. 1945-1948 yıllarında Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından yapılan onarımda, son cemaat yerinin sadece sütunlarının olduğu bilgisi vardır. 1960 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tamir edilen caminin son cemaat yeri kubbeleri ve mihrabı yeniden yapılmıştır (Eyice, 1993, 7; Müller- Wiener, 2002, 395; Ayverdi, 1989, 329).

Plan Özellikleri

Davud Paşa Camisi planı, orta bölümde büyük ve yüksek kubbeli İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli ikişer Tabhane Odası ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır (Şekil 5.23). Bu tipte yapılmış camilerden farklı olarak, tek kubbeli olan ibadet mekânı, 18.30 x 18.17 m ölçülerinde kare planlı olup, 332.51 m^2 alan kaplamaktadır (Ayverdi, 1989, 336). Plan şeması, Murad Paşa Camisi planı ile benzerlik göstermektedir. Ancak, farklı olarak eski avlu geleneğini yaşatan, üzeri kubbe ile örtülü bir sofa mekânı bulunmamakta ve dışarı çıkıntı yapan beş kenarlı mihrap kısmının üzeri yarım bir kubbe ile örtülüdür (Tekindağ, 1987, 1214/64; Eyice, 2006, 108) (Şekil 5.24).

Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi, her iki yanında ikişer kubbeli tabhane odaları yer almakta olup, cami bölümüyle tabhaneler arasında doğrudan bağlantı vardır. Burada farklı olarak güneydoğu yönündeki birimler tabhane odası olup, son cemaat yeri tarafındaki birimler yan avlulara birer kemerle açılan kapalı eyvan şeklindedir. Tabhane odalarına giriş bu kubbeli eyvanlardandır. Davud Paşa Camisi'nin tabhane odalarının harime ve dışarıya açılan ikişer kapısının olması, Murad Paşa Camisi ile benzerlik gösteren bir durum olup, özgün bir özellik

olarak kabul edilmektedir. Tabhane odalarının ocaklı ve dolaplı olması, Murad Paşa Camisi tabhane odalarında bulunan nişlerin de ocak nişi olduğu fikrini desteklemektedir.

Dokuz sıra stalâktitli olan mihrap, aslına uygun olarak yeniden yapılmıştır (Ayverdi, 1989, 329). Sadece silmelerle süslenmiş minber, Murad Paşa Camisi minberi ile benzerlik göstermektedir (Şekil 5.25). Pencere söveleri mermerdir. Pencere kapağı ve kapılar tamamen yenilenmiştir (Ayverdi, 1989, 329). Ayrıca, iç mekanda kalem işleri son yıllarda yenilenmiştir (Şekil 5.25-26).

Cephe özellikleri

Son cemaat yeri revağı, kare planlı ve kubbeli beş birimden oluşmaktadır. Sekizgen kubbe kasnakları, pandantifler ve sivri kemerlerle altı mermer ve granit sütuna oturmaktadır. Murad Paşa Camisi revağı ile benzer özellikler taşıyan revakta baklavalı ve mukarnaslı sütun başlıkları bir arada kullanılmıştır (Şekil 5.27). Ortadaki kubbe diğerlerinden bir miktar yüksek tutularak, Murad Paşa camisinde olduğu gibi, mihrap-taç kapı ekseni vurgulanmıştır. Burada farklı olarak ortadaki sivri kemer de yükseltilmiştir.

Mermer taç kapısının, dışa taşkın kitlesi profilli geniş bir mermer silme ile çevrilmiştir. Murad Paşa Camisi taçkapısı ile benzerlikler taşımakla beraber, Mahmud Paşa Camisi'nin taçkapısından farklı olarak mukarnaslı yaşmağı vardır (Şekil 5.28). Basık kapı kemeri Murad Paşa Camisi taçkapısında olduğu gibi çift renkli, geçmeli taşlardan yapılmış ve üstüne 5 kollu yıldız şeklinde bezeme yerleştirilmiştir (Ayverdi, 1989, 329).

Son cemaat yeri cephesi öğeleri düzeni, Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi pencere, mihrabiye nişi, pencere, taçkapı, pencere, mihrabiye nişi, pencere, minare kapısı sıralamasıyla düzenlenmiştir (Şekil 5.29). Taçkapı eksende olup, diğer öğeler ona göre simetrik olarak yerleştirilmiştir. Son cemaat yeri cephesinde, alt pencereler dikdörtgen biçimli olup, taş silmelerle çerçevelenmiş, üst pencereler sivri kemerli ve alçı dışlıklıdır.

Caminin tüm cephelerinde pencere düzenleri Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak 1 alt, 1 üst pencereden oluşmaktadır ve kubbe kasnağında pencere yoktur (Şekil 5.30-31). Tüm cephelerde, alt pencereler dikdörtgen biçimli, lokmalı demir parmaklıklı olup, Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak taş silmelerle çerçevelenmiştir. Üst pencereler, Murad Paşa Camisi'ndeki gibi sivri kemerli, alçı dışlıklıdır.

Minare, son cemaat yeri cephesine batı yönünden eklenmiş olup, Murad Paşa Camisi'ndeki gibi dikdörtgen tabanlı minare kürsüsü cephede çıkma yapmaktadır. Minare giriş kapısı kuzeybatı cephesindedir. Pabuç bölümü az kabartmalı rölyeflerle bezemeli olup Murad Paşa

Camisi'ne benzemektedir. Minare tümüyle yanaşık derzli kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Minarenin kürsü ve pabuç kısmı özgün olup, çokgen planlı gövdesi sonradan yapılmıştır (Tekindağ, 1987, 1214/64).

Yapım sistemi ve malzeme

Davud Paşa Camisi, yapım sistemi ve malzeme kullanımı açısından Murad Paşa Camisi ile benzerlik göstermemektedir. Yığma kargir duvarlar Murad Paşa Camisi'nde farklı olarak bütün cephelerde yanaşık derzli kesme taş örgülüdür. Cephelerde kullanılan pencere söveleri, kemerler, hafifletme kemerleri ve kemer aynalarında da aynı yöntem kullanılmıştır. Saçak silmeleri Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi kesme taştandır.

Murad Paşa Camisi'nden tamamen farklı olan Davud Paşa Camisi harim kubbesi, içeride daire planlı bir kasnak üzerine oturmaktadır. Kasnağa pencere açılmamıştır. Geçiş öğesi olarak zengin mukarnaslarla süslenmiş tromplar kullanılmıştır. Kubbeler dışarıdan sekizgen, basık bir kasnak üzerine oturmaktadır (Eyice, 1993, 7).

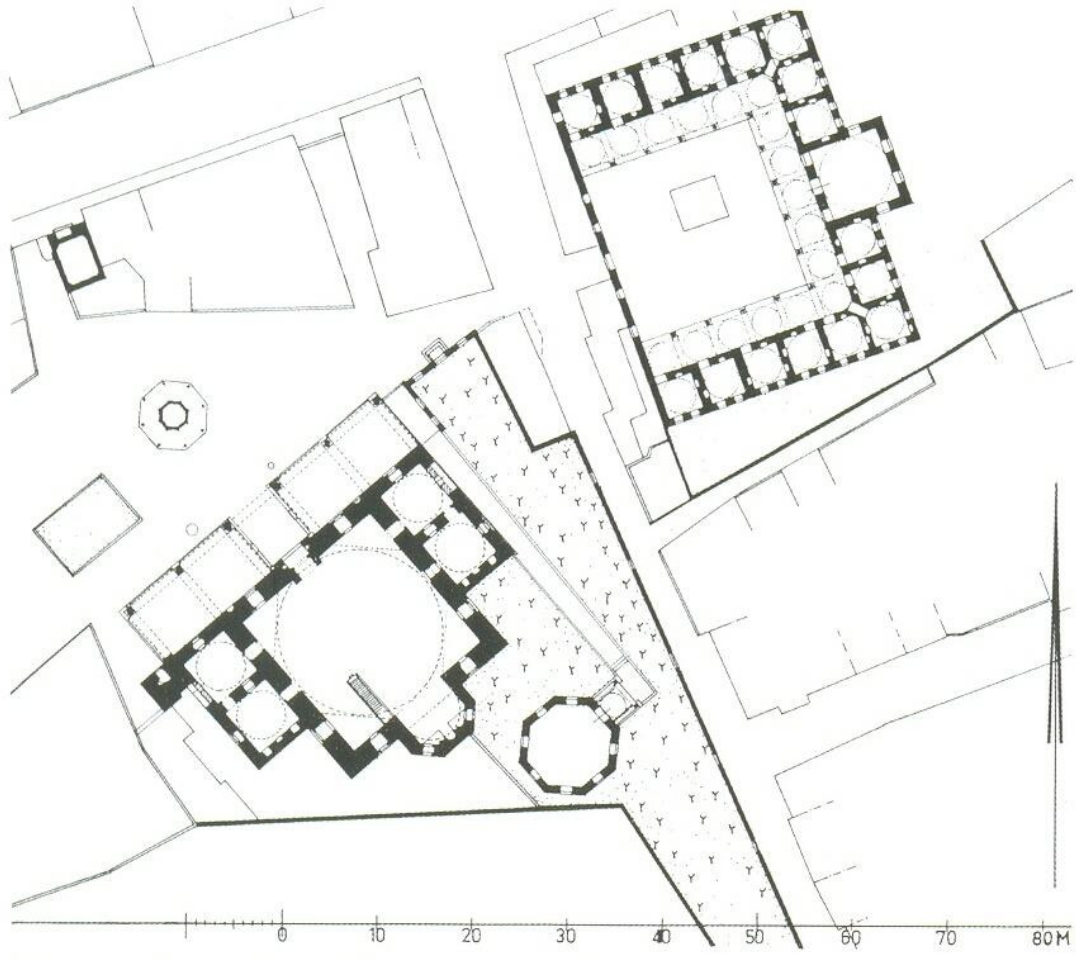

Şekil 5.22 Davud Paşa Camisi, vaziyet planı (Müller-Wiener, 2002, 395)

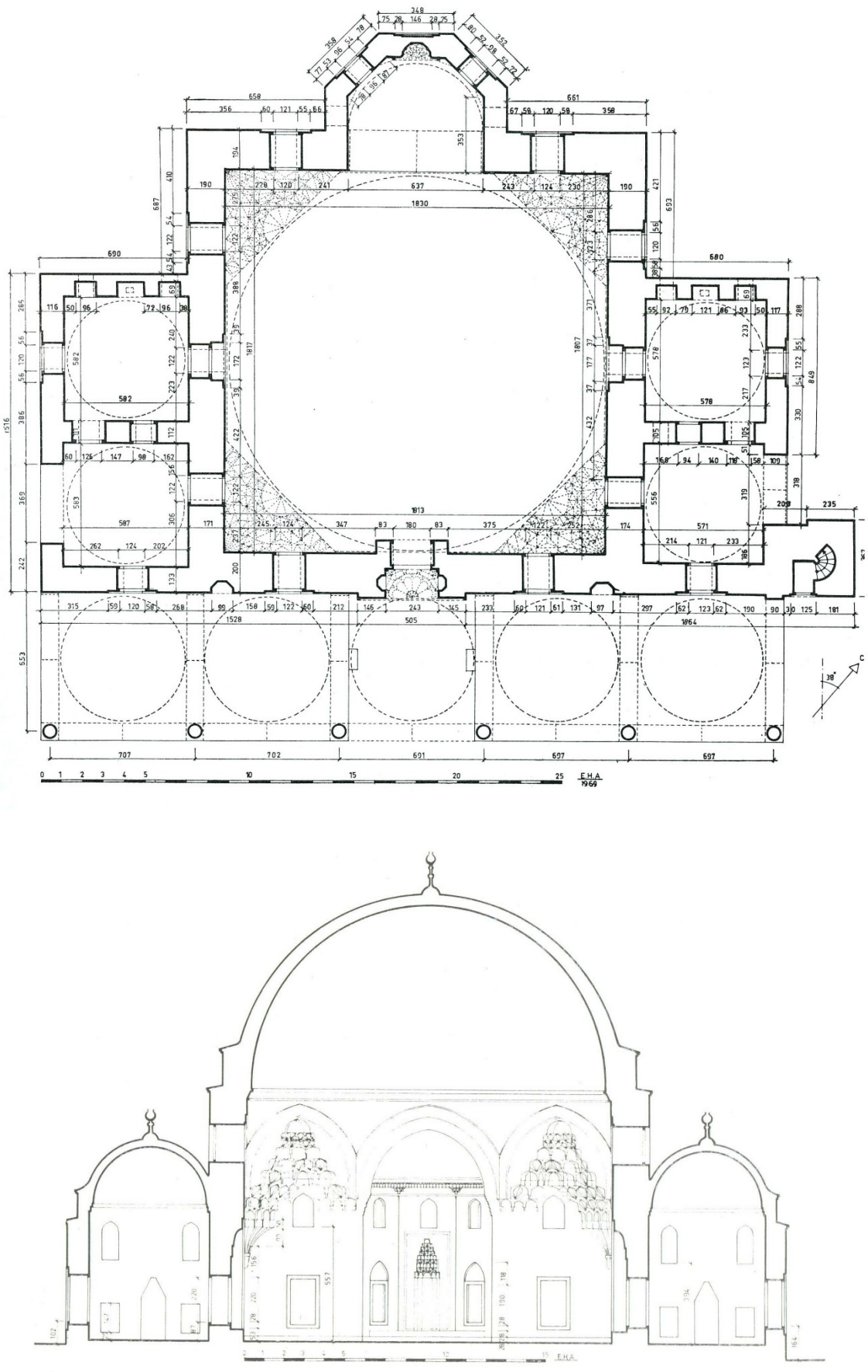

Şekil 5.23 Davud Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Ayverdi, 1989, 330-336)

Şekil 5.24 Davud Paşa Camisi, harim (Aslanapa, 2004, 130)

Şekil 5.25 Davud Paşa Camisi, harim (Eyice, 1993, 7)

Şekil 5.26 Davud Paşa Camisi, minber (Kuban, 2007, 211)

Şekil 5.27 Davud Paşa Camisi son cemaat yeri (www.mustafacambaz.com)

Şekil 5.28 Davud Paşa Camisi, taçkapı (www.mustafacambaz.com)

Şekil 5.29 Davud Paşa Camisi son cemaat yeri öğeleri (www.mustafacambaz.com)

Şekil 5.30 Davud Paşa Camisi, batıdan bakış (Eyice, 1993, 7)

Şekil 5.31 Davud Paşa Camisi, güneydoğu cephesi (Müller-Wiener, 2002, 396)

5.4 Atik Ali Paşa Camisi

Eminönü ilçesinde, Molla Fenari Mahallesi'nde Yeniçeriler Caddesi üzerinde, eski Constantinus Forumu'nda bulunan cami, II. Bayezid'in sadrazamı Hadım Ali Paşa tarafından 1496-97 (H. 902) tarihinde yaptırılmıştır (Ayvansarayi, 2001, 207; Yüksel, 1993, 163).

Külliye cami, medrese, tekke, kervansaray (Elçi Hanı), imaret, türbe, çeşme ve hazireden oluşmaktadır (Şekil 5.32). Divanyolu Caddesi açılırken medresesinin ön tarafı kesilmiştir. İmaret ve kervansaray günümüzde mevcut değildir (Yüksel, 1993, 403; Müller-Wiener, 2002, 373).

Geçirdiği Onarım ve Müdahaleler

1648 (H. 1058) depremine ait olan bir belgede caminin kubbesinin tamamen, minaresinin de şerefesine kadar yıkıldığı yazılıdır. 1633 (H. 1043) ve 1652 (H. 1062) yangınlarında da zarar gören cami onarılırken iç mekanın bu dönemde değiştirilmiş olabileceği düşünülmektedir (Müller-Wiener, 2002, 373). 1716 depreminde zarar gören caminin, 1766 depreminde kısmen kubbesi yıkılmış, sütunları zedelenmiştir. Sütunların yerlerine bugün mevcut olan kalın barok üsluplu ayaklar yapılmış ve kubbe tamir edilmiştir (Eyice, 2006, 109). 1894 depreminde zarar gören cami, 1896 (H. 1314) tarihinde onarılmıştır. Minare kapısında bulunan 1897 (H.1315) tarihli "Besmele" kitabesinden minarenin de onarım gördüğünü anlaşılmaktadır. 1937-38 yılında cami tekrar onarım görmüştür. (Müller-Wiener, 2002, 373) (Yüksel, 1993, 168). Çeşitli dönemlerde birçok onarım geçiren cami, özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir (Kuban, 2007, 209).

Plan Özellikleri

Atik Ali Paşa Camisi planı, orta bölümde bir büyük kubbe ve bir yarım kubbeden oluşan İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli ikişer Tabhane Odası ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır (Şekil 5.33). Mihrap-taç kapı ekseninde sıralanmış iki bölümden (sofa ve harim) oluşan ibadet mekânı olan orta bölüm, 13.30 x 21.5 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, 285.95 m^2 alan kaplamaktadır (Yüksel, 1993, 164). Tabhaneli camilerden farklı olarak, mihrabın ve minberin bulunduğu, harim yarım kubbe ile örtülmüş ve sofanın her iki yanında yeralan ikişer tabhane odası aradaki duvarlar kaldırılarak ibadet mekânına katılmıştır (Şekil 5.34-35). Yan hacimler ana mekândan, boyutları 140 x 140 cm olan birer kare ayak ile ayrılmıştır. Bu ayakların köşeleri, kaide ve başlıkları barok üslubunda olup, 18. yüzyılda bir onarım görmüş olmalıdır. Ancak, Hans Dernschwam'ın 1553'teki gözlemlerinde bugün kare ve barok üslupta olan bu ayakların, yuvarlak ve kırmızı benekli olduğu şeklinde kaydedilmiş olması, bu mekânların duvarlar açılarak sonradan dahil edilmediğini göstermektedir (Yüksel,

2006, 168). Harim ve sofa, 20 cm kot farkı ve bir ana kemerle ayrılmıştır.

Yedi sıra stalâktitli olan mihrap mermerden yapılmış olup, bir profille çerçevelenmiştir. Mihrap, Murad Paşa Camisi mihrabıyla benzerlikler taşımaktadır (Şekil 5.36). Yalın bir tasarıma sahip olan minber, siyah-beyaz mermerden yapılmıştır (Şekil 5.37). Girişin iki yanında bulunan mevcut ahşap mahfil yenidir (Şekil 5.38). Ancak, kapı üstündeki bir girişten kubbeye çıkış olması, önceden de burada bir mahfil bulunduğunu göstermektedir (Yüksel, 1993, 168). Mahfilin yeri, Gurlitt'in Murad Paşa Camisi rölevesindeki kadınlar mahfilinin yeri ve mevcut Rum Mehmed Paşa Camisi mahfilinin yeri ile benzerlik göstermektedir.

1937 tarihinde yapılan onarımda eski kalem işi bezemeler değiştirilmiştir (Arseven, tarihsiz, 289).

Cephe özellikleri

Son cemaat yeri revağı, kare planlı ve kubbeli beş birimden oluşmakta ve Murad Paşa Camisi revağı ile benzer özellikler taşımaktadır. Sekizgen kubbe kasnakları, pandantifler ve sivri kemerlerle altı devşirme sütuna oturmaktadır. Sütunların dördü mermer, ikisi porfir olup, mermer sütun başlıkları mukarnaslıdır. Ortadaki kubbe diğerlerinden bir miktar yüksek tutularak, Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi, mihrap-taç kapı ekseni vurgulanmıştır (Şekil 5.39).

Mermer taç kapının dışa taşkın kütlesi profilli geniş bir mermer silme ile çevrilmiştir. Murad Paşa Camisi taçkapısı ile benzerlikler taşımakla beraber, Atik Ali Paşa Camisi'nin taçkapısının farklı olarak dokuz sıra stalâktitli olan mukarnaslı yaşmağı vardır. Basık kemerli giriş kapısı bir eyvanın içindedir. Yüksel, yapılan onarımlarda, giriş eyvanının her iki yanında bulunan kum saatlerinin kaldırılarak, başlangıç yerlerinin barok tarzında yuvarlatılarak değiştirilmiş olabileceğini belirtmiştir (Yüksel, 1993, 163) (Şekil 5.40).

Son cemaat yeri cephesi öğelerinin düzeni, Murad Paşa Camisi'nde olduğu gibi pencere, mihrabiye nişi, pencere, taçkapı, pencere, mihrabiye nişi, pencere, minare kapısı sıralamasıyla düzenlenmiştir. Taçkapı eksende olup, diğer öğeler ona göre simetrik olarak yerleştirilmiştir (Şekil 5.41).

Cephelerde pencereler altta 1 sıra, üstte 3 sıra halinde düzenlenmiştir (Şekil 5.42-43). Tabhane odaları cephelerinde pencere düzeni Murad Paşa Camisi'nden oldukça farklı olup, 1 alt, 2 üst pencere bulunmaktadır. Ayrıca, tabhane kubbe kasnaklarında da pencere vardır. Tüm cephelerde alt pencereler dikdörtgen biçimli, lokmalı demir parmaklıklı, hafifletme kemerli olup, taş silmelerle çerçevelenmiştir. Üst pencereler sivri kemerli ve alçı dışlıklıdır. Kuban,

pencerelerin, biçim ve oranları ile silmelerinin yapılan onarımlarda değişmiş olabileceğini belirtmiştir (Kuban, 2007, 209).

Minare, son cemaat yeri cephesine batı yönünden eklenmiş olup, dikdörtgen tabanlı minare kürsüsü cephede çıkma yapmaktadır. Minare giriş kapısı kuzeybatı cephesindedir. Minare tümüyle yanaşık derzli kesme küfeki taşından inşa edilmiştir. Murad Paşa Camisi'nde farklı olarak minare kürsüsü oldukça yüksek ve az kabartmalı üçgenlerle bezenmiş olan pabuç kısmı kısadır. Minarenin gövdesi onaltıgen planlıdır. Geçirdiği onarımlarda minare yenilenmiştir (Kuban, 2007, 209).

Yapım sistemi ve malzeme

Atik Ali Paşa Camisi, yapım sistemi ve malzeme kullanımı açısından Murad Paşa Camisi ile benzerlik göstermemektedir. Yığma kargir duvarlar Murad Paşa Camisi'nden farklı olarak bütün cephelerde yanaşık derzli kesme taş örgülü olup, saçak silmeleri oldukça geniştir. (Yüksel, 2006, 163). Cephelerde kullanılan pencere söveleri, kemerler, hafifletme kemerleri ve kemer aynalarında da aynı yöntem kullanılmıştır. Döşeme 53 cm çapında altıgen şeşhane tuğlası ile kaplıdır (Yüksel, 2006, 168). Karşılaştırma yapılan camiler arasında sadece Atik Ali Paşa Camisi'nin döşeme kaplaması bilinmekte olup, özgün olup olmadığı konusu açık değildir. Bu sebeple, Murad Paşa Camisi restitüsyonunda döşeme kaplaması ile ilgili kesin bir yargıya varmak için ayrıntılı bir araştırma yapılması gereklidir.

Murad Paşa Camisi'nden tamamen farklı olan Atik Ali Paşa Camisi'nin merkezi kubbesi içeriden ve dışarıdan daire planlı bir kasnak üzerine oturmaktadır (Şekil 5.44-45). Kubbe kasnağı pandantiflerle yuvarlak kemerler üstüne yerleştirilmiştir. Merkezi kubbe pandantifleri sade, yarım kubbe ve yan hacimlerin kubbe pandantifleri mukarnaslıdır. Merkezi kubbe dışarıdan 8 taş payandayla desteklenmektedir Yarım kubbe dışarıdan beden duvarına eklemlenmektedir. Merkezi kubbe kasnağına 16 pencere, yarım kubbe kasnağına 3 pencere, tabhane birimleri kubbe kasnaklarına ikişer yuvarlak kemerli pencere açılmıştır.

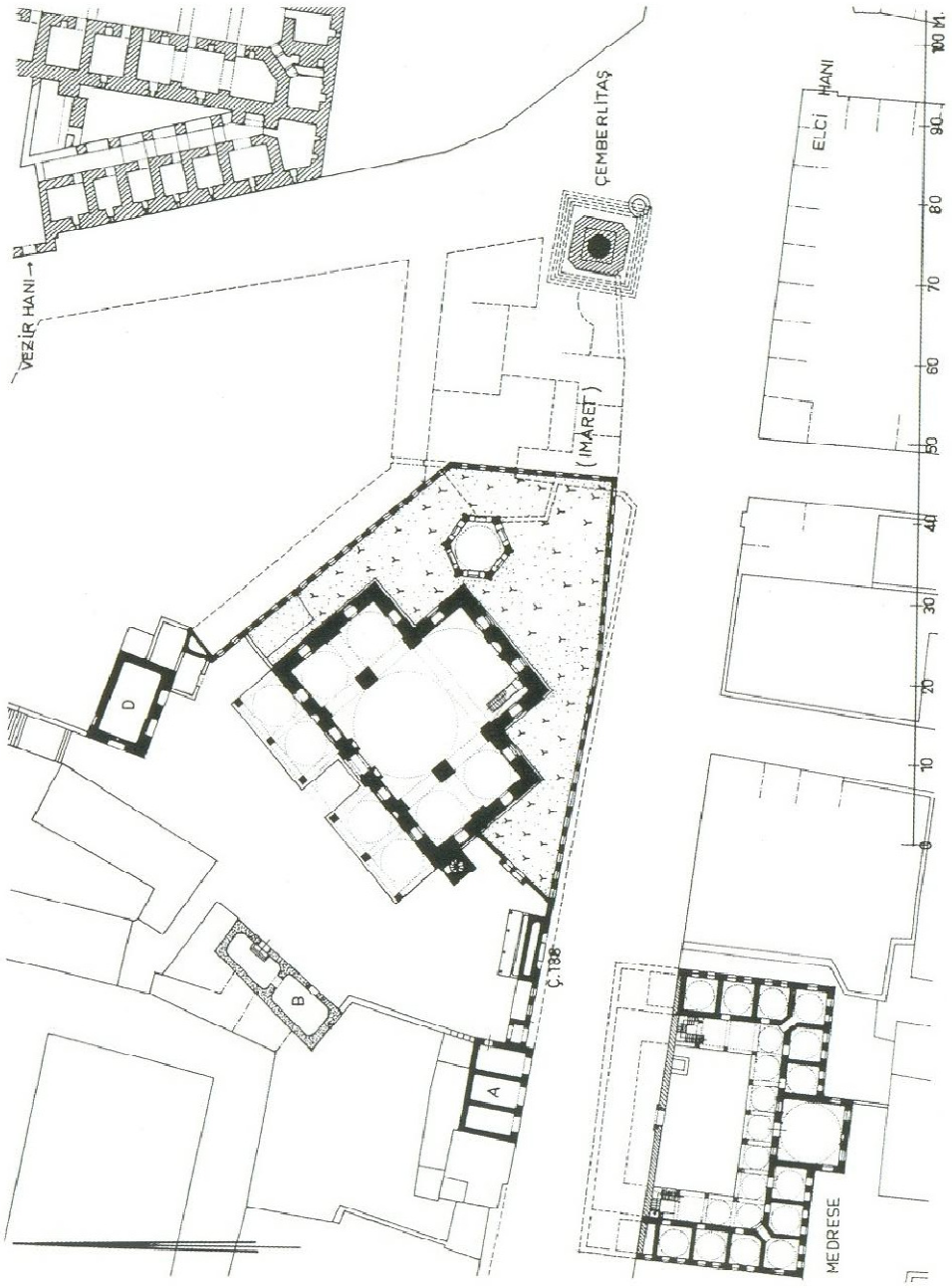

Şekil 5.32 Atik Ali Paşa Camisi, vaziyet planı (Müller-Wiener, 2002, 371)

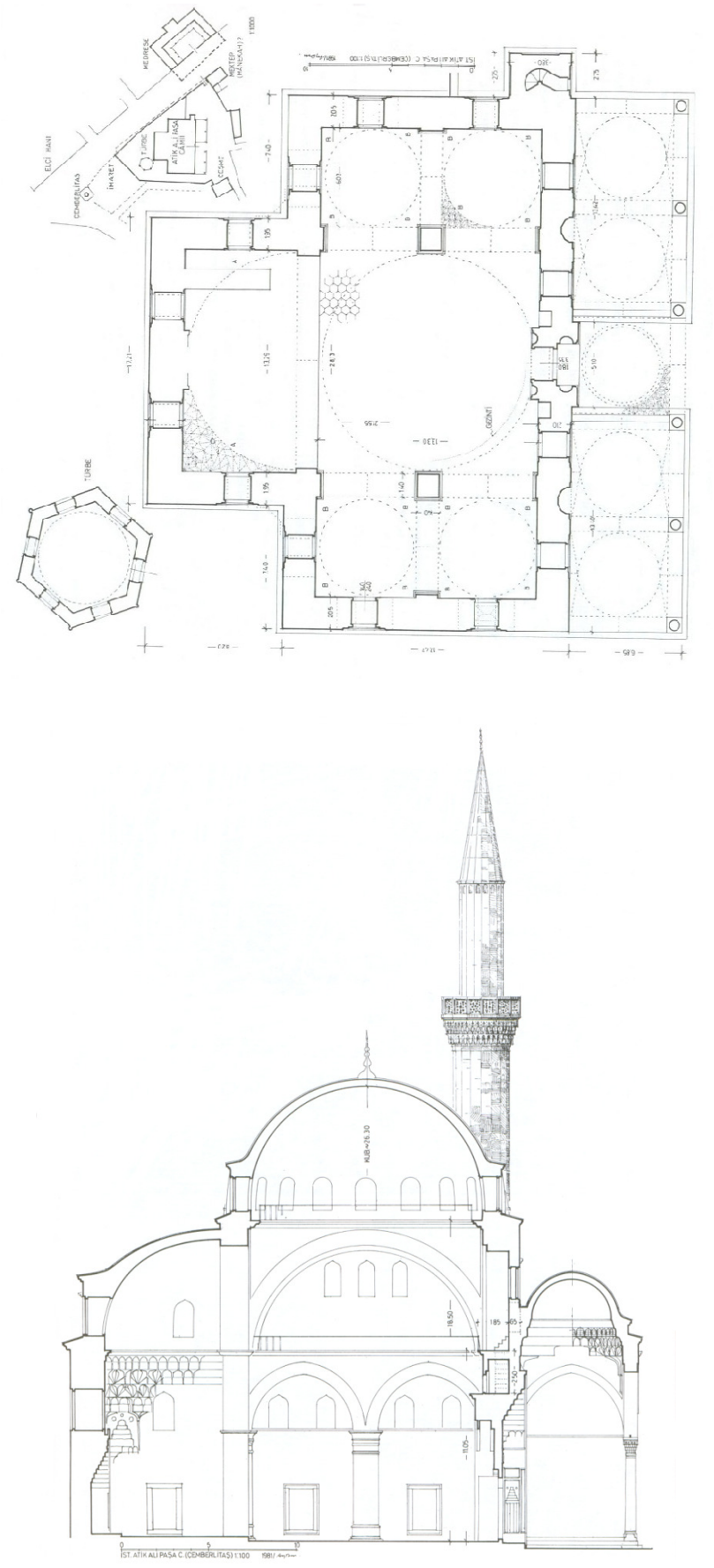

Şekil 5.33 Atik Ali Paşa Camisi rölövesi, plan, kesit (Yüksel, 2006, 164-165)

Şekil 5.34 Atik Ali Paşa Camisi, harim (Kuban, 2007, 210)

Şekil 5.35 Atik Ali Paşa Camisi, ibadet mekânı ile birleştirilmiş tabhane odaları (www.wowturkey.com)

Şekil 5.36 Atik Ali Paşa Camisi, mihrab (www.wowturkey.com)

Şekil 5.37 Atik Ali Paşa Camisi, minber (www.wowturkey.com)

Şekil 5.38 Atik Ali Paşa Camisi, ahşap mahfil (Yüksel, 2006, 169)

Şekil 5.39 Atik Ali Paşa Camisi, son cemaat yeri revağı (www.wowturkey.com)

Şekil 5.40 Atik Ali Paşa Camisi, taçkapı (www.wowturkey.com)

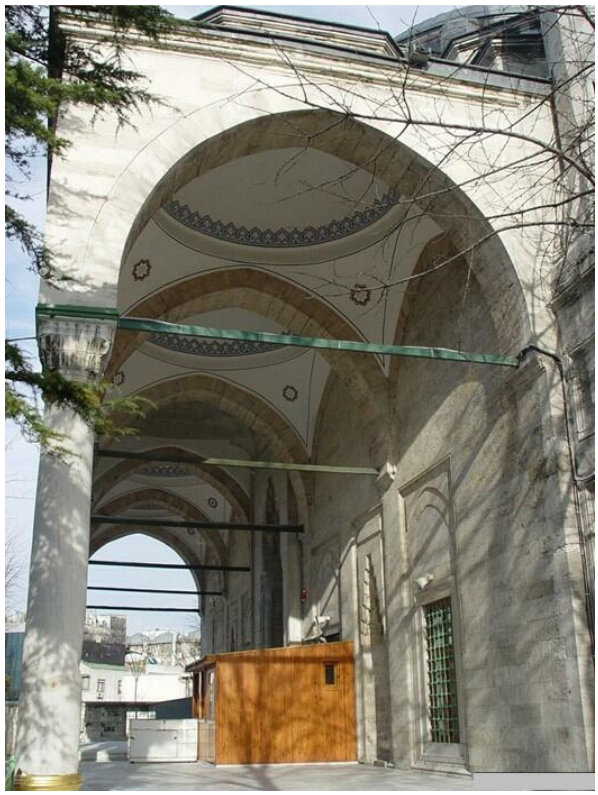

Şekil 5.41 Atik Ali Paşa Camisi, son cemaat yeri revağı öğeleri (www.wowturkey.com)

Şekil 5.42 Atik Ali Paşa Camisi, güneydoğu cephesi (Müller-Wiener, 2002, 372)

Şekil 5.43 Atik Ali Paşa Camisi, kuzeydoğu cephesi (Kuban, 2007, 210)

Şekil 5.44 Atik Ali Paşa Camisi, kuzeyden bakış (www.wowturkey.com)

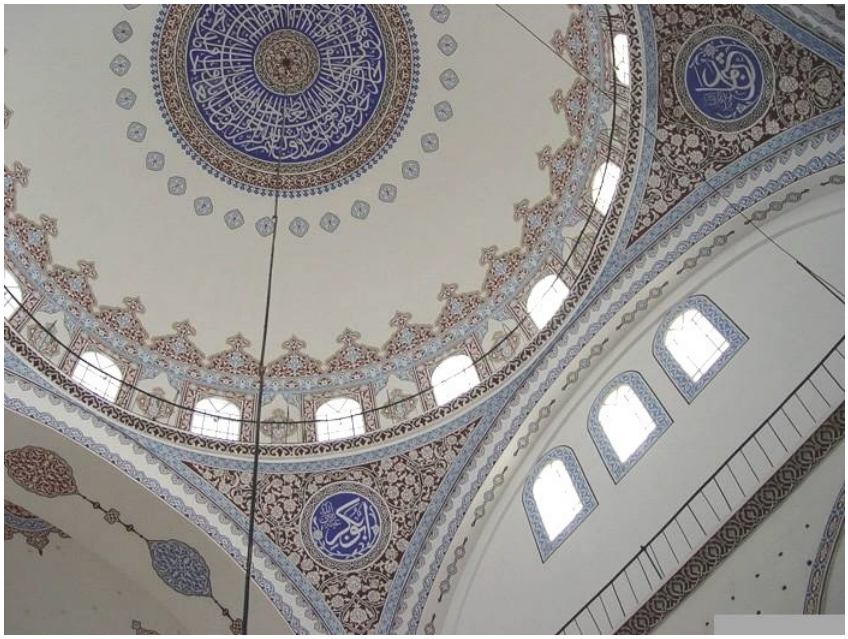

Şekil 5.45 Atik Ali Paşa Camisi harim kubbesi (www.wowturkey.com)

5.5 Değerlendirme

Bursa Devri veya Erken Osmanlı Üslubu, Selçuk ve Beylikler devri mimarisinin bir devamı olup bazı farklılıklarla ayrılır. Selçuk medreselerinin plan ve kubbeleri esas alınarak "Tabhaneli Cami" tipi meydana getirilmiştir (Aslanapa, 1976, 238). Osmanlı mimarlığının erken döneminde, Orhan Gazi'nin hükümdarlık yıllarında (1326- 1359) ortaya çıkmış, kuruluş döneminde yaygın biçimde kullanılmıştır (Tanman, 1993, 518). "Bursa Tipi Cami", "Zaviyeli Cami", "Ters T Planlı Cami", "Çok İşlevli Cami", "Sofalı Cami" adlarıyla da bilinen tabhaneli camilerin ilk örnekleri Bursa ve çevresinde ortaya çıkmış ve klasik dönemde terk edilmiştir. Vezirlerin kurdurdukları bu ilk dini yapıların yanlarında bulunan zaviyeler, hankahlar geleneğinden ilham alınarak yapılmıştır. Gezgin dervişlere ve sufilere mahsus misafir odaları (tabhaneleri) bulunmaktadır (Tekindağ, 1987, 1214/64; Eyice, 2006, 107). Ödekan, "Yazıları ve Rölöveriyle Sedat Çetintaş" isimli eserinde Çetintaş'ın "Yeşil Cami ve Benzerleri Cami Değildir" adlı kitabında ileri sürdüğü bu cami tipinin normal bir mahalle camisi olmadığı görüşünü vermiştir (Ödekan, 2004, 34) Kuban, İmaret adı altında zaviye olarak yapılan bu yapıların, tarikat yaşamında namazın giderek önem kazanmasıyla cami işlevi de kazandığını belirtmiştir (Kuban, 2007, 79-80).

Genel plan şeması, mihrap-taçkapı ekseninde sıralanmış kubbeli eşit büyüklükte dikdörtgen planlı İbadet Mekânı, yanlarda kubbeli Tabhane Odaları ve önünde beş kubbeli Son Cemaat Yeri'nden oluşmaktadır. Dışarıyla bağlantılı yan mekânlarda ocaklar, nişler ve dolaplar bulunması, içlerinde yaşandığını göstermektedir. Genelde ana ibadet mekânıyla doğrudan

bağlantılı olmamaları da ibadet için kullanılmadıklarını göstermektedir. Bu tip yapıların ilk örnekleri; Hüdavendigar Camisi (Bursa), Orhan Gazi Camisi (Bursa), Nilüfer Hatun İmareti (İznik), Baba Sultan Zaviyesi (Bursa), Seyyid Mehmed Dede Zaviyesi (Yenişehir), Yakub Çelebi Zaviyesi (İznik), Hamza Bey Camisi (Bursa), Hamza Bey Camisi (Selanik)'dir (Eyice, 1963, 23).

İstanbul'da fetih sonrasında yapılmış olan sadrazam camileri, tabhaneli cami tipinde olmakla beraber erken Osmanlı döneminin imaret-zaviye işlevi yok olmuş, yanlarına tabhane eklenmiş camiler haline gelmiştir. Tabhaneli cami tipinin İstanbul'daki örnekleri klasik devir mimarisine geçiş niteliğinde olup, Bayezid Camisi'ne kadar devam etmiştir (Arseven, tarihsiz, 287-289) (Kuban, 2007, 165,189). Murad Paşa Camisi'nin geçiş dönemi camisi olması ve işlevsel olarak erken dönem camilerinden farklılaşması sebebiyle, Murad Paşa Camisi restitüsyon önerisi hazırlanırken, karşılaştırma yapılan camiler İstanbul'daki örneklerle sınırlı tutulmuştur.

İstanbul'daki geçiş dönemi tabhaneli camilerde bir ölçüde yeniliklerin denendiği görülmektedir. Tabhaneli camilerin erken örneklerinde plan şemasındaki iki büyük kubbeli bölümde, ilk kubbeli bölüm sofa, ikinci büyük kubbeli bölüm harim olarak kullanılmaktadır. Bu tipte yapılmış yapılardan farklı olarak, ilk defa Mahmud Paşa Camisi'nde iki büyük kubbeli mekân birleşmiş, bu ana kısımlar tabhane odalarından, -U- şeklinde üç taraftan saran koridorlar ile ayrılmıştır (Eyice, 1963, 42). İlk dönem tabhaneli camilerde bulunan kapalı avlu özelliğini yansıtan sofada yer alan havuz da kaldırılarak iki hacim arasında mekansal bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, incelenen dört camide de farklı yüksekliklerde oluşturulmuş kot farkıyla bu ayrım yapılarak sofa korunmuştur. Rum Mehmed Paşa ve Atik Ali Paşa camilerinde harim bölümünün üstü yarım kubbeyle örtülmüş, Davud Paşa Camisi'nde ise sofa mekanı tamamen kaldırılmıştır. Klasik üslubun başlangıcı sayılan Bayezid Camisi'nden dört yıl evvel yapılmış olan Atik Ali Paşa Camisi'nde ise, tabhane odalarını ayıran duvar kaldırılarak bu mekanlar da harim bölümüyle bütünleştirilmiştir. Murad Paşa Camisi'nde iç hacmin çok yüksek tasarlanması, yapı içindeki oranları oldukça değiştirmiştir. Bu oransal yükselme de, İstanbul'daki Osmanlı mimarisinin karakteristik özelliği olup, geçiş üslubuna bir örnek olarak değerlendirilmektedir (Eyice, 1963, 6-9; Arseven, 19??, 287-289) (Çizelge 5.1).

Çizelge 5.1. Murad Paşa Camisi ile benzer örneklerin karşılaştırılması

CAMİNİN ADI		Mahmud Paşa Camisi	**Murad Paşa Camisi**	Rum Mehmed Paşa Camisi	Davud Paşa Camisi	Atik Ali Paşa Camisi
YERİ		Eminönü, Molla Fenari Mahallesi	Fatih, Aksaray, Murat Paşa Mahallesi	Üsküdar, Rum Mehmet Paşa Mahallesi	Fatih, Davut Paşa Mahallesi	Eminönü, Molla Fenari Mahallesi
İNŞA TARİHİ / MİMARI		1463–64 (H.868) / Sinan-ı Atik (?)	1971–72 (H. 876) / Bilinmiyor	1471–72 (H. 876) / Bilinmiyor	1485 (H. 890) / Bilinmiyor	1496-97 (H. 902) / Bilinmiyor
KÜLLİYE YAPILARI *		**Cami**, medrese, imaret, **hamam,** sıbyan mektebi, **türbe, han,** mahkeme, ***çeşme,*** *sebil*	**Cami**, medrese, imaret, hamam, **hazire** ***şadırvan, çeşme, Şirmerd Çavuş Türbesi, Oğlanlar Tekkesi sebil-türbe-çeşme grubu***	**Cami**, medrese, imaret, hamam, **türbe,** ***İsmail Ağa çeşmesi,*** **hazire**	**Cami**, **medrese,** imaret, **türbe, çeşme** sıbyan mektebi, ***şadırvan***	**Cami**, **medrese,** imaret, **tekke,** kervansaray, ***türbe, çeşme,*** **hazire**
PLAN	Cami	Sofa+Harim; uzunlamasına dikdörtgen planlı, 2 kubbeli	Sofa+Harim; uzunlamasına dikdörtgen planlı, 2 kubbeli	Sofa+Harim; uzunlamasına dikdörtgen planlı, 1 kubbe+yarım kubbe	Harim; kare planlı, mihrap dışarıya apsis şeklinde çıkıntılı	Sofa+Harim; uzunlamasına dikdörtgen planlı, 1 kubbe+yarım kubbe
	Tabhane	Üçer kubbeli, kare planlı	İkişer kubbeli, kare planlı, ocaklı	İkişer kubbe, kare planlı, ocaklı, dolaplı	İkişer kubbeli, kare planlı, ocaklı, dolaplı	İkişer kubbeli, kare planlı, ocaklı, dolaplı
	Son Cemaat Y.	Dikdörtgen, 5 kubbeli, 6 sütunlu	Dikdörtgen, 5 kubbeli, 6 sütunlu	Dikdörtgen, 5 kubbeli, 6 sütunlu	Dikdörtgen, 5 kubbeli, 6 sütunlu	Dikdörtgen, 5 kubbeli, 6 sütunlu
İÇ MEKÂN	Mihrap	18. yüzyıl, mermer	Yenilenmiş, mermer, mukarnaslı	Alçı, mukarnaslı	Yenilenmiş, mermer, mukarnaslı	Mermer, mukarnaslı
	Minber	18. yüzyıl, mermer, bezemeli	Yenilenmiş, mermer, yalın	Yenilenmiş, ahşap, yalın	Yenilenmiş, mermer, yalın	Siyah-beyaz mermer, yalın
	Mahfil	Hünkar mahfili, 1828, ahşap	Müezzin mahfili sonradan yapılmış, ahşap, basit; Kadınlar mahfili kaldırılmış	Ahşap	Mahfil yok	Mevcut mahfil sonradan yapılmış, özgün mahfil kaldırılmış
	Kalemişi	1936'da yenilenmiş	Yenilenmiş	Kısmen korunmuş	Yenilenmiş	1937'de yenilenmiş
CEPHELER		Bütün cepheler yanaşık derzli kesme taş örgülü	Ön cephe kesme taş, diğerleri 2 sıra tuğla-1 sıra taş almaşık örgülü	Ana kemerlere kadar kaba yonu kesme taş, üstü 2 sıra tuğla-1 sıra kesme taş almaşık örgülü	Bütün cepheler yanaşık derzli kesme taş örgülü	Bütün cepheler yanaşık derzli kesmetaş örgülü
ÖRTÜ (Kubbe)	Dış Örtü	Onaltıgen kasnak	Onikigen kasnak	Yuvarlak kasnak	Sekizgen penceresiz kasnak	Yuvarlak kasnak, dışarıdan 8 taş payanda
	İç Örtü	Harim ve sofa; daire kasnak	Harim; daire kasnak, Sofa; onaltıgen kasnak	Harim; yarım daire , Sofa; daire kasnak	Harim; yarım daire kasnak	Harim; yarım daire , Sofa; daire kasnak
	Geçiş Öğesi	Harim ve sofa; pandantifli (kalemişi bezeme)	Harim; mukarnaslı pandantif Sofa; üçgenler kuşağı	Harim; stalâktitli tromp Sofa; pandantifli	Harim; mukarnaslı, tromplu	Harim; mukarnaslı pandantifli Sofa; pandantifli
MİNARE		Kürsü kare planlı, kesme taş örgülü, giriş içeriden, gövde onaltıgen	Kürsü kare planlı, kesme küfeki taşı, giriş dışarıdan, gövde daire	Kürsü kare planlı, kesme küfeki taş örgülü, giriş dışarıdan, gövde daire	Kürsü kare planlı, kesme taş örgülü, giriş dışarıdan, gövde çokgen	Kürsü kare planlı, kesme küfeki taş örgülü, giriş dışarıdan, gövde onaltıgen
PLAN ŞEMASI		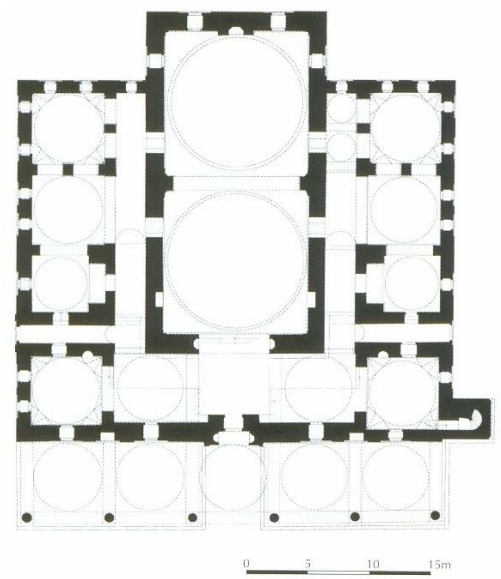	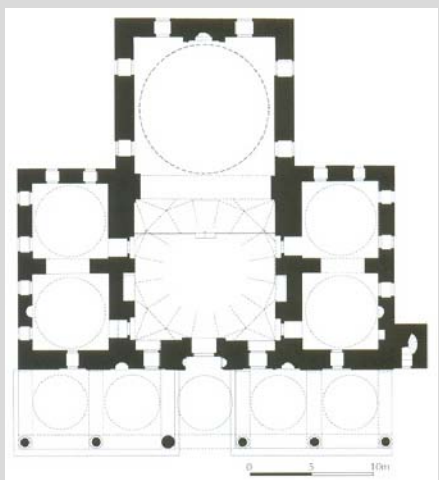	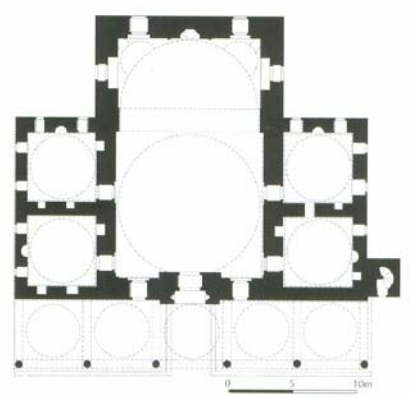	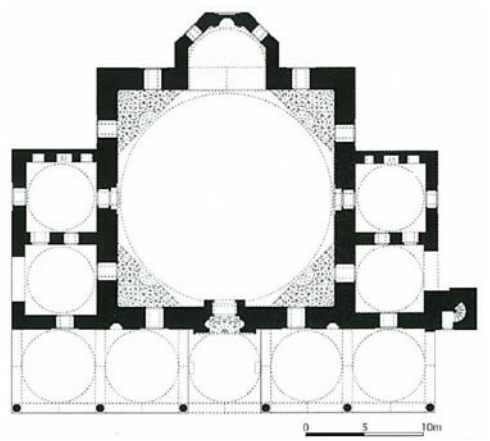	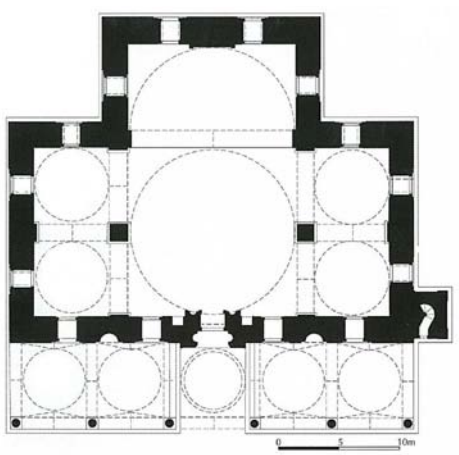

* Külliye yapıları bölümünde koyu yazı karakteri ile yazılan yapılar günümüze ulaşmış olanları, italik yazılanlar ise daha sonraki dönemlerde külliyeye eklenen yapıları göstermektedir.

6. MURAD PAŞA CAMİSİ RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Murad Paşa Camisi'nin restitüsyon önerisinin hazırlanmasında, rölöve çalışması sırasında elde edilen veriler ve gözlemler ile Gurlitt'in ve Ayverdi'nin çizimleri* ve 1920'li yıllarda çekilmiş olan fotoğraflardan yararlanılmıştır. Ayrıca, Murad Paşa Camisi İstanbul'daki aynı dönem camileri ile karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

Camiye yönelik ulaşılabilen görsel verilerin en erken tarihli olanları, A.A.E.F. Arşivi'nde bulunan 1920 ve 1927 tarihli fotoğraflar ile İ.A.M.E.A.'nde bulunan 1949 tarihli fotoğraflardır. Ayverdi'nin "Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481)" adlı eserinde caminin mevcut durumunu gösteren rölöveleri* (plan ve bir kesit) yer almaktadır (Ayverdi, 1989, 467-468) (Şekil 6.1-2). Gurlitt'in "Die Baukunst Konstantinopels" adlı eserinin 15.b no'lu levhasında bulunan rölövesi (plan ve bir kesit) ile caminin mevcut durumu arasında bazı farklılıklar vardır (Şekil 6.3-4). Bu sebeple restitüsyon çalışmasında Gurlitt'in rölövesinden sadece kadınlar mahfili için yararlanılmıştır.

Murad Paşa Külliyesi'nin çevresel ölçekte durumunu gösteren belgeler 19. yüzyıl İstanbul Haritası (Ek 1.4) ile 1913-1914 tarihli Alman Mavileri Haritası (Ek 1.3) ve 1930 tarihli ilk kadastral tespit paftası (Ek 1.2)'dır. 19. yüzyıl İstanbul Haritası'nda Murad Paşa Camisi, medresesi, hamamı ve haziresi yer almaktadır. Alman Mavileri Haritası'nda ise cami, medrese, şadırvan, hazire ve arsa sınırları ile çevre yolları ayrıntılı olarak gösterilmiş olmasına karşın hamam gösterilmemiştir. 1930 tarihli ilk kadastral tespit paftasında ise külliye yapıları (cami, hamam, şadırvan) yanısıra çevre yapıları da görülmektedir. Haritada, medrese yıkılmış ve Millet Caddesi açılmış olarak gösterilmiştir. 1949 tarihli fotoğraflarda, avlu içinde ahşap yapılar olduğu görülmektedir (Şekil 6.5). Haritalarda yer almayan imaretin konumu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında, konumu kesinlik kazanmayan imaret binası restitüsyon önerisine dahil edilememiştir. Yapılan analoji çalışmalarında, benzer örneklerde de imaret yapılarının konumu açık değildir.

Yapının mevcut verilere dayandırılarak restitüsyonu hazırlanan elemanları; kadınlar mahfili, tabhane pencere, kapı, ocak ve bacaları, üst pencere dışlıkları, revak kemerleridir. Ancak bu çalışma sürecinde, yapının önceden geçirdiği onarımlar sonucu yapı elemanlarının değişmesi veya bozulması, belgelerin sınırlı sayıda olması ve karşılaştırma yapılan camilerin de özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiş olması sebebiyle bazı sorular yanıtsız kalmıştır. Cami içinde yükseltilmiş döşemenin varlığı sebebiyle her mekân için özgün döşeme kotu ve

---

* Ayverdi'nin rölövelerinde eksiklikler ile ölçü ve çizim hataları vardır.

malzemesi saptanamamıştır. Ayrıca, yapının geçirdiği onarımlarda tabhane dış giriş kapıları ve pencereler değiştirilmiş olup, özgün durumları ile ilgili mevcut yapı verileri ile kaynaklar yetersiz kalmaktadır. Günümüzde farklı malzeme ve yapı ayrıntısı kullanılarak yapılmış müdahalelerin özgün detayları kapatmış olması da bir sorun olarak mevcuttur.

Plan özellikleri açısından restitüsyon önerileri: (Ek.4 P.36-45.64)

Günümüzde cami avlusu düzenlenerek toprak olan zemin beton kaplanmış olduğundan özgün avlu döşeme kotu saptanamamıştır. Ancak, son cemaat yeri cephesinde, 1920 tarihli fotoğraflarda toprak zemin kotunun bugünkünden daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 6.6). Son cemaat yeri döşeme kotunda ise farklılık görülmemektedir. Minare giriş kapısı önünde son cemaat yeri seviyesinden daha düşük kotta bir set daha vardır (Şekil 6.6-7) ve bu set günümüzde mevcut değildir. Güneybatı tabhane cephesinde, 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflarda toprak zemin kotunun bugünkünden 20-40 cm daha düşük olduğu söylenebilir (Şekil 6.8).

Son cemaat yeri döşeme kaplaması deniz kabuklu küfeki taşı olup, özgün döşeme malzemesi olduğu düşünülmektedir. Son cemaat yeri giriş aksı döşemesinde bulunan bir sıra özgün kesme küfeki taşı, giriş aksı döşeme kotunun da özgün olduğuna bir kanıt sayılabilir. Muhdes mermer kaplama da küfeki ile aynı seviyededir. Mermer taç kapının önünde bulunan muhdes ahşap döşeme restitüsyonda kaldırılmıştır (Şekil 6.9).

İç mekânda sonradan yapılmış olan yükseltilmiş döşemeler sebebiyle, özgün döşeme malzemesi saptanamamıştır. Giriş kapısı eyvanı döşeme malzemesi muhdes ahşap kaplamadır. Özgün döşeme kotu bilinememektedir. Rölöve ölçümlerinde giriş kapısı eyvanının sofa döşeme kotundan 10 cm düşük olması sebebiyle sofa döşemesinin 10 cm yükseltilmiş olması olasıdır (Şekil 6.10). İki basamakla çıkılan harim zemininin özgün döşeme izi ve 9.5 cm kalınlığında olan muhdes yükseltilmiş döşeme, basamak üzerinde görülmektedir (Şekil 6.11). Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluğun çerçevesinin 9.5 cm'lik alt kısmı da yükseltilmiş döşeme altında kalmıştır (Şekil 6.12). Harimde yer alan mihrap 26 cm genişliğinde olan bir profille çerçevelenmiş olup, çerçevenin 21 cm'lik alt kısmı mihrabın önünde bulunan 9 cm kalınlığında muhdes yükseltilmiş döşeme ve 12 cm kalınlığında muhdes kaide altında kalmıştır (Şekil 6.13-14). Harimde bulunan alt sıra pencerelerin sövelerinin genişliği üstte 24 cm, yanlarda 26 cm iken altta 11-19 cm arasında değişen ölçülerde olması sövenin bir kısmının da yükseltilmiş döşeme altında kaldığını düşündürmektedir (Şekil 6.15).

Kuzeydoğu yönündeki tabhane odalarının döşemesi, avluya açılan giriş kapısı eyvanının

döşemesinden 33 cm yüksekte olup, kademede özgün döşeme izi saptanmış ve yükseltilmiş döşemenin 20 cm kalınlığında olduğu görülmüştür (Şekil 6.16). Eyvanın döşeme malzemesi taş olup, sonradan yapılmıştır. Sofaya açılan giriş kapıları birer nişin içine alınmış olup, tabhane odalarının döşemesi giriş nişi döşemelerinden 40 cm yüksektedir. Niş döşeme malzemesi de muhdes ahşap kaplamalı olup, özgün döşeme kotu bilinmemektedir.

Güneybatı yönündeki tabhane odalarının döşemesi, yan avluya açılan giriş kapısı eyvanının döşemesinden 17 cm daha yüksektedir. Eyvanın döşeme malzemesi şeşhane tuğlasıdır* (Şekil 6.17). Sofaya açılan giriş kapıları birer nişin içine alınmış olup, tabhane odalarının döşemesi, giriş nişi döşemelerinden 31-35 cm yüksektedir. Niş döşeme malzemesi de muhdes ahşap kaplamalı olup, özgün döşeme kotu bilinmemektedir.

Harim kubbesi güneydoğu, kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında 8 cm çıkıntı yapan sivri kemerler ve 21 cm genişliğinde ayaklar üstüne oturmaktadır. Sofa kubbesi ise geçiş öğesi olan üçgen kuşağına kadar 14.65 m yüksekliğinde olan beden duvarlarına doğrudan oturmaktadır. Ancak, sofa ve harim kubbeleri arasında bulunan kemerin her iki ayağının sofa tarafında da 22 cm genişliğinde kemer ayağı vardır. Bu ayrıntı eş zamanlı olmayan bir müdahaleyi göstermektedir (Şekil 6.18).

Caminin kadınlar mahfili günümüze ulaşmamıştır. Kadınlar mahfilinin restitüsyonunda Gurlitt'in rölövesinden faydalanılmıştır (Şekil 6.3-4). Ancak, muhdes yükseltilmiş ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir. Restitüsyon önerisinde kadınlar mahfili kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk-boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlenmiştir.

Müezzin mahfili ile ilgili bir bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Yakın dönemde yapılmış olduğu görülen mevcut müezzin mahfili muhdes olup, restitüsyon önerisinde kaldırılmıştır (Şekil 6.19).

Minber yakın dönemde yenilenmiş olup, özgün olabileceği düşünülen duvar tarafındaki yan yüzeyinde malzeme kayıpları vardır. Minberin geçit yerinde bulunan kapatılmış olan sivri kemerler restitüsyon önerisinde açılmıştır (Şekil 6.20).

Gurlitt, "İstanbul'un Mimari Sanatı" adlı eserinde 1905 yılında yapılan bir onarım sırasında bulunmuş olan harim bölümünün alt penceresinin çizimine yer vermiştir. Ancak, son cemaat yeri cephesi penceresinin 1949 tarihli fotoğrafında görülen ahşap doğrama mevcut pencere

---

*Altıgen tuğlanın kenar ölçüsü 15 cm'dir

kayıtlarına sahiptir. Gurlitt'in pencere doğramasının özgün olmadığı düşünülerek, pencere doğraması ahşap malzemeli olarak 1949 tarihli fotoğraftan yararlanılarak restitüe edilmiştir (Şekil 6.21-22).

Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluk, üst örtü ile uyumsuz olarak, sofaya doğru tabhane kapılarına kadar kaydırılarak konumlandırılmıştır. Korkuluğun yerinin özgün olduğuna dair elde yeterli veri olmadığı için mevcut yerinde korunması önerilmiştir (Şekil 6.23).

Kuban, sofa bölümünün sağında ve solunda yer alan ikişer Tabhane Odası'nın sonradan birleştirilmiş olabileceğini belirtmiştir (Kuban, 2007, 192) (Şekil 6.24). Tabhane odalarının her birinde bulunan nişlerin ocak nişi olduğu, çatılardaki aynı aksta yer alan baca duvarından anlaşılmaktadır (Şekil 6.25). Zira, nişlerin üstündeki kemerlerin farklı biçimlenişi de duvarda iptal edilmiş bir bacanın varlığını desteklemektedir (Şekil 6.26). Kuzeydoğu cephesindeki baca çıkışları ise iptal edilmiştir (Şekil 6.27). Tabhane bacaları, Rum Mehmed Paşa Camisi tabhane bacaları ile analoji yapılarak restitüe edilmiştir. Dört tabhâne biriminde de birer ocak nişi bulunması, bu odaların her birinin bağımsız olduğunu ve içlerinde yaşandığına kanıt olarak değerlendirilebilir.

Tabhane odalarının her birinin sofaya açılan kapısı bulunmaktadır. Bazı kaynaklar tabhanelerin sofaya açılan kapılarının yerinde önceden pencere olduğunu, sonradan kapıya dönüştürülmüş olabileceğini yazmaktadır. Bu kabul ile pencerelerin, tabhanelerde kalan misafirlerin camiye geçmeden namazlarını kılmaları için yapılmış olduğu düşünülmektedir (İstanbul Abideleri, 1940, 74). Bu kapıların sövelerinde demir parmaklık yerlerinin olduğu yazılmış olup, günümüzde bir iz yoktur. Ayrıca, son cemaat yeri tarafındaki tabhane odalarının yan avlulara açılan giriş kapılarının da yerinde önceden pencere olduğu, dışarı ile bağlantı sağlamak amacıyla sonradan kapıya dönüştürülmüş olabileceği bilgisini (Kurtbil, 2006, 191; Tanman, 1993, 519) de günümüzde doğrulayacak bir iz bulunmamaktadır. Güneybatı cephesinde, alt sırada günümüzde tabhane giriş kapısının yanında bulunan P16 penceresi, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflarda görülmemekte, 1972 tarihli fotoğrafta ise görülmektedir (Şekil 6.28-29). Ancak, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflarda P16 penceresinin kemer izinin görülmesi bu pencerenin sonradan kapatıldığını göstermektedir. Yapılan ölçümlerde, P16 pencere boşluğunun ölçüsü 128 cm olup, 102-108 cm arasında değişen ölçülerde olan diğer tabhane odaları alt sıra pencere boşluğu ölçülerinden farklı olup, 131 cm ölçüsünde olan K3 (tabhane giriş kapısı) kapı boşluğu ölçüsüne yakındır. Güneybatı cephesinin simetriği olan kuzeydoğu cephesinde bulunan P11 pencere boşluğunun ölçüsü de

123 cm olup, 131 cm olan K2 (tabhane giriş kapısı) kapı boşluğu ölçüsüne yakındır (Şekil 6.30). Tüm alt sıra pencere boşluğu tavanı ahşap kaplama iken, P16 ve P11 pencere boşluğunun tavanı farklı olarak sıvalıdır (Şekil 6.31). Dolayısıyla, yapılan tespitler sonucunda, ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından P16 ve P11 pencerelerinin kapı olabileceği düşünülmektedir. Tabhane odalarının sonradan birleştirilerek bu kapıların önce kapatıldığı, sonra da pencereye dönüştürülmüş olabileceği söylenebilir.

Tabhane pencerelerinin özgün ahşap pervazlarının onarım sırasında ahşap parçalarla tamamlandığı saptanmıştır. Özgün detaylara sahip olan ahşap pervazların arka tarafında pencere kapakları için kanca halkaları bulunmaktadır (Şekil 6.32). Caminin güney köşesinde bulunan tabhane odasının güneydoğuya bakan iki penceresinin pervazlarının yapıdaki en eski tarihli pervazlar olduğu düşünülmektedir.

Cephe özellikleri açısından restitüsyon önerileri: (Ek.4 P.46-49.64)

Son cemaat yeri revağı özgün tasarımın bir parçası olup, değişik sütun başlıklarının Bizans harabelerinden toplandığı düşünülmektedir. Ancak Kuban, bazı basit başlıkların ve profillerin 1766'dan sonra yapının geçirdiği deprem sonrası onarımında yapılmış olabileceğini de belirtmiştir (Kuban, 2007, 191). Özgün durumları ile ilgili mevcut yapı verileri ve kaynaklar yetersiz kalmaktadır.

1927 ve 1943 tarihli fotoğraflarda kuzeybatı cephesinde, son cemaat yeri revağı kemerlerinin çift renkli taşla örüldüğü görülmektedir (Şekil 6.33). Ancak, 1949 tarihli fotoğrafta, dökülen boya yerlerinden kemerlerin çift renkli boyandığı anlaşılmaktadır (Şekil 6.34). Ayrıca, revağın dış kemerleri taş örgü iken, iç kemerlerin dökülen boya ve sıva yerlerinden tuğla örgülü olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 6.35).

Son cemaat yeri cephesinde, taç kapı sövesinin alt bölümü özgün olup, mermer yüzeyinde aşınmalar oluşmuştur (Şekil 6.36). Sövenin sol alt köşesinde özgün silme parçası görülmektedir (Şekil 6.37). Sövenin özgün mermerlerinin, onarım sırasında tamamlandığı saptanmıştır. Bu yenileme sırasında beyaz renkli ve damarsız bir mermerle tamamlama yapılmış olmasına karşın söve mermerlerinin özgün profillerini koruduğu söylenebilir.

Yapının geçirdiği onarımlar sonucu; pencere söve, lento, kemer ve hafifletme kemerlerinin, kemer aynalarının, mermer, taş ve tuğla malzemeleri tamamen veya kısmen yenilenmiştir. Kuzeydoğu tabhane cephesinde, alt sıra sağ köşede bulunan P10 pencere söve ve hafifletme kemeri ile üst sırada tabhane giriş kapısı üstünde yer alan pencere kemerinin daha eski tarihli olduğu gözlenmiştir (Şekil 6.38-39). Güneybatı tabhane cephesinde de alt sıra sağ köşede

bulunan P17 penceresi söve ve hafifletme kemeri ile P17 penceresinin üstünde yer alan üst pencere kemerinin daha eski tarihli olduğu gözlemlenmiştir (Şekil 6.40-41). Ayrıca, özgün pencerelerin kemerlerinin daha sivri ve yüksek olduğu, kemerde kullanılan tuğlaların da 3.5 cm olarak daha kalın olduğu saptanmıştır.

1927 tarihli fotoğraflarda caminin üst sıra pencerelerinin dışlıklarının ve harim bölümü alt sıra pencerelerinin kemer aynalarında bulunan dışlıkların günümüzde mevcut olanlardan farklı olduğu ve değiştirildiği görülmektedir. Restitüsyon önerisinde özgün oldukları kesinlik kazanmamasına karşın bu fotoğraflardaki pencere dışlıkları esas alınmıştır (Şekil 6.42-45).

Güneybatı ve kuzeydoğu cephelerinde tabhane giriş kapılarının (K3-K2) hafifletme kemer açıklıkları, pencere hafifletme kemer açıklıkları ile aynı ölçüde iken, kapı genişliği ölçüsü pencere genişlik ölçüsünden 18-20 cm daha geniştir. Kapı sövesi, eşik, kemer taş ve tuğlalarının yenilendiği tespit edilmiştir (Şekil 6.46). Giriş kapılarının üstünde içte L profil bulunması da kapılara yapılan müdahaleyi göstermektedir (Şekil 6.47). Ayrıca, güneybatı cephesinde tabhane giriş kapısı (K3) kemer aynasının diğer kemer aynalarından farklı olmasından, sonradan değiştirildiği anlaşılmaktadır (Şekil 6.48). Ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından kapı açıklığının cephede genişletilmiş olduğu görülmektedir. Ancak, iç mekânda kapı hafifletme kemeri ölçüsünün kapı boşluk ölçüsüne uygun olması iç boşluk ölçüsünün değişmediğini göstermektedir (Şekil 6.46). 1927 tarihli fotoğrafta kapı açıklığının bugünkü oranlarında ve ölçüsünde olması müdahalenin 1927 tarihinden daha eski olduğunu düşündürmektedir (Şekil 6.42).

Güneybatı cephesinde, 1920 ve 1927 tarihli fotoğraflarda tabhane giriş kapısının üstünde ahşap bir saçak görülmesine karşın (Şekil 6.49-50) günümüzde bir iz bulunmamaktadır. Ayrıca, fotoğraflarda kemer izi görülen ve sonradan kapatıldığı düşünülen tabhane giriş kapısının üstünü örtmediği görülen saçağın sonradan eklendiği düşünülmektedir. Bugün tabhane giriş kapıları üstünde bulunan muhdes saçaklar da restitüsyon önerisinde kaldırılmıştır.

1927 ve 1943 tarihli fotoğraflarda güneybatı cephesinde görülen taş örgülü hazire bahçe duvarının bugünkü seviyesinden daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 6.51).

Son cemaat yeri sütunları üstünde karşılıklı yönlerde ve revak duvarına bakan yüzlerinde yakın seviyelerde, 3 cm çapında önceden açılmış delikler ve bazılarının içlerinde paslanmış demir parçasının olması revak sütunları arasında demir parmaklık olduğunu düşündürmektedir (Şekil 6.52-53). Revak sütunları arasında demir parmaklık olduğu savı,

1920 tarihli fotoğrafta da giriş aksında bulunan sütunlar arasında demir parmaklık görülmesi ile desteklenmektedir (Şekil 6.54). Bir diğer olasılık, sütunların devşirme olduğu dikkate alınarak demir parmaklıkların da özgün olmadığı yönündedir.

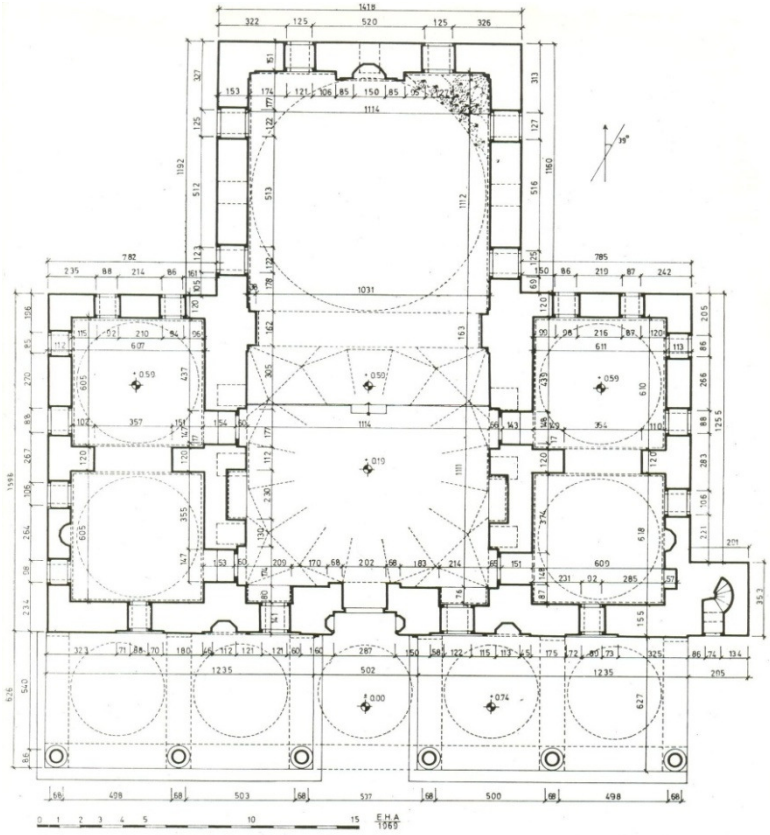

Şekil 6.1 Murad Paşa Camisi rölövesi-plan (Ayverdi, 1989, 467)

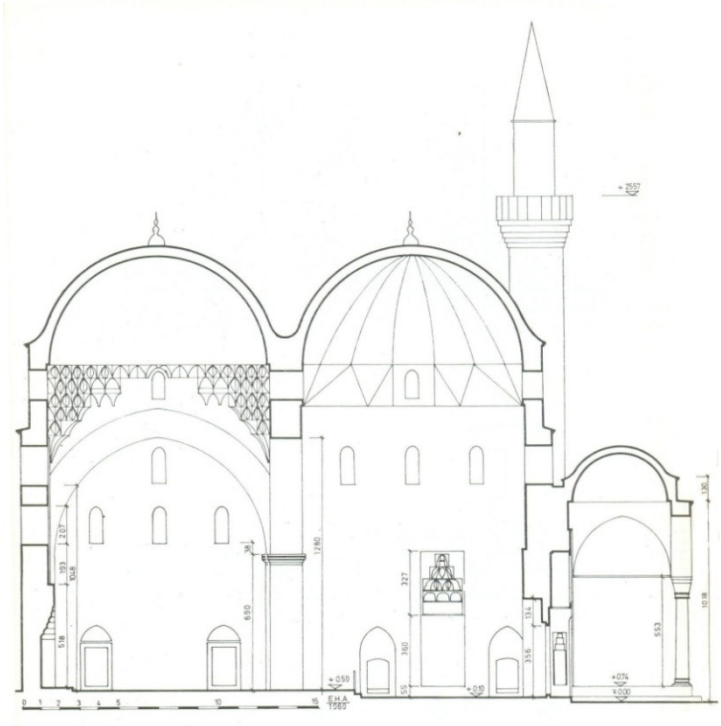

Şekil 6.2 Murad Paşa Camisi rölövesi-kesit (Ayverdi, 1989, 468)

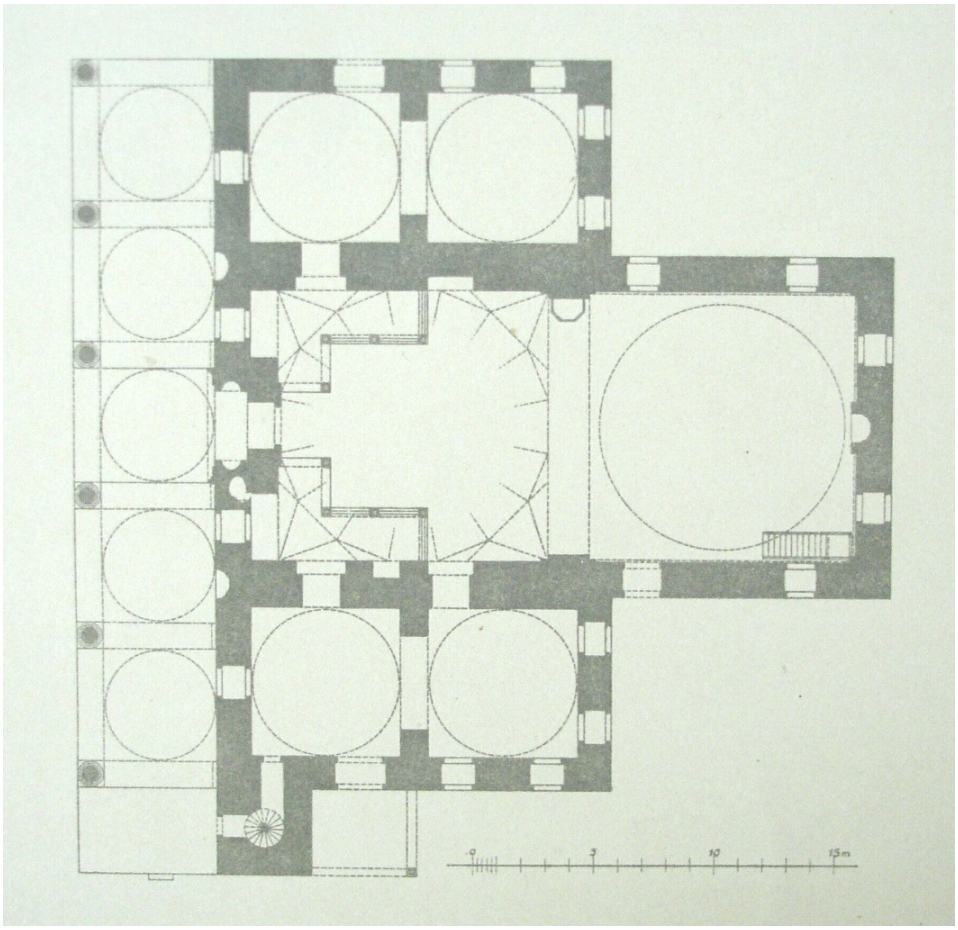

Şekil 6.3 Murad Paşa Camisi rölövesi-plan (Gurlitt, 1912, 15.b levhası).

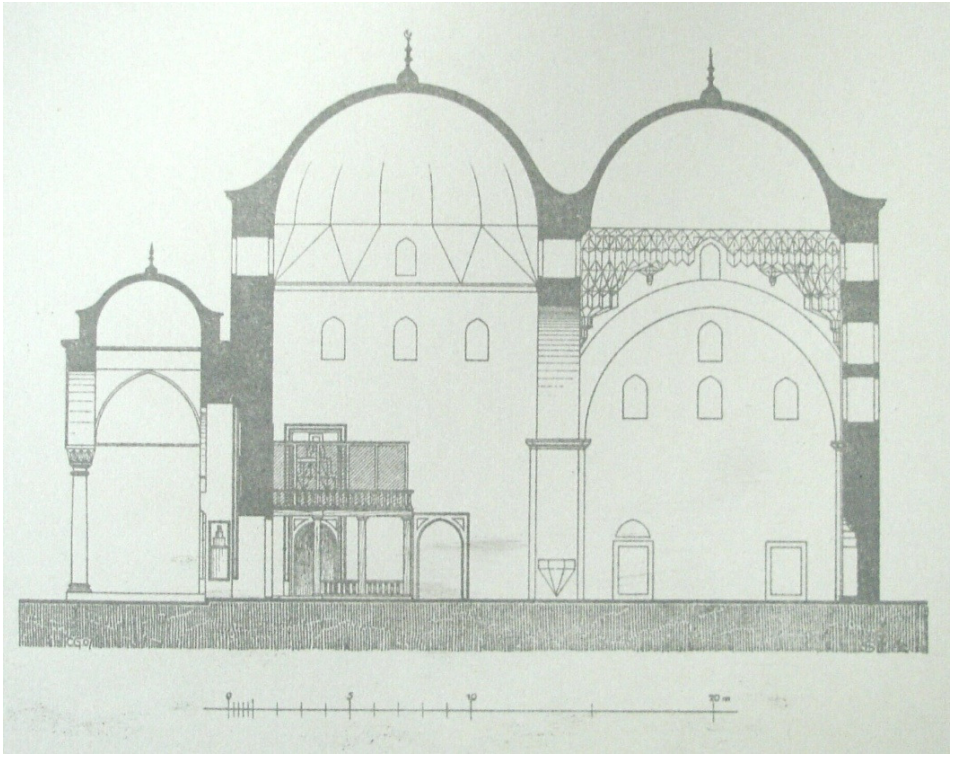

Şekil 6.4 Murad Paşa Camisi rölövesi-kesit (Gurlitt, 1912, 15.b levhası).

Şekil 6.5 Caminin kuzeybatı avlusunda bulunan ahşap yapılar, 1949 (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.6 Son cemaat yeri döşemesi, toprak zemin ve minare giriş kapısı önünde bulunan set, 1920 (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.7 Son cemaat yeri cephesi, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.8 Güneybatı cephesi, sonradan yükselmiş toprak zemin kotu, 1943, Schneider (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.9 Son cemaat yeri giriş aksı döşemesinde bir sıra küfeki taşı (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.10 Giriş kapısı eyvanı muhdes ahşap döşemesi, 2008

Şekil 6.11 Harim bölümü yükseltilmiş döşeme ve özgün döşeme izi, 2008

Şekil 6.12 Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluğun muhdes yükseltilmiş döşeme altında kalan çerçevesi, 2008

Şekil 6.13 Mihrap önünde bulunan muhdes kaide, 2008

Şekil 6.14 Muhdes kaide altında kalan mihrap çerçevesi, 2008

Şekil 6.15 Harimde yükseltilmiş döşeme altında kalan P3 pencere sövesi, 2008

Şekil 6.16 Kuzeydoğu yönündeki tabhane odalarının yan avluya açılan giriş kapısı (2K2) ve eyvanının taş döşemesi, 2008

Şekil 6.17 Güneybatı yönündeki tabhane odalarının yan avluya açılan giriş kapısı (2K3) ve eyvanının tuğla döşemesi, 2008

Şekil 6.18 Sofa ve harim kubbeleri arasında bulunan kemerin her iki tarafında bulunan kemer ayakları, 2008

Şekil 6.19 Muhdes müezzin mahfili, 2008

Şekil 6.20 Minberin sonradan kapatılmış olan geçit kemeri, 2008

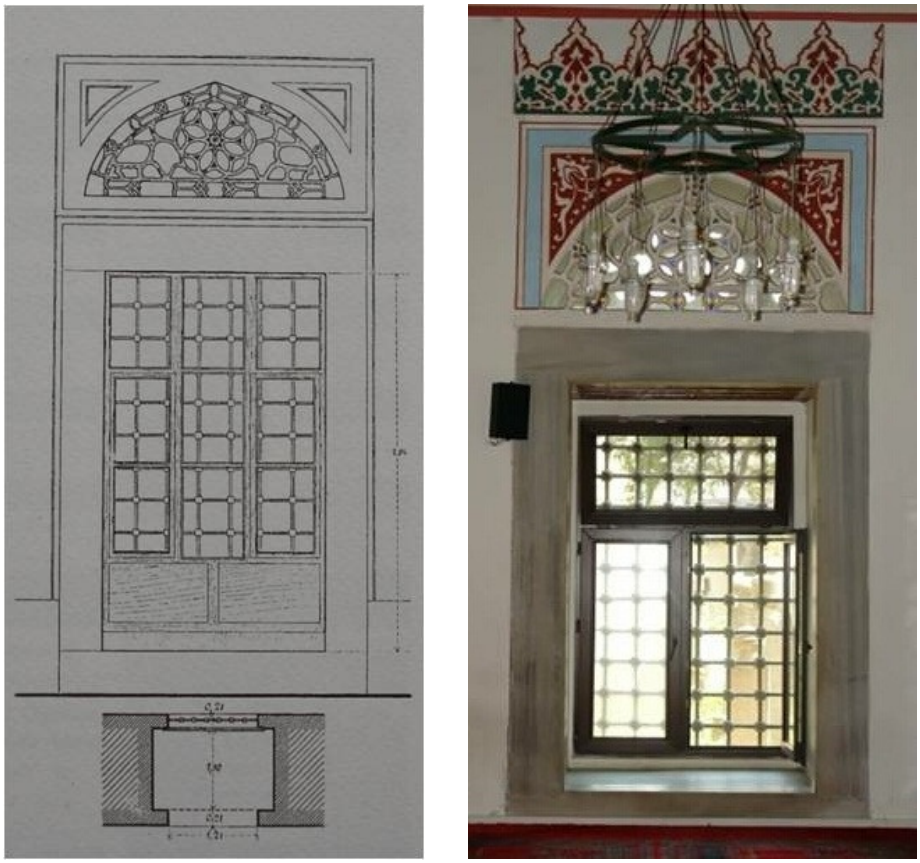

Şekil 6.21 Gurlitt'in harim bölümü alt penceresi çizimi ve mevcut hali, 2008

Şekil 6.22 Son cemaat yeri cephesi, ahşap doğramalı pencere, 1949 (İ.A.M.E.A.)

Şekil 6.23 Üst örtüyle uyumsuz konumlandırılmış harim ve sofayı ayıran korkuluk, 2008

Şekil 6.24 Güneybatı yönündeki tabhane odaları arasında yer alan ve sonradan açıldığı düşünülen kemer, 2008

Şekil 6.25 Güneybatı cephesi, tabhane odalarının baca duvarları, 2008

Şekil 6.26 Tabhane odaları ocak nişi, 2008

Şekil 6.27 Kuzeydoğu cephesinde iptal edilmiş baca çıkışları, 2008

Şekil 6.28 Murad Paşa Camisi güneybatı cephesi, kapatılmış olan P16 penceresi, 1943, Schneider (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.29 Murad Paşa Camisi güneybatı cephesi, açılmış olan P16 penceresi, 1972, Schiele (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.30 Önceden kapı oldukları düşünülen P16 penceresi ve P11 penceresi, 2008

Şekil 6.31 P16 penceresinin sıvalı olan duvar boşluğu tavanı, 2008

Şekil 6.32 Özgün detaylara sahip olan ahşap pervazların arka tarafında bulunan pencere kapakları için kanca yuvaları, 2008

Şekil 6.33 Son cemaat yeri cephesi, çift renkli revak kemerleri, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.34 Çift renkli kemerlerin dökülen boya yerleri, 1927, Meyer (İ.A.M.E.A.)

Şekil 6.35 Dökülen boya ve sıva yerlerinden tuğla örgülü olduğu görülen revak iç kemerleri 1927, Meyer (İ.A.M.E.A.)

Şekil 6.36 Taç kapı sövesinin mermer yüzeyinde görülen aşınmalar, 2008

Şekil 6.37 Taç kapı sövesinin sol alt köşesinde görülen özgün sövenin profili, 2008

Şekil 6.38 Kuzeydoğu tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P10 pencere söve ve hafifletme kemeri, 2008

Şekil 6.39 Kuzeydoğu tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen tabhane giriş kapısı üstünde yer alan pencere kemeri, 2008

Şekil 6.40 Güneybatı tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P17 pencere söve ve hafifletme kemeri, 2008

Şekil 6.41 Güneybatı tabhane cephesinde, en eski tarihli olduğu düşünülen P17 penceresi üstünde yer alan pencere kemeri, 2008

Şekil 6.42 Güneybatı cephesi, restitüsyon önerisinde esas alınan pencere dışlıkları, 1927 (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.43 Kuzeydoğu cephesi, restitüsyon önerisinde esas alınan pencere dışlıkları, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

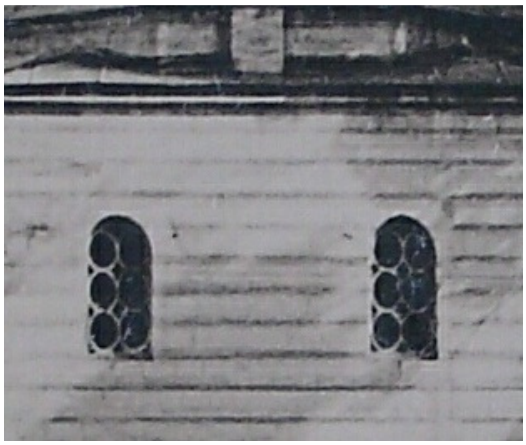

Şekil 6.44 Restitüsyon önerisinde esas alınan tabhane odaları pencere dışlıkları, 1927, (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.45 Restitüsyon önerisinde esas üst pencere dışlıkları, 1927, (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.46 Kuzeydoğu cephesi, tabhane giriş kapısı (K2) kapısı üstünde bulunan hafifletme kemeri cepheden ve iç mekândan görünüşü, 2008

Şekil 6.47 Tabhane giriş kapısı (K2) üstünde bulunan L profil, 2008

Şekil 6.48 Güneybatı cephesi, tabhane giriş kapısı (K3) kapısı kemer aynası, 2008

Şekil 6.49 Güneybatı cephesinde tabhane giriş kapısı üstünde bulunan ahşap saçak, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.50 Minare kürsüsüne eklemlenmiş olduğu görülen ahşap saçak, 1920, (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.51 Güneybatı cephesinde görülen moloz taş örgülü hazire bahçe duvarı, 1943, (A.A.E.F.A.)

Şekil 6.52 Son cemaat yeri sütunları üstünde açılmış olan delikler, 2008

Şekil 6.53 Sütunların üstündeki delikler içinde bulunan paslanmış demir parçası, 2008

Şekil 6.54 Son cemaat yeri cephesi giriş aksı sütunları arasında bulunan demir parmaklık, 1927, Meyer (A.A.E.F.A.)

7. MURAD PAŞA CAMİSİ RESTORASYON ÖNERİSİ

İstanbul kent tarihinin Osmanlı dönemine ilişkin en eski tarihli anıtsal yapılarından biri olan Murad Paşa Camisi'nin, kültürel sürekliliğin vazgeçilmez simgelerinden biri olarak geleceğe güçlendirilerek aktarılması büyük önem taşımaktadır.

Murad Paşa Camisi özellikle yapı elemanlarında ve malzemede özgün niteliklere uyumsuz müdahalelerle günümüze ulaşmıştır. Bu çalışma kapsamında, yapıya en az müdahale ile tarihi belge ve estetik değerinin korunması ve sürdürülmesi amaçlanmış, öncesinde yapılmış bu değerleri zedeleyen yanlış uygulama, müdahale ve niteliksiz eklerin de kaldırılması hedeflenmiştir. Caminin restorasyonunun gerçekleştirilmesi için uygulanacak teknikler ulaşılabilen verilerin sınırları dâhilinde kalmak üzere sağlamlaştırma, temizleme ve bütünleme olarak belirlenmiştir.

7.1 Sağlamlaştırma

Taşıyıcı Sistem Sağlamlaştırılması:

Vatan ve Millet caddeleri kavşağında yer alan yapıda, 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin yarattığı tahribat sebebiyle cami kubbeleri, kemerleri ve beden duvarlarında strüktürel bozulmalar ve çatlaklar oluşmuş olmasına karşın henüz yapısal bir müdahale yapılmamıştır. Yapının onarım ve sağlamlaştırılmasına karar verilmeden önce gerekli olan, yerinde inceleme ve laboratuvar testleri ile bozulmaların ilgili alanların uzmanlarınca değerlendirilmesi gereklidir. Hasarlar gözlem ve tahribatsız ölçümler ile izlenmeli ve kaydedilmelidir. Yapının yer aldığı zemin özelliklerinin değerlendirilmesi için gerekli ölçüm ve deneyler yapılmalıdır. Yerinde inceleme tahribatsız ve çok gerekli durumlarda az tahribatlı deney yöntemleri ile gerçekleştirilebilir. Tahribatsız deney yöntemleri; geri sekme testi, ultra ses testi, radyoaktif testler ve infrared tomografi testidir. Az tahribatlı deney yöntemleri; yerinde basınç deneyi (flatjack), yerinde kayma deneyi ve yapıdan numune (karot) alınmasıdır (Arun, 2007; Aköz, 2005). Yapıdan elde edilen verilerle laboratuvar testleri sonuçlarına göre hasar nedenlerinin tanımlanması, onarım ya da sağlamlaştırmada kullanılacak malzemeler ve yöntemlerin saptanması gerekir. Bu müdahalede yapının kimliğine ve belge niteliğine en az müdahale ile en iyi korumayı sağlayacak bir yöntem ile ulusal ve uluslararası yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak belirlenecek ilkeler doğrultusunda güçlendirme ve restorasyon projesi güncellenmelidir.

---

* Bkz. Restorasyon Projesi Paftaları (Ek.5 P.50-64).

Zemin ve temel analizinin kazı, sondaj ve laboratuvar çalışmaları ile etüdü yapılmalı ve elde edilen veriler doğrultusunda zeminde müdahale söz konusu olmalıdır.

Yapının strüktürel sağlamlaştırılmasında duvar, kemer ve kubbelerde oluşmuş çatlakların niteliği saptanarak, gerekiyorsa değinilen ilke ve yöntemler doğrultusunda onarılmalıdır (Şekil 4.198-204). Strüktürel sağlamlaştırma için, ultra ses testi ile yapının duvarlarının taranarak bozulmuş bölgelerinin saptanması gereklidir. Yüzeydeki çatlakların gerisindeki duvarın durumunu gözlemek için sıvaların raspa edilmesi gerekebilir. Çatlaklarda deformasyon ölçümleri yapılarak sürekliliği araştırılmalıdır. Çatlağın hareketli olup olmadığı tespit edilmeli ve inşaat mühendisleri ile ortak yürütülen çalışmalar sonucunda müdahale yöntemleri saptanmalıdır (Ahunbay, 2004, 64).

Vatan Caddesi yönündeki avlu duvarında oluşan kayma ve çatlamalar ile avlu giriş kapısında meydana gelen düşeyden ayrılmanın sebebi, ilgili uzmanlık alanı kapsamında araştırılarak önlem alınmalıdır (Şekil 4.205).

Malzemenin sağlamlaştırılması:

Yapıda kullanılan malzemelerin dış fiziksel çevre koşullarına karşı durumlarının incelenmesi ve araştırılması için taş, tuğla, harç ve sıva örnekleri üzerinde gerekli analiz ve ölçüm çalışmalarının yapılması gereklidir. Arkeometrik çalışmalar ile yapının yapım teknolojisi, zaman içinde gerçekleşen değişim ve müdahaleler araştırılarak belgelenmeli, restorasyon ilke ve etiklerine uygun onarım malzemelerinin saptanması gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında dışarıdan yapılan gözlemle şu bozulmalar tespit edilmiştir;

Güneydoğu cephesinde üst sırada +10.81 m kotunda bulunan üst sıra pencesinin kemerinden saçak silmesine kadar devam eden bir çatlak vardır. Ayrıca, +15.15 m kotunda kubbe kasnağında bulunan pencerenin kemer taşlarında kopmalar bulunmaktadır (Şekil 4.202). Cephede kemer taşlarında özgün malzeme ile tamamlama işlemi yapılabilir.

Kuzeybatı cephesinde giriş kapı kemeri kilit taşında kırılmalar görülmektedir. Mevcut durumda kilit taşından kopan parça ahşap çıtalarla desteklenmiştir. Strüktürel olarak müdahale gerekliyse kemer askıya alınarak uygun malzeme ile kilit taşı değiştirilmelidir (Şekil 4.223).

Kubbe yüzeylerini kaplayan kurşun kaplamalar iyi durumda olması sebebiyle sadece bakım yapılmasının yeterli olacağı düşünülmektedir. Silme ve cephe taşlarında bozulmalara sebep olan çörten ve saçak kurşunlarındaki bozulan parçalar değiştirilmelidir (Şekil 4.212-213).

Silme, taş ve tuğla sıralarının açık derzleri, su ve toz birikmesine yol açan oyuklar iyice temizlenip, uygun bir karışımla hazırlanan horosan harcı* ile doldurulmalıdır (Şekil 4. 213).

Yüzeyin temizlenmesinden sonra yapıda kullanılan malzemenin direncini arttırıcı maddelerle sağlamlaştırma ve koruma işlemleri yapılması gerekebilir. Özellikle, hava şartlarına açık ve yüzey kayıplarının daha fazla olduğu şerefe altı stalâktitli kısımların biçimlerinin kaybolmaması için sağlamlaştırıcı su itici maddeler uzman denetiminde kullanılabilir. Taş ve tuğla malzemelerin sağlamlaştırılma gerektiği durumlarda koruma kimyası ile uğraşan uzmanlar tarafından yapılan analizler sonucu uygulamada kullanılacak malzeme ve yöntemlerin seçilmesi gerektiği açıktır.

7.2 Temizleme

Ayıklama:

Yapı üzerinde sonradan yapılmış ve yapıya fiziksel ve estetik olarak zarar verebilecek malzeme ve eklerin temizlenmesi işlemidir.

Son cemaat yeri giriş aksında taç kapının önünde bulunan muhdes ahşap platform kaldırılmalıdır (Şekil 6.9). Muhdes yükseltilmiş ahşap döşemelerin kaldırılarak, özgün döşemenin ortaya çıkarılması önerilmektedir. Mihrap önündeki muhdes kaide ve yükseltilmiş döşemenin kaldırılması ile mihrabı çerçeveleyen profilin döşeme altında kalan alt parçası da açığa çıkarılmış olacak ve özgün mekan bütünlüğü sağlanacaktır. Ahşap yükseltilmiş döşemenin altından çıkan döşeme kaplamasının durumuna göre bir müdahale belirlenebilir.

Mevcut muhdes müezzin mahfilinin cami iç mekân bütünlüğünü bozması sebebiyle kaldırılması önerilmektedir (Şekil 6.19).

Caminin tüm alt sıra pencerelerinin niteliksiz muhdes plastik malzemeli doğramalarının, yapının niteliği ile uyuşmaması sebebiyle kaldırılması ve yerine ahşap doğramalar takılması uygun görülmüştür (Şekil 6.21-22).

Avlu zemin kotunun yükseltilmiş olması ve zeminin ters eğiminden dolayı cephede subasman seviyesinde nem etkileri ve yosunlanma oluşmuştur (Şekil 4.207-211). Avlu zemin kotu özgün seviyesine uygun biçimde olmak üzere suyun yapıdan uzaklaştırılması için eğim verilerek tretuar yapılması ve bir drenaj sisteminin oluşturulması önem taşımaktadır.

---

* 15. ve 16. yüzyıllarda Bursa ve Edirne'de inşa edilmiş bazı hamamlarda kullanılan ve günümüze kadar özelliklerini koruyan horasan harçları üzerine yapılan inceleme sonucunda ağrlıkça yaklaşık 1 kireç, 3 tuğla kırığı karıştırılarak hazırlandığı görülmüştür (Kılıç, 2007, 282).

Yapının ilk tasarınmındaki ve daha sonraki dönemlerde yapılan onarımlarda; uygulanan renk düzeni ve bezeme katmanları incelenmeli, boya tabakalarının analizi için gerekiyorsa küçük sondajlar yapılmalıdır.

Cephelerde, yakın dönemde monte edilmiş olan klima dış üniteleri kaldırılmalıdır. İç mekânda klima tesisatı kaldırılarak, klima tesisatının geçirmek için açılmış olan duvarlardaki delikler horosan harçlı dolgu ile kapatılmalıdır (Şekil 4.208,224).

Cephelerde, tabhane giriş kapısı saçakları, hoparlörler ve kablolar kaldırılmalıdır (Şekil 4.219). Güneybatı cephesinde minare kürsüsünde güneş saatlerinin de bulunduğu taş yüzeylerinde bozulmalara sebep olan paratoner çubuğu kaldırılmalı ve yapıya zarar vermeyecek bir yerde kurulmalıdır (Şekil 4.215).

Yüzey kirliliğinin temizlenmesi:

Murad Paşa Camisi'nin dış cephelerinde, yoğun trafiği olan iki büyük caddenin birleştiği yerde bulunması sebebiyle hava kirliliğinden kaynaklanan kirlenmeler meydana gelmiştir (Şekil 4.206). Kirlenmiş bölgelerin temizliği hem estetik açıdan hem de yapı malzemelerinin korunması açısından önem taşımaktadır. Ancak acil müdahale etmeyi gerektirecek bir sebep olmaması sebebiyle temizliğin kabuklaşma oluşmuş taşlarla sınırlı tutulması doğru olacaktır. Uygun temizleme yönteminin belirlenmesi için, önce cepheyi oluşturan malzemelerin türü, kir tabakasının niteliği, yüzey bozulmaları ve yapının bulunduğu ortam incelenmelidir. Bu araştırmalar koruma kimyacıları tarafından belirlenmelidir (Ahunbay, 1999, 102). Cephe temizliğinde yanlış teknikler geri dönüşümsüz hatalara sebep olabilmektedir. Dolayısıyla doğru tekniğin seçilebilmesi için gerekli analizlerin yapılması önem taşımaktadır. Kültür Bakanlığı'na bağlı Konservasyon ve Restorasyon Merkez Laboratuvarı uzmanları tarafından inceleme sonucunda malzemenin organik yapısına, kirlilik derecesine göre uygun çözelti ve malzeme tespit edilmeli, hazırlanan resmi raporlar ve ilgili koruma kurulu onayı doğrultusunda temizleme işlemlerinin yapılması uygun görülmektedir.

Cephelerde değişik yüzeylerde değişik temizlik yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir. Mermer yüzeylerde AB 57 kullanımı uygun olacaktır. Son cemaat yeri cephe temizliği 2006 yılında yapılmış olup, yüzey temizliği gerekmemektedir.

Cephelerde almaşık duvarlarda bir onarım sırasında derz ve tuğla yüzeyleri horasan harç ile kaplanmıştır. Mevcut durumda, bu yüzeylere müdahale edilmesine gerek olmadığı gözlenmiştir. Ancak başka bir onarım sırasında uygulandığı anlaşılan çimento harcı ile yapılan onarım ve dolgular, taş ve tuğla malzemelerde yüzey kayıplarına neden olması

sebebiyle, taş ve tuğla yüzeyleri korunarak, cephe yüzeyinde bulunan tüm çimento esaslı derz ve onarımlar dikkatlice raspa yapılarak kaldırılmalıdır.

Cephe üzerinde özellikle, kuzeydoğu cephesinde alt pencerelerin parapet seviyelerinde kalan taşların derzlerinde, tuğlalarda ve son cemaat yeri döşeme taşlarında yosunlanmış bölgeler uygun malzeme ve yöntemle temizlenmelidir (Şekil 4.207-210). Ayrıca zemin eğiminin düzenlenmesi gerektiğine değinilmiştir.

Avluya açılan pencerelerde yer alan lokmalı demir parmaklıklarda oluşan pasın zımpara ile temizlenmesi ve antipas ile yeniden boyanması, demir parmaklıkların sövelerdeki yuvalarının kurşunla doldurulması uygun görülmektedir.

7.3 Bütünleme

Bir bölümü hasar görmüş ya da yok olmuş olan yapı ya da yapı öğelerinin ilk tasarımındaki bütünlüğüne kavuşturulması amacıyla yapılan tamamlama işlemleridir. Bütünlenecek parçalarda yeni eklenecek malzemenin özgün malzemeyle uyumlu olmasına dikkat edilmelidir. Ancak tamamlama yapılırken renk, doku, yüzey, malzeme, işçilik gibi çeşitli belirtme teknikleriyle onarılan kısmın orijinalden ayrılması sağlanmalıdır.

Cephelerde taş yüzeylerde görülen parça kayıpları, oyulmalar ve aşınmalar büyük boyutta değildir. Ancak, iskele kurularak gerekli görülen yerlerde uzman görüşü ve resmi onay dahilinde kısmi tamamlama gerekebilir.

Cephelerde, üst sıra pencerelerin önceki onarımlarda yenilenen kemer taşlarında olasılıkla işçilik hatasından kaynaklanan uyumsuzluklar vardır. Gerektiğinde işçilik hatası olan kemer taşları özgün malzeme ve yapım tekniği ile yenilenebilir.

Güneydoğu cephesinde bazı mermer pencere sövelerinde parça kopmaları olmuştur. Kopan parçalar uygun malzemeyle tamamlanmalıdır.

Yeni sıva ve derzleme işlemleri Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı'nın malzeme analizlerine uygun olarak yapılmalıdır. Harç ve sıva örneklerinin analizi sonucu elde edilen veriler doğrultusunda, karışımda bağlayıcı olarak kullanılacak kirecin, agrega olarak kullanılacak tuğlanın ve eğer kullanılmışsa katkı maddelerinin miktar ve özelliklerinin belirlenerek onarım harcının oluşturulması doğru bir yaklaşım olacaktır. (Kılıç, 2007, 277)

7.4 Yenileme

Murad Paşa Camisi'nde aşağıda verilen öğelerin yeniden yapılması söz konusudur;

Caminin yok olan özgün alt sıra pencere doğramaları için restitüsyon önerisine uygun olarak ahşap doğramalar hazırlanmalıdır.

Beton olarak yenilenen üst pencere dışlıklarının, olanaklar el verdiğinde anhidrit alçı ile yeniden üretilmesi önerilmektedir. Ancak mevcut durumda dışlık camlarından bazıları kırılmış olan harimde bulunan P8 penceresinin, kuzey köşesinde bulunan tabhane odasının son cemat yerine bakan üst penceresinin ve batı köşesinde bulunan tabhane odasının yan avluya bakan üst penceresinin dışlıkları yenilenmelidir.

Tabhane giriş kapılarının bozulmasına karşın, acil müdahale gerekmediğinden mevcut haliyle korunması, olanaklar el verdiğinde restitüsyon önerisine uygun olarak yapılması önerilebilir. Diğer kapı açıklıklarında mevcut olan ahşap tablalı kapıların, kullanılabilir olması sebebiyle yenilenmeden bakımı yapılmalıdır.

"Yapılar kullanıldıkları sürece ayakta kalır." ilkesine bağlı kalınarak, Millet Caddesi'ne bakan avlu duvarı üzerinde bulunan çeşmenin yaşamını sürdürebilmesi ve bakımının sağlanabilmesi için, su tekrar bağlanmalı ve pirinç musluk takılarak kullanılabilir hale getirilmelidir.

Günümüzde müştemilat olarak kullanılan Oğlanlar Tekkesi Sebil-Türbe-Çeşme grubunun cephe temizliği 1999 yılında yapılmış olup, yüzey temizliği gerekmemektedir. Ancak çeşme, suyu tekrar bağlanarak ve pirinç musluk takılarak kullanılabilir hale getirilmelidir.

Murad Paşa Camisi'nin kuzeybatısında bulunan şadırvanın, 1998 yılında restorasyonu yapılmış olup, müdahale gerekmemektedir.

Murad Paşa Camisi'nin güneybatısında bulunan Şirmerd Çavuş Türbesi ile ilgili mevcut bir koruma sorunu görülmemektedir.

8. SONUÇ

Bu çalışmada ayrıntılı olarak ele alınan Murad Paşa Camisi, Fatih döneminde inşa edilmiş olup, İstanbul'un en eski camilerindendir. Yaklaşık 535 yıllık bir geçmişe sahip olan Murad Paşa Camisi, tabhaneli cami üslubunun İstanbul'daki birkaç temsilcisinden biri olması, aynı zamanda klasik dönem üslubuna geçiş özellikleri taşıması sebebiyle mimarlık tarihi açısından önemlidir.

Roma döneminin "Forum Bous"u yakınında yer alan Murad Paşa Külliyesi'nin ve yakın çevresinin İstanbul'un tarihsel gelişimi içindeki yeri incelenmiştir. Külliye yapılarının geçmişteki ve bugünkü durumu ile çevresinin geçirdiği değişimler incelenmiştir. Külliyenin yapıldığı dönemde yoğun bir yapı dokusu içinde kalan Murad Paşa Camisi'nin yakın çevresi 20. yüzyılın başından itibaren bilinçsiz imar faaliyetleri sonucunda özgün dokusunu bütünüyle yitirmiştir. Yapılan imar hareketlerinde diğer külliye yapıları tarihi ve kültürel değerleri göz önünde tutulmaksızın, kısmen ya da tamamen yıktırılmıştır. Küllyenin günümüzde mevcut tek yapısı olan cami, İstanbul'un geleneksel dokusuna tamamen yabancı olan Vatan ve Millet caddeleri kavşağında tek başına bırakılmış, çevresiyle bütünleşme özelliğini kaybetmiştir.

Bugün T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan cami, geçirdiği yangın ve depremler sonucu gördüğü restorasyon ve onarımlarla özgünlüğünü kısmen yitirmiştir. Ayrıca, camide çevresindeki trafik yoğunluğu ve fiziksel şartların meydana getirdiği strüktürel bozulmalar ile malzeme bozulmaları gözlemlenmektedir. Murad Paşa Camisi için bir koruma projesi geliştirmek amacıyla tez kapsamında gerekli tüm çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, Murad Paşa Külliyesi'nin tarihçesini, günümüzdeki durumunun ayrıntılı anlatılmasını, rölöve, restitüsyon ve restorasyon projesini içermektedir. Yapının günümüzdeki durumu, fotoğraflar ve analitik rölöve çizimleri aracılığı ile belgelenmiştir. Fiziksel verileri tespit edilen, görsel ve kuramsal malzemeleri bir araya getirilen caminin restitüsyon önerileri yapılmıştır. Mimari özelliklerini koruması ve sürdürebilmesi için müdahale ilkeleri belirlenmiş, restorasyon projesi hazırlanmıştır. Sürekli bakımı sağlanarak yaşatılması gerektiği ortaya konulmuştur.

Murad Paşa Camisi'nin çağdaşı olduğu camiler araştırılırken, çoğunun restorasyon ve onarım adı altında yapılan çalışmalar sebebiyle özgün niteliklerini yitirdikleri anlaşılmıştır. Bundan ötürü yapıların bozulma süreci hızlanmakta ve belge olma nitelikleri yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Murad Paşa Camisi, Osmanlı mimarlığı ve sanat tarihi araştırmacıları için hala referans olabilecek niteliklere sahiptir. Bu sebeple, Murad Paşa Camisi'nin, tarihsel belge niteliğini kaybetmeden hasarlarından arındırılarak, gelecek kuşaklara aktarılması

gerekmektedir. Bu tez çalışmasının, yapının günümüzdeki durumuna ilişkin önemli veriler içerdiği ve yapının korunarak geleceğe aktarılmasında yararlanılacak nitelikte olduğu umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004.

Aköz, F. "Yığma Kargir Yapılarda Hasar Tespiti", 17 Şubat 2005 Yığma Yapıların Deprem Güvenliğinin Arttırılması Çalıştayı, Ankara, 2005.

Akyol, A. A.; Kadıoğlu, Y. K. "Kütahya Balıklı Cami Yapı Malzemeleri Arkeometrik Çalışmaları", 27-29 Eylül 2007 Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu-1, Ankara, 2007.

Ambraseys, N.N.; Finkel, C.F. Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler, Tübitak, Ankara, 2006.

Ark, S. "Aksaray - Şişhane Arasında Çeşitli İmar Faaliyetleri Sırasında Ortadan Kaldırılmış Mimari Eski Eserler", Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1976.

Arseven, C. E. Türk Sanatı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970.

_____ Türk Sanatı Tarihi, Maarif Basımevi, İstanbul, tarihsiz.

Arun, G. "Restoration and Conservation of Architectural Heritage", 2-7 November 2007 Structural Engineers World Congress, Bangalore-India, 2007.

Aslanapa, O. Osmanlı Devri Mimarisi, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2004.

_____ Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

_____ Türk Sanat Tarihi, Yaykur Açık Öğretim Dairesi, Ankara, 1976.

Ayanoğlu, F. İ. "Vakıflar İdaresince Tanzim Ettirilen Tarihi Makbereler", Vakıflar Dergisi 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1942, s.401-402.

Ayvansarayi H. E. Hadikatü'l-Cevami, İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mimari Yapılar, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

Ayvansaraylı H. H. Camilerimiz Ansiklopedisi, Hadikatü'l-Cevami, Türkiye Vakıflar Bankası, İstanbul, 1987, c.2, s.53.

Ayverdi, E. H. Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri 855-886 (1451-1481), İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü No:69, İstanbul, 1989.

_____ 19. Yüzyıl İstanbul Haritası, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1978.

Barkan, Ö. L.; Ayverdi, E. H. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli, İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü No:61, İstanbul, 1970.

Batur, A. "Valide Camii", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.7, s.360-362.

Bayrak, M. O. İstanbul'un Tarihi Yerler Kılavuzu, İstanbul, FeKaBe Yayınları, 1966.

Belge, M. İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

Can, Ö. "Fetihten Günümüze İstanbul Kent Mekanının Oluşumu", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.10, s.540-567.

Cantay, G. "Türk Mimarisinde Kervansaraylar", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.6, s.76-86.

_____ Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Cezar, M. "Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangın ve Tabii Afetler", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul, 1963, s.327-414.

_____ Osmanlı Başkenti İstanbul, Erol Kerim Aksoy Kültür Eğitim Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.

Çam, N. "İstanbul'un Güneş Saatleri", İstanbul Dergisi 51, İstanbul, 2004, s.72.

Çelik, Z. Değişen İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.

Çiftçi, A. "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar", Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2004.

Dağdelen, İ. Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul, 2006, c.2.

Demircanlı, Y. Y. İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1989.

Develioğlu, F. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara, 2006.

Egemen, A. İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1993.

Ethem, H. Camilerimiz, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

Eyice, S. "İstanbul'un Tarihi Eserleri", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1987, c.5/2, s.1214/44-144.

_____ "İstanbul Minareleri", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, s.31-132.

_____ "Hamamlar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.3, s.537-542.

_____ "Davud Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.3, s.7-8.

_____ "Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi", 1975 Atatürk Konferansları VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980, s.89-169.

_____ Tarih Boyunca İstanbul, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.

_____ Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1963.

Genç, M.; Mazak, M. İstanbul Depremleri, Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi, İgdaş, İstanbul, 2000.

Glück, H. Die Bader Konstantinopels, Wien, 1921.

Goodwin, G. A History of Ottoman Architecture, Thames & Hudson, London, 1971.

Göl, Hülya. "Murad Paşa Külliyesi", İstanbul Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Lisans Tezi, İstanbul, 1966.

Gurlitt, C. İstanbul'un Mimari Sanatı, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 1999.

_____ Die Baukunst Konstantinopels, I. Tafelband, Berlin, 1912.

Haskan, M. N. İstanbul Hamamları, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1995.

Hasol, D. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002.

Hürel, H. İstanbul'u Geziyorum Gözlerim Açık, Dharma Yayınları, İstanbul, 2005.

İlgürel, M. "Zirveden Dönüş: II.Selim'den III. Mehmed'e", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.9, s.643-666.

İnalcık, H. "Osmanlı Tarihine Toplu Bir Bakış", Osmanlı Ansiklopedisi, Ankara, 1999, c.1, s.37-116.

_____ "Türk Devri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2006 , c.23, s.220-239.

İnan, K. "Fatih Sultan Mehmed İstanbul'un Fethi ve Etkileri", Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.9, s.279-311.

Kahraman, S. A.; Dağlı, Y. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Kayra, C. İstanbul Haritaları: Ortaçağdan Günümüze, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul, 1990.

_____ Eski İstanbul'un Eski Haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, İstanbul, 1990.

Kılıç, İ. "Horasan harç ve sıvaları", 27-29 Eylül 2007 Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu-1, Ankara, 2007.

Koçu, R. E. "Aksaray", İstanbul Ansiklopedisi, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul, 1958, c.1, s.534-535.

_____ "Aksaray Hamamı", İstanbul Ansiklopedisi, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul, 1958, c.1, s.536.

_____ "Aksaray Yangınları", İstanbul Ansiklopedisi, Neşriyat Kolektif Şirketi, İstanbul, 1958, c.1, s.539-542.

Kuban, D. İstanbul Bir Kent Tarihi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

_____ Türkiye'de Kentsel Koruma, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

_____ Osmanlı Mimarisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.

_____ "Aksaray", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.1, s.161-165.

_____ "Mahmud Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.5, s. 268-271.

Kumbaracılar, İ. İstanbul Sebilleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1938.

Kuran, A. İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1964.

Kurtbil, Z. H. "Murad Paşa Külliyesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2006, c.31, s.191-192.

Kütükoğlu, M. S. 20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Mamboury, E. İstanbul Touristique, İstanbul, 1951.

Matrakçı, N. S. Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

Mazlum, D. "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları", Doktora Tezi, İTÜ, 2001.

Meyer, W. İstanbul'daki Güneş Saatleri, Sandoz Kültür Yayınları No:7, İstanbul, 1985, s.39-40.

Müller-Wiener, W. İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Naza, E. "Şirmerd Çavuş Türbesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.7, s.184.

Ödekan, A. Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş, İTÜ Yayınevi, İstanbul, 2004.

Ökten, S.; Can, A. "Fetihten Günümüze İstanbul Kent Mekanının Oluşumu", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.10, s.559-560.

Öneş, E. R. Mabetler Şehri İstanbul'un Tarihi Mescit ve Camileri, İstanbul Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Öz, T. İstanbul Camileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, c.1, s.108.

Pervititch, J. Sigorta Haritalarında İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Axa Oyak, İstanbul, 2000.

Poroy, N. İstanbul'da Gömülü Paşalar, Belediye Matbaası, İstanbul, 1947.

Süreyya, M. Sicill-i Osmani, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 30, İstanbul, 1996, c.4.

Şehsuvaroğlu, H. Y. Asırlar Boyunca İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi, 1979.

Tanışık, İ. H. İstanbul Çeşmeleri I, Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1943.

Tanman, M. B. "Murad Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.6, s.518-519.

_____ "Oğlanlar Tekkesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.6, s.123-124.

_____ "Oğlanlar Tekkesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 2006, c.33, s.319-320.

Tapan, M. "İstanbul'un Kentsel Planlamasının Tarihsel Gelişimi ve Planlama Eylemleri", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, s.75-88.

Tekindağ, Ş. "Türk Devri", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1987, c.5/2, s.1199-1214.

Tüfekçioğlu, A. "Türk Mimarisinde Yazı", Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, c.6, s.106-119.

Ülgen, A. S. Fatih Devri'nde İstanbul (1453-1481), Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, 1939.

Ülgen, H. İstanbul Camileri, Kitapçılık Ticaret LTD. Şirketi Yayınları, İstanbul, 1966.

Ülker, M. Kişisel görüşme, 2008.

Ünsal, B. "İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.16-18.

Ünver, A. S. "İstanbul'un Yedinci Tepe Hamamlarına Dair Bazı Notlar", Vakıflar Dergisi 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1942, s.249.

Ürekli, F. İstanbul'da 1894 Depremi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Yerasimos, S. "Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Kültürel Mirası Koruma Söylemi", İstanbul Dergisi, İstanbul, Temmuz 2005, s.42-55.

Yönetem, A. C. "Fatih Devrinin Kıymeti ve Bizde Rönesans", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, İstanbul, Mayıs 1950, s.5.

Yüksel, İ. A. Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid Yavuz Selim Devri (886-926/1481-1520) V, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2006.

_____ "Atik Ali Paşa Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.1, s.403-406.

_____ "Rum Mehmed Paşa Camisi ve Türbesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1993, c.6, s.346-347.

_____ "Murad Paşa Camisi Kabristanındaki Mesih Paşa Kabri Hakkında Birkaç Söz", İstanbul Yazıları, İstanbul, 1992, s.121-123.

Ziyaoğlu, R. İstanbul Albümü, MilliEğitim Basımevi, İstanbul, 1952.

Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler, Türkiye Diyanet Vakfı Fatih Şubesi, İstanbul, 1991.

İstanbul Abideleri, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, 1940.

"Zaviyeli Cami", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997 , c.3, s.1961.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.azizistanbul.com

www.diaturkiye.com

www.lnx.gen.tr

http://rehber.ibb.gov.tr/MapForm

www.mustafacambaz.com

www.wowturkey.com

EKLER

Ek 1 Haritalar
Ek 2 Belgeler
Ek 3 Murad Paşa Camisi, Rölöve (20 Pafta)
Ek 4 Murad Paşa Camisi, Hasar Tespit Paftaları (14 Pafta)
Ek 5 Murad Paşa Camisi, Restitüsyon Önerisi (15 Pafta)
Ek 6 Murad Paşa Camisi, Restorasyon Projesi (15 Pafta)

Ek.1. Haritalar

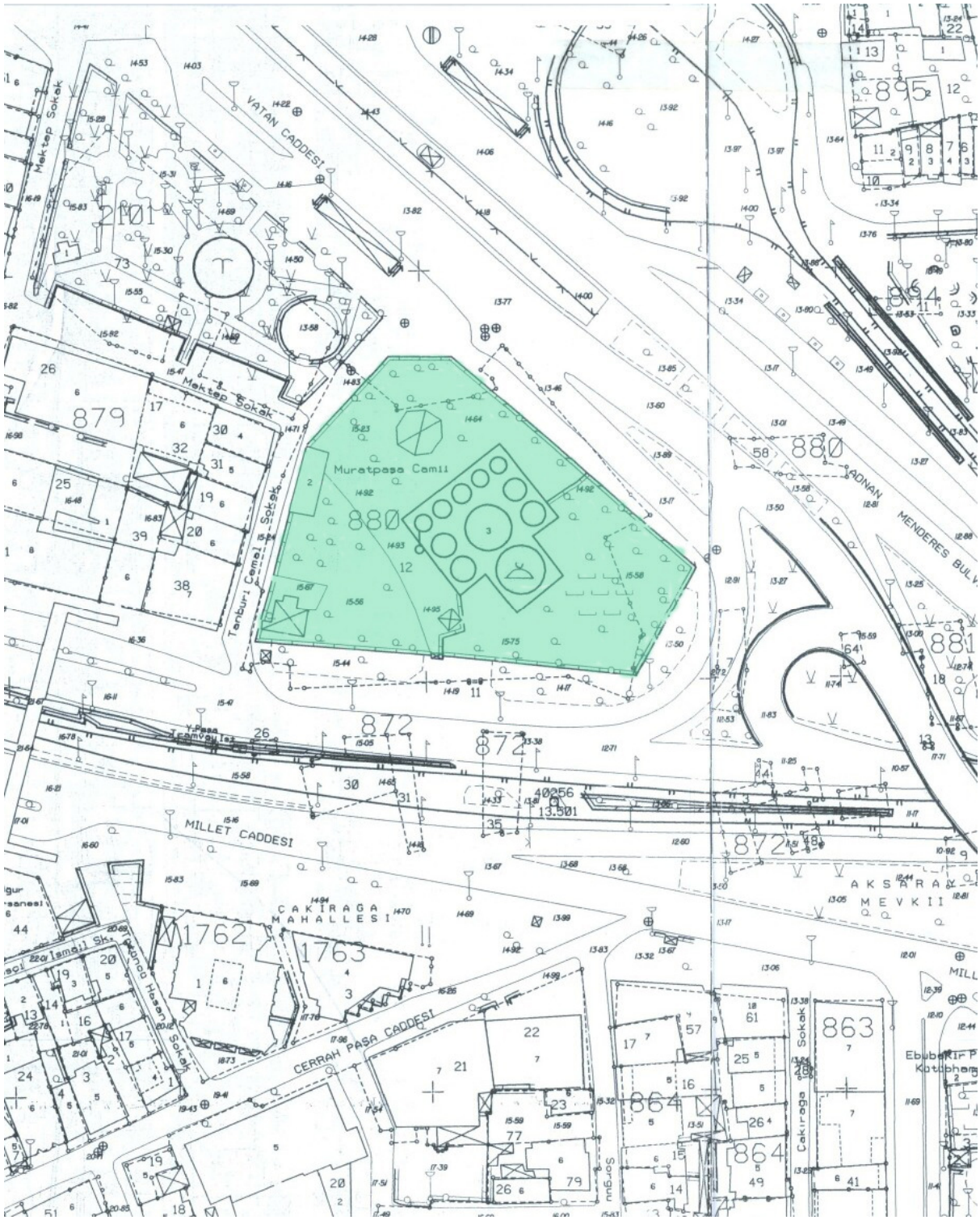

Ek 1.1. Aksaray Murad Paşa Camisi, Halihazır Haritası (İ.B.B.).

Ek 1.2. Aksaray Murad Paşa Camisi, İlk kadastral tespit paftası, 1930 (F.T.K.M.)

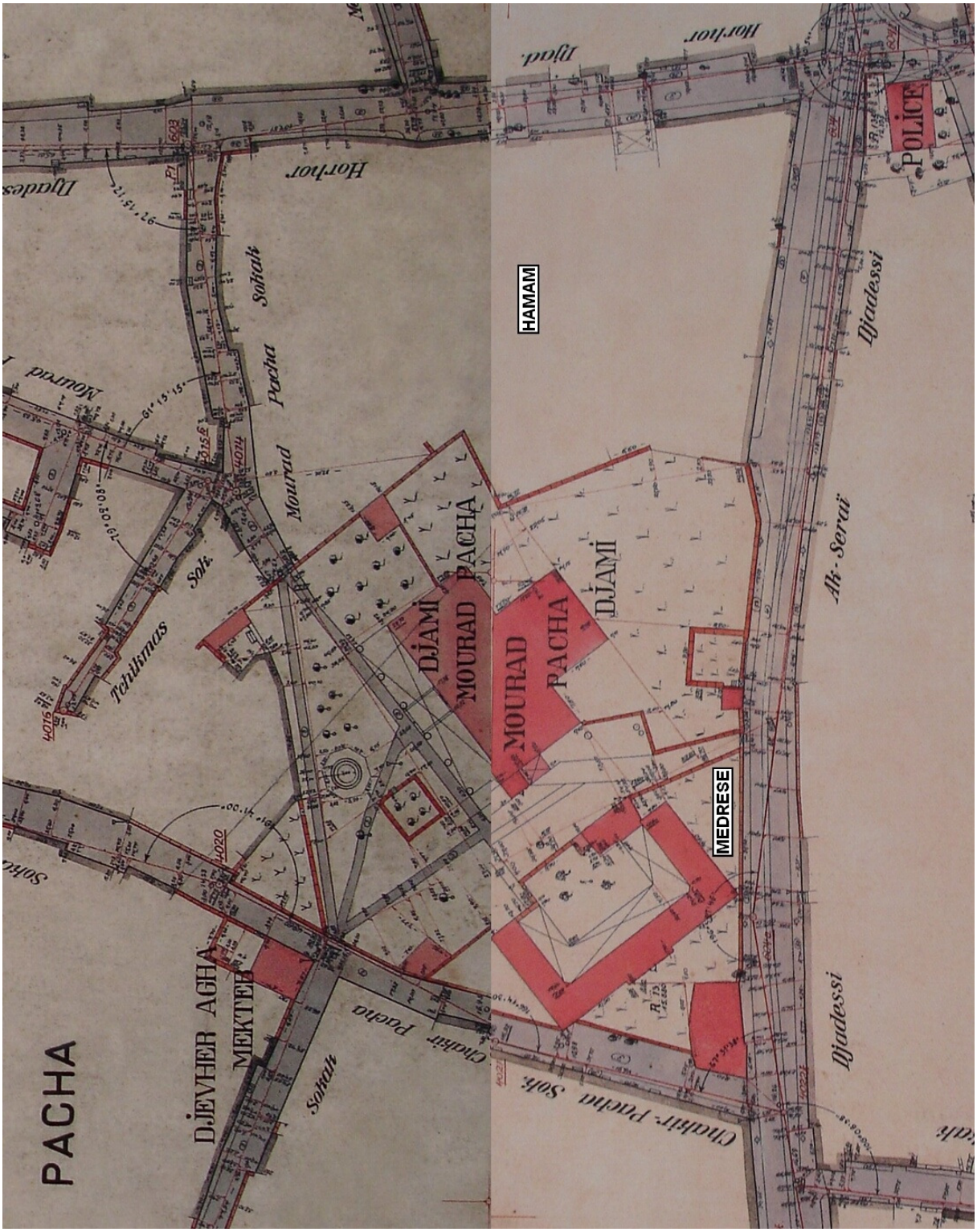

Ek 1.3. Aksaray Murad Paşa Camisi, Alman Mavileri Haritası (Dağdelen, 2006)

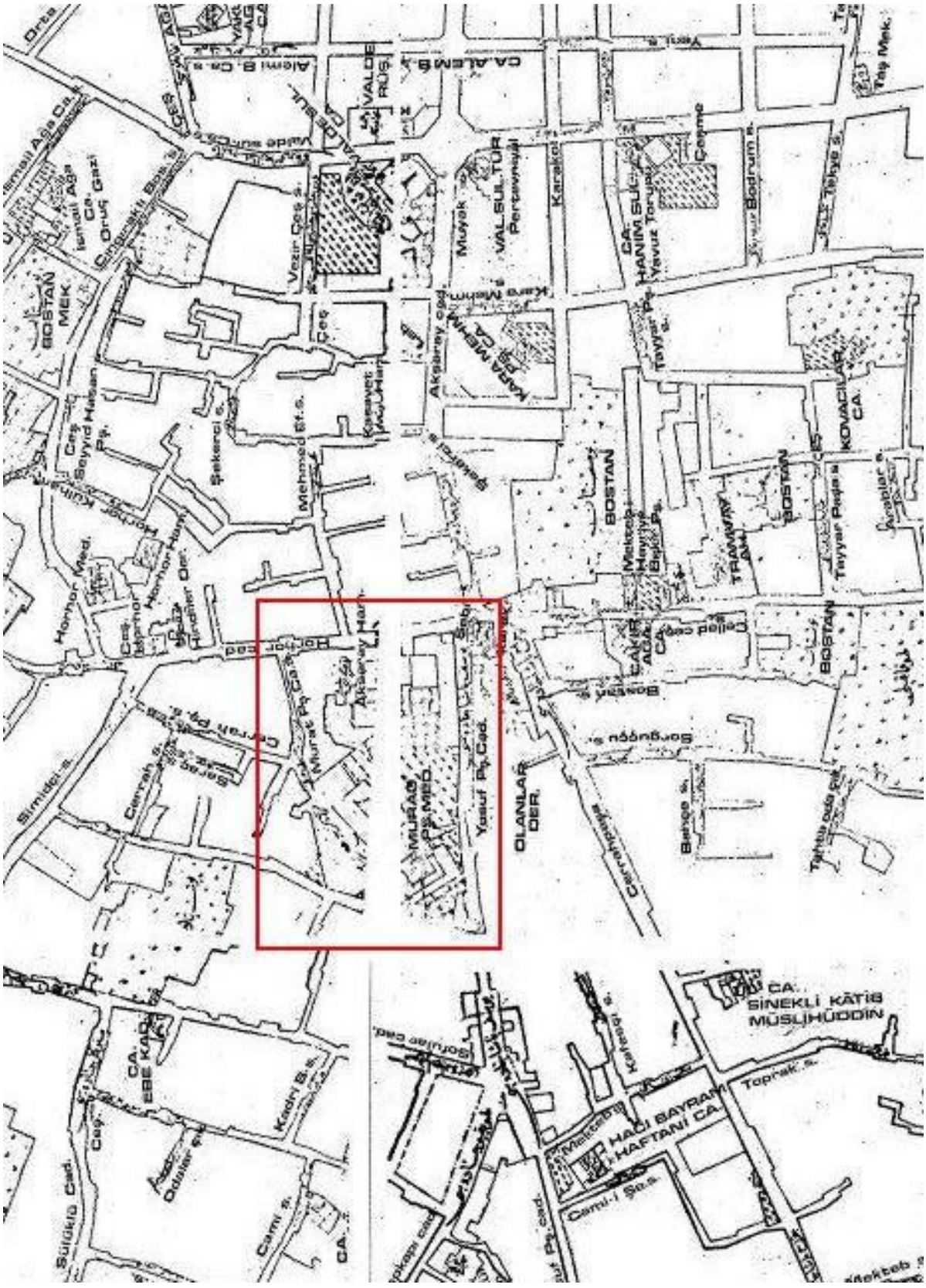

Ek 1.4. Aksaray Murad Paşa Camisi, 19. Yüzyıl İstanbul Haritası (Ayverdi, 1978)

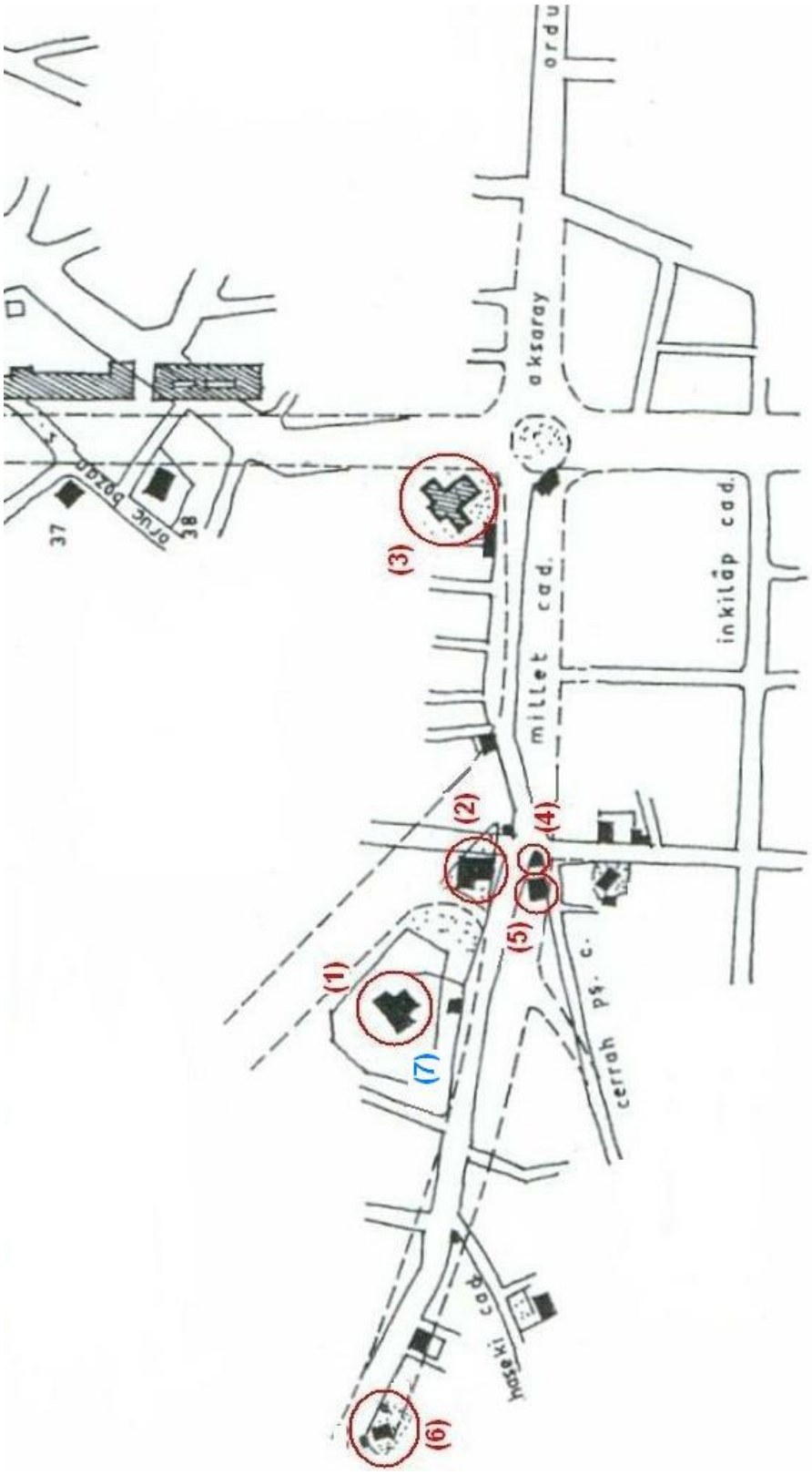

Ek 1.5. Aksaray, Millet Caddesi krokisi, 1930. Günümüzde mevcut olan yapılar; 1) Murad Paşa Camisi 3) Valide Sultan Camisi; İmar faaliyetlerinde yok olan yapılar; 2) Murad Paşa Hamamı 4) Aksaray Karakolu 5) Oğlanlar Tekkesi 6) Şirmerd Çavuş Camisi 7) Murad Paşa Medresesi (Ünsal, 1969).

Ek.2. Belgeler

730 Nolu Defterin 115.sayfa, 76.sırasında kayıtlı İSTANBUL'da "Murad Paşa Vakfı" na ait 1060 H.(1650 M.) tarihli vakfiyenin yeni harflere çevirisidir.

SURET-İ HATT-I HUMAYUNDUR MUCİBİNCE AMEL OLUNA. KAYID ŞOD BA-ARZUHAL-İ BEŞİR AĞA EN-NAZİR Fİ 26 ŞABAN 1149.

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM.

Hamdi mevfur ve sena-i na mahsur ol vâkıf-ı cümle-i umur ve kaşif-i esrar-ı cumhur hazretlerinin dergah-ı akdes ve bargahı mukaddeslerine refi' olunur ki kaffe-i kainatı nizam-ı bedi' üzre ibda ve amme-i masnuatı üslubı meni' üzre ihtira hususen nev'i insana enva-i ihsan edüb ahsen-i takvim üzere nakz ve tasvir ve hedayayı hidayet ve atayayı inayeti birle bazını mümtaz ve ser firaz eyleyüp kalplerini nur-i ma'rifet ile tenvin eyledi ve kitab-ı kerim vacibü't-tekrim ve resul-i ve beşir ve nezir lazimü't-tazim irsal eyleyüb bisat-ı besiti zulam-ı zülum ve çirkden tathir eyledi ve ashabı hayrat ve müberratdan himmet-i ali töhmet ve azimet-i ali menkibetleri ile müzmin-i külübu ehli kürubi tâmir eyledi celle celaluhu ve amme nevalühü ve la ilahe ğayruhu ve silati salat ve teslimat-ı zekiyat nbiyi muhtar ve halife-i perverdikar serdar-ı cümle enbiya serdarı "sübhanellezi esra" safabahş şahnişin İstafa Muhammed Mustafa aleyhi mine's-salavat ma huvel-evfa hazretlerinin ruh-ı mutahhar ve merkad-i münevverlerine olsun ki ümmetini sebili reşada irşad edüb dalal ve feşaddan tahzir eyledi ve al ve ashab ve ıtbâ ve ahbabı üzerlerine olsunki ahd-i adlinde hısn-ı hasın din-i metin ve beyza-i şer'î mübin ve müstebini himayet ve hırasetde herbiri zahir ve nasir olub izhar-ı istikbar eden esrarı hedef-i tir-i tedmir ve alef-i şir-i şimşir eylediler rıdvanullahu Teala aleyhim ecmain ve ale't-tabiine lehum bi ihsanin ila yevmi'd-din ve ala tebeî't-tabiin ve ulamai'd-din ve'l-eimmeti'l-müctehidin ve cemiü'l-müminin ve'l-müslimin El-hamdü lillahi mühikki'l-hakki ve mülhimü's-savabi.

Ma nateka bihi haze'l-kitabü'l-müstetab er-rakidü bi sevbis-sa- vab fi savbi's-savab min te'sisi asli'l-vakfı ve tertibiş-şu rut ve tebyini vücuhu'l-masarıf ale'n-nematil-mebsut vak'a küllehu yedeyye ve cera cemiuhu beyne yedeyye ve kadaytu bi sıhhatihi ve'l-lüzumi fi'l-asli ve'l-fer-i kaza'en cariyen ala kavanini'ş-şer' hasbema nüzime fi samtis sütur ve rukime fi tayyi haze'r-rıkil menşur vakı fen ala muvafıkı'l-hilafi'l-cari fi ma beyne'l-e immeti'l-eşraf ve ene'l-abdü'l-fakir ilellahu sübhanehu es-Seyyid Mehmed Emin bin Süni' el kadı bi dari's-saltanatis-seniyyeti Kostan tiniyyeti'l-mahmiyye afa anhu rabbü'l-be riyye yu'teberu ma fihi inde sübutihi ve garraihi mimma yünafihi ketebehu el-fakir Muhammed Bahai ufiye anhu yûmelu bi mafihi salimen amma yü ünafihi ketebehu elfakir eliy hi sübhanehu Mustafa bin Meh med el-kadı bi asakiri vi layet-i Rumili el-mâmure ufiye anhu.

Sekkün sali hun lil-kabuli inde sübuti fehvahu bi şehadeti'l-uduli tekabbelellahu minel-vâkıfı zaliki'l-hayre'l azim ve razekahul-fev ze bil-ecri'l-cesim harre rehu'l-fakir Abdurrahman bin bin Hüsameddin el-kadı bi asakir-i Anadolu el-ma'mure ufiye anhuma.

VE BA'DU: Bu kitab-ı sıhhat-nisab ve bu hitab-ı anberin-i nikab ol kadı-i şer'iyye'l-mebnadan mebni ve şol maslahat-ı mer'iyyetü'l-manadan men hidir ki çün Hazreti rabbü'l-izzeti insana ihsan eylediği mevahibbi celiyye ve atayayı aliyye "ve in teuddu ni'metallhi la tuhsuha" misdakınca bir ad ile ma'dud ve bir had ile mahdud olmak kabiliyeti mertebesinden devr ve daire-i imkandan mehcurdur pes akıl-i musib ve lebib-i edib oldurki "Eş-şükrü yesteclibü'l-mezide ve yertebitü'l-atid" hadisinin fehvayı beşaret ihtivası ile amil olub her nefesde ezkar ve şükri tekrar valayı bi intiha fikrini münis-i dil-i bi karar ede ve nefs-i nefis-i insanı ve ruh-ı pür fütuhi kamuranı bu mesken-i fena ve mevteni inaye veda ettikden sonra sebeb-i zikr-i müstetab ve bais-i duayı müstecab olacak nesne etmek savbına inan-ı azimeti masruf ve zimam-ı himmeti matuf kıla ve bu mertâî hayatda eşheb-i ömri daim sayım ve hatıra-i huzurda her zaman muğtenim etmekle meydani vağayı nefsi pür-igvada kargüzar olmayub mağlub ve meslub olmasından hazer edüb rahile-i ahiret için zade ve yevmi mead

Ek 2.1 Murad Paşa Camisi Vakfiyesi (A.V.G.M)

için i'zadi itade bezl ve cehd eyleye çün fahrü'l-erbabü'l-hayratü'l-izam zühru erbab-ı müberratü'l-hisam basit-i bisati'l-ihsan ala basiti'l-ğabra ma hedemaha ze'l-lütfi beyne'l-beraya muayyin-i kavanini'l-in'am ale'l-enam mübeyyini devavinil-atfı'l-ale'l-has ve'lamm sahibi'd-devleti ve'l-ikbal sahibi ezyali'l-mecdi ve'l-iclal ma'deni'lcudu ve'l-himem nazım-ı umur-ı cumhuru'l-ümem muslih-i mesalihi beni adem mütemmimü hümami'l-enam fi'l-alem mesned-nişin vezareti uzma ve calisi kürsi sadareti kübra vezir-i a'zam ve â'deli müşir-i ekrem ve ekmel vekilü'ssaltanati'l-kahireti ale'l-ıtlak kefili'l-ma'deleti'l-bahireti fi'l-afak asefü'l-ahdi ve'z-zaman rasifü'l-emni ve'l-eman bedrü'l-izzeti ve'l-ula malikü'l-vezarati melikül-vüzera'i mutasarrıfü'd-devleti'l-Osmaniye la zale mahfufen bi sunufi'l-avatıfi'r-rahmaniyye hazreti **Murad Paşa** yesserallahu imaretehu hasbema yeşaü meani salifeyi mülahaza ve fikir ve zadi ahireti tedebbür ve zikr edüb hab-ı gafletten kemal-i intibah ile intibah"ve'd-dünya mezratü'l-ahire" mazmununda agah "ve ma indellahi bakin" nassı celili tabı pak seriü'l-idrakine münsak olmağla "izamate ibnu Ademe inkataâ amelehu illa an selasin ilmun yüntefeu bihi ve veledun salihun yed'u lehu ve sadakatun cariyetün" hadis-i şerifi fehvasınca inde'l-irtihal inkıta-i a'mal mukarrer olduğuna alim olmaları ile bir sadaka-i cariyeye azim olduklarına binaen inşa edecekleri hayrat ve hasenatı tahrir ve ihya buyuracakları sadakat ve müberratı takrir için meclis-i şer'-i hatiri lazımü'l-ikram ve mahfil-i din-i münif-i seyyidü'l-enbiya aleyhi's-selam bizzat kendüleri hazır ve vakf-ı atilbeyanı itmam ve ahkam-ı birru tesbili teslim ve tescil ile ihkam için mütevelli nasb buyurdukları beyne'l-ekabir vel-a'yan Budah-zade demekle şehir re'y ve tedbirinde bi nazir fahri erbabül-izzi ve'l-ikbal zührü ashabel-mecdi ve'l-kemal Mehmed Ağa mahzarında ikrar-ı tam ve takrir-i kelam edüb vakf-ı ati't-tafsil suduruna değin merhum Siyavuş Paşa zade Mustafa Paşa veresesinden şıra-i şer'î ve ibtiya-i mer'î ile dahil-i mülk-i sahih ve hakkı sarihim olub ba'dehu içinde mahzi malım ile nice büyut ve ebniye ihdası ile ihya ve ta'mir eylediğim

Mahruse-i Kostantiniyyede **Süleymaniye altında vaki' iş bu bir tarafdan merhum ve mağfurun leha Fatma Sultan medresesine** ve bir tarafdan **Kepenkçizade evleri** demekle maruf evlere ve bir tarafı merhum Monla Çelebi evleri ma'ruf menzile ve iki taraf-ı dahi tarik-i amme müntehi hariciyeden Süleymaniye semtine açılan taşra kapudan girildikde müceddeden bina olunan fevkani bir bab tezkireci odası ve ol odanın ardında meremmet olunan eski kebir matbah ve yeniden bina olunan bir küçük matbah ve ol matbahın içinden çıkılır müceddiden bina olunan aşcıbaşı odası ve eskiden meremmet olunub aşcılara mahsus olan iki oda ve iki kenif ve bir büyük kapu içinden gidilür tamir olunan dört mirahur odası ve yine ol dairede eskiden meremmet olunan bir bab çavuşbaşı odası dört taife odası ve ikinci muhavvitada orta kapudan girildikte eskiden meremmet olunan fevkani bir bab kethüda Bey odası ve müceddeden ana muttasıl bina olunan iki bab oda altında müceddeden bina olunan bir bab taife odası fevkani kenif ve yine bu dairede müceddeden bina olunan fevkani iki bab muhzır ağa odası ve müceddeden bina olunan reis odası ve altında küttab oturacak hali yeri ve yine bu daire altında eskiden meremmet olunan iki ekmekçi furun, dört bab oda ve kırk çeşmeden gelen su ceryan ettiği bir çeşme ve nerdübani yanında bir kenif ve helvahane ve bir oda ve eskiden meremmet olunan büyük çaşnigirler odası ve iki kat kiler ve üçüncü muhavvitada biri cedid biri atik iki bab mehterler odası ve bir abdesthane ve hamam ve hasır odası ve büyük divanhane ve cedid iskemli odası ve dehliz ve ana muttasıl eskiden bir bab iç oğlanlar odası ve kaşili iki kat kaftan odası ve bir kahve odası ve ana muttasıl külhan ve hamam ve dehliz ve kaşili üç sofalı bir büyük oda ve anın içinde kaşili bir bab küçük has oda ve altında odun anbarı ve anın altında ve anın altında bir esir zındanı ve zindan karşısında bir büyük ahur ve köşke gidecek dehliz ve dehliz ortasında müceddeden bir oda ve şiratuvanlı bir **cedid köşk** ve ana muttasıl bir kaşili oda ve eskiden fevkani oda ve bir hamam ve yine bir kaşili oda ve üstünde dahi bir oda ve eskiden bir arz odası ve bir **mescid** ve dehliz ve abdesthane ve kenif ve üzerlerinde telhisçi olacak bir oda ve altında sofracı odası ve hazinedar odasına giden yolda nerdüban kurbunda bir büyük kiler ve üç bab hazine odası ve beş bab

küçük oda ve bu cümlenin altında bir büyük divanhane oğlancıklar için ve kemer altında ibrikdar odası altında yine oğlancıklar odası divanhane şeklinde ve bir kenif ve mekteb ve bir tarafında dahi çameşuyhane ve külhan ve hamam ve fevkani mahzen ve bir dükkan ve iki havlu içinde bir çeşme ve kemer altında bahçede müceddeden **bina olunan köşk** ve şadırvan ve asmalıklar ve mühavvita dahiliyeye gidilecek hayat yerde harem kapısının üzerinde bir kapucu odası ve üstünde yine yedi bab oda ve dahi üstünde biri sokağa bakar köşklü sairi köşksüz üç oda ve orta tabakada yine harem kapusu üzerinde kenifi ile altı bab hadımlar odası ve haremi muhteremde cem'an ellibeş oda ve üç büyük hamam ve bir küçük hamam ve içinde çeşmelü bir matbah ve sair bahçe ve dehlizi ve taşrada ikinci muhavvitada kemer altı deve ahuru ve on oda ve bir şadırvan ve iki kat ahur karşısında dahi bir ahur ve sokak kapısı ve çeşme ve bir kalaycı dükkanı ve orta tabakada şadırvan karşısında iki bab biri sarrac ve biri nalband dükkanı ve bir oda ve deliler ve gönüllüler olucak altında ve üstünde baska kenifler ile üçer oda ve su mahzeni ve iki terziler odası saraçlar odası ve iki odun anbarı ve bir küçük anbarı **müştemil mülk sarayımı** bi cümletit-tevabi' ve'l-levahık ve kaffetil-menafi' vel-murafık hasbeten lillahil-azizilganiyyi vakf-ı sahihi şer'î ve habs-i sarihi mer'î ile vakf ve habs eyledikten sonra: ŞÖYLE ŞART EYLEDİM Kİ;

Madem ki kendim libası hayatı labis olub sıhhat bedenime mülabis ola ve kendim sakin ve dilediğim gibi mutasarrıf olub tebdil ve tağyiri merreten ba'de uhra yedimde ola bi emrillahi'l-müteal bu dar-ı fenadan dar-ı bekaya irtihal eylediğimde Budak-zade mezbur Mehmed Ağa yevmi on akçe vazife ile mütevelli olub saray-ı mezkuru vüzera-i izamdan eğer vezir-i a'zam olanlar murad ederse anlar etmezse sairlerinden taleb olanlara ücret-i müeccele-i misli ile icar olub hasıl olan ücreti evladımın ve evlad-ı evladımın ve evlad-ı evlad-ı evladımın batnen ba'de batnin zükur ve inası beynlerinde miras gibi "liz-zekeri mislü hazzil ünseyeyn" taksim oluna ve ba'de'l-inkıraz el-îyazu bi'l-haliki'l-feyyaz ücret-i mezkureye karındaşım kezalik "mislü hazzil ünseyeyn" mutasarrıf olub anlardan sonra benim evladım mutasarrıf oldukları gibi anların dahi evladı ve evlad-ı evladı ve evlad-ı evlad-ı evladı ve insefüle "liz-zekeri mislü hazzil ünseyeyn" mutasarrıf olalar anların dahi evladı munkariz olur ise ol zaman ücret-i mez kure yed-i mütevelli ile Medine-i Münevvere sallallahu ala münevviriha fukarasına müstakil surre ile irsal oluna ve meşrutün lehum bu mukabelede beni duaîhayr ile yad edüb mümkün olduğu mertebe ecza-i şerife tilavet ve sevabını ruhuma ihda edeler ve saray-ı mezkur mertebe muhtaç oldukta içinde ücretle sakin olan veziri zişan kereminden teberruan malı tamir ve meremmet ederse fe biha ve illa muktezayı şer'i kavim üzre icaresi zabt ve meşrutu lelum olanlara verilmeyüb anunla tâmir ve meremmet oluna ve mezbur Mehmed Ağa'nın fevtinden sonra tevliyet-i mezbure utekadan müstehak ve uhdesinden gelmeğe kadir kimesne bulunur ise ana tevcih oluna bulunmazsa ma'rifet-i vezir-i azam ve şeyhü'l-islam ve re'yi hakimü'ş-şer' ile bir müstehakka tevcih oluna ve bu saray-ı mezkure ba'de't-tahliyeti'ş-şer'iyye tarih-i kitabdan bir ay mukaddem mütevelli-i mezbur Mehmed Ağaya teslim oldahi kabz ve tesellüm ve sair mütevelliler gibi vakfiyyet üzere tasarruf eylediğini ikrar ve mütevelli-i mezbur dahi vâkıf-ı muma ileyhi cemi' kelimatından tasdik ettikden sonra vâkıf-ı muma ileyh hazretleri li ecli itmam-ı emrü'l-vakf muhasamaya şuru' edüb evvelen vakf-ı akar muktedayı eimme-i kibar olan imam-ı Azam ve Hümam-ı Akdem Ebu Hanife Kûfî Cüziye hayrel-ceza-i ve Kûfîye katında gayrı lazım hususen imam kadı-i Semadani Tilmizi sani Muhammed bin Hasan eş-Şeybani katında vâkıf menafi'i vakfı nefsine şart eylediği suretde vakıf bil-külliye batıl olduğuna binaen vakfı mezburdan rücu eyledim mütevelli-i mezbur sarayı mezkuru bana teslim eylesin mülkiyyet üzre zabt ederim deyüb mütevellii mersum dahi müstevcibi tevliyet cevab-ı ba-sevab verüb eğerçi anlar katında hal bast olunan minval üzredir lakin tilmiz-i evvel hazreti İmam Ebu Yusuf el-imamü's-sani katında şart-ı mezkur sahih ve sıhhat ise anın kavli şerifi üzre müfarık ani'l-lüzum olmayub ve vakıfda amel anın mezheb-i şerifi ve fetva anın kavli latifi üzre olduğu amme-i kütüb-i mu'teberede mestur ve fi zamanina hükkam kavli esah ve müfta bih ile amele memur olmağla

hilafı ile hükümden memnular deyu red ve teslimden imtina' edüb vakıfı mezbur ile husumet ve niza' ederek fark-i küttab-ı tevki' müstetabı ile muvakka' ve müzeyyen olan hakim müterafi ileyhi şerifü'l-cenab tuba lehu ve hüsnü meab hazretlerine müterafian ve faslu hasma taliban olduklarında hakim-i müşarün la zale beyne'l-enami muşaren ileyh ileyh dahi tarafeynin delilini tefekkür edüb hakkı mütevelli elinde olduğu zahir ve tarafı vakfı tercih evla ediği bahir olmakla alimen bi'l-hilafi'l-cari beyne'l-eimmetil-mezkuretü'l-islam şart-ı mezkur ile sıhhat ve lüzum-ı vakfa ala kavli'l-imam Ebu Yusuf el-mahud aleyhi rahmetü'l-melikü'l-ma'bud hükm-i şer'î ve kaza-i mer'î etmeğin min ba'd vakf-ı mezbur sahih ve lazım olub tebdil ve tağyirine mecal muhal ve nakz ve tahvile adimü'l-ihtimal oldu. "Fe-men beddelehu ba'de mâ semi'ahu fe-inne mâ ismihu âle'l-lezine yubeddilûnehu innellâhe semi'un alîm." ve ecrü'l-vâkıf ale'l-Hayyi'l-Cevadi'l-Kerim. Cera zalike ve hurrire fî evahiri şehri Rebiül ahir li seneti sittin ve elf.(1060)

Ş U H U D U'L-H A L:

-Düstur-ı zişan vezir-i asıf-ı unvan hazreti kapudan Mehmed Paşa ibni'l-merhum Haydar Ağa, -Fahri erbabü'l-izzi ve'l-ikbal zuhrı ashabü'l-mecdi ve'l-iclal Bektaş Ağa ağa-i yeniçeriyan-ı sabıkan, -Umdetü erbabü'l-mecdi ve'l-iclal zübde-i ashabü'l-izzi ve'l-ikbal Mustafa Ağa ağayı yeniçeriyan dergah-ı ali halen, -Umdetü'l-erbabü'l-izzi ve'l-kemal Mustafa Ağa Kethüda Bey halen, -Umdetü'l-mevaliyü'l-kiram Hüseyin Efendi reisü'l-müneccimin, -Fahrü'l-emacid ve'l-a'yan Mehmed Ağa küçük mirahor, -Umdetü erbabü't-tahrir ve'l-kalem zübdetü ashabü't-takrir ve'l-kalem Sıtkı Efendi reisü'l-küttab, -Umdetü erbabü'l-izzi ve'l-ikbal Mehmed Efendi tezkereci evvel, -Umdetü'l-küttab efendi küçük tezkereci -Fahrü'l-a'yan kaba ağa ağa-i silahdar halen, -Malkoç Mehmed Ağa ağa-i bölük, -Fahrü'l-emacid ve'l-a'yan şeyhzade Çakırcı Paşa, -Umdetü'l-a'yan Hüseyin Ağa aşağı bölük ağası, -Solak Ahmed Çelebi ibni Şayami, -Fahrü'l-emacid ve'l-a'yan durak Mehmed Ağa çavuşbaşı, -Umdetü'l-emasil ve'l-a'yan Hasan Ağa kapucular kethüdası, -Fahrü'l-a'yan Mustafa Ağa tabi'-i Kapudan Paşa, -Fahrü'l-akran tabi' merhum İsmail Ağa tabi' merhum Salih Paşa, -Zahrü'l-a'yan Şatır Ahmed Ağa, -Fahrü'l-akran Kara Şaban Ağa tabi' çifte luli, -Fahrü'l-akran Ebşirli Hasan Ağa, -Fahrü'l-Akran Mehmed Ağa ibni Hasan Ağa, -Umdetü erbabü't-tahrir ve'l-kalem Molla Çelebi ibni Reis Efendi, -Fahrü'l-akran Koloğlu Mehmed Ağa, -Ömer Ağa tabi'i Bektaş Ağa, -Hüseyin Çelebi ibni, -Mühürdar Ali Ağa, -İbrahim Çelebi tabi' Mehmed Efendi, -Hazinedar Ali Ağa el-yesari, -Hazinedar İbrahim Ağa ibni, -Benli Ömer Ağa ibni, -Diyarbekirli Mustafa Ağa ibni, -Murad Bey Samsuncular odabaşısı, -Türk Ali Ağa ibni, -Murtaza Ağa ibni, -Rum Hasan Ağa ibni, -Arab Anber Ağa ibni Abdullah, -Derviş Kasım Bektaşi, -ve gayruhum.

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 17.11.2008 gün ve 7745 sayılı yazısı üzerine çıkarılan işbu suretin aslına uygun olduğu tasdik olunur. 04/12/2008.

Ali ÇAKIR
Söz. Uzman

Adnan TÜZEN
Müdür

Enver ALTINTAÇ
Kültür ve Tescil Daire Başkanı

ESAS NO	HİZMET TÜRÜ	HİZMET YERİ	TAYİN EDİLEN ÜCRETLER	GÖREVLİLERİN ADLARI	TEVCİH TARİHİ	VAKFIN ADI İLE HAYRÂTININ BULUNDUĞU YER	HAZİNE ESAS DEFTERİ	VÂKIFIN ŞARTI	VUKÛ'ÂT (Yapılan İşlemler)
134 2097	Hitabet	Camii şerifte	90 kuruş	Hafız İbrahim Hakkı Efendi	20 Cemaziyel ahir sene 296	Evkaf-ı hümayun hazinesinden mazbut evkaftan İstanbul'da Aksaray nezdinde vaki Merhum **Murad Paşa-i Atik Camii** şerifi vakfı	10/105	-	

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğünün 17.11.2008 gün ve 774 sayılı yazısı üzerine çıkarılan işbu şahsiyet kaydının aslına uygun olduğu tasdik olunur. 04/12/2008.

Ali ÇAKIR
Söz. Uzman

Adnan TÜZEN
Müdür

Enver ALTINTAÇ
Kültür ve Tescil Daire Başkanı

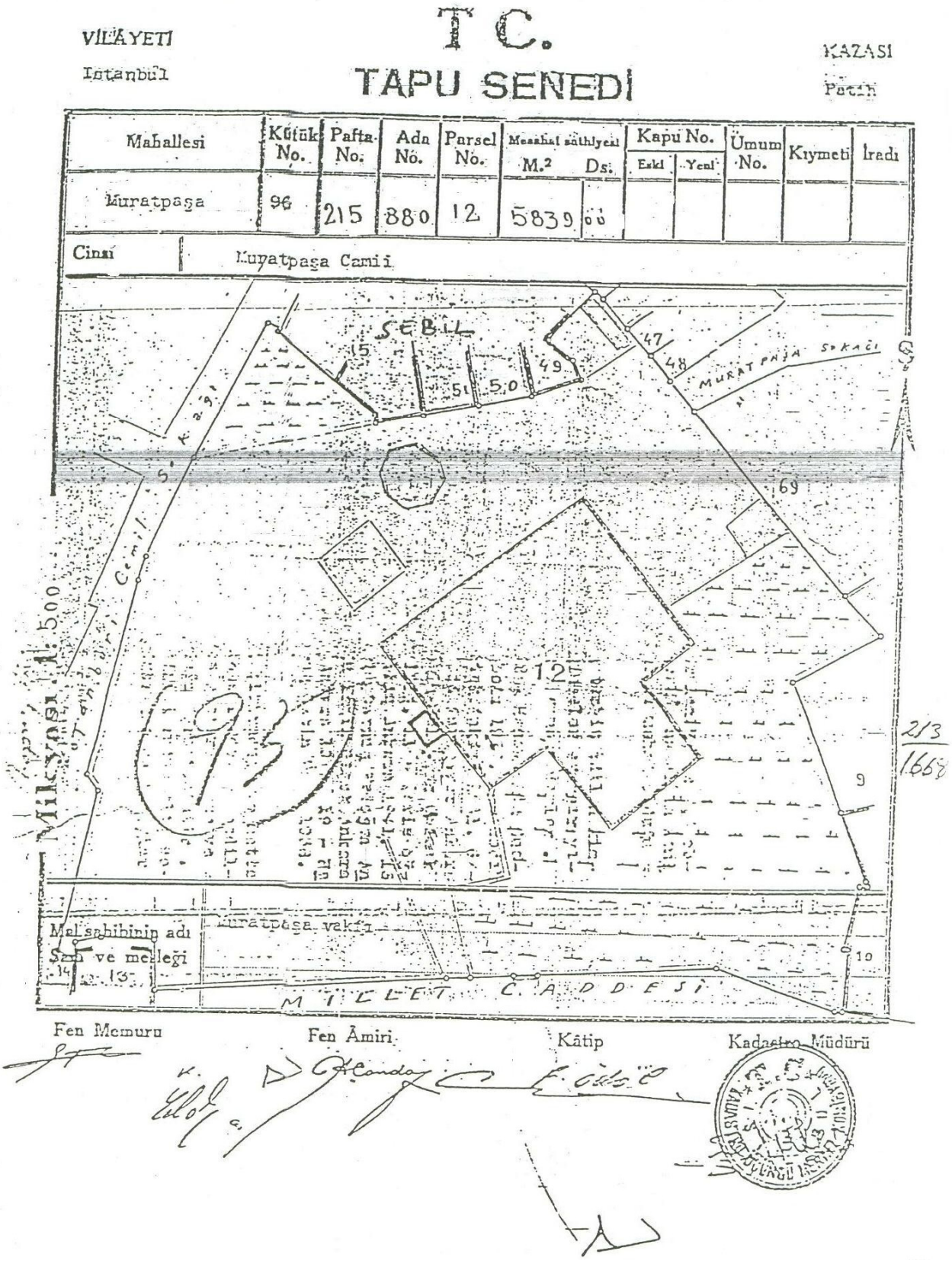

Ek 2.2 Tapu senedi (İ.V.B.M.)

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ	D.K.V.K.E.	ANIT	ENVANTER NO: -
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ			HARİTA NO:

İLİ: İSTANBUL	İLÇESİ : FATİH	MAHALLE KÖY VEYA MEVKİ: MURAT PAŞA MAH.	KORUMA DERECESİ	ANITSAL	1	2	3
SOKAK VE KAPI NO: VATAN CAD. VE MİLLET CAD.KESİŞİMİNDE	KADASTRO PAFTA: 215	ADA: 880	PARSEL: 12	ÇEVRESEL	1	2	3
				ÇEVREYE AYKIRI			
ADI:	YAPTIRAN:SADRAZAM HAS MURAT PAŞA	YAPAN:		MİMARİ ÇAĞI (USLUP): OSMANLI ERKEN DÖNEM			
	YAPIM TARİHİ:H. 876/ M.1471-1472	KİTABE:		VAKFİYE:			

GENEL TANIM : MURAT PAŞA KÜLLİYESİ İÇİNDE YER ALAN CAMİ, BATISINDA MEDRESE, DOĞUSUNDA HAMAM, GÜNEYİNDEKİ HAZİRE ARASINDA YER ALIRKEN 1956 YILINDA BU YAPILAR YOL YAPIMI NEDENİYLE ORTADAN KALDIRILMIŞTIR. YİNE AYNI TARİHTE YIKTIRILAN OĞLANLAR TEKKESİNİN SEBİL, TÜRBE VE ÇEŞMESİ CAMİNİN KUZEY AVLUSUNA TAŞINMIŞTIR. CAMİ TERS T PLAN ŞEMASINDA İNŞA EDİMİŞTİR. CAMİ HARİM KISMIYANLARDAKİ TABHANELİ MEKANLAR VE BEŞ BÖLÜMLÜ SON CEMAAT YERİNDEN OLUŞMAKTADIR.

KORUMA DURUMU	A	İYİ	TAŞIYICI YAPI	A	DIŞ YAPI	A	ÜST YAPI	A	İÇ YAPI	A	SÜSLEME ELEMANLARI	A	RUTUBET	A	YOK
	B	ORTA(X)		B(X)		B(X)		B(X)		B(X)		B(X)		B(X)	İZİ VAR
	C	FENA		C		C		C		C		C		C	ÖNEMLİ

VAZİYET PLANI :

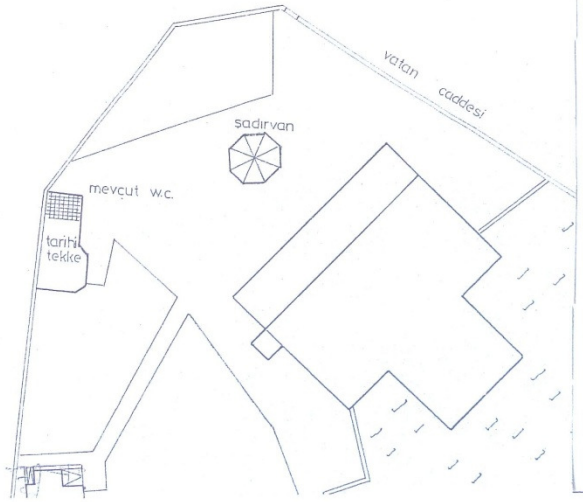

FOTOĞRAF :

Murad Paşa Camii

GÖZLEMLER : CAMİ KUBBE KASNAĞINDA VE TABHANE MEKANLARINDA GÖRÜLEN NEM VE SUYA BAĞLI BOZULMA VE DÖKÜLMELER DIŞINDA İYİ DURUMDADIR..

BUGÜNKÜ SAHİBİ : VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ : VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

YAPILAN ONARIMLAR :

AYRINTILI TANIM :

OSMANLI MİMARİSİNDE TABHANELİ (ZAVİYELİ) VEYA TERS T PLAN ŞEMALI CAMİLER TİPİNDE OLAN MURAT PAŞA CAMİİNİN HARİM KISMI MİHRAP EKSENİNDE KARE PLANLI ÜSTÜ İKİ KUBBEYLE ÖRTÜLMÜŞTÜR . KUBBEYE GEÇİŞLER PRİZMATİK ÜÇGENLERLE SAĞLANMIŞTIR. HARİME GİRİŞ KISMINDAN YAN TABHANE MEKANLARINA GEÇİŞ SAĞLANIR. TABHANE MEKANLARINI İKİ YANDA İKİ KUBBE ÖRTMEKTE. KUBBEYE GEÇİŞLER MUKARNASLARLA SAĞLANMIŞTIR. SON CEMAAT YERİ BEŞ BÖLÜMLÜ OLUP ÜSTLERİ KUBBELİDİR. CAMİNİN KUZEY BATI KÖŞESİNDE MUNTAZAM KESME TAŞTAN TEK ŞEREFELİ MİNARE YER ALIR. HARİM VE TABHANE MEKANLARI İKİ SIRA TUĞLA VE BİR SIRA KESME KÜFEKİ TAŞINDAN ALMAŞIK DUVAR TEKNİĞİNDEN MEYDANA GELMİŞTİR. SON CEMAAT YERİNİN REVAK KEMERLERİNDE İSE İKİ RENKLİ TAŞ İŞÇİLİĞİ DİKKAT ÇEKER. MURAT PAŞA CAMİİNİN ÖNEMLİ ÖZELLİĞİ İSE TABHANELİ CAMİLERİN ÖNEMİNİ KAYBETMEĞE BAŞLADIĞI BİR DÖNEMDE BİR TAKIM YENİLİKLERİN DENENMESİDİR. MİHRAP EKSENİNDEKİ KUBBELİ MEKANIN TABHANE MEKANLARINDAN OLDUKÇA YÜKSEK OLDUĞU VE BUNUNLA HAREKETLİ BİR CEPHE İLE BOL IŞIK ALAN BİR MEKAN OLUŞTURMAK AMAÇLANDIĞI SÖYLENEBİLİR.

TEKNİK BİLGİLER	SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON

ORİJİNAL KULLANIMI : CAMİ

BU GÜNKÜ KULLANIMI : CAMİ

ÖNERİLEN KULLANIMI : CAMİ

HAZIRLAYANLAR :

AHMET HAMDİ BÜLBÜL
SANAT TARİHÇİ

YAYIN DİZİNİ :

APTULLAH KURAN, THE MOSQUE İN EARLY OTTOMAN ARCHİTECTURE, CHİCAGO, 1968, S. 94-95

OKTAY ASLANAPA, TÜRK SANATI, İSTANBUL,1984 S.239

BAHA TANMAN, MURAT PAŞA KÜLLİYESİ, İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ,C.5 S. 518-519

EKLER :		KONTROL EDEN: Günseli AYBAY MÜDÜR	31 / 03 /2006
RAPOR			
FOTOĞRAF		KURUL ONAYI NO:	/ /19
RÖLÖVE PROJESİ			/ /19
RESTORASYON PROJESİ			/ /19
HARİTA		REVİZYON :	/ /19
KROKİ		KURUL KARARLARI:	
KİTABE		16.12.1992 GÜN VE 4273 SAYILI KURUL KARARI İLE KORUNMASI GEREKLİ KÜLTÜR VARLIĞI OLARAK TESCİL EDİLMİŞTİR.	
VAKFİYE			

Ek 2.3 Murad Paşa Camisi adına K.V.M.G.M.'nce 16.12.1992 tarihinde 4273 sayılı karar ile düzenlenmiş envanter fişi (İstanbul 4 Numaralı Bölge Kurulu Dosyası).

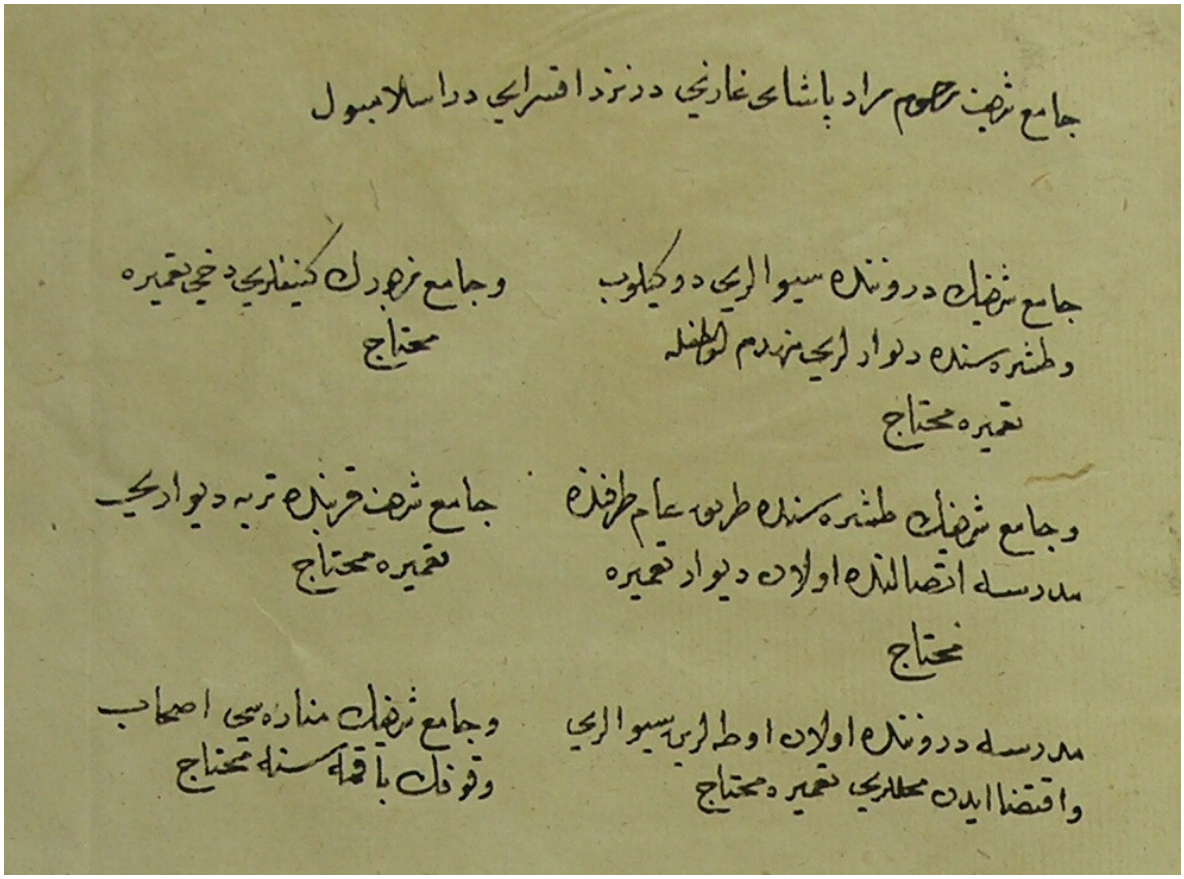

Cami-i şerif-i merhum Murad Paşayı Gazi der nezd-i Aksaray der İslambol.

Cami-i şerifin derununda (içinde) sıvaları dökülüp ve taşrasında (dışında) dıvarları münhedim olmağla (yıkılmış) ta'mire muhtaç.

Ve cami-i mezburun kenifleri (tuvalet) dahi ta'mire muhtaç.

Ve cami-i şerifin taşrasında tarik-i am tarafında medrese ittisalinde (bitişiğinde) olan divar ta'mire muhtaç.

Cami-i şerif kurbunda (yakınında) türbe divarı ta'mire muhtaç.

Medrese derununda olan odaların sıvaları ve iktiza eden (gereken) mahalleri ta'mire muhtaç.

Ve cami-i şerifin minaresi eshab-ı vuküfun bakmasına muhtaç.

Ek 2.4 Murad Paşa Camisi, Tamirat notları ve raporlar, 1766 (T.S.M.A. D.9567)

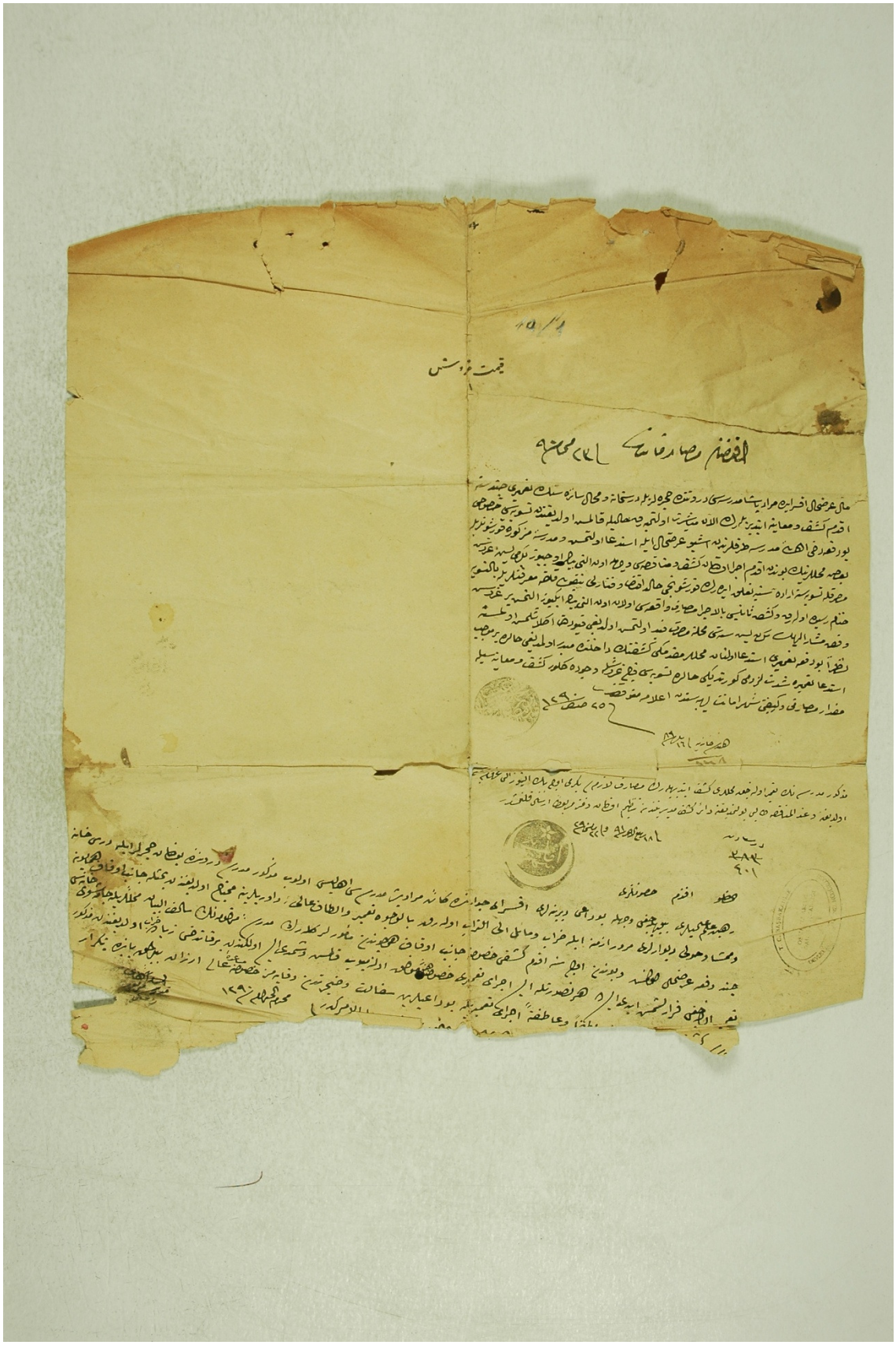

Ek 2.5.1 Murad Paşa Medresesi'nin onarım keşfi belgesi, 1873 (B.O.A. Ev. 22712)

İktisa-i mesarifat (masraflar) 23 Muharrem 1290 (M. 23 Mart 1873)

Meali Arzuhal Aksaray'da Murad Paşa Medresesi derununda hücreleriyle dershane ve mahalle-i sâiresinin tamiri çent (kaç) sene akdem (önce) keşif ve muayene ettirilerek elam (hala) mübaşeret (başlama) olunmayarak haliyle kalmış olduğundan tesviyesi hususu bu defa dahi ehali medrese taraflarından işbu arzuhal ile istida olunmuş ve medrese-i mezkure kurşunları ile bazı mahallerinin bundan akdem icra olunan keşif ve münâkasası veçhile 16325 kuruş masrafla tesviyesine irade-i seniye tahalluk ederek Kurşuncu Halit Efendi ve Fenarlı Teyfik Kalfa marifetleriyle bittesfiye hitam reside olarak (sonuçlanmış iş) ve keşfi sanisi bil icra mesarifi huakası olan (masraf çıkmış) 16261 kuruş vakfı müşarün ileyhin mekânı beş senesi mahalline masraf kaydolunmuş duluhu guyudattan anlaşılmış olmasına nazaran bu defa tamiri istida olunan mahaller mukaddem ki keşfinin dâhilinde midir olmadığı halde permuce bir istida tamiri şiddeti lüzumu görüldüğü halde tesfiyesi kaç kuruşla vucuda gelir. Keşif ve muayenesi ile miktarı mesarifi ve keyfiyeti şehir emaneti cephesinden ilama mahduttur.

1288 (?) (Hendese haneye göndermişler)

Mezkur medresenin tamir olunacak mahalleri keşfettirilerek mesarifi lâzımesi 23650 kuruş olduğuna ve indel münakasa talibi bulunmadığına dair keşif müdüriyetinden tanzim olunan defteri merbuta (ekli defter) irsal kılınmıştır.

Dersaadet ~~383~~ 401 18 Rabiulahir 1291

Ayyıldızlı Mühür (Şehir emaneti yazılı)

Devletlü efendim hazretleri

Rehini ilmi âlileri bilineceği veçhile bu dai-i dirineleri Aksaray civarında kâin Murad Paşa Medresesi ahalisi olup mezkur medrese derununda bulunan hücreleriyle dershane ve memşa (tuvalet) ve havli (avlu) divarları mürura ezmine ile (geçen senelerle) harap ve ma ili iletturap olarak (toprağa meyletmiş) bil vucu tamir ve eltafu ali (yüksek lütuflarınızla) devarilerine muhtaç olduğundan bahisle canibi efkafı hümayuna çent defa arzuhal olunmuş ve bundan üç sene akdem keşfi hususuna canibi evkafı hümayundan (tarafından) memurlar gelerek medrese-i merkumenin salifül beyan mahalleriyle (adı geçen mahallerin) camesul (çamaşırhanesi) tarif olacağı kararlaştırılmış ise de her ne suretle ise icra-i tamiri hususuna henüz muvaffak olunamayup kalmış ve şimdiyse evvelkinden bir kat dahi ziyade harap olduğundan mezkur… ve atıfeten icra-i tamir ile bu dailerin sefalet ve zecretten vikayemis müsaade-i ali erzan buyrulmak baabında tekrar.

Ahali Medrese-i merkume Muharrem 1290 (M. Mart 1873)

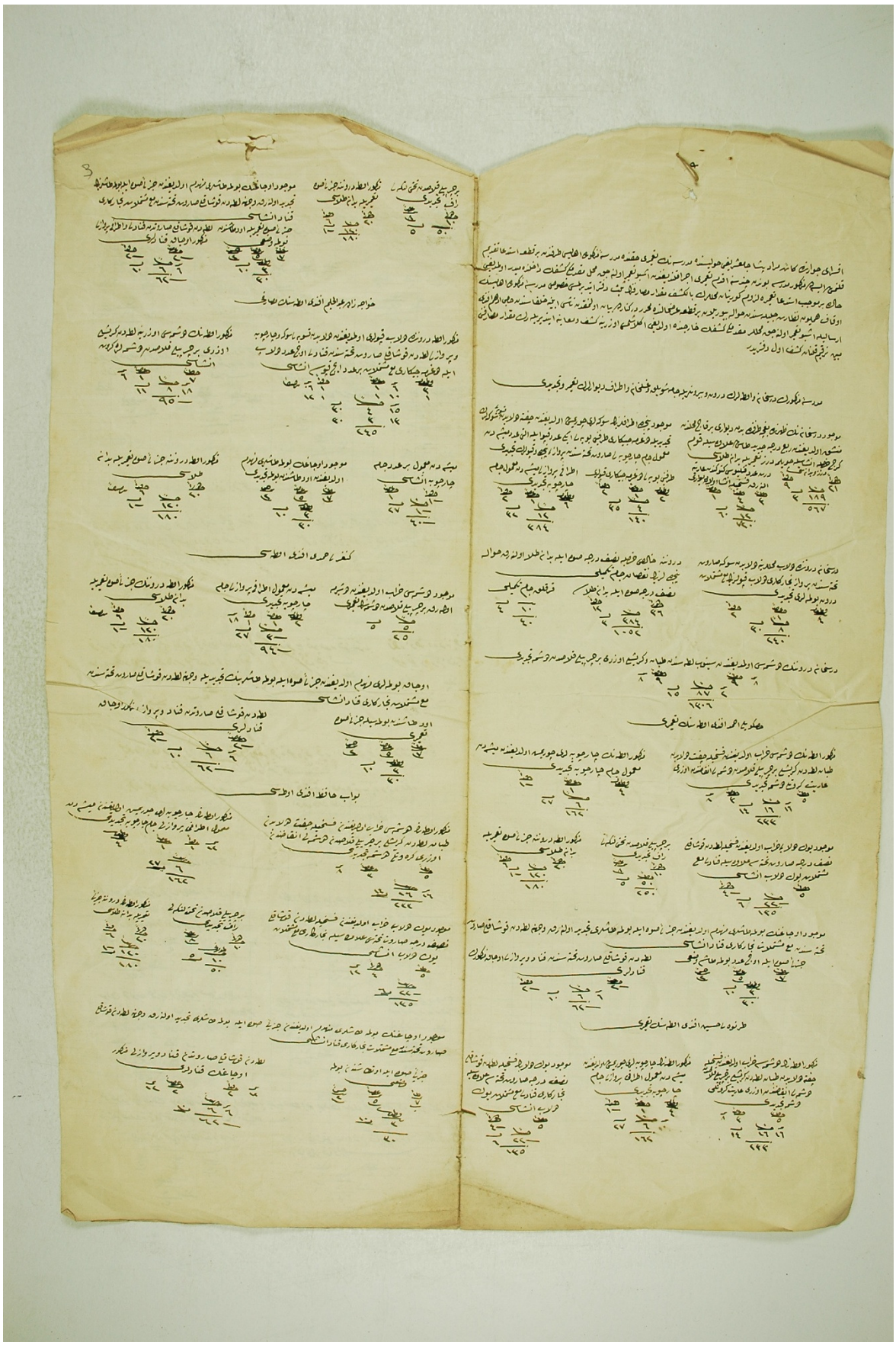

Ek 2.5.2 Murad Paşa Medresesi'nin onarım keşfi belgesi, 1873 (B.O.A. Ev. 22712)

Aksaray civarında kain (bulunan) Murad Paşa Cami-i şerif-i havalisinde medresenin tamiri hakkında medrese-i mezkuru ahalisi tarafından bir kıt'a istida takdim kılınmış ise de mezkur medrese bundan çent sene akdem (birkaç sene önce) tamiri icra kılındığından iş bu tamir olunacak mahal mukaddem ki (daha evvel yapılmış) keşfin dâhilinde midir olmadığı halde bermuce bir istida (dilekçede belirtildiği gibi) tamire lüzum görünen mahallerin bilkeşif (keşif ile) mikatr-i mesarifinin sebt-i defter ettirilmesi hususu medres-i mezkûr ahalisinin evkaf-ı humayun nezareti celilesinde havale buyurulan bir kıt-a arzuhalinde muharrer der kenarında beyan olunmaktan naşi ebniye hulafasından Hacı Edhem Efendi irsaliyle işbu tamir olunacak mahaller muhaddemki keşfin haricinde olduğu anlaşılması üzerine keşif ve muayene ettirilerek miktar-i mesarifin mübeyyin terkim kılınan keşfi evvel defteridir.

Medrese-i mezkûrun zikredilen dershane ve odaların derun ve birunlarıyla (içinde ve dışında) cameşuluk (çamaşırlık) ve gasilhane ve etraf divarların (duvar) tamir ve tecdidi

Mevcut dershanenin zarhında (bahçe tarafında) beden dıvarı birkaç mahalinden münşik (?) olduğundan rubu derece cedid taş ilavesiyle kum, kireç, harcıyla inşasıyla soyulma derz tamiriyle beden tılası derz ve badanası

Tülen		medden
	?	?
	3	189

567

4 adet filyoz kütüğünden ariyete alınarak feshiyle inşa olan duvarı altında

?		?		?
1		4		3
	?		?	
	60		12	

720

Mevcut pencere etraflarının söveleri çürümüş olduğundan çifte dolaptan tesfiye sövelerin tecdidiyle doğrama cepkarı (?) tarafını boyalı iki adet kapı ile altı adet meşeden mamul cam çerçeveli sarun (?) tahtasından pervazlı, pencere ve kapıların tecdidi tarafeynı boyalı doğrama çikari (?) kapıları

?		?		kutur
2		1		2
	?		?	
	35		4	

140

Etrafı pervazlı meşeden mamul cam çerçeveli tecdidi

?	?	kutur
2	1	6
?	?	
32	12	

384

Dershane derununda (iç) dolap mahallerine dolaptan söve sarun tahtasından pervaz neccarkari dolap kapılarının maa müştemilat (herşeyiyle) derun bölmeleri tecdidi

?	?	kutur
2	1	4
?	?	
30	8	

240

Derununa halis harç ile nısıf (yarım) derece sıva ile badana tıla olunarak havale pencerelerinin noksan cam tekmili nısıf derece sıva ile badana tılası

?	kutur
12	36
?	?
3	384

1052

40'lık cam tekmili

?	?
4	10

40

Dershane derununun döşemesi olmadığından Sinop latasından taban ve kirişi üzeri bir çırpılı kalastan döşeme tecdidi

?	?		?	?
8	9		9	8
	?	?	?	
	15	87	2	

1306

Has Köylü Ahmed Efendi'nin Odası'nın Tamiri

Mezkûr odanın döşemesi harap olduğundan feshiyle çift dolaptan taban latadan kirişli bir çırpılı kalastan döşemeli enkazdan üzeri ariyet kirişli döşeme tecdidi

? ? ?
8 3 5
? ? ?
14 16 16

233

Mezkûr odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden mamul cam çerçeve tecdidi

? ? kutur
1_ 1 4
? ?
27 6

162

Mevcut yük dolabı harab olduğundan feshile latadan kuşaklı nısıf derece sarun (?) tahtası ilavesiyle kanatlı maa müştemilat yük dolabı inşası.

? ?
4_ 5
6 ?_
22-_
135

Mevcut ocağının bölme taşları münhedim olduğundan cüz'i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak vechine latadan kuşaklı sarun (?) tahtasından maa müştemilat neccarkari kanad inşası.

Cüz'i sıva ile üç adet bölme taşı vaz'ı

? ? ?
2 5 7
? ?
10 3
30

Latadan kuşaklı sarun (?) tahtasından kanat ve pervazlı ocak-ı mezkûrun kanatları

? ? ? ? ?
2_ 10 6 6 2_
62_

Tırnova'lı Hüseyin Efendi Odası'nın Ta'miri

Mezkûr odanın döşemesi harab olduğundan feshile çifte dolaptan taban latadan kirişli……döşemeli enkazından üzeri ariyet görünüşlü döşeme tecdidi.

? ? ?
8 3 5
? ? ?
14 16 16
233

Mezkûr odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden ma'mül etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi.

?	?	?
1_	1	4
?	10	
27	6	
	162	

Mevcut yük dolabının feshile latadan kuşaklı nısıf derece sarun (?) tahtası ilavesiyle neccârkâri kanatlı maa müştemilât yük dolabı inşası

?	?	
4_	5	
	?	
6	22_	
	135	

Bir çırpılı kalasdan tahta lenger (?) raf tecdidi

?	?	
8	10	
?	?	
5	50	

Mezkûr oda derununa cüz'i sıva ta'miriyle badana tılâsı

?	10	tıla
6	120	20
1_	180	

Mevcut ocağın bölme taşları münhedim olduğundan cüz'i sıva ile bölme taşlarının tecdid olunarak vechine latadan kuşaklı sarun tahtasından maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Cüz'i sıva ta'mirile od taşından bölme vaz'ı

?	?	?
2	5	7
10		
	3	
	30	

Latadan kuşaklı saruttan kanatlı ve etrafı pervazlı mezkûr ocak kanatları

?			?
2_			2_
?	?	?	
10	6	6	
	62		

Hocazade Abdülhalim Efendi Odası'nın Masârifi

Mezkûr oda derununda dolap kapıları olmadığından dolapdan tesviyeli söve ve çerçeve ve

pervazlı latadan kuşaklı sarun tahtasından kanatlı üç adet dolap ile doğramacıkâri maa müştemilat bir adet iç kapısı inşası

?	?	makda	?	?	kutur
	6	1	1	6	3
	12	1	1	10	1
		30	4	15	
		30	3	13	
			245		

Mezkûr odanın döşemesi üzerine latadan kirişli üzeri bir çırpılı kalasdan döşemelere kürun (?) inşası.

?	?	?
6	1	7

?	?	?
11	8	18
	95_	

Mevcud ocağın bölme taşları münhedim olduğundan od taşından bölme tecdidi.

?	?	?
2	5	7

?	?	?
10	3	18
	30	

Meşeden ma'mül bir adet cam çerçeve inşası.

?	?	?
1	1_	1_
27	40_	

Mezkûr oda derununa cuz'i sıva tamirile badana tılası

___	?	?
	6	20

?	?
1_	120
	180

Kengrili Hamdi Efendi Odası

Mevcut döşemesi harab olduğundan döşeme olarak bir çırpılı kalasdan döşemesinin ta'miri

___	?
5	5
	25

Meşeden ma'mül etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi

?	?	?	kutur
18	1	1	2
	27	3-	
		94_	

Mezkûr oda derununun cüz'i sıva ta'mirile badana tılası

nısıf	?	?
	6	20
?	?	
1_	120	
	180	

Ocak bölmeleri münhedim olduğundan cüz'i sıva ile bölme taşlarının tecdidiyle vechine latadan kuşaklı sarun tahtasından maa müstemilat neccârkâri kanat inşası.

Od taşından bölmesiyle cüz'i sıva ta'miri.

?	?	?
2_	5	7
?	kutur	
10	3	
	30	

Latadan kuşaklı sarundan kanad ve pervaz mezkûr ocak kanatları

?		?
2_		2_
?	?	
10	6	
	62_	

Bevvap Hafız Efendi Odası

Mezkûr odanın döşemesi harab olduğundan feshile çift dolapdan taban latadan kirişli bir çırpılı kalasdan döşemeli enkazından üzeri kerevitli döşeme tecdidi.

?	?	?
8	3	5
	?	?
14	16	16
	233	

Mezkûr odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden ma'mül etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi.

kutur	?	?	?
6	1	1	12
		?	
27		6	
		162	

Mevcut yük dolabı harab olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarut tahtası ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası.

?	?	?
12	4	5
	?	
6	22	
	135	

Bir çırpılı kalasdan tahta lengerli raf tecdidi

?	?	?
8	10	10
5	50	

Mezkûr odanın derununa cüz'i tamiriyle badana tılası.

	?	?
1	6	20
	120	
	180	

Mevcut ocağının bölme taşları münhedim olduğundan cüz'i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak vechine latadan kuşaklı sarut tahtasından maa müştemilat neccârkâri kanat inşası.

Cüz'i sıva ile od taşından bölme vaz'ı

	?	?
1	5	7
		0
	10	kutur
		3
		30

Latadan kuşaklı sarundan kanat ve pervazlı mezkûr ocağın kanatları

?	?	?	?
12	2	2	12
	10		
		6	6
		62_	

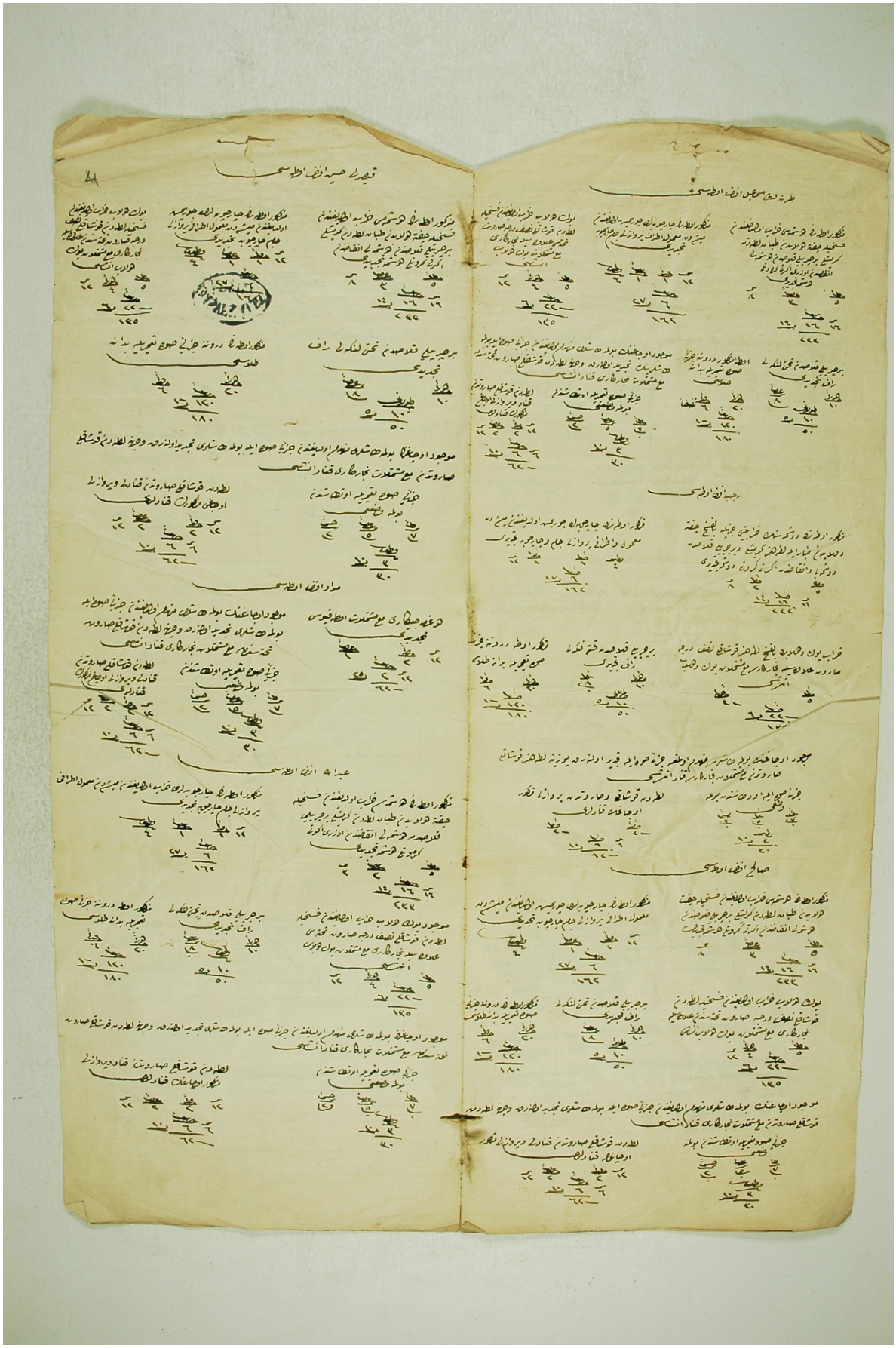

Ek 2.5.3 Murad Paşa Medresesi'nin onarım keşfi belgesi, 1873 (B.O.A. Ev. 22712)

Tırnovalı İsmail Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesi harap olduğundan feshiyle çifte dolaptan taban latadan kirişli bir çırpılı kalasdan döşemeli enkazından üzeri eğreti kerevetli döşeme tecdidi

?	?	?
8	3	5

14	16	14
	233	

Mezkur odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden mamul etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi.

?	?	?	?
4	1	1	12

27	6
162	

Yük dolabı harap olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarun tahtası ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası

?	?	?
12	4	5

6	22
135	

Bir çırpılı kalastan tahta lengeli raf tecdidi

?		?
8		10

	tulani
5	10
	50

Odayı mezkur derununa cüz-i sıva tamiriyle badana tılası

?		?
6		20

1	120
	180

Mevcut ocağının bölme taşları münhedim olduğundan cüz-i sıva ile bölme taşlarının tecdid olunarak veçine latadan kuşaklı sarun tahtasından maa müştemilat neccârkâri kanat inşası.

Latadan kuşaklı sarundan kanat ve pervazlı ocağı mezkurun kanatları

? ? ? ?
12 2 2 12

10 6 6
62_

Cüzzi sıva tamiriyle od taşından bölme vaz-ı (konulması)

? ? ? ?
2 5 7 12
kutur 0
10 3
30

Recep Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesinin harabiyeti ariyetle (?) bil fesih çifte dolaptan taban ile latadan kirişli ve bir çırpılı kalastan dökmeli ve enkazdan eğreti kereveti döşeme tecdidi

? ? ?
8 3 5

14 16 16
233

Mezkur odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden mamul ve etrafı pervazlı cam ve çerçeve tamir

? ? ? kutur
12 1 1 6

27 6
162

Harap yük dolabının bil fesih lata …… kuşaklı nısıf derece sarun ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası

? ?
4_ 5

_1_
6 22_
130

Bir çirpili kalastan tahta lengerli raf tecdidi

? ?
8 10
0

?
5 10
50

Meskur oda derununda cüz-i sıva tamiriyle biraz tılası

$$\frac{1}{6} \qquad \frac{?}{20}$$

$$1\_ \qquad \frac{10}{120}$$

$$180$$

Mevcut ocağın bölme taşları münhedim olma ile cüz-i sıva ile tecdid olunarak yüzüne latadan kuşaklı sarundan maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Cüz-i sıva ile od taşından bölme vaz-ı

$$\frac{?}{2} \qquad \frac{?}{5} \qquad \frac{?}{7}$$

$$0 \qquad 0 \qquad 0$$

$$\underline{10} \qquad \underline{\quad} \quad 3$$

$$30$$

Latadan kuşaklı ve saruttan pervazlı mezkur ocağın kanatları

$$\frac{?}{2\_} \qquad \frac{-2}{2\_}$$

$$\underline{10} \qquad \underline{10} \quad 6 \qquad 6$$

$$62\_$$

Salih Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesi harap olduğundan feshiyle hafif dolaptan taban latadan kirişli bir çırpılı kalastan döşemeli enkazından eğreti kerevetli döşeme tecdidi

$$\frac{?}{8} \qquad \frac{?}{3} \qquad \frac{?}{5}$$

$$\underline{14} \qquad \underline{\quad} \quad 16 \qquad \underline{\quad} \quad 16$$

$$233$$

Meskur odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden mamur etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi

$$\frac{\text{kutur}}{4} \qquad \frac{?}{1} \qquad \frac{?}{1} \qquad \frac{?}{12}$$

$$\underline{27} \qquad \underline{\quad} \quad 6$$

$$162$$

Yük dolabı harap olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarut tahtasından ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası

?	?	?
12	4	5

6	22_
135	

Bir çırpılı kalastan tahta lengerli raf tecdidi

?	?
8	10

5	10
50	

Mezkur odanın derununa cüz-i sıva tamiriyle badana tılası

?	?
6	20

1-_	120
	180

Mevcut ocağının bölme taşları münhedim olduğundan cüz-i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak veçhine latadan kuşaklı sarundan maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Cüz-i sıva tamiriyle od taşından bölme vaz-ı

?	?	?
2	5	7
0	0	0

10	kutur 3
30	

Latadan kuşaklı sarundan kanatlı ve pervazlı mezkur ocağın kanatları

?	?	?	?
12	2	2	12

10	6	6
	62_	

Kayserili Hüseyin Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesi harap olduğundan çifte dolaptan taban latadan kirişli bir çırpılı kalastan döşemeli enkazından eğreti görüşlü döşeme tecdidi

$$\frac{?}{8} \qquad \frac{?}{3} \qquad \frac{?}{5}$$

$$14 \qquad \overline{16} \qquad \overline{18}$$

$$233$$

Mezkur odanın çerçeveleri çürümüş olduğundan meşeden mamul etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi

$$\frac{?}{4} \qquad \frac{?}{1} \qquad \frac{?}{1} \qquad \frac{?}{12}$$

$$\frac{27}{0} \qquad \frac{\quad}{1}$$

$$162$$

Yük dolabı harap olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarun tahtasından ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası

$$\frac{?}{12} \qquad \frac{?}{4} \qquad \frac{?}{5}$$

$$6 \qquad \overline{22}$$

$$135$$

Bir çırpılı kalastan tahta lengerli raf tecdidi

$$\frac{?}{8} \qquad \frac{?}{10}$$

$$5 \qquad \overline{10}$$

$$50$$

Mezkur odanın derununa cüz-i sıva tamiriyle badana tılası

$$\frac{?}{6} \qquad \frac{?}{20}$$

$$1- \qquad \overline{120}$$

$$180$$

Mevcut ocağın bölme taşları münhedim olduğundan cüz-i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak veçhine latadan kuşaklı sarundan maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Latadan kuşaklı sarundan kanatlı ve pervazlı ocağı mezkûrun kanatları

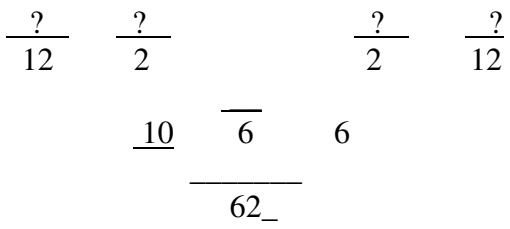

Cüz-i sıva tamiri ile od taşından bölme vaz-ı

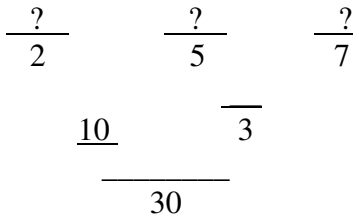

Murad Efendi Odası

Doğramacı kâri maa müştemilat oda kapısı tecdidi

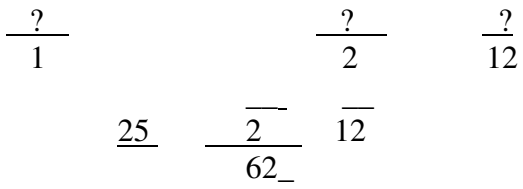

Mevcut ocağın bölme taşları münhedim olduğundan cüzzi sıva ile bölme taşları tecdid olunarak veçhine latadan kuşaklı sarun tahtasından maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Latadan kuşaklı sarundan kanatlı ve pervazlı ocağı mezkûrun kanatları

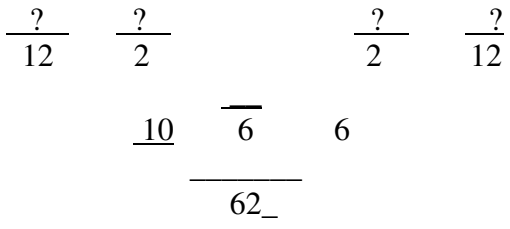

Cüz-i sıva tamiri ile od taşından bölme vaz-ı

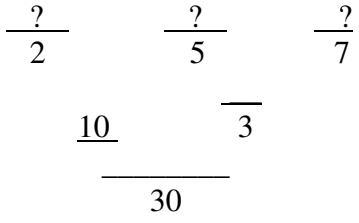

Abdullah Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesi harap olduğundan feshiyle çifte dolaptan taban latadan kirişli bir çırpılı kalastan döşemeli enkazından üzeri eğreti kerevitli döşeme tecdidi

?	?	?
3	3	5

14	16	16

233

Mezkur odanın çerçeveleri harap olduğundan meşeden mamul etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi

kutur	?	?	?
4	1	1	12

27	6

162

Mevcut yük dolabı harap olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarun tahtası ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı inşası

?	?	?
12	4	5

6	22

135

Bir çırpılı kalastan tahta lengerli raf tecdid

?	?	?
8	2	10
0		

5	10

50

Mezkur oda derununa cüz-i sıva tamiriyle badana tılası

?	?
6	20

1-	
	120

180

Mevcut oda ocağının bölme taşları münhedim olduğundan cüz-i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak veçhine latadan kuşaklı sarun maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Latadan kuşaklı sarundan kanat ve pervazlı mezkûr ocağın kanatları

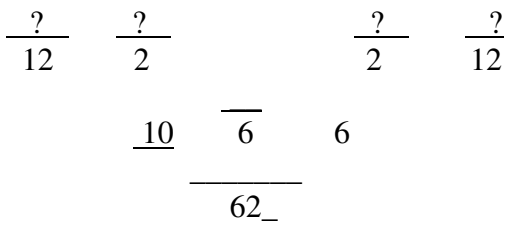

Cüz-i sıva tamiriyle od taşından bölme vaz-ı

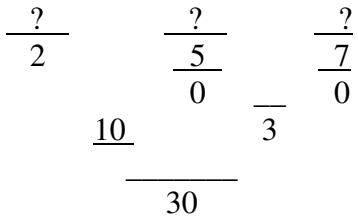

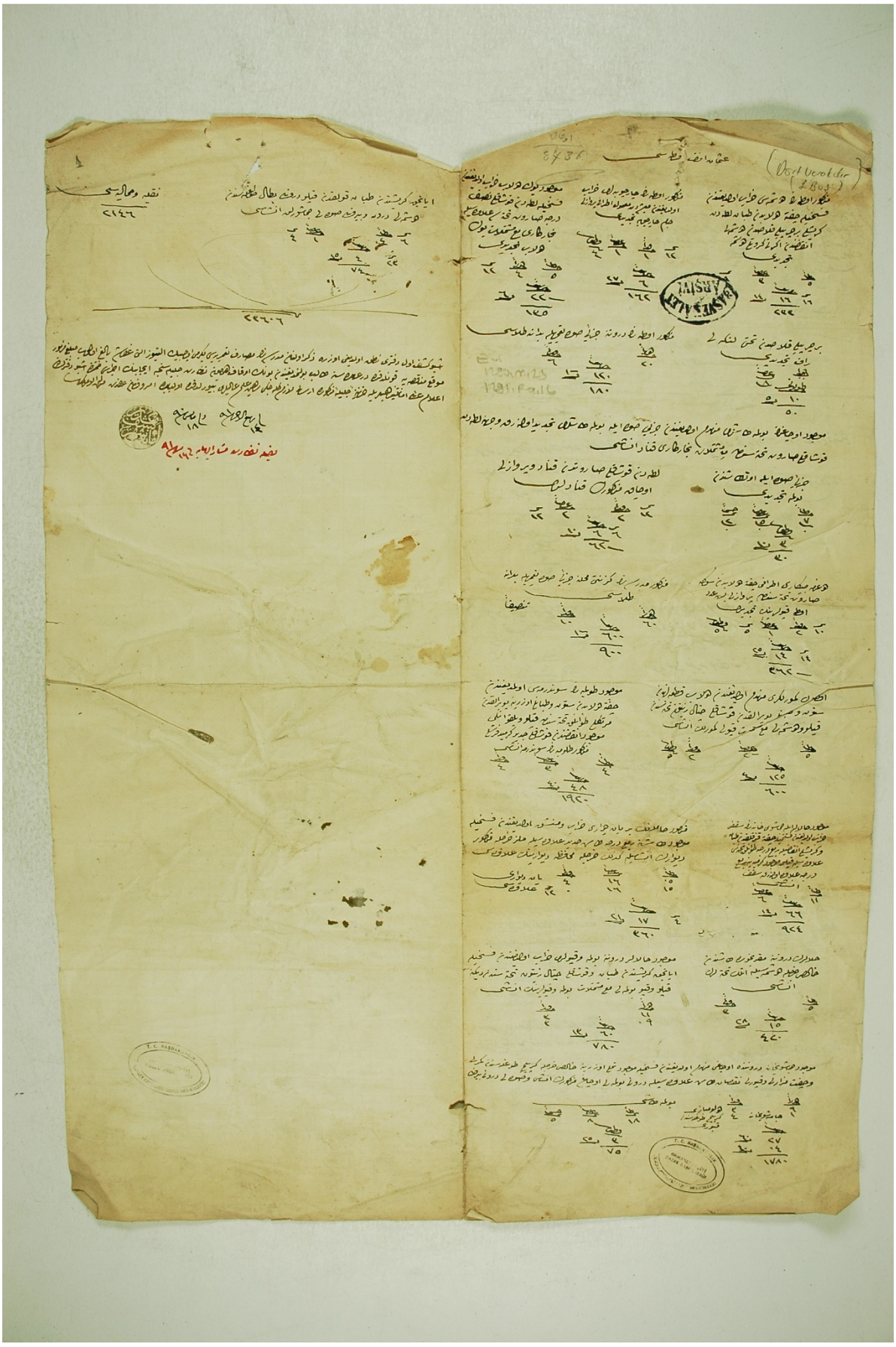

Ek 2.5.4 Murad Paşa Medresesi'nin onarım keşfi belgesi, 1873 (B.O.A. Ev. 22712)

Osman Efendi Odası

Mezkur odanın döşemesi harab olduğundan feshi ile çifte dolaptan taban latadan kirişli bir çirpili kalastan döşemeli, enkazından eğreti kerevetli döşeme tecdidi

Arzen 3 ? 5

14 16 16

233

Mezkur odanın çerçeveleri harap olduğundan meşeden mamul etrafı pervazlı cam çerçeve tecdidi.

? 4 ? 1 ? 1 ? 12

27 6

162

Mevcut yük dolabı harap olduğundan feshiyle latadan kuşaklı nısıf derece sarun tahtası ilavesiyle neccârkâri maa müştemilat yük dolabı tecdidi.

? 12 ? 4 ? 5

6 22

135

Bir çırpılı kalastan tahtı (alt kısmı) lengerli raf tecdidi.

? 8 tulani

5 10

50

Mezkur odanın derununa cüz-i sıva tamiri ile badana tılası

? 6 ? 20

1- ? 120

180

Mevcut ocağın bölme taşları münhedim olduğundan cüz-i sıva ile bölme taşları tecdid olunarak vechine latadan kuşaklı sarun tahtasından maa müştemilat neccârkâri kanat inşası

Cüz-i sıva ile od taşından bölme tecdidi

$$\frac{?}{2} \qquad \frac{?}{\frac{5}{\frac{5}{0}}} \qquad \frac{7}{0}$$

$$3\ \frac{3}{30}$$

Latadan kuşaklı sarundan kanat ve pervazlı ocak-ı mezkurun kanatları

$$\frac{?}{12} \quad \frac{?}{2} \qquad\qquad \frac{?}{2} \quad \frac{?}{12}$$

$$\frac{10}{} \quad \frac{?}{6} \quad \frac{?}{6}$$

$$62\_$$

Doğramacı kâri etrafı çifte dolaptan söğe sarun tahtasından pervazlı beş adet oda kapılarının tecdidi

$$\frac{?}{5} \qquad \frac{?}{5} \qquad \frac{?}{1} \qquad \frac{?}{2} \qquad \frac{?}{10}$$

$$\frac{25}{?} \qquad \frac{?}{14} \qquad \frac{?}{14}$$

$$362\_$$

Mezkur medresenin girinti mahalline cüz-i sıva tamiriyle badana tılası

$$\frac{?}{10} \qquad\qquad\qquad \frac{?}{60}$$

$$\frac{1-}{} \qquad \frac{?}{600}$$

$$90$$

Odun kömürlüğü münhedim olduğundan dolap katıalarından sütun ve boyralıktan kuşaklı çatal zeytun tahtasından kılrod (?) döşemeli maa müştemilat kapılı kömürlüğü inşası

$$\frac{?}{5} \qquad \frac{?}{2} \qquad \frac{?}{2\_} \qquad \frac{?}{5}$$

$$4 \quad \overline{125}$$

$$600$$

Mevcut tulumbanın sundurması olmadığından çifte dolaptan sütun ve tabanlı üzerine poyralıktan mertekli tavanlık tahtasından kaplu ve yelkovanlı mevcut inkisamından kuşaklı cedid kiremit ferşli mezkur tulumbanın sundurma inşası

$\frac{?}{4}$ $\frac{?}{3}$ $\frac{?}{4}$

$\underline{40}$ $\overline{48}$

1920

Mevcut helâlar ile camaşuy hanenin sakafı harap olduğundan feshiyle çifte kazıklıktan taban ve kirişli enkazıyla rubu derece tavanlık tahtası ilavesiyle kaplu mevcut kiremitten rubu derece ilave olunarak

$\frac{?}{6}$ $\frac{?}{11}$

$\underline{14}$ $\overline{66}$

924

Mezkur helânın bir yan duvarı harap ve maşuk olduğundan feshiyle mevcut taşına rubu derece taş-ı cedid ilavesiyle melez karasla mezkur divarının inşasıyle kiremit harcıyla (kezalik harcı) muhafaza divarının ilavesi

Yan duvar ilavesi $\frac{?}{4}$ $\frac{?}{16}$ $\frac{?}{0.5}$

0 16 15

21 $\overline{17}$ $\overline{4}$

360

Helâların derununa makrimune taşından halehazır suretle döşemesi ile altlık tahtaların inşası

$\frac{?}{3}$ $\frac{?}{5}$

$\underline{28}$ $\underline{?}$ $\underline{15}$

420

Mevcut helâlar derununa bölme ve kapıların harap olduğundan feshiyle ayancık kirişinden taban ve kuşaklı çatal zeytun tahtasından dikine kaplı ve kapı bölmeli maa müştemilat bölme ve kapılarının inşası

$\frac{?}{3}$ $\frac{?}{11}$

3 9

$\underline{13}$ $\overline{60}$

420

Mevcut camaşuyhane derununda ocağı münhedim olduğundan (yıkılmış) feshiyle mevcut temel üzerine halehazır harçlarla kerpiç tuğlasından kemerli ve çift mezarlı ve noksan taş ilavesiyle deruni bölmeli kuburlu

Ocağı mezkurun inşası ve sıvalı deruni biruni bölme tılası

	?		9
tulumbazi	3	camaşuyhane	9
kerpiç	4		1
tuğlasından		60	27
kuburu		40	0.4

1780

?	?		?	
5	8		18	
		kutur		
	25	3		

75

Ayancık kirişinden taban kuluftan (?) kaplı derfen baddal tuğlasından(?) döşemeli derun ve biruna sıvalı camaşuyluk inşası

?	?			?	?
4	1			4	6
		?		?	
	15	4		23	

74

23.606 (toplam)

Nakliye ve hamaliyesi

2146

İşbu keşfi evvel defteri nutk olduğu üzre zikrolunan medresenin mesarifi tamiriyesi 23.606 kuruşa mali olup meblağ mezbur mevki münakasaya konuldukda der uhtessine talip bulunmadığından bunun evkafı hümayun nezareti celilesince hicabının icrası zımnında işbu defterin ilamı ame emaneti hazineyi celileyi mezkure irsali lazım geleceği rehin ilmi alileri buyuruldukda ol babda emri ferman hazreti menlehül emrindir.

14 Rabiulahir 1291 Şehir Emaneti Müdüriyeti (Mühür)

Nafa nezareti müşarün ileyhaya 14 Rabiulahir 91

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

1/64

0 5 10 20 m

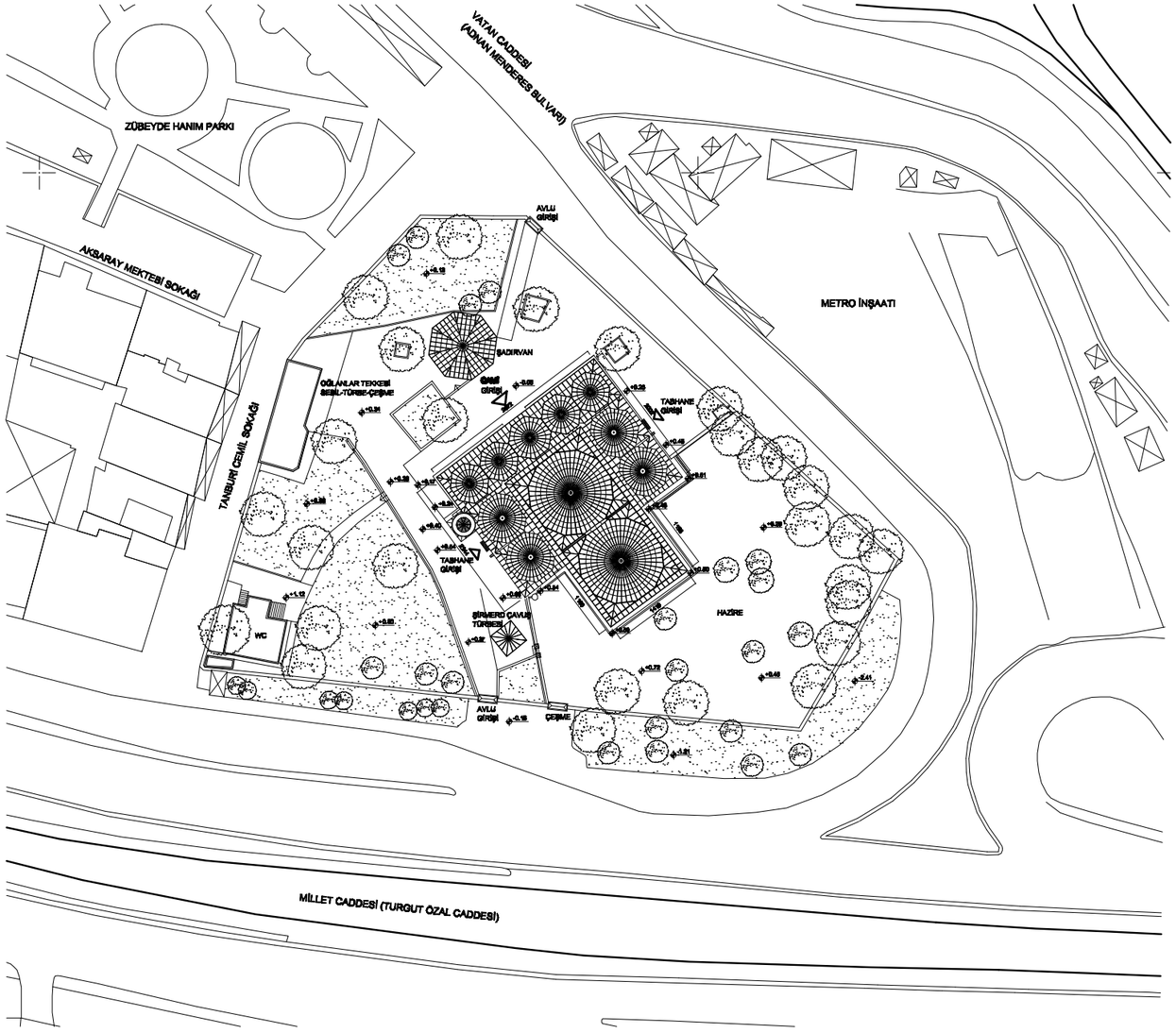

VAZİYET PLANI Ö:1/500

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 80 100 200 400 cm

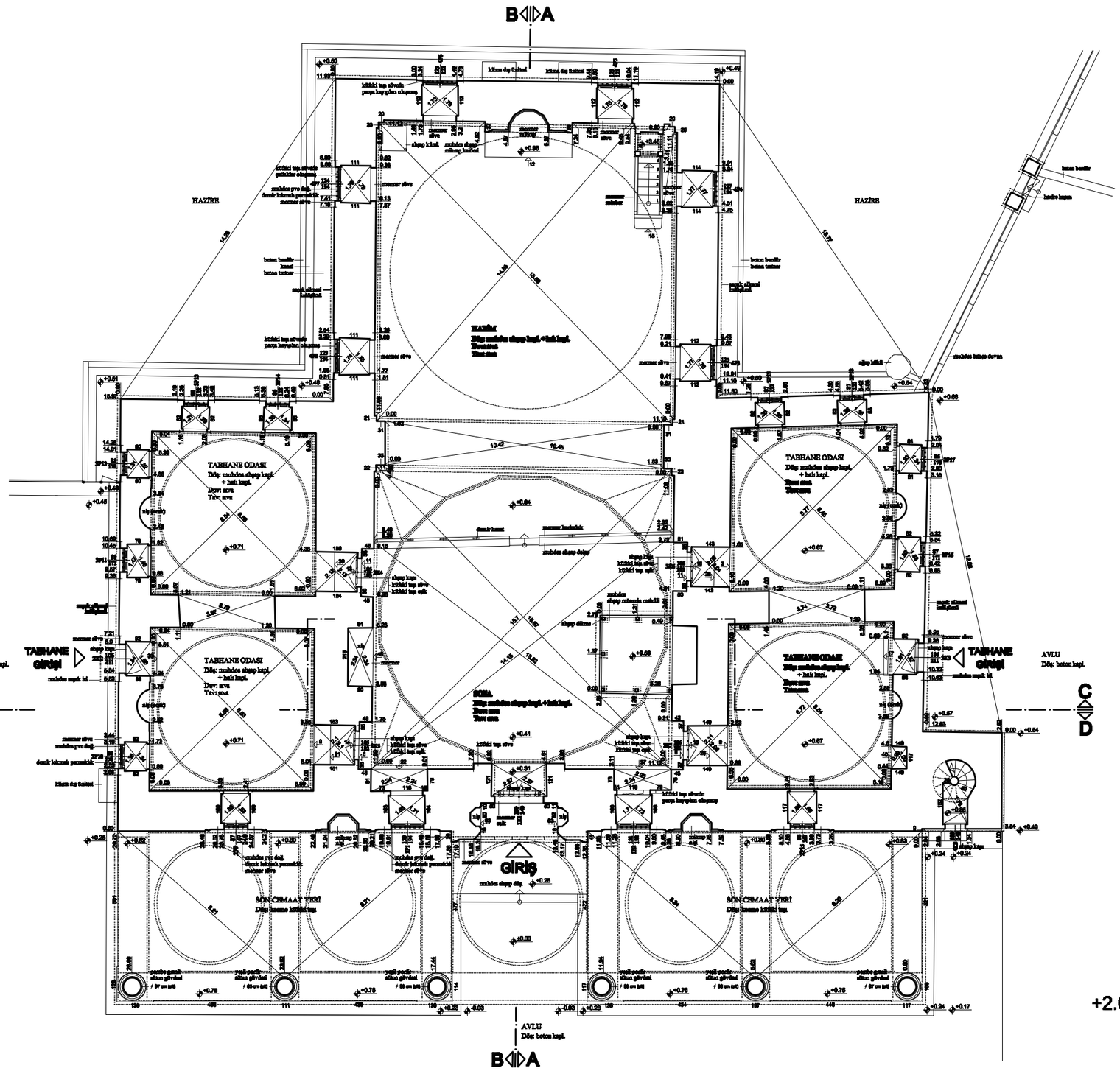

* Döşeme planı için bakınız P.5

* Ulaşılamayan yerlerde Total Station ile alınabilen iç-dış ölçüler ile fotoğraflardan yararlanılarak çizilmiştir.

+2.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 80 100 200 400 cm

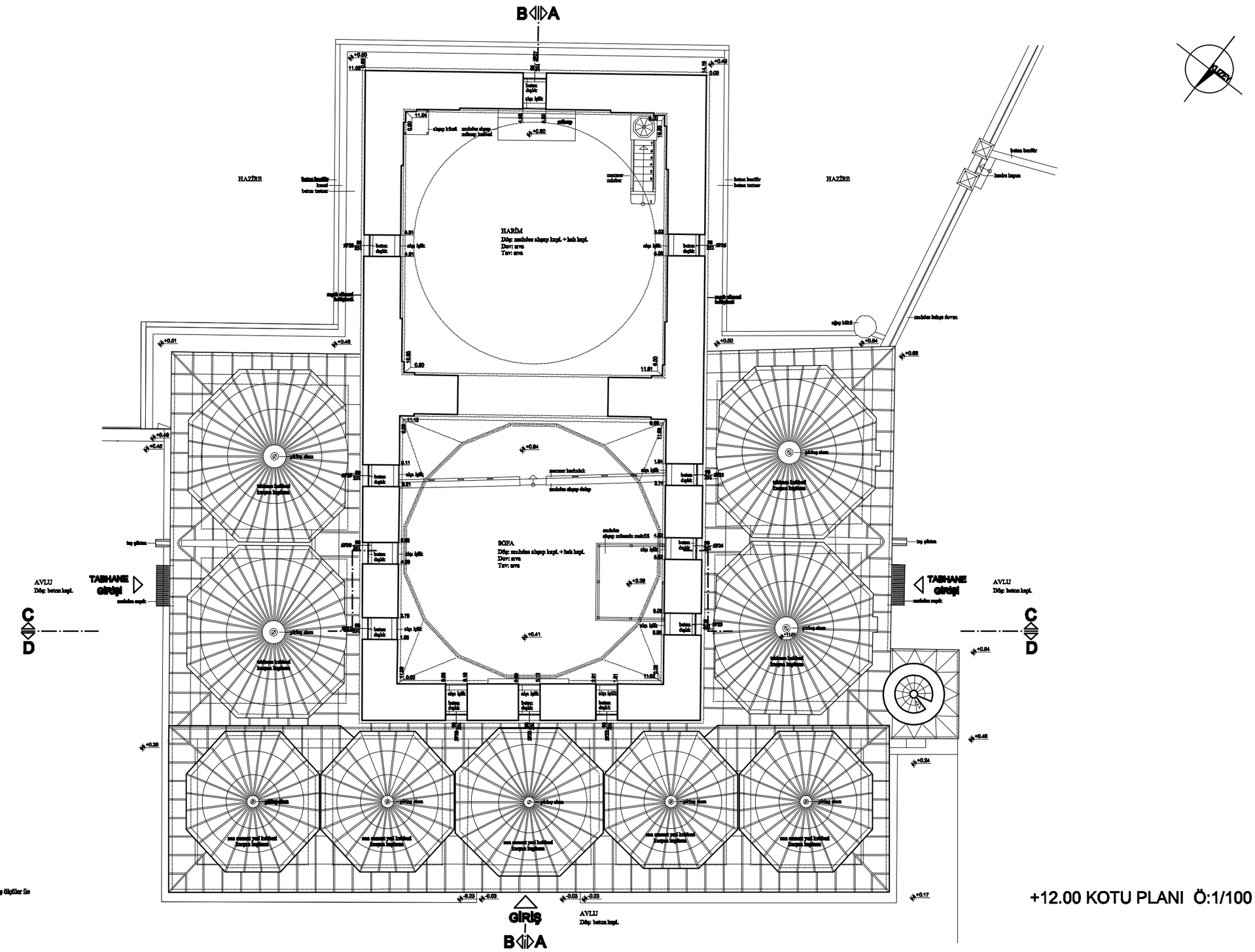

* Ulaşılamayan yerlerde Total Station ile alınabilen iç-dış ölçüler ile fotoğraflardan yararlanılarak çizilmiştir.

+12.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 80 100 200 400 cm

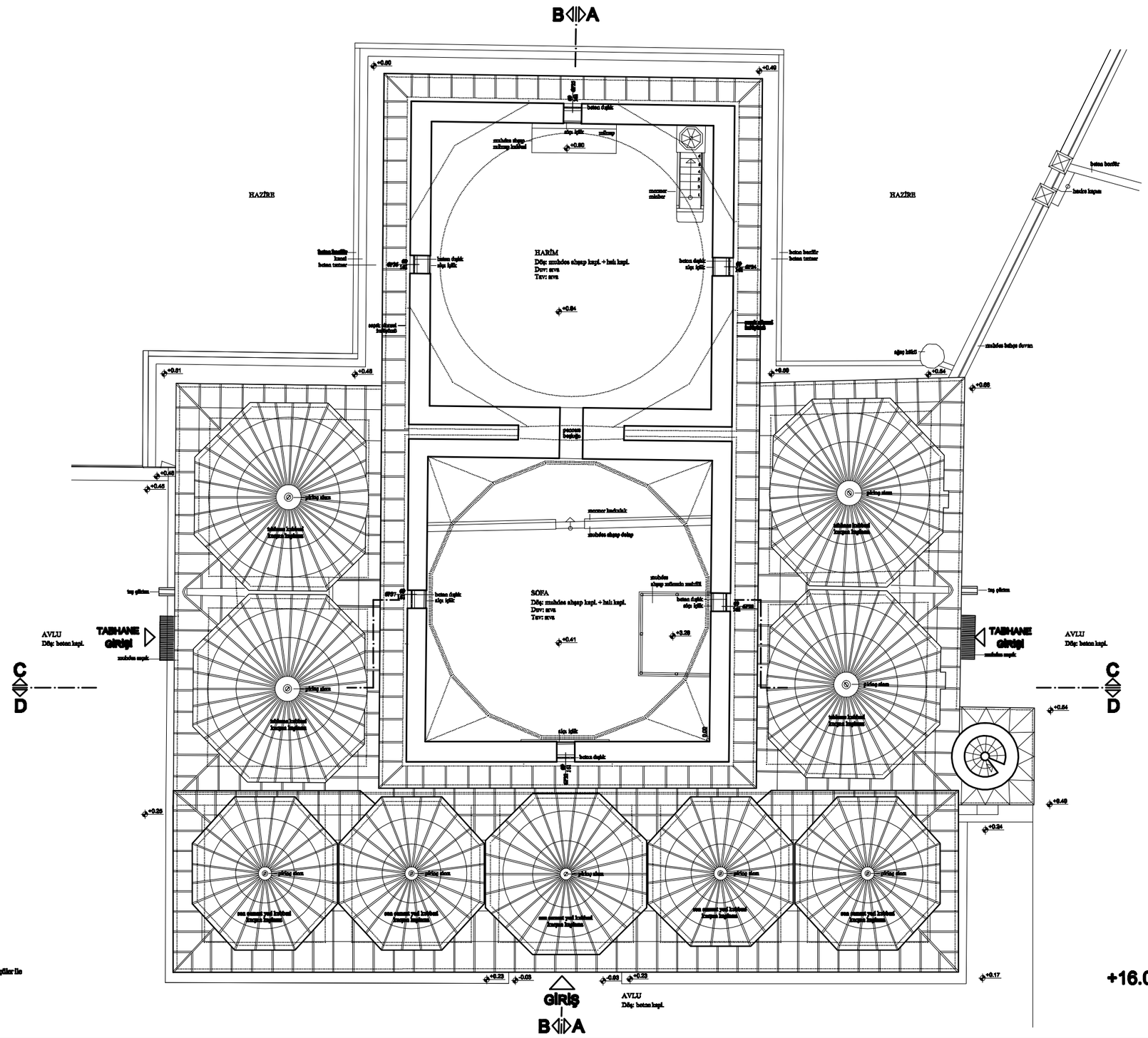

* Ulaşılamayan yerlerde Total Station ile alınabilen iç-dış ölçüler ile fotoğraflardan yararlanılarak çizilmiştir.

+16.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 80 100 200 400 cm

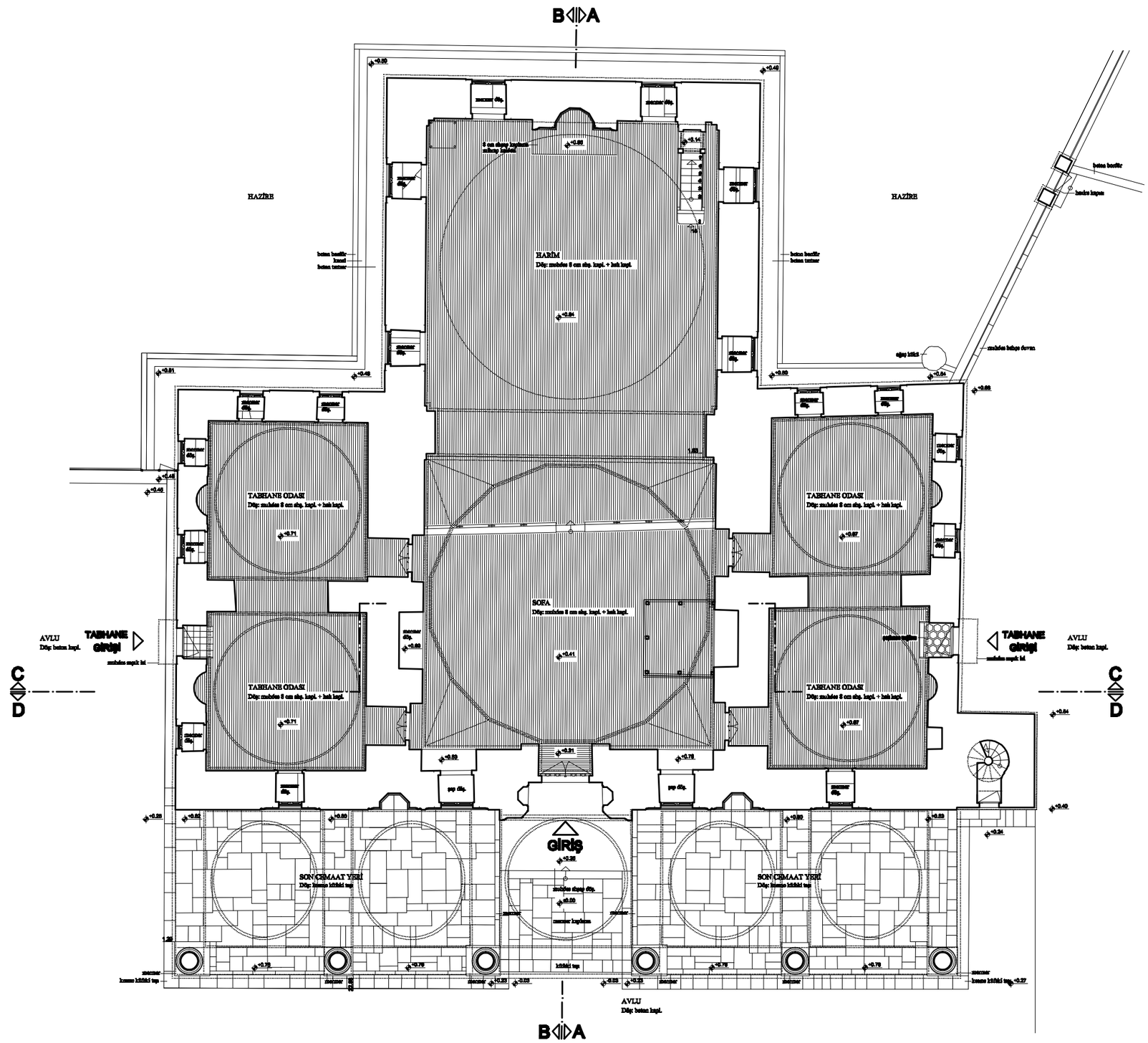

DÖŞEME PLANI Ö:1/100

0 80 100 200 400 cm

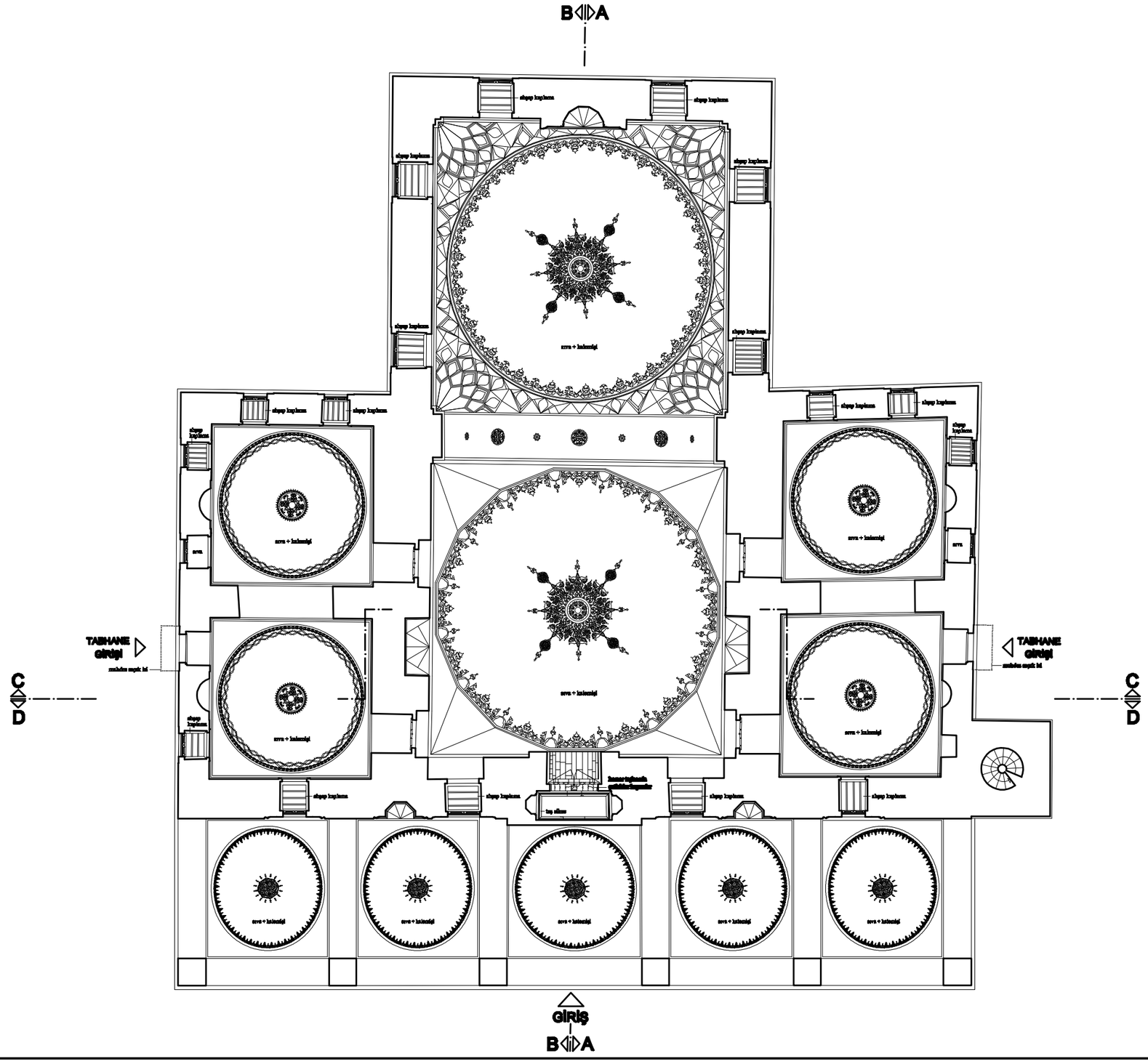

TAVAN PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

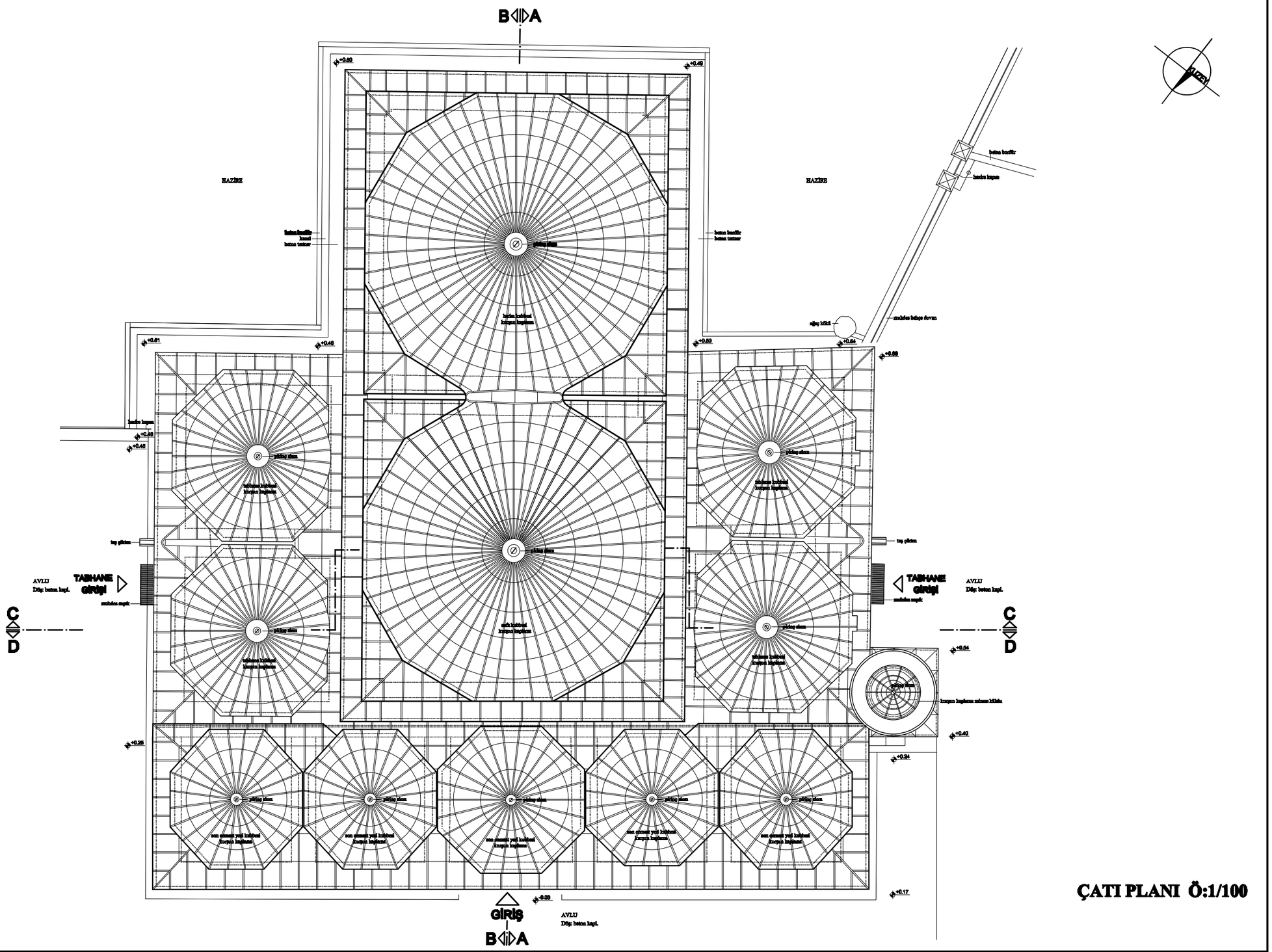

ÇATI PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

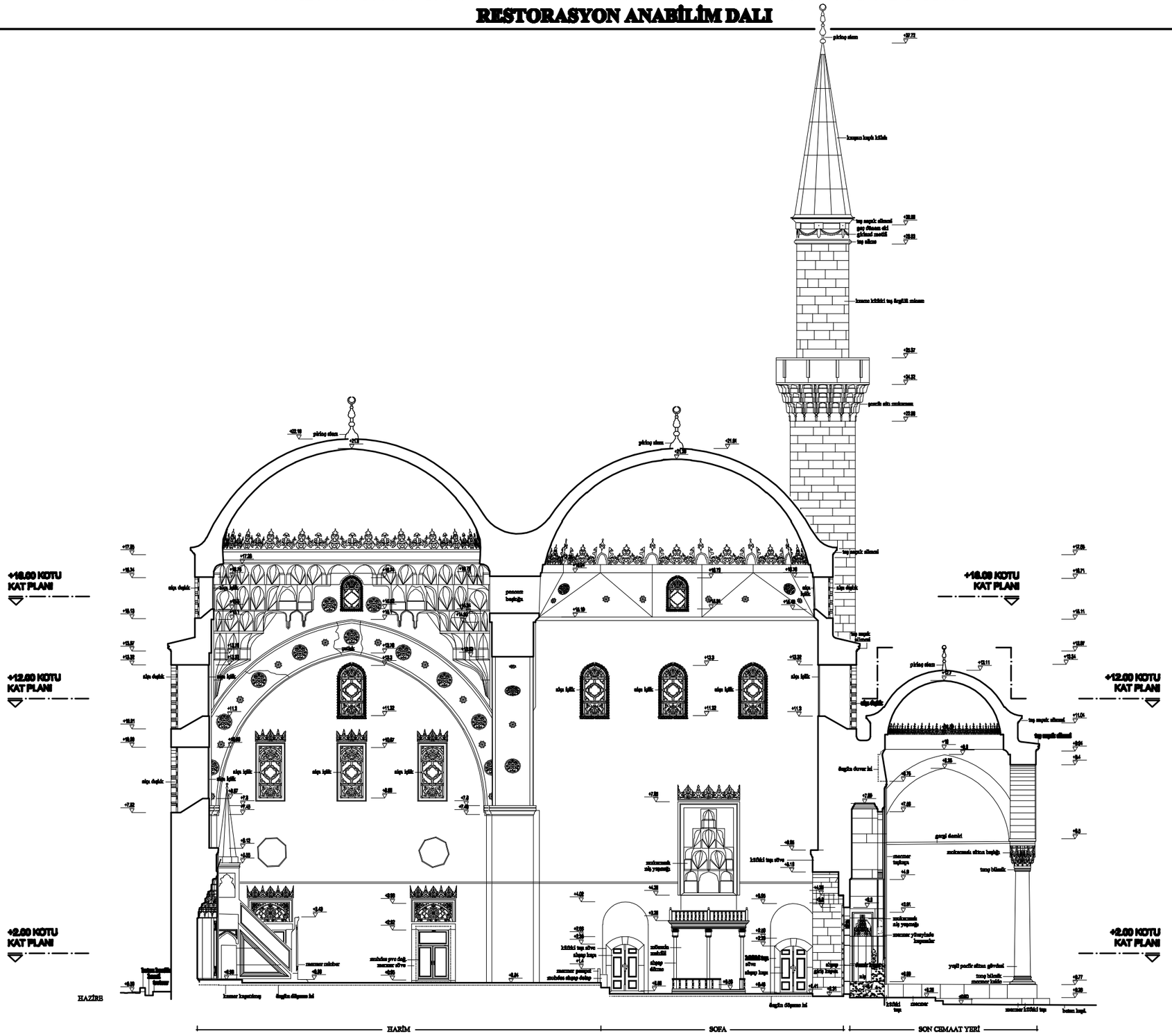

A-A KESİTİ Ö:1/100

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

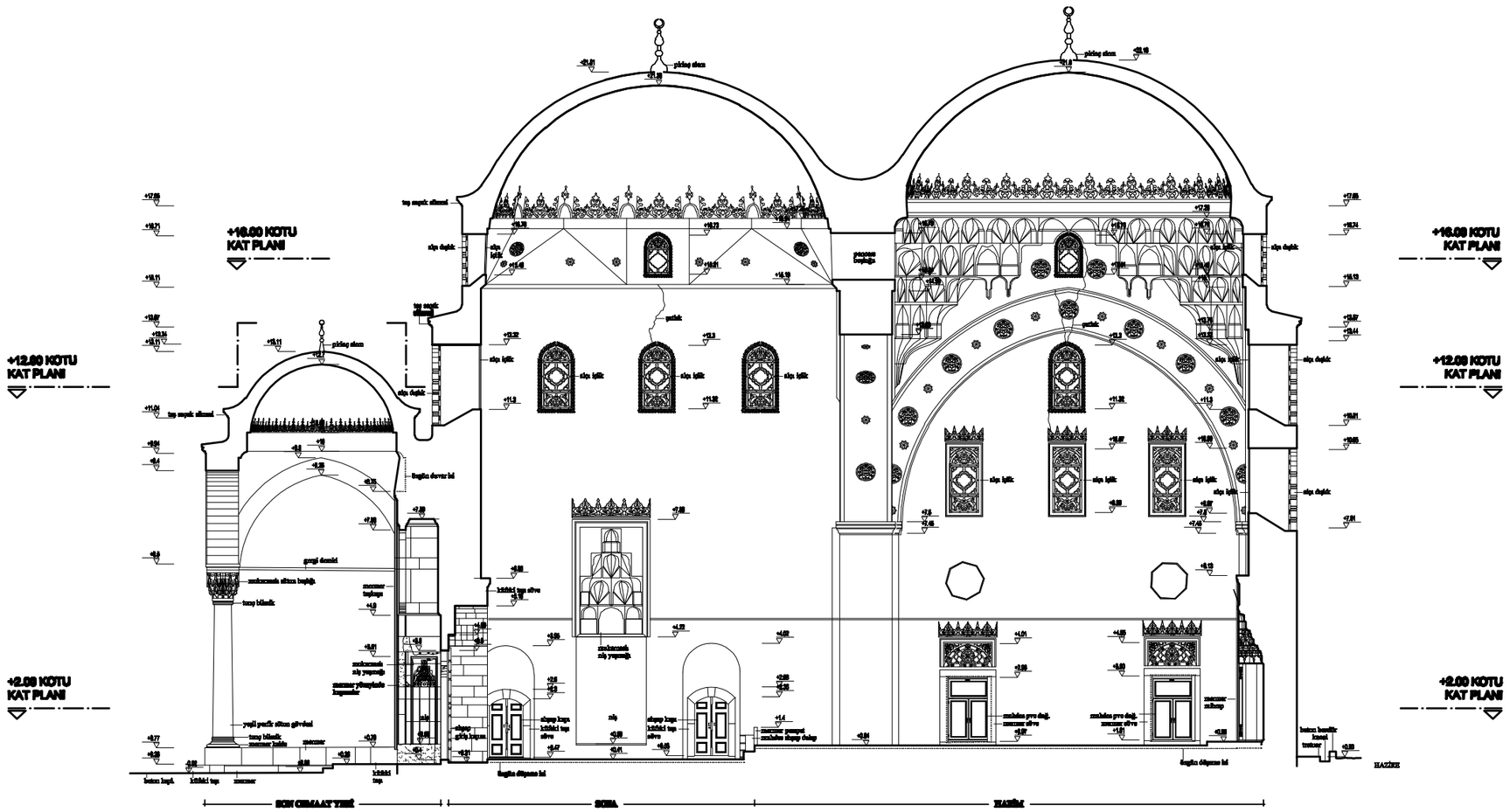

B-B KESİTİ Ö:1/100

0 80 100 200 400 cm

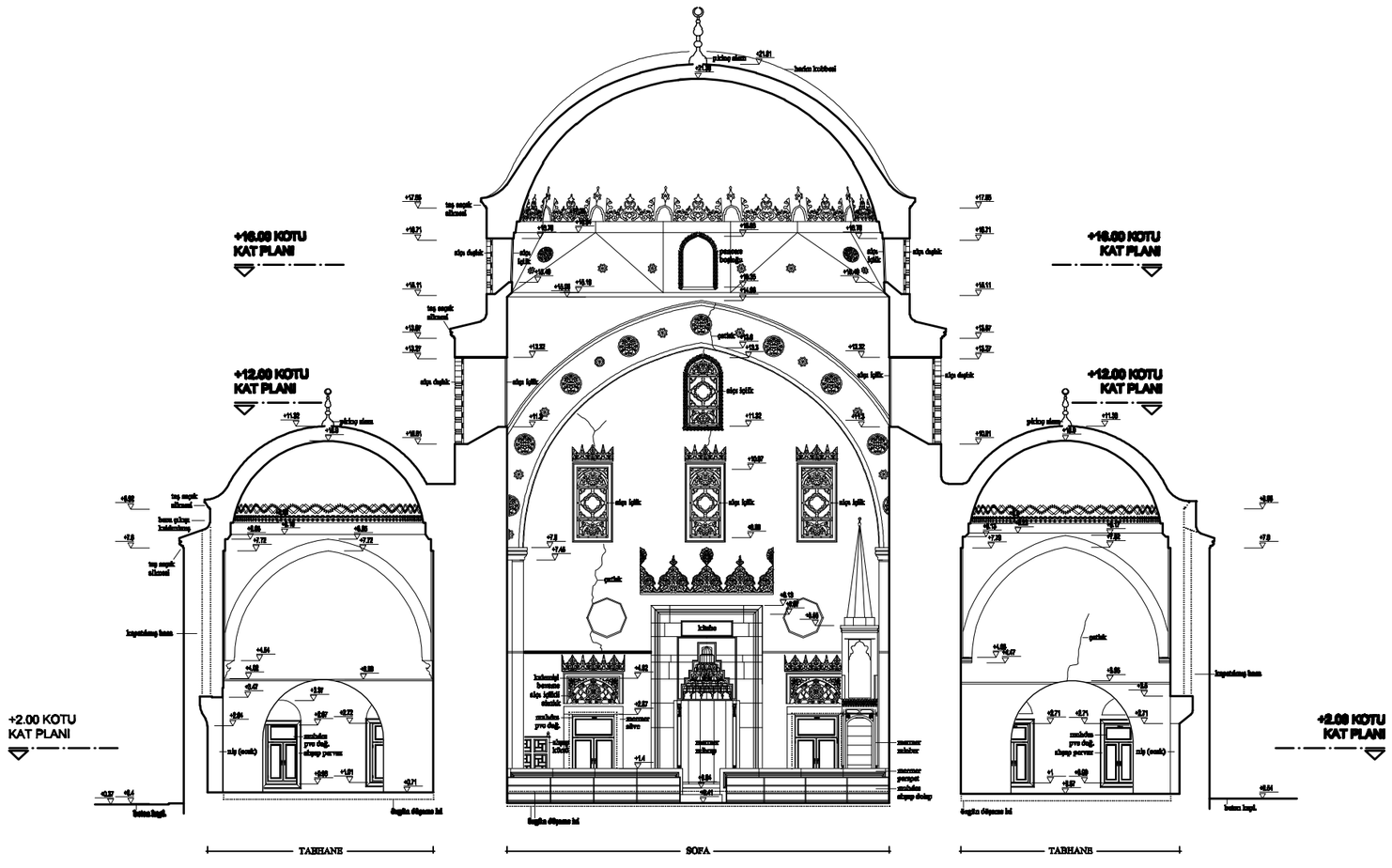

C-C KESİTİ Ö:1/100

0 50 100 200 400 cm

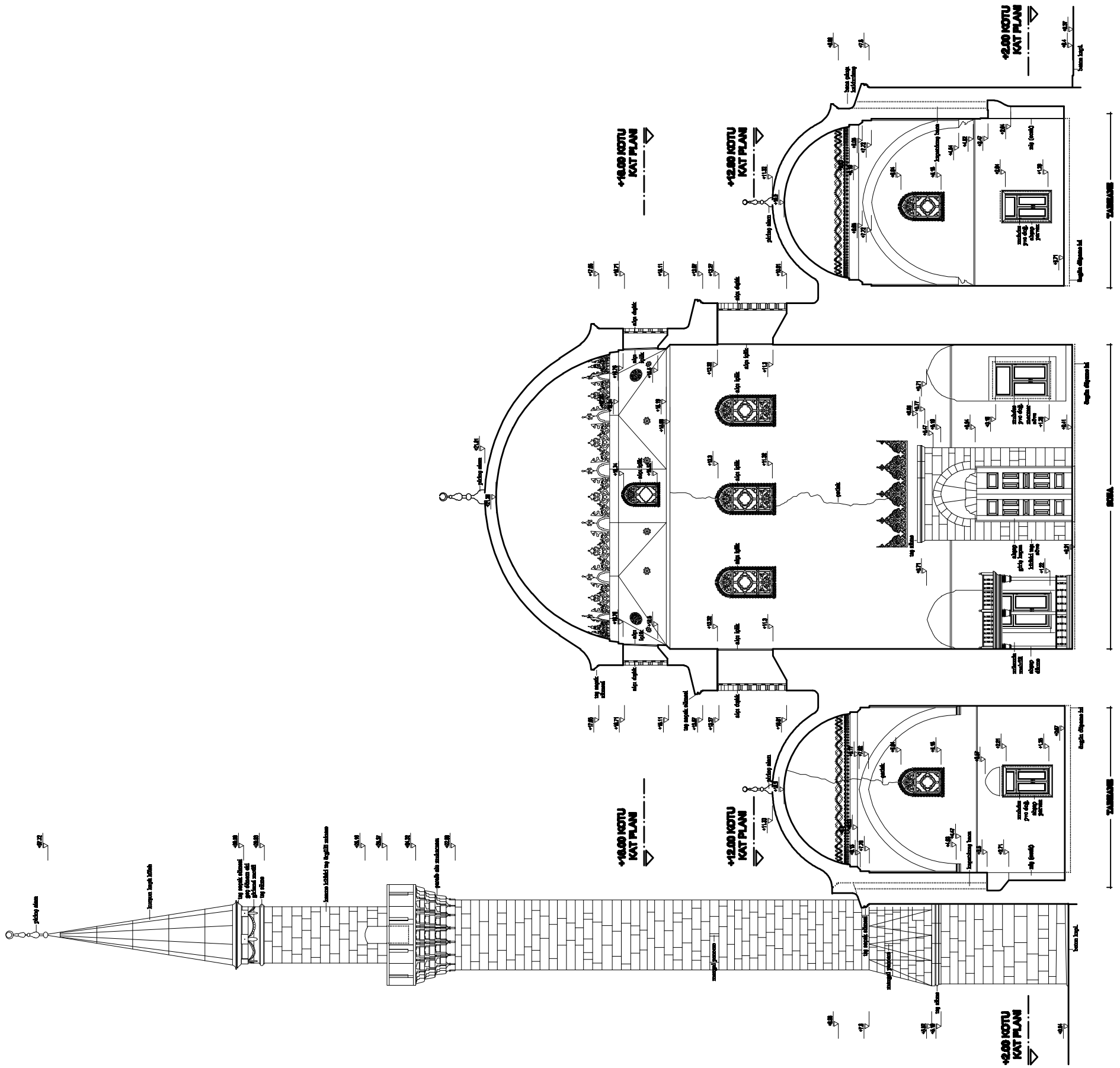

D-D KESİTİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

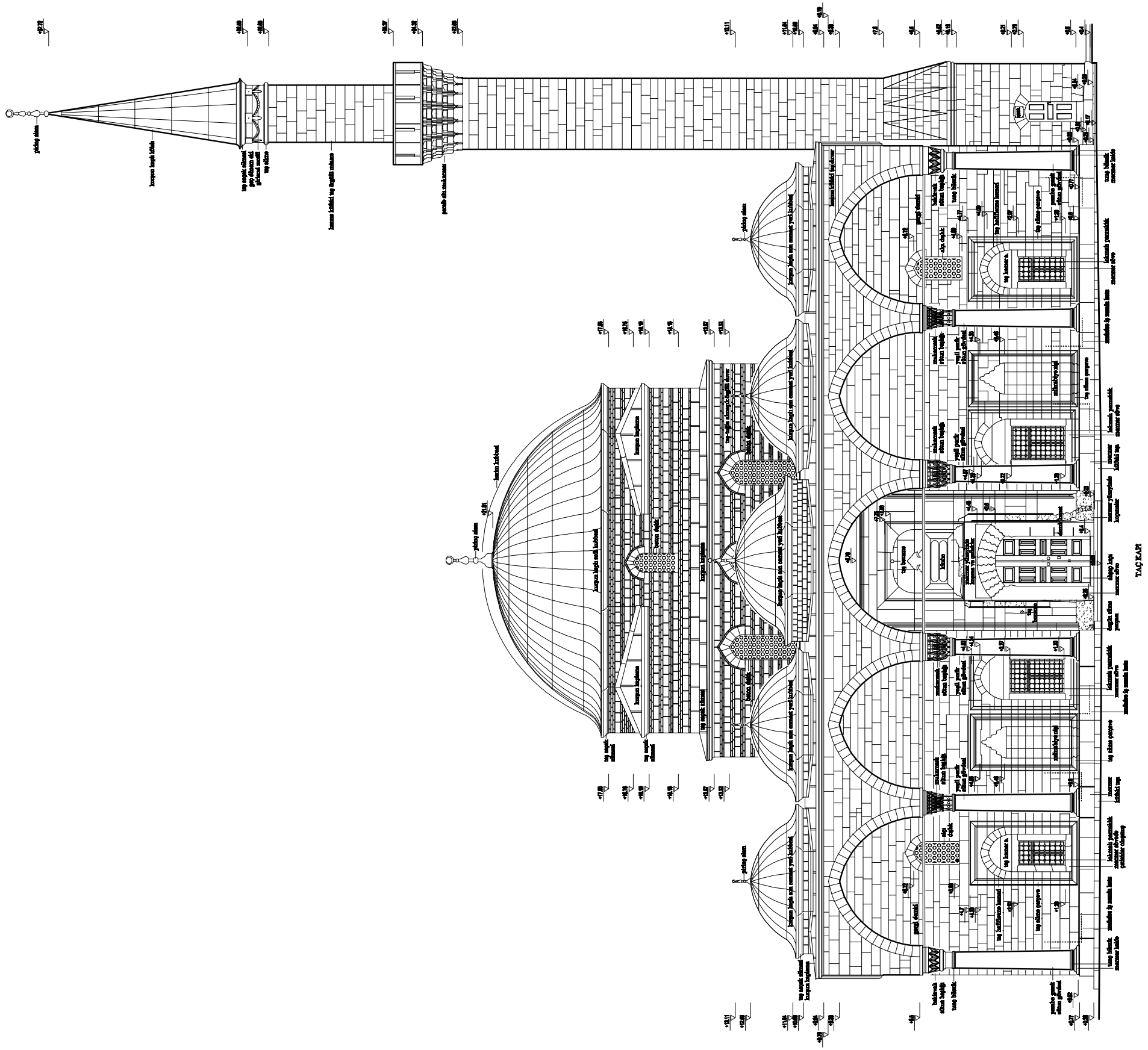

KUZEYBATI (SON CEMAAT YERİ) CEPHESİ Ö:1/100

0 50 100 200 400 cm

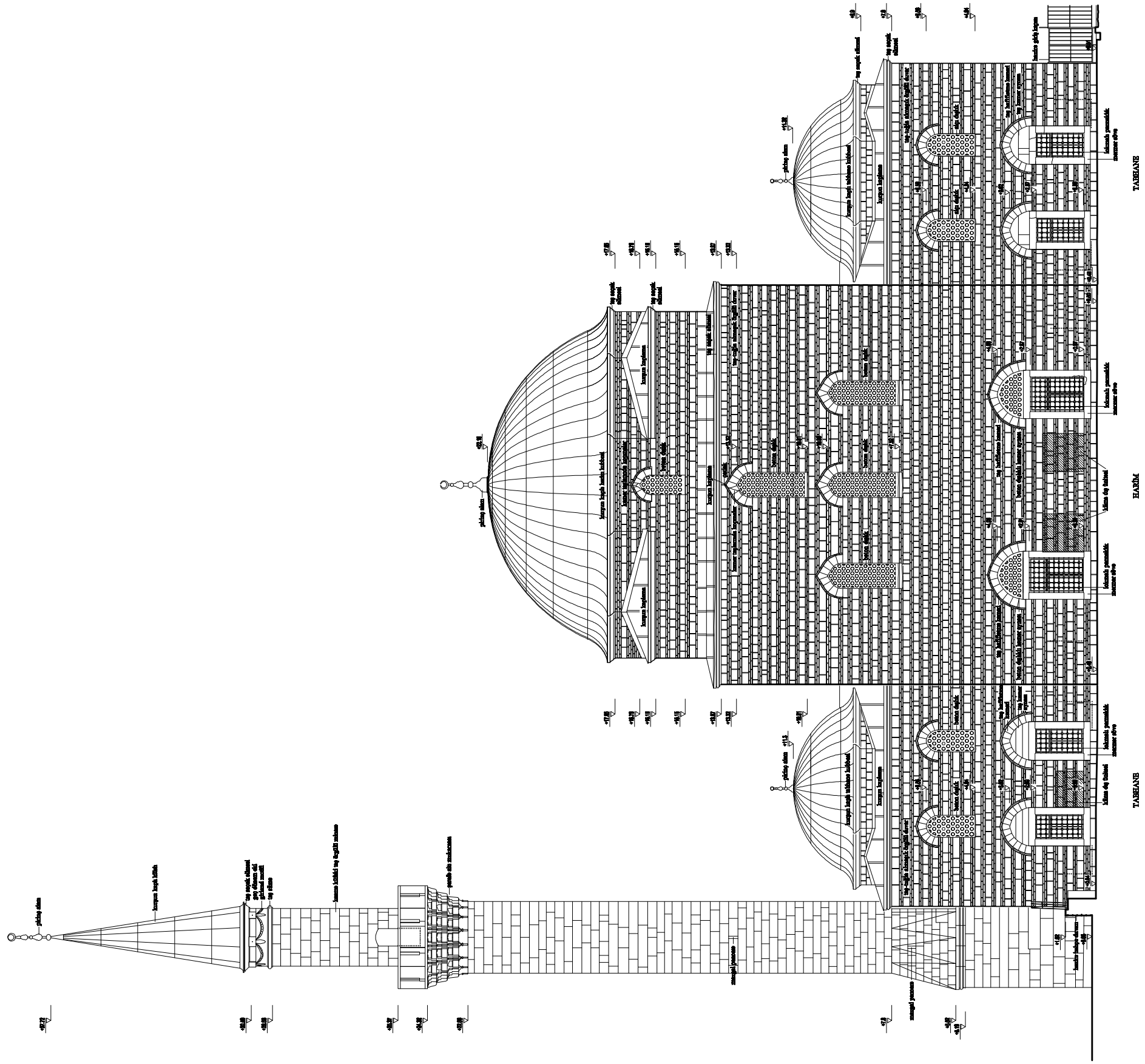
HARİM
TAŞKHANE
TAŞKHANE
kemer taşıyıcı
kemer dışbükey
kemer oluklu
kemer oluklu kemer eyvanı
taş bağlama kemeri
taş kemer silmesi
taş saçak silmesi
kemer başlangıcı
kemer başlama
kemer başlama taşıyıcısı
kemer oluklu taş kemer eyvanı
kemer oluklu taş kemer eyvanı
kemer oluklu taş kemer eyvan

0 50 100 200 400 cm

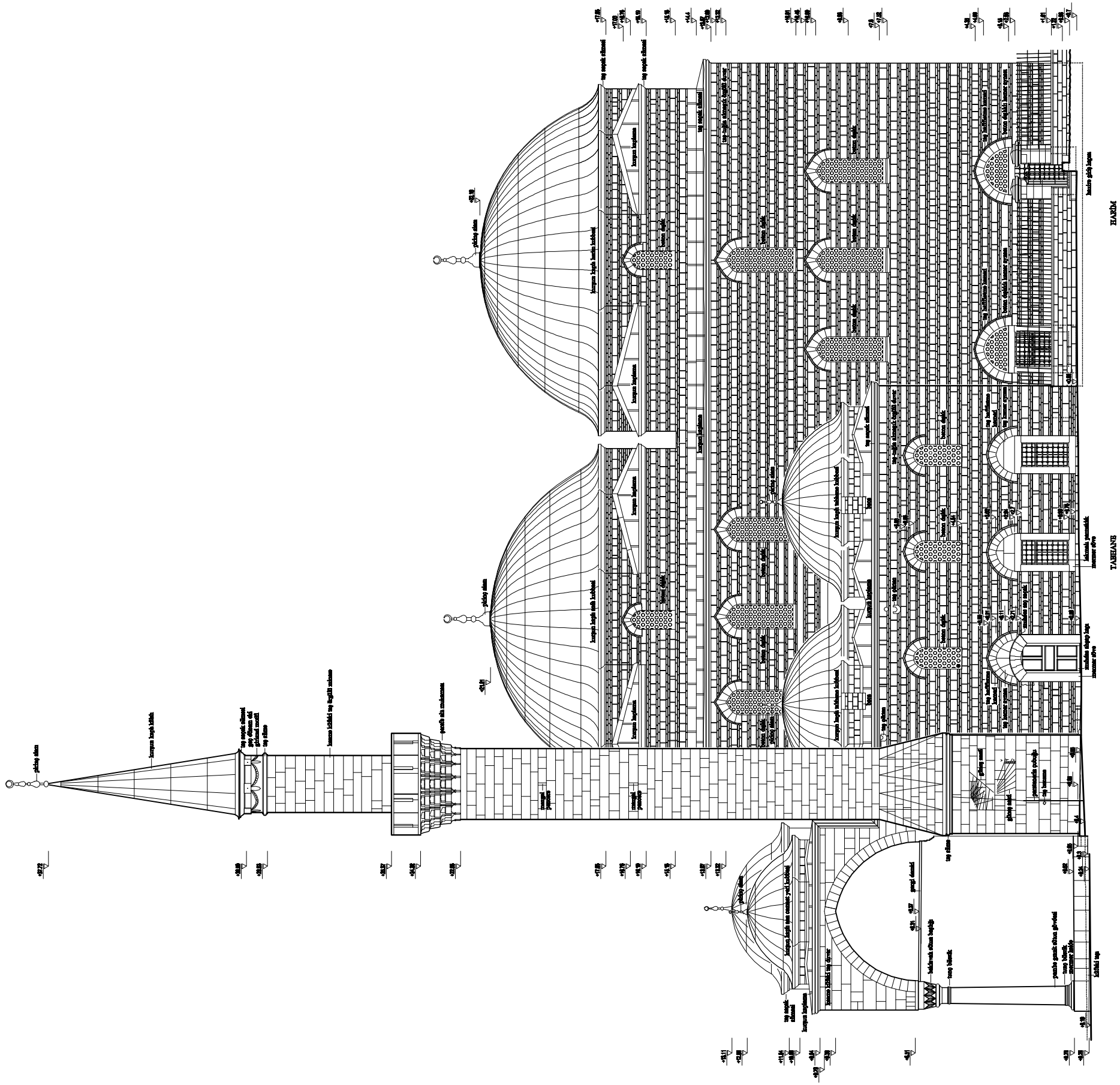

GÜNEYBATI CEPHESİ Ö:1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

KUZEYDOĞU CEPHESİ Ö:1/100

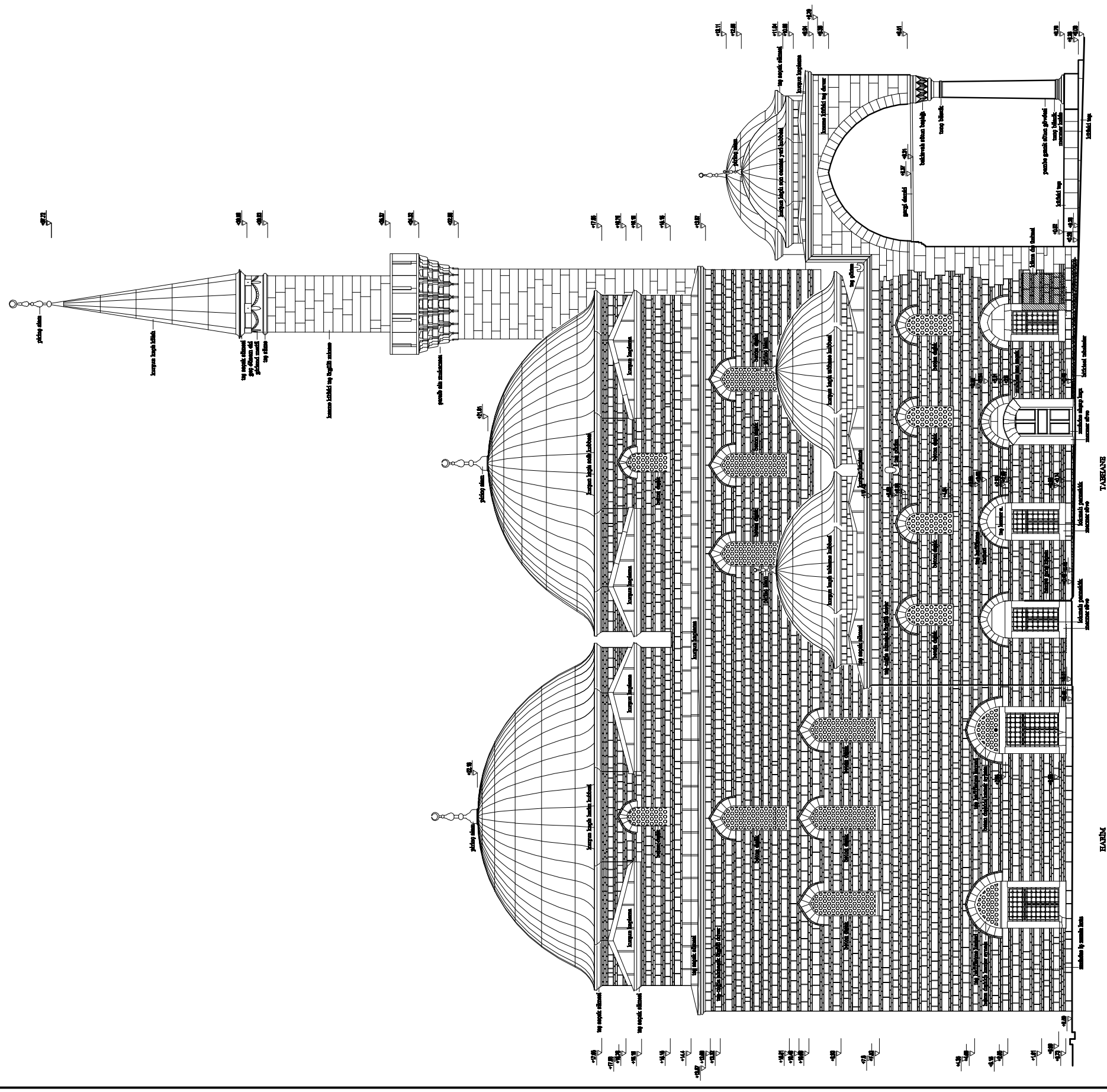

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 10 20 40 80 cm

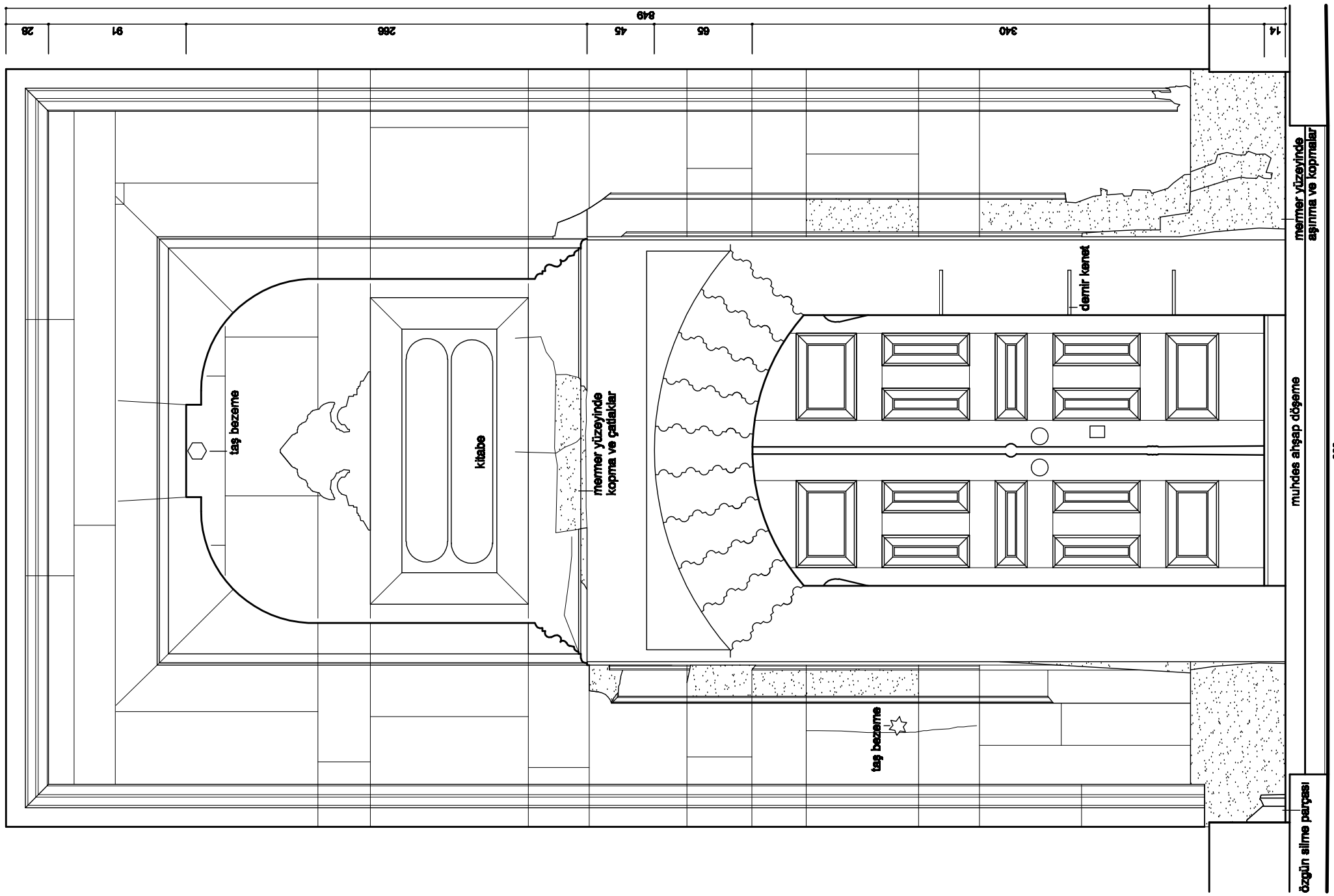

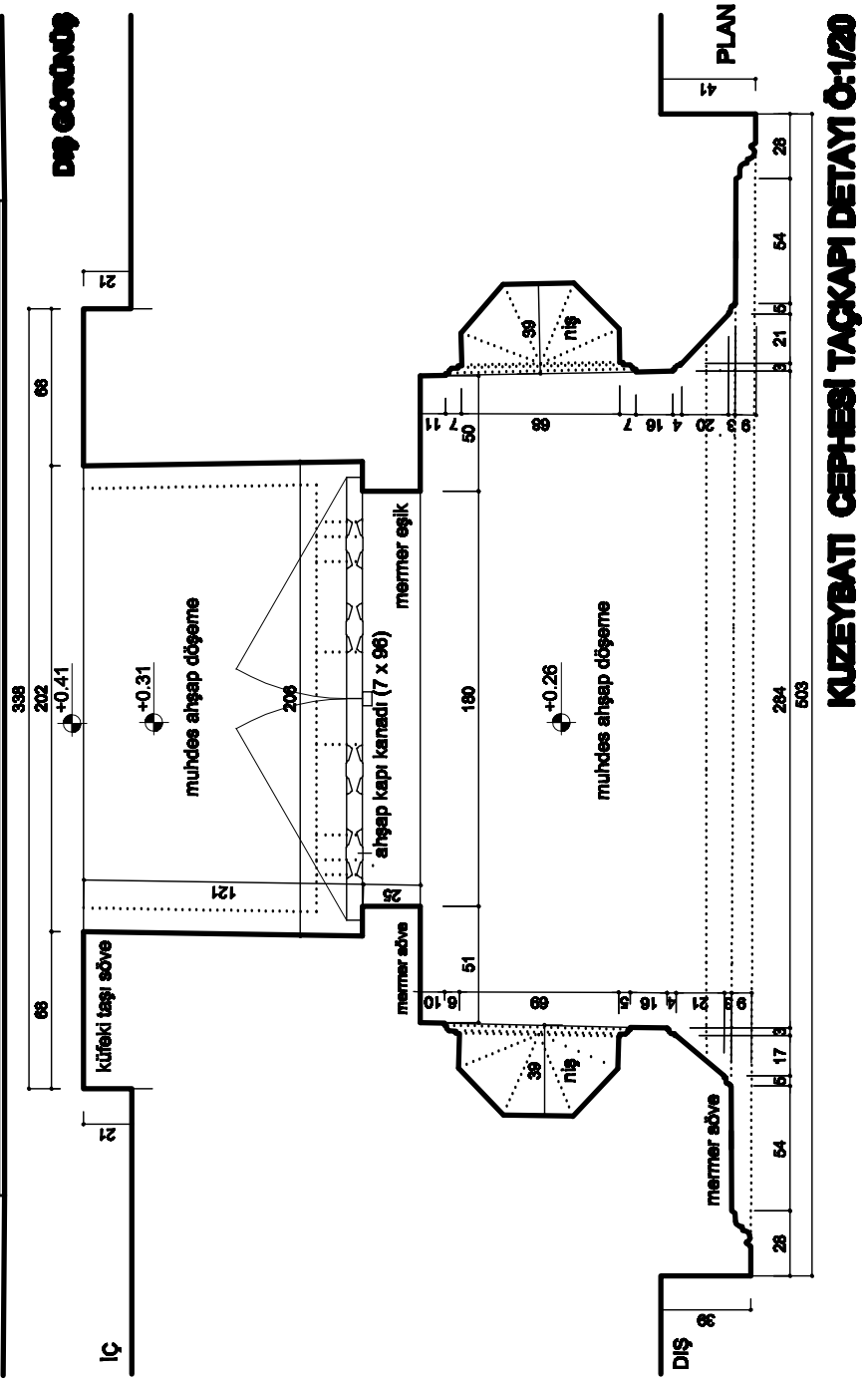

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 10 20 40 80 cm

KESİT

KUZEYBATI CEPHESİ TAÇKAPI DETAYI Ö:1/20

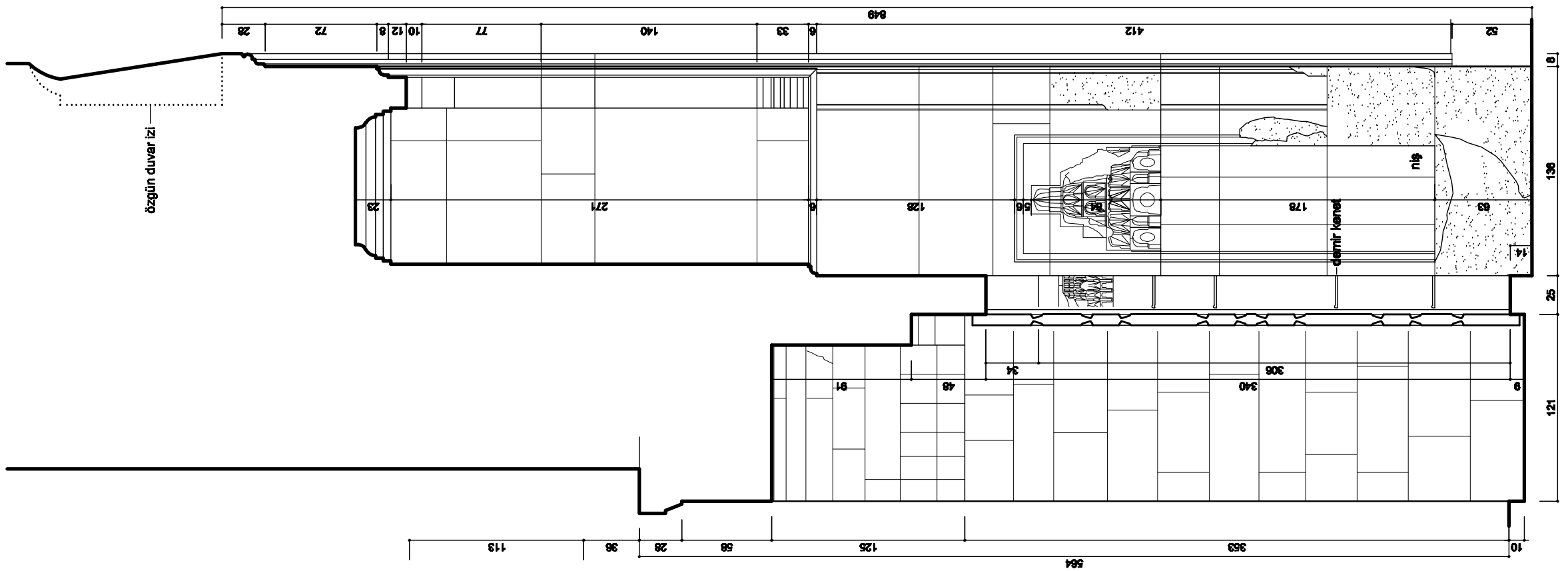

IÇ GÖRÜNÜŞ

0 10 20 40 80 cm

MİHRAP DETAYI Ö:1/20

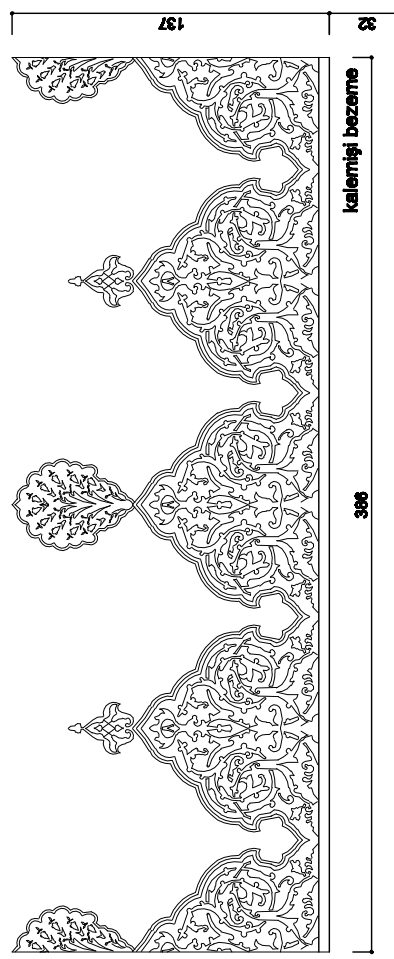

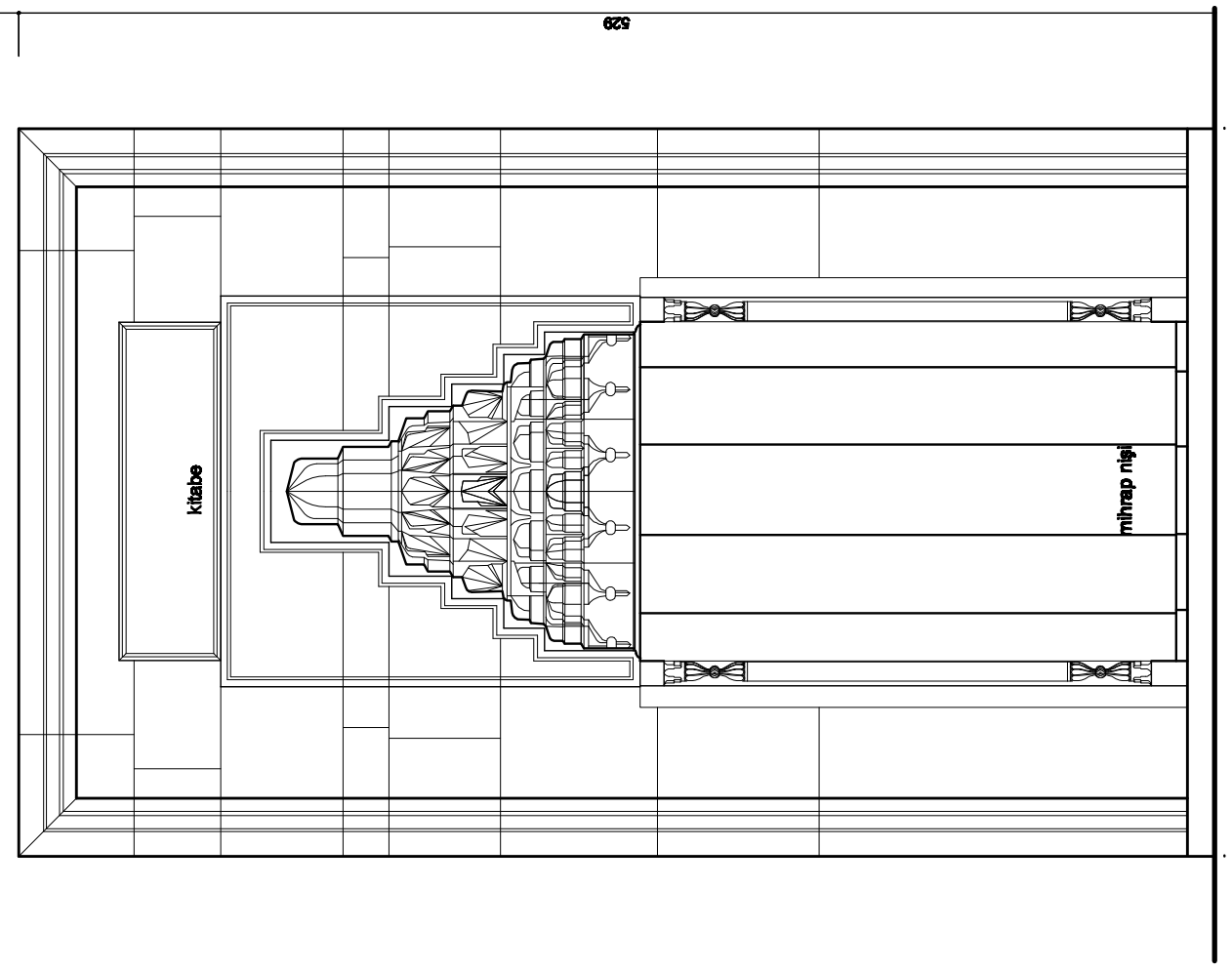

GÖRÜNÜŞ

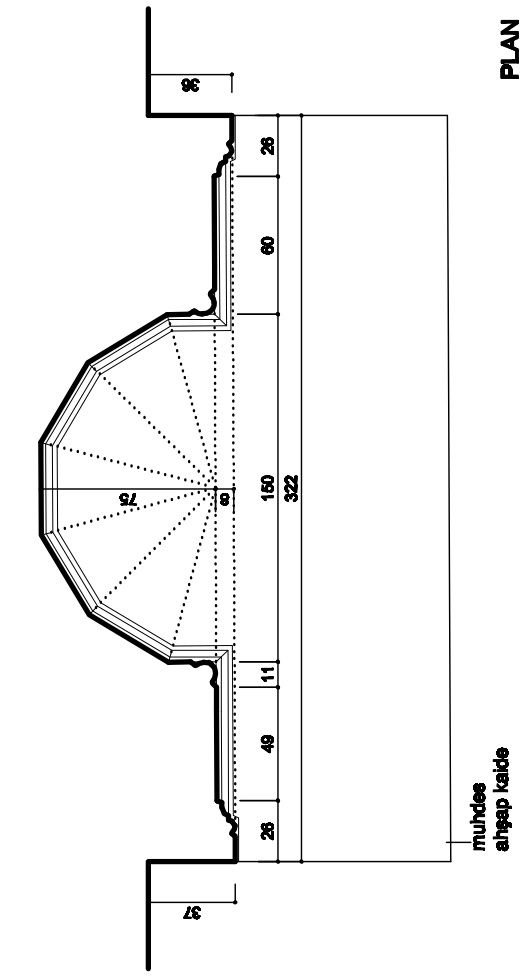

PLAN

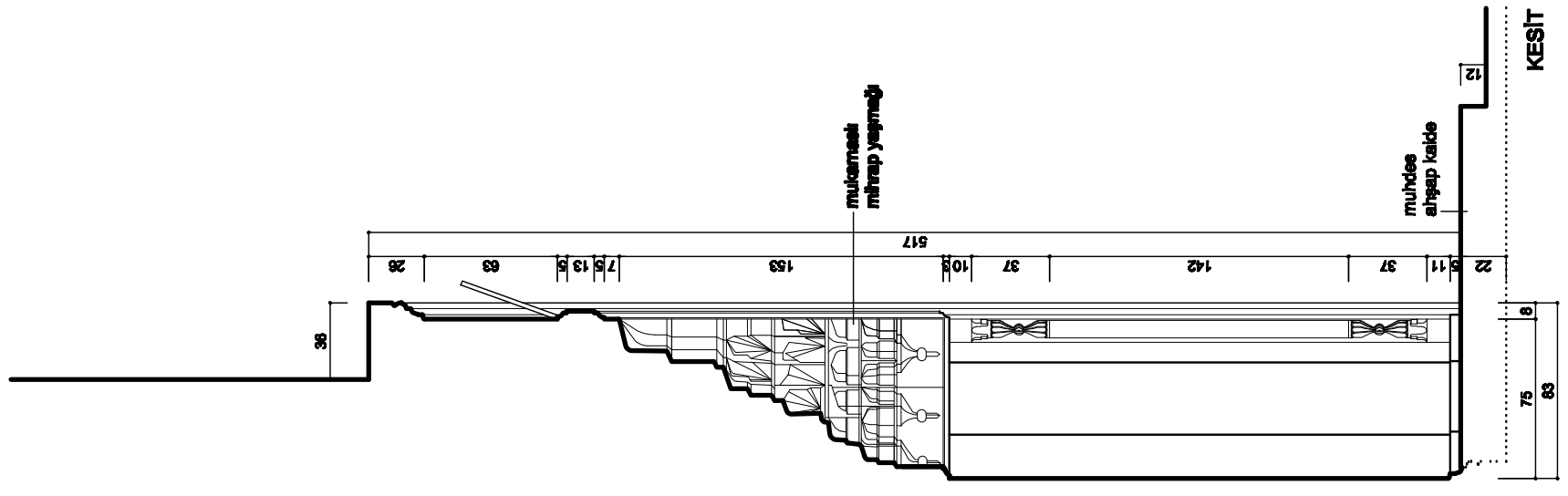

KESİT

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

19/64

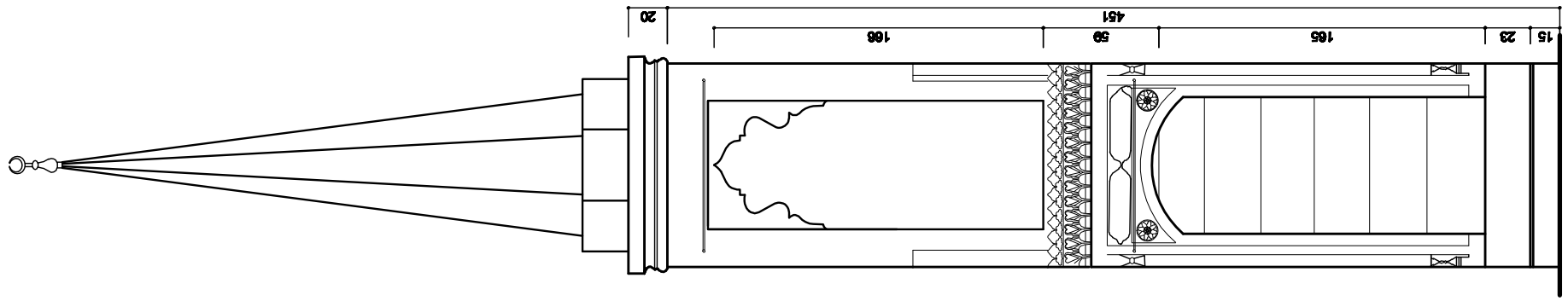

GÖRÜNÜŞ

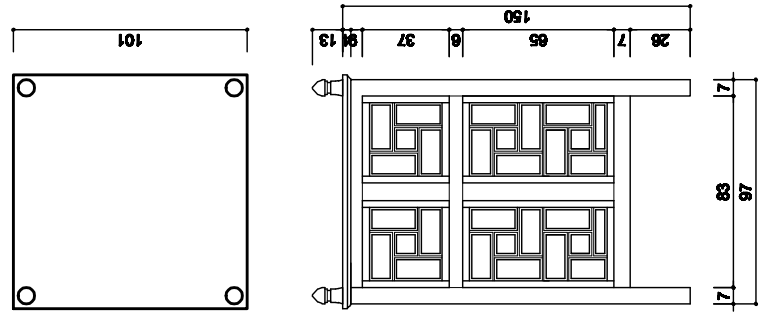

KÜRSÜ DETAYI Ö:1/20

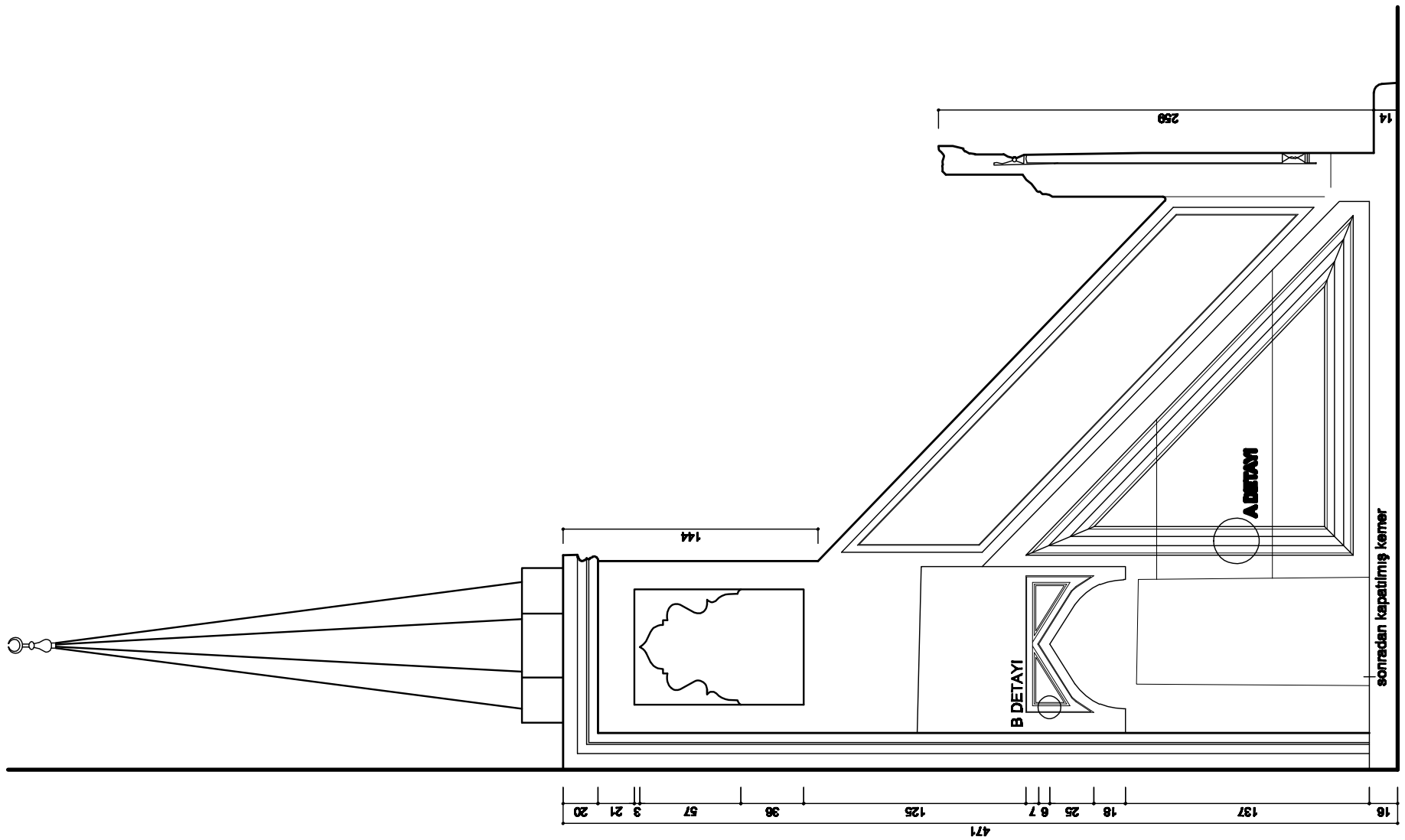

YAN GÖRÜNÜŞ

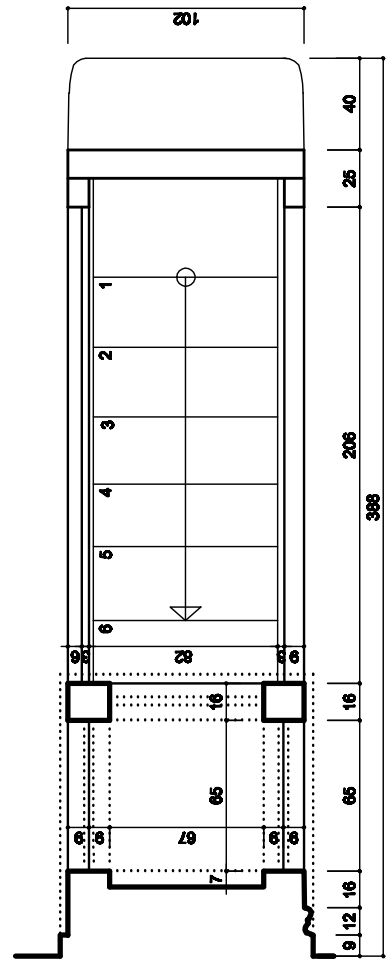

PLAN

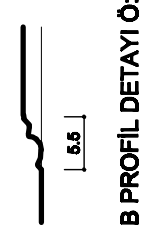

B PROFİL DETAYI Ö:1/5

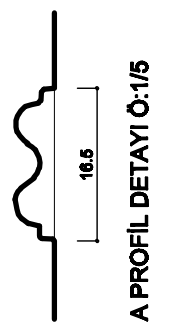

A PROFİL DETAYI Ö:1/5

MİNBER DETAYI Ö:1/20

MURAD PAŞA CAMİSİ - RÖLÖVE

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 10 20 40 80 cm

HARİM 4P3 PENCERE DETAYI Ö:1/20

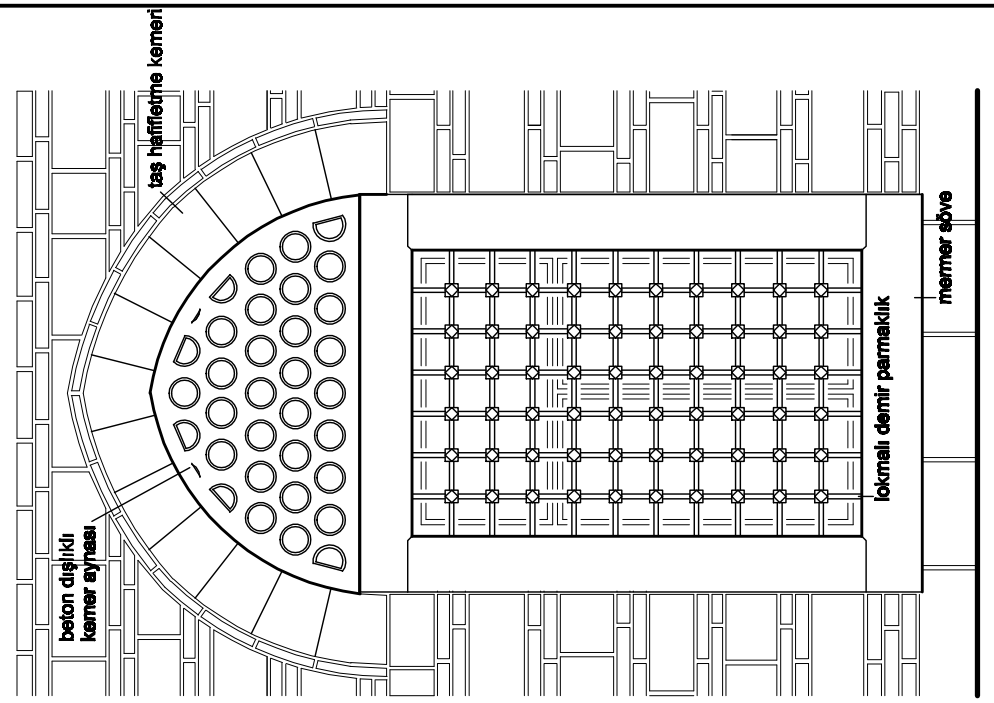

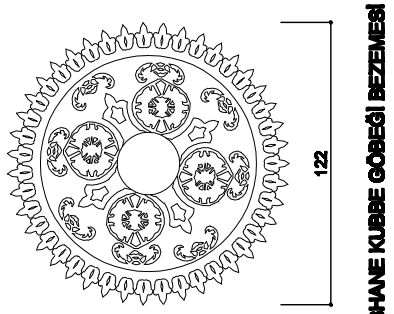

TABHANE KUBBE GÖBEĞİ BEZEMESİ

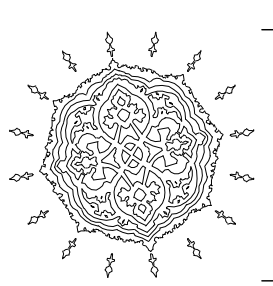

SON CEMAAT YERİ KUBBE GÖBEĞİ BEZEMESİ

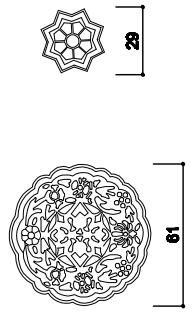

SOFA VE HARİM ROZET BEZEMELER

KALEMİŞİ BEZEME DETAYLARI Ö:1/20

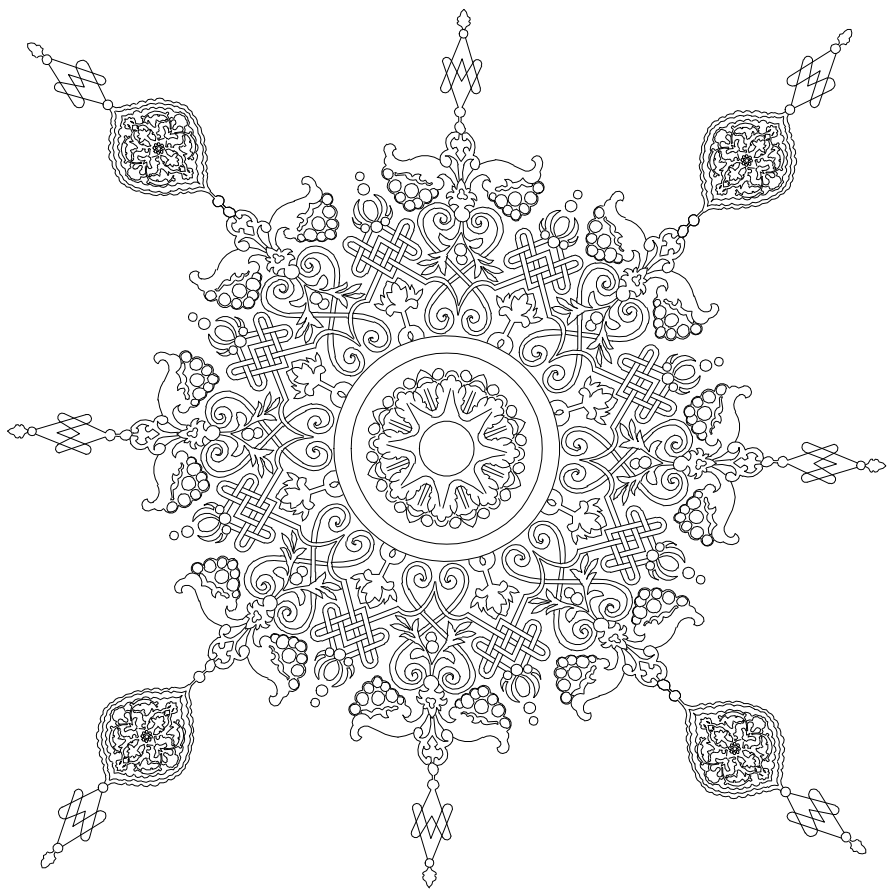

HARİM KUBBE GÖBEĞİ BEZEMESİ DETAYI Ö:1/20

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- * MUHDES EK
- * SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- * İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

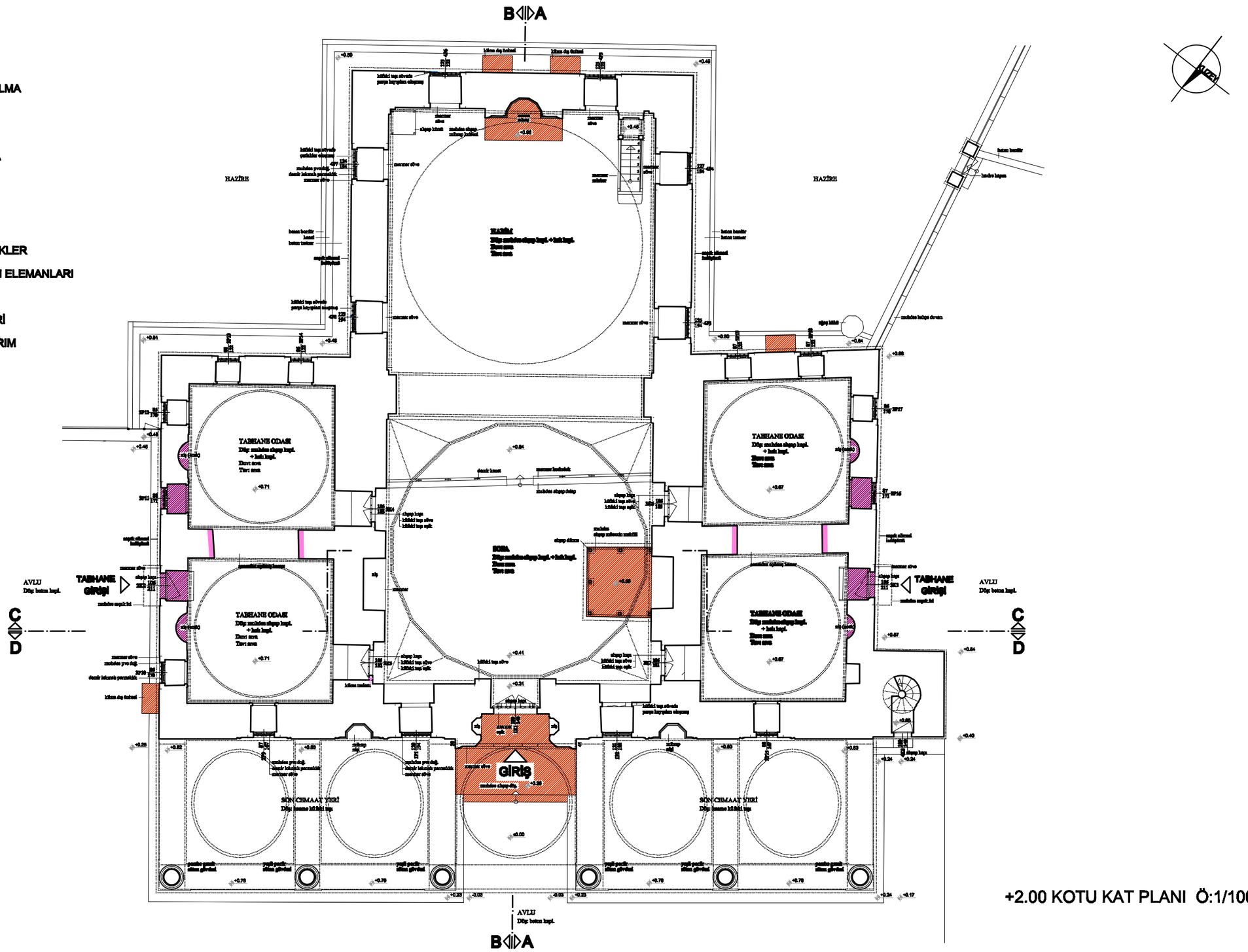

* Bu pafta da tespit edilen hasarlar

+2.00 KOTU KAT PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- * KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- * MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

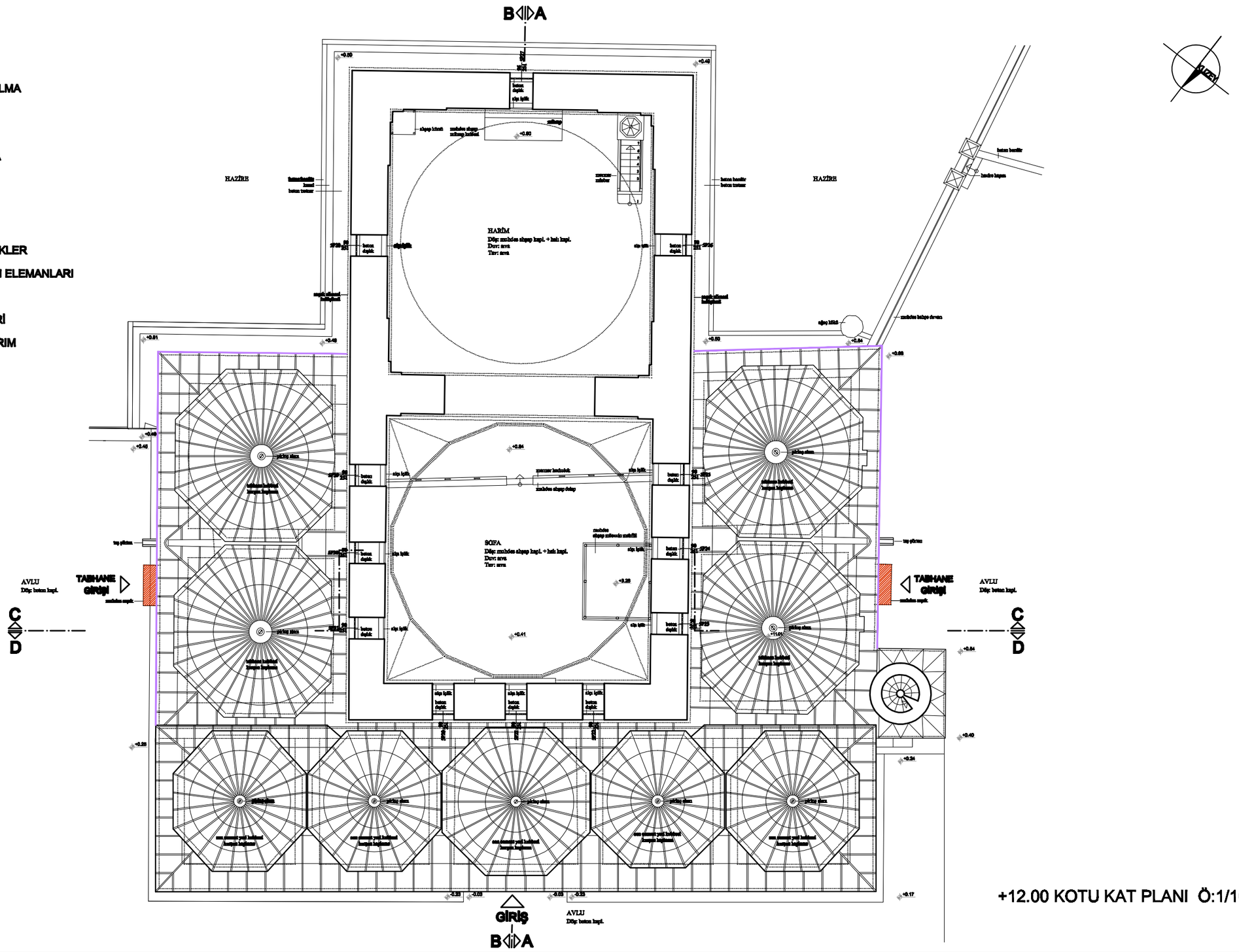

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

+12.00 KOTU KAT PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI | **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** | **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- * KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- * MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

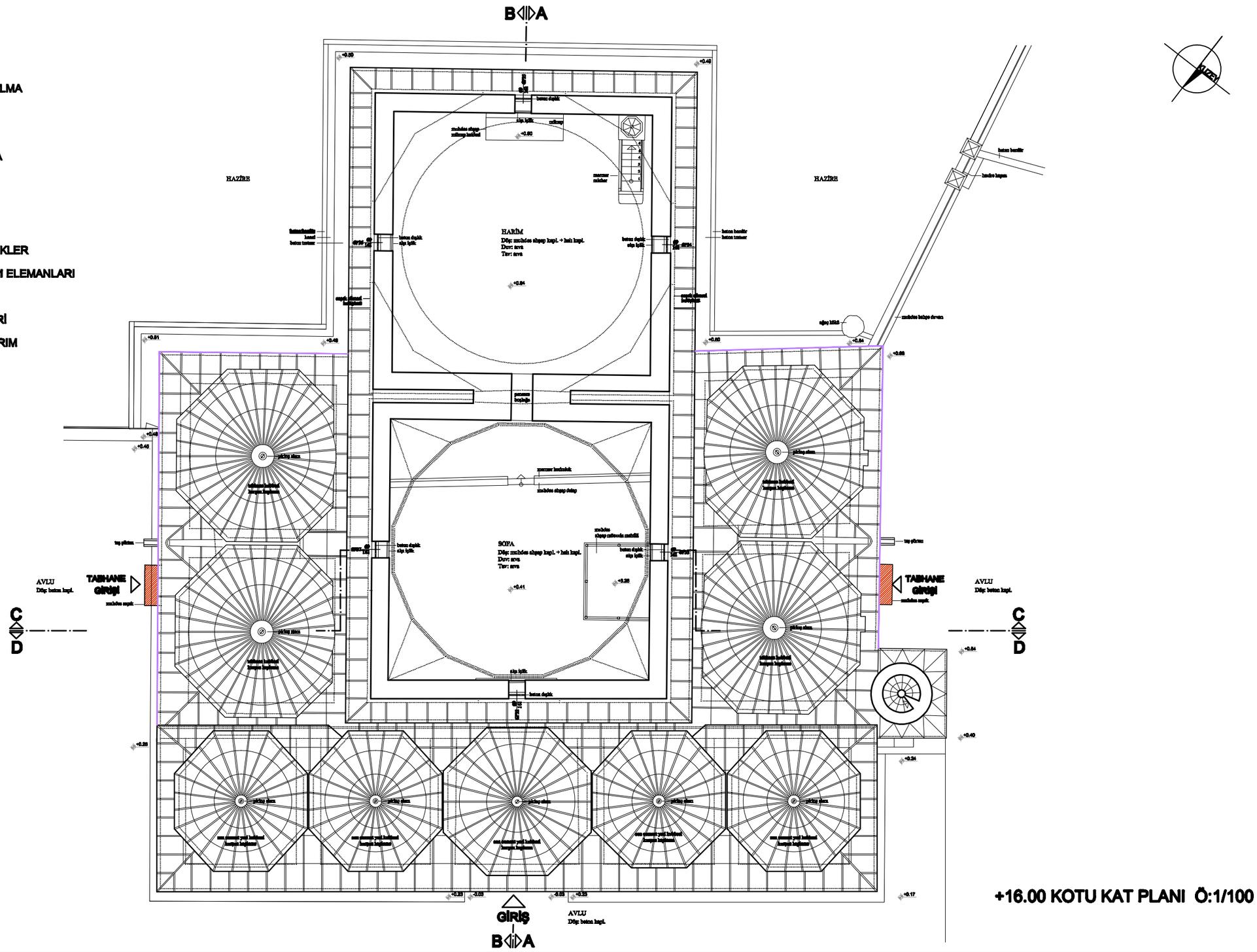

* Bu pafta da tespit edilen hasarlar

+16.00 KOTU KAT PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

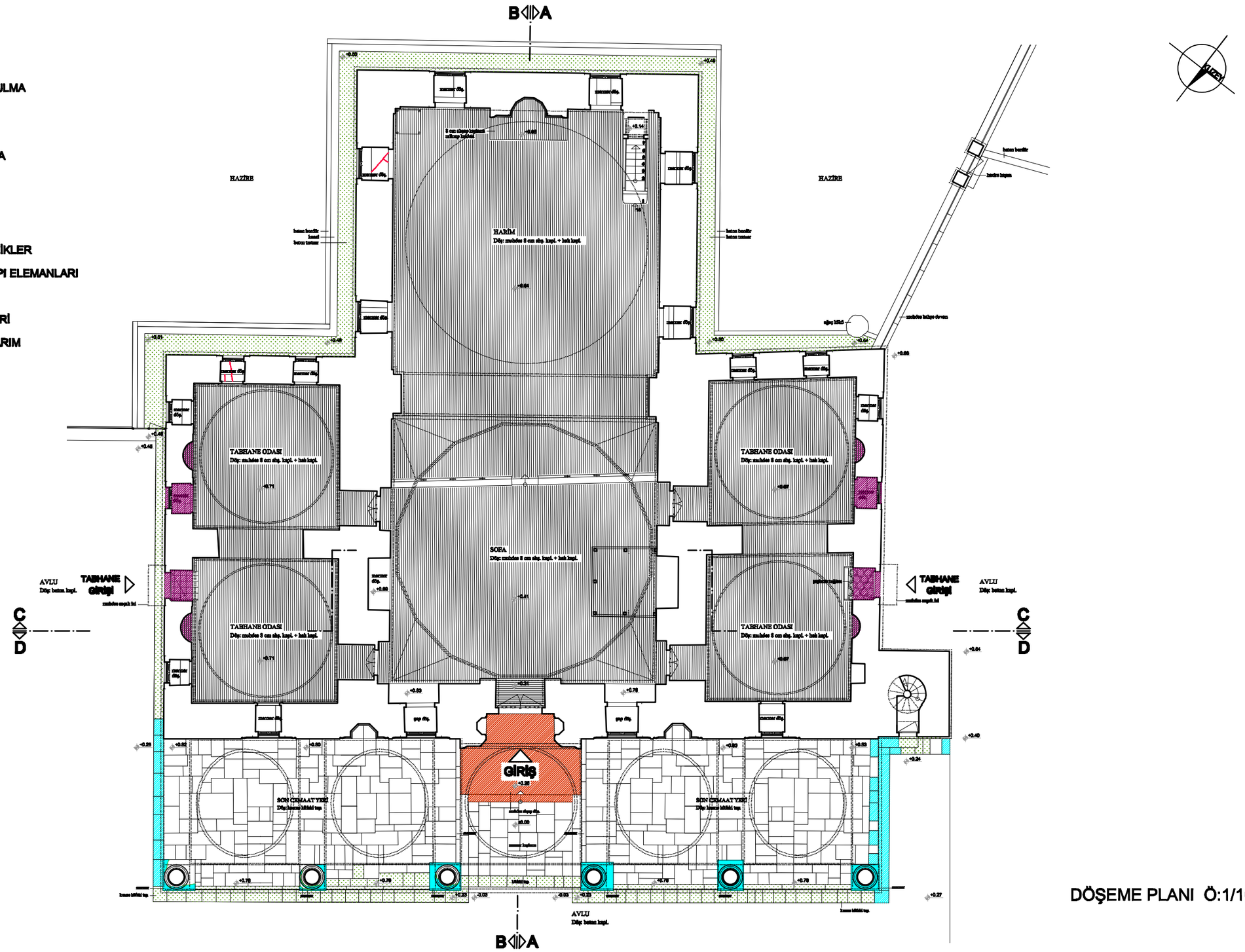

DÖŞEME PLANI Ö:1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

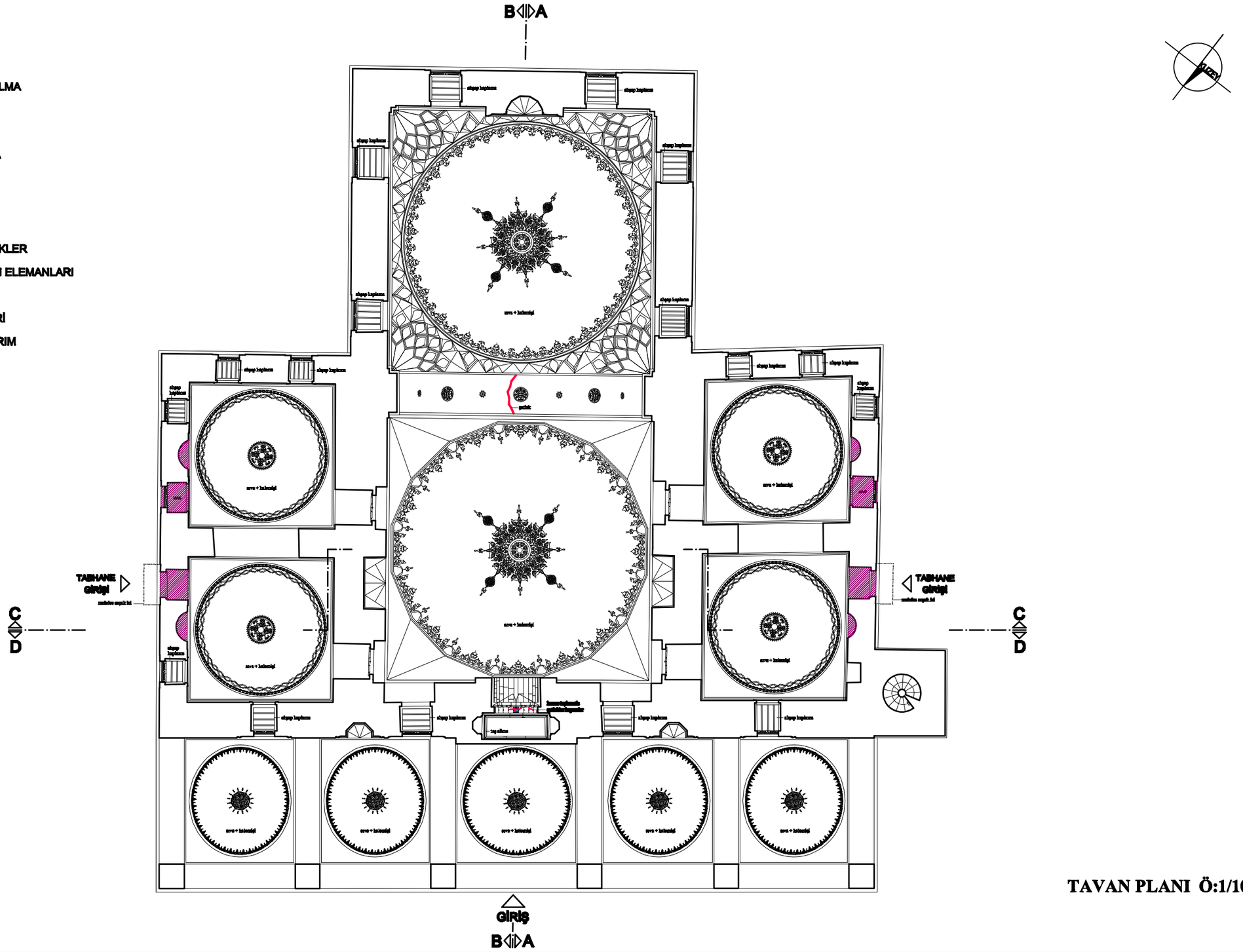

TAVAN PLANI Ö:1/100

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- * KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- * MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

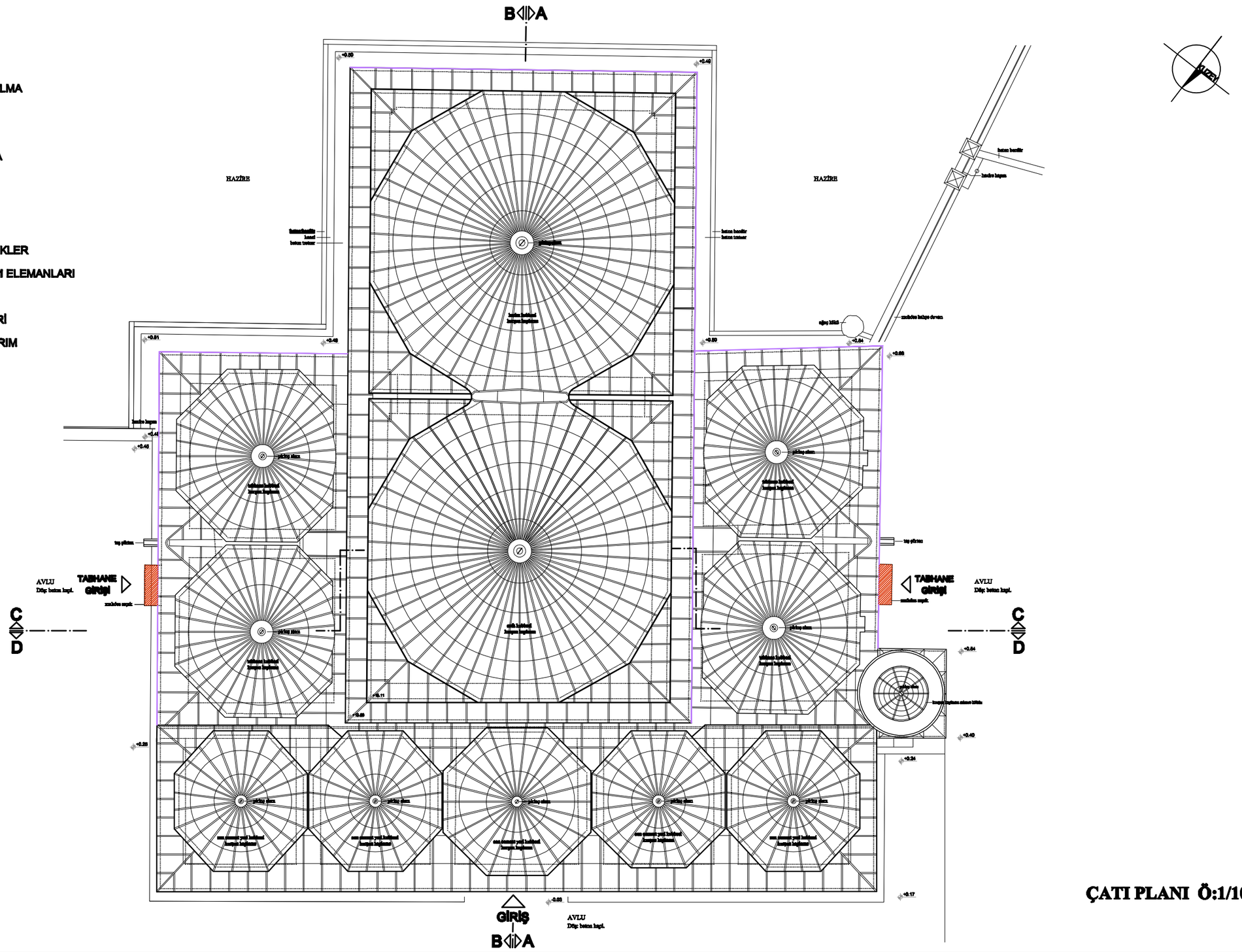

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

ÇATI PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

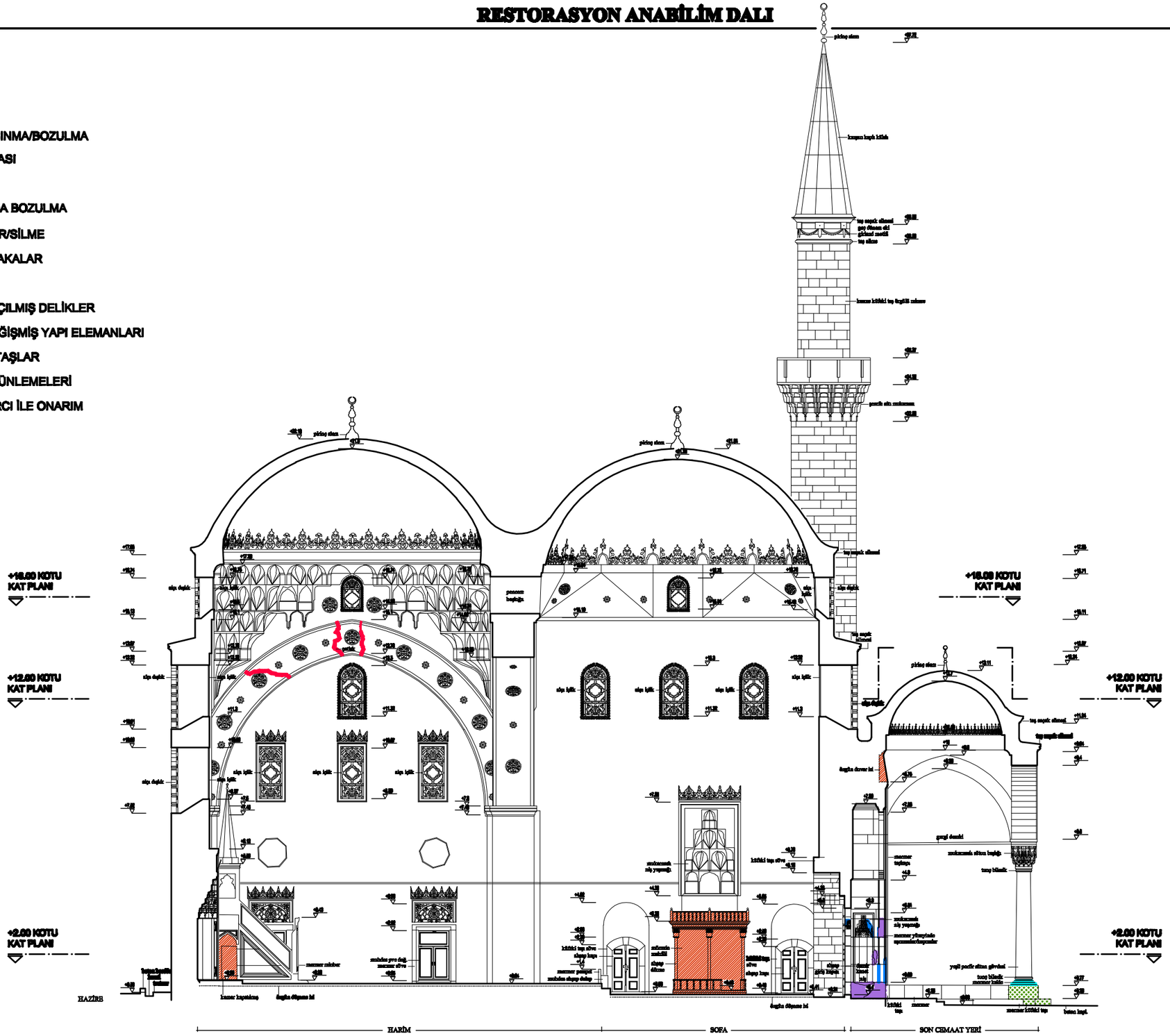

* Bu pafta'da tespit edilen hasarlar

HAZİRE

A-A KESİTİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

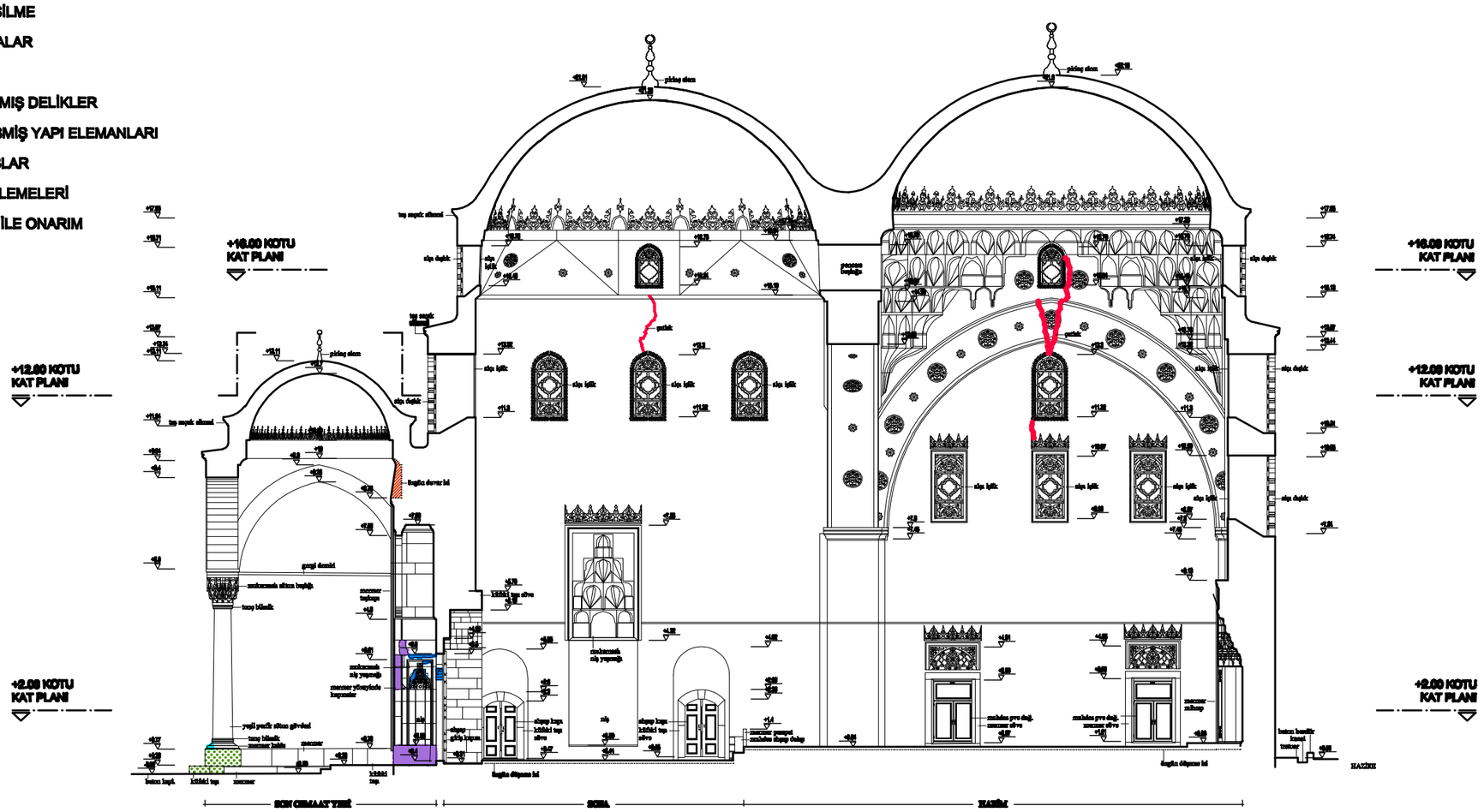

B-B KESİTİ Ö:1/100

* Bu şahıslar tespit edilen hasarlar

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- * ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- * MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

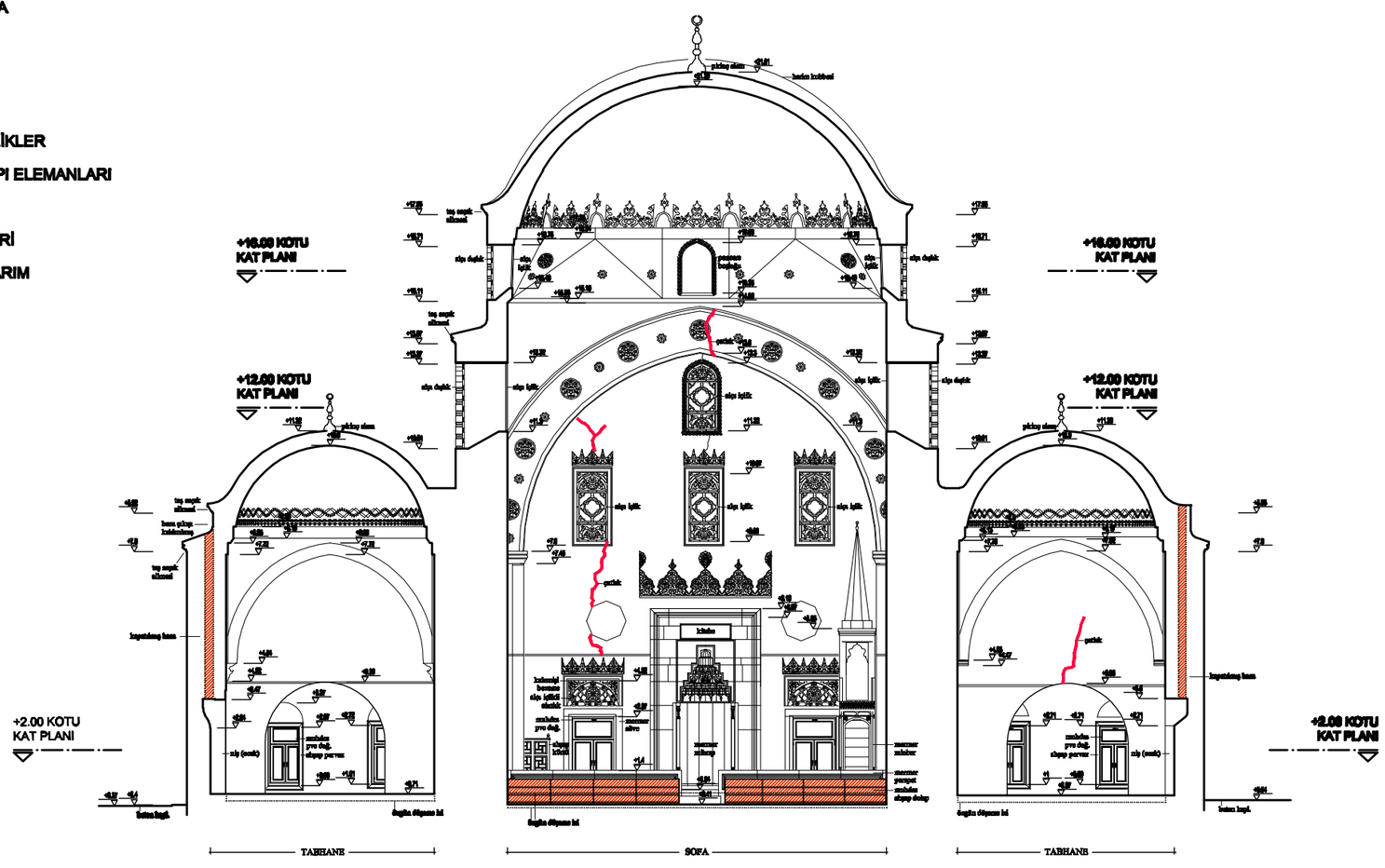

C-C KESİTİ Ö:1/100

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

* Bu grafikte tespit edilen hasarlar

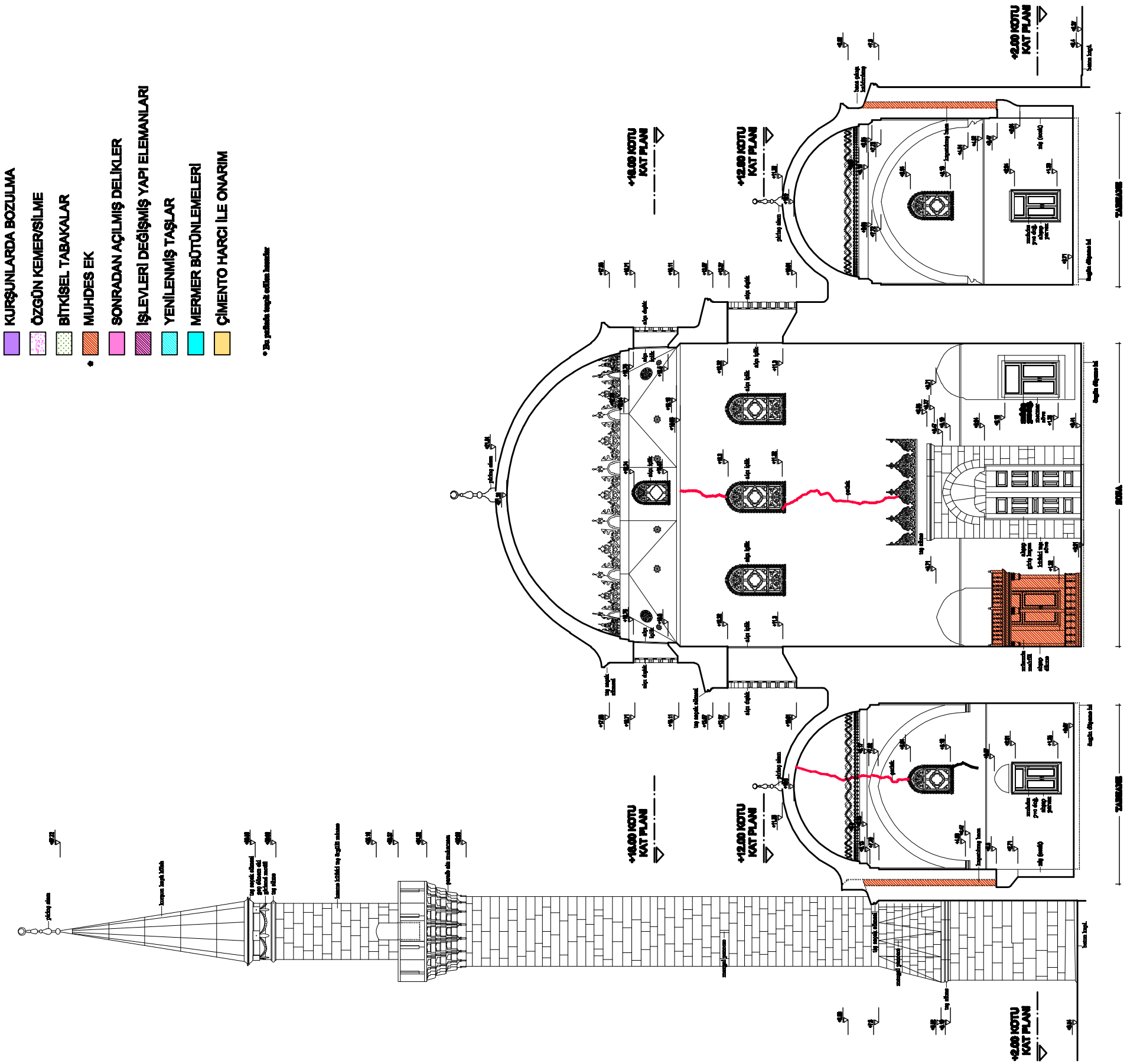

D-D KESİTİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

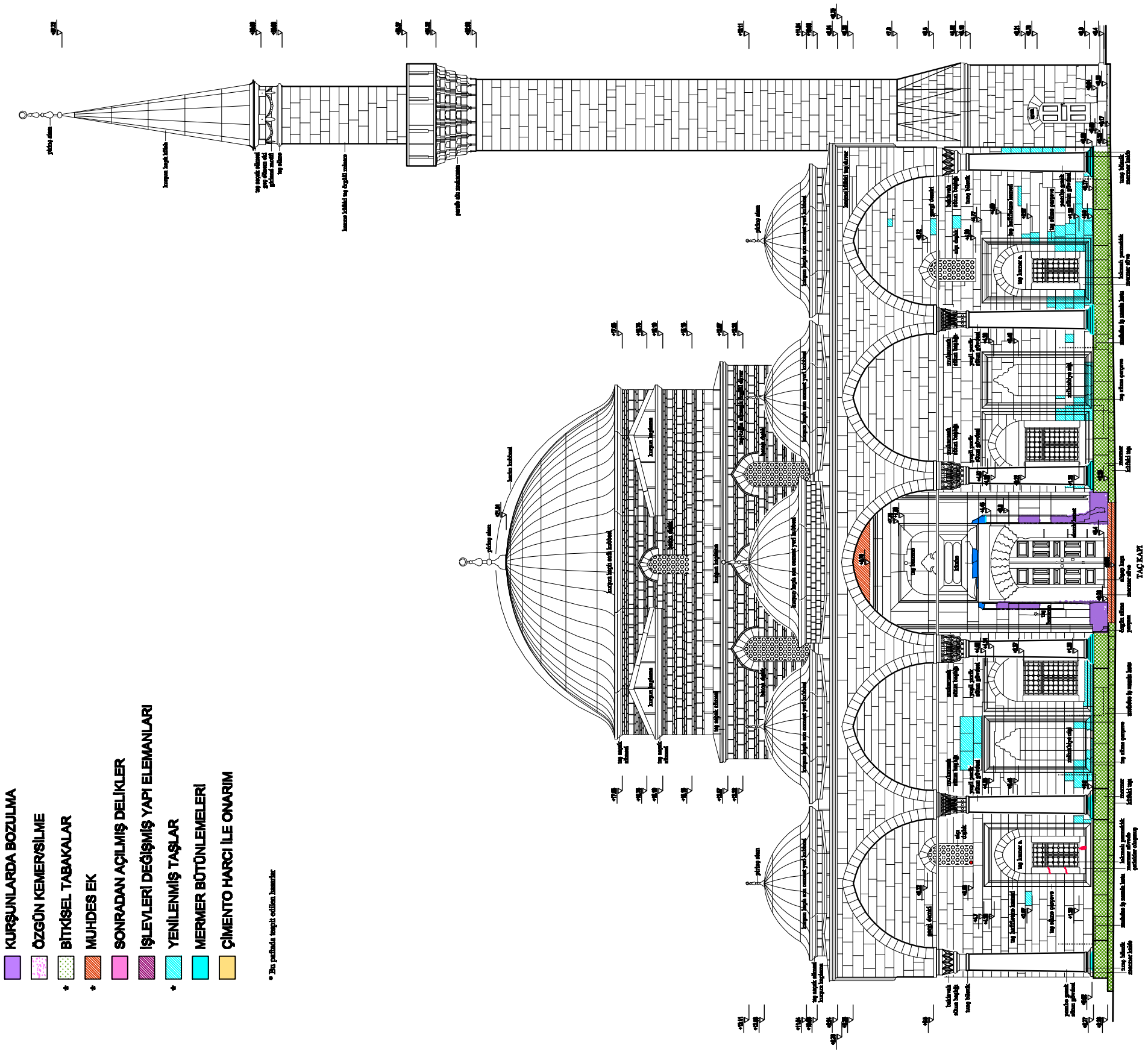

KUZEYBATI (SON CEMAAT YERİ) CEPHESİ Ö:1/100

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

* Bu pafta da taşıt eğilim hasarlar

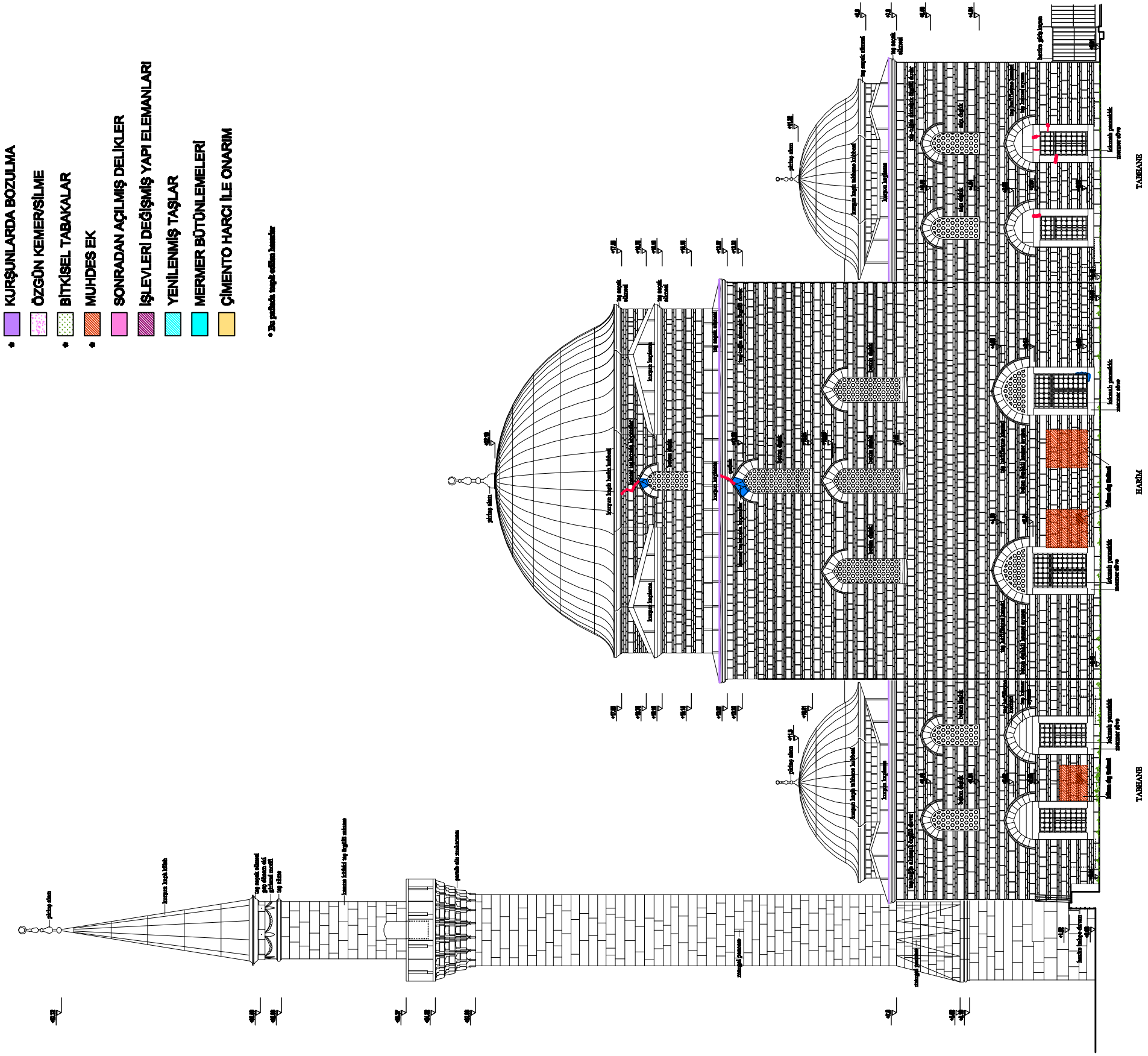

GÜNEYDOĞU (MİHRAP) CEPHESİ Ö:1/100

* Son cemaat yeri dışında tüm cephelerde trafikten ve ogrzoz dumanından kaynaklanan taş ve tuğla yüzeylerinde kirlenmeler vardır.
* Cephelerin almaşık örgülü ilmeleri tuğlalar horasan harçla tamamlanarak yüzeyleri kaplanmıştır.

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

* Bu yaftada taşıt edilen hasarlar

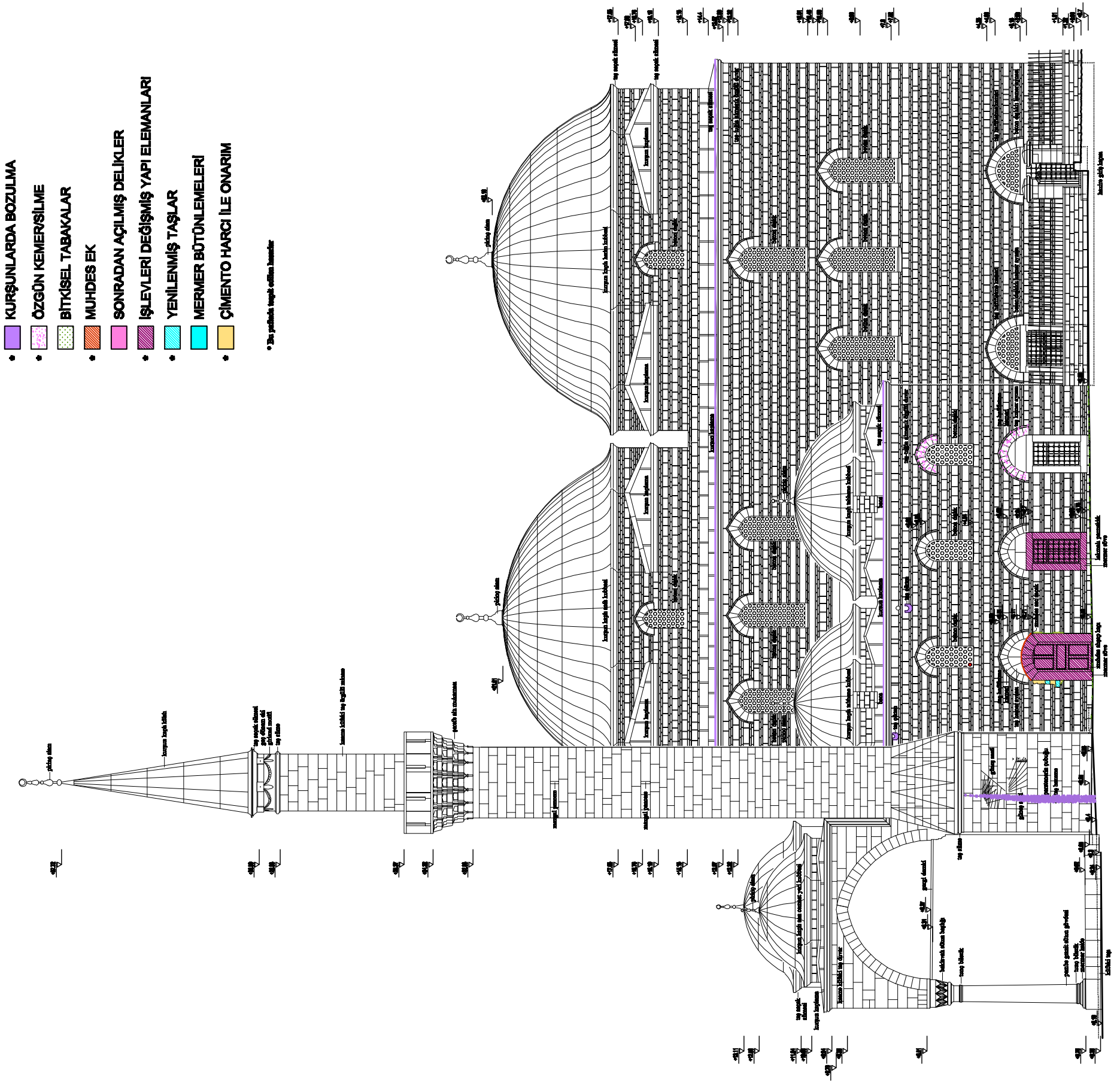

GÜNEYBATI CEPHESİ Ö:1/100

* Sen cemaz yeri dışında tüm cephelerde tuzlanma ve aşırı dumanlar kaynaklanan taş ve tuğla yüzeylerinde bidemmler vardır.
* Cephelerin alınaşık ilgilerindeki tuğlalar hasarın hazırlı tanımlanmak yüzeyleri kaplanmıştır.

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 10 20 40 80 cm

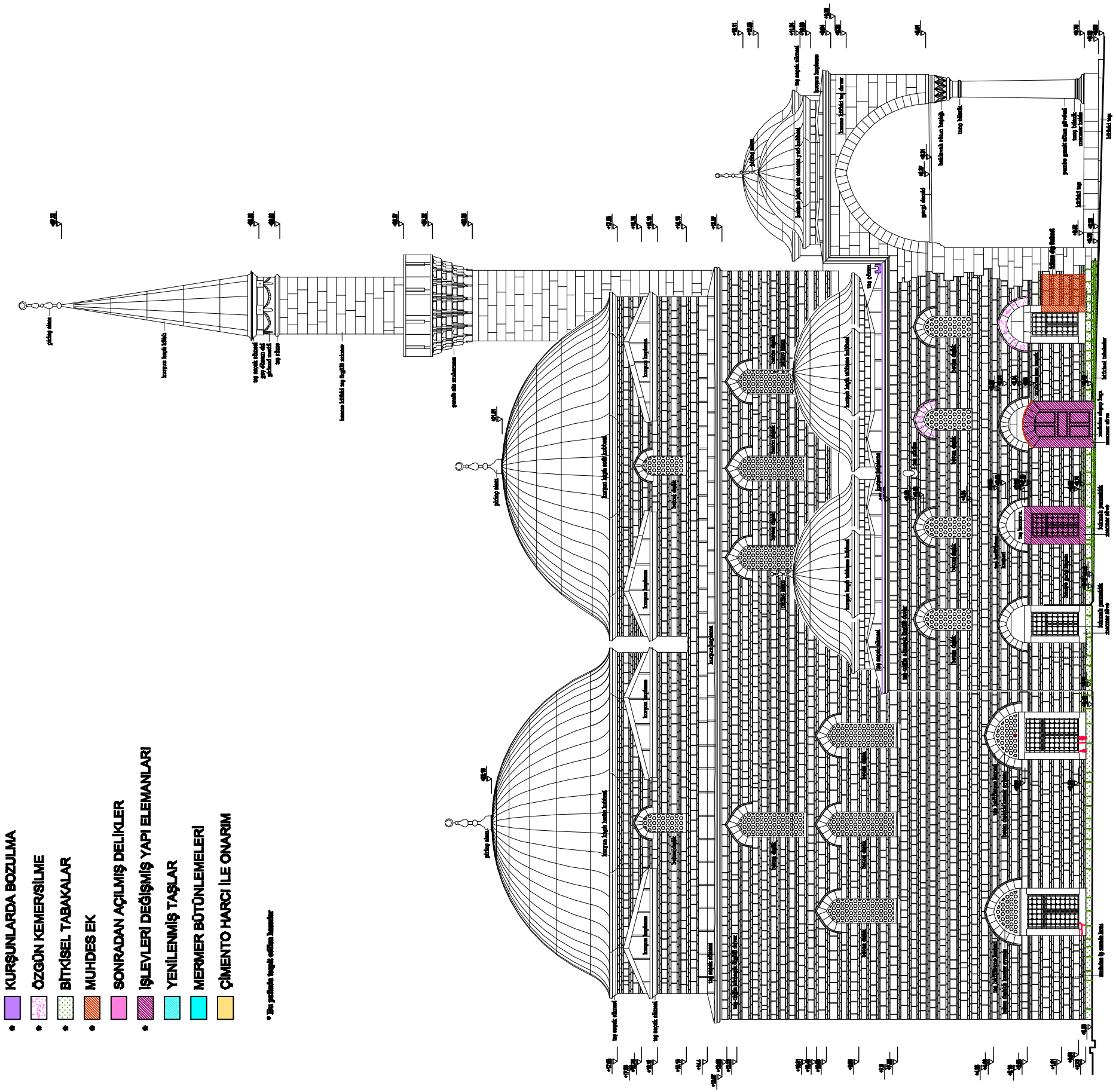

KUZEYDOĞU CEPHESİ Ö:1/100

- ÇATLAK
- YÜZEYSEL AŞINMA/BOZULMA
- PARÇA KOPMASI
- KIRIK CAM
- KURŞUNLARDA BOZULMA
- ÖZGÜN KEMER/SİLME
- BİTKİSEL TABAKALAR
- MUHDES EK
- SONRADAN AÇILMIŞ DELİKLER
- İŞLEVLERİ DEĞİŞMİŞ YAPI ELEMANLARI
- YENİLENMİŞ TAŞLAR
- MERMER BÜTÜNLEMELERİ
- ÇİMENTO HARCI İLE ONARIM

* Bu paftada tespit edilen hasarlar

* Sen cemaat yeri doğuda tüm cephelerde tasfiken ve ayrıca dummanda kaynaklanan taş ve tuğla yüzeylerinde bildirmemiz vardır.
* Cephelerin aksaçak dağılabadaki tuğlalar hasarın hazırlı tanımlanmak yüzeyleri kaplamaktır.

MURAD PAŞA CAMİSİ - HASAR TESPİT PAFTASI **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

0 5 10 20 m

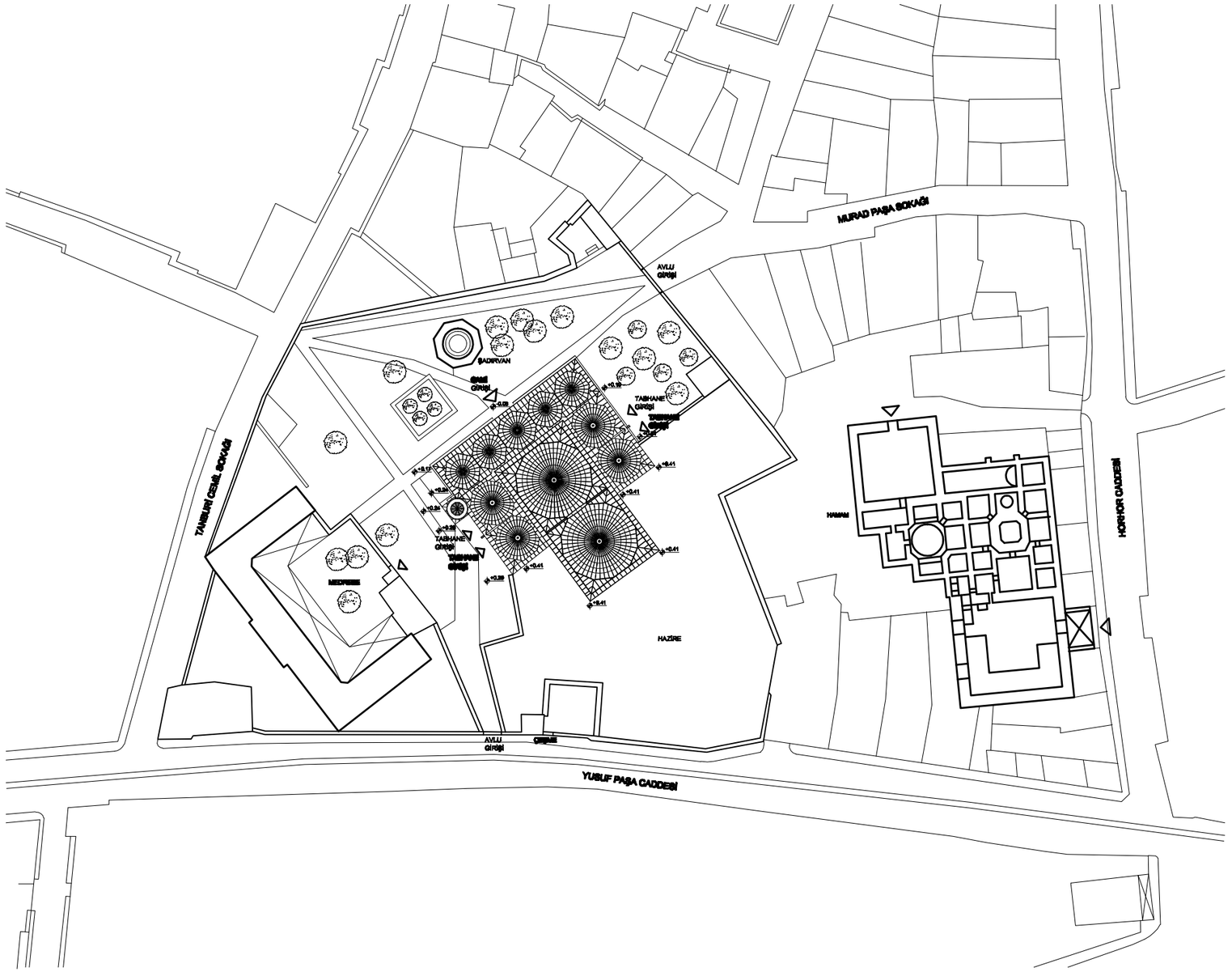

VAZİYET PLANI Ö:1/500

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

- Taç kapının önünde bulunan muhdes ahşap döşeme kaldırıldı.
- İç mekanda özgün döşeme malzemesi saptanamamış olup, tüm muhdes yükseltilmiş ahşap döşemeler kaldırıldı.
- Kadınlar mahfili günümüze ulaşmadığından, restitüsyonunda Gurdit'in rölövesinden faydalanıldı. Restitüsyon önerisinde kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlendi. Muhdes yükseltilmiş ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir.
- Mevcut muhdes müezzin mahfili kaldırıldı.
- Minberin otuma kısmının taşıyıcı ayakları arasında kapatılmış olan sivri kemerler açıldı.
- Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer kadınlık elde yeterli veri olmadığı için mevcut yerinde bırakıldı. Önünde bulunan muhdes ahşap dolap kaldırıldı.
- Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes plastik esaslı pencere doğramaları ahşap malzemeli olarak restitüe edil di.
- Sonradan birleştirilmiş olduğu düşünülen Tabhane Odaları arasında bulunan kemer kapatıldı.
- Tabhane odalarının her birinde bulunan nişler özgün haline getirilerek ocak nişi olarak restitüe edildi.
- Ahşap parvazlarda pencere kapak kancaları tespit edildiğinden, pencere kapakları restitüe edildi.
- Yapılan müdahaleler sonucunda ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından bozulan K2 ve K3 tabhane giriş kapıları söve ve hafifletme kemer leri, en eski tarihli olduğu düşülen P10 ve P17 pencere söve ve hafifletme kemer leri esas alınarak restitüe edil di.
- Yapılan müdahaleler sonucunda ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından bozulduğu düşünülen P16 ve P11 pencereleri kapı olarak restitüe edildi.
- Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.
- Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

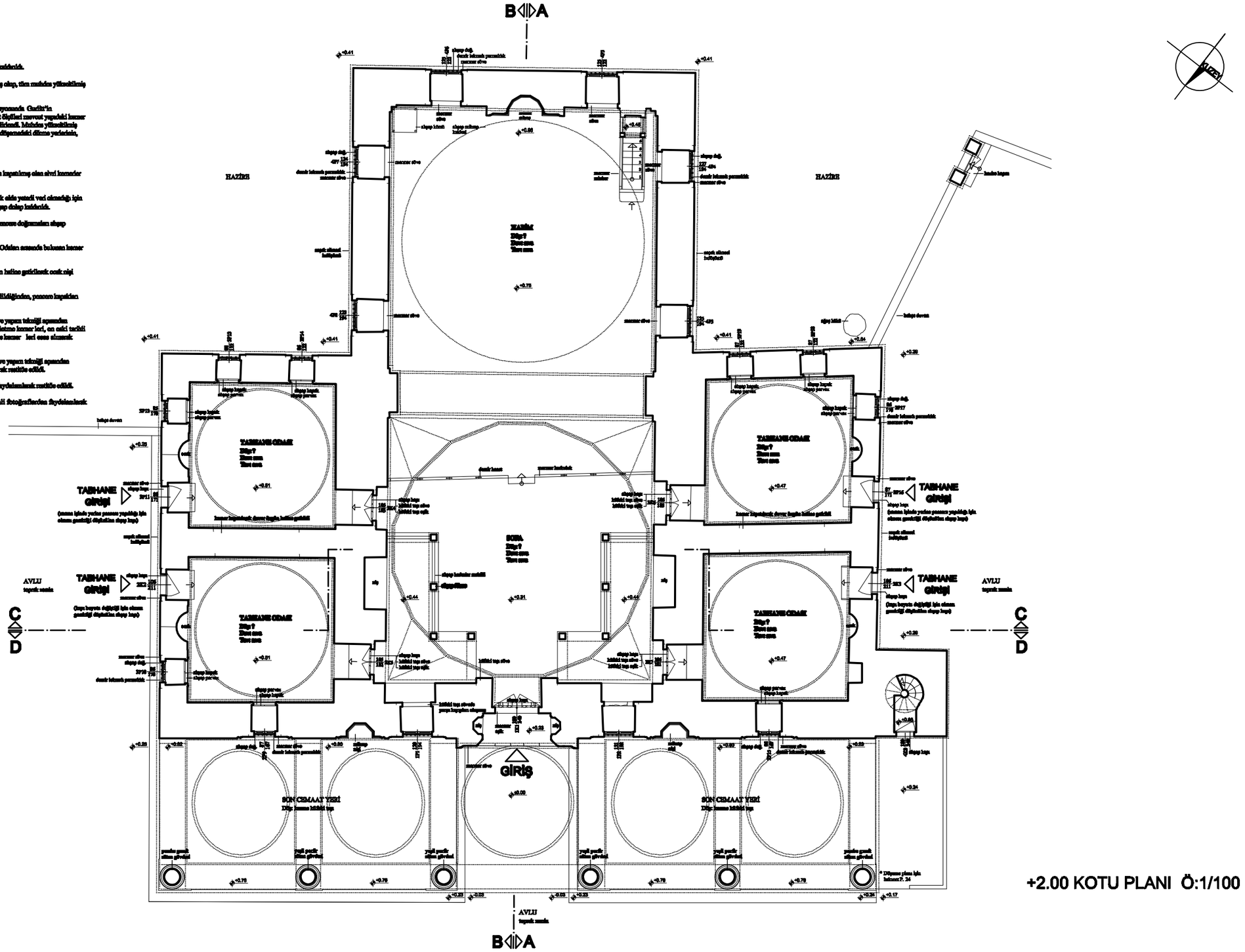

+2.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

* Kadınlar mahfili günümüze ulaşmadığından, restitüsyonunda Gurlitt'in rülövesinden faydalanıldı. Restitüsyon önerisinde kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlendi. Muhdes yüksekliklerle ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

* Tabhane odalarının kapatılmış baca yerleri açıldı.

* Muhdes tabhane giriş kapısı saçakları kaldırıldı.

* Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

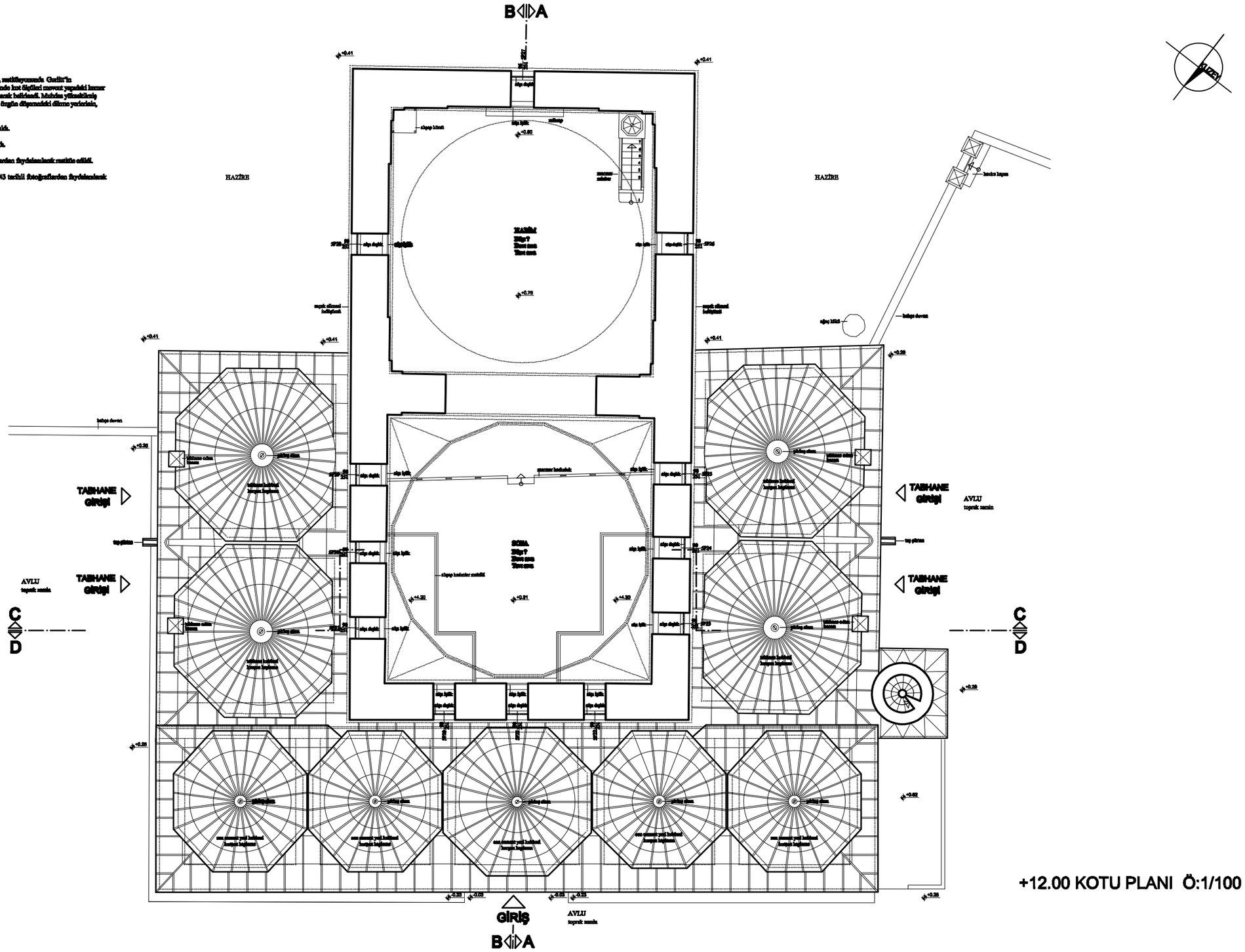

+12.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

* Kadınlar mahfili günümüze ulaşmadığından, restitüsyonunda Gurlitt'in rülövesinden faydalanıldı. Restitüsyon önerisinde kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlendi. Muhdes yüksekliklerle ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

* Tabhane odalarının kapatılmış baca yerleri açıldı.

* Muhdes tabhane giriş kapısı saçakları kaldırıldı.

* Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

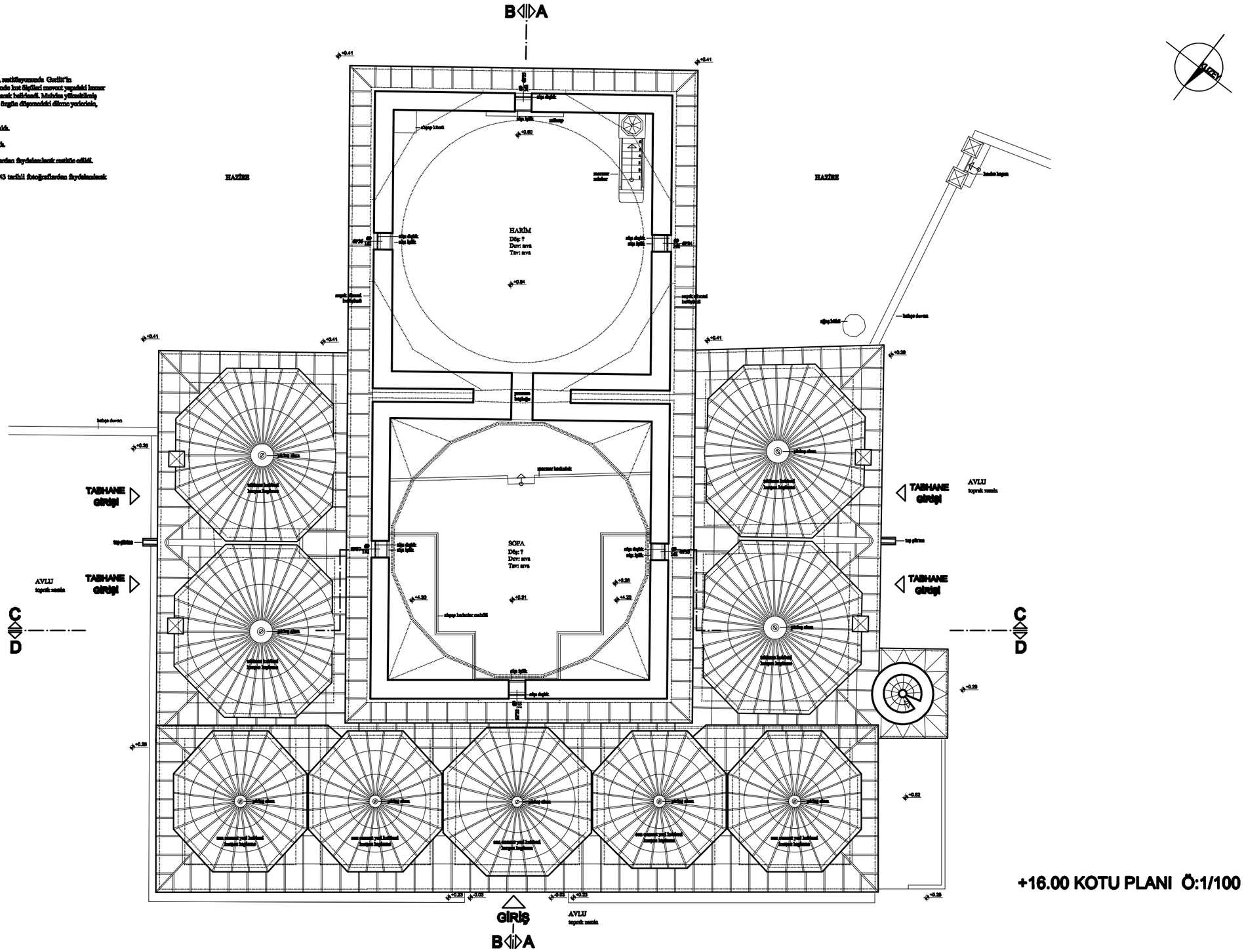

+16.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

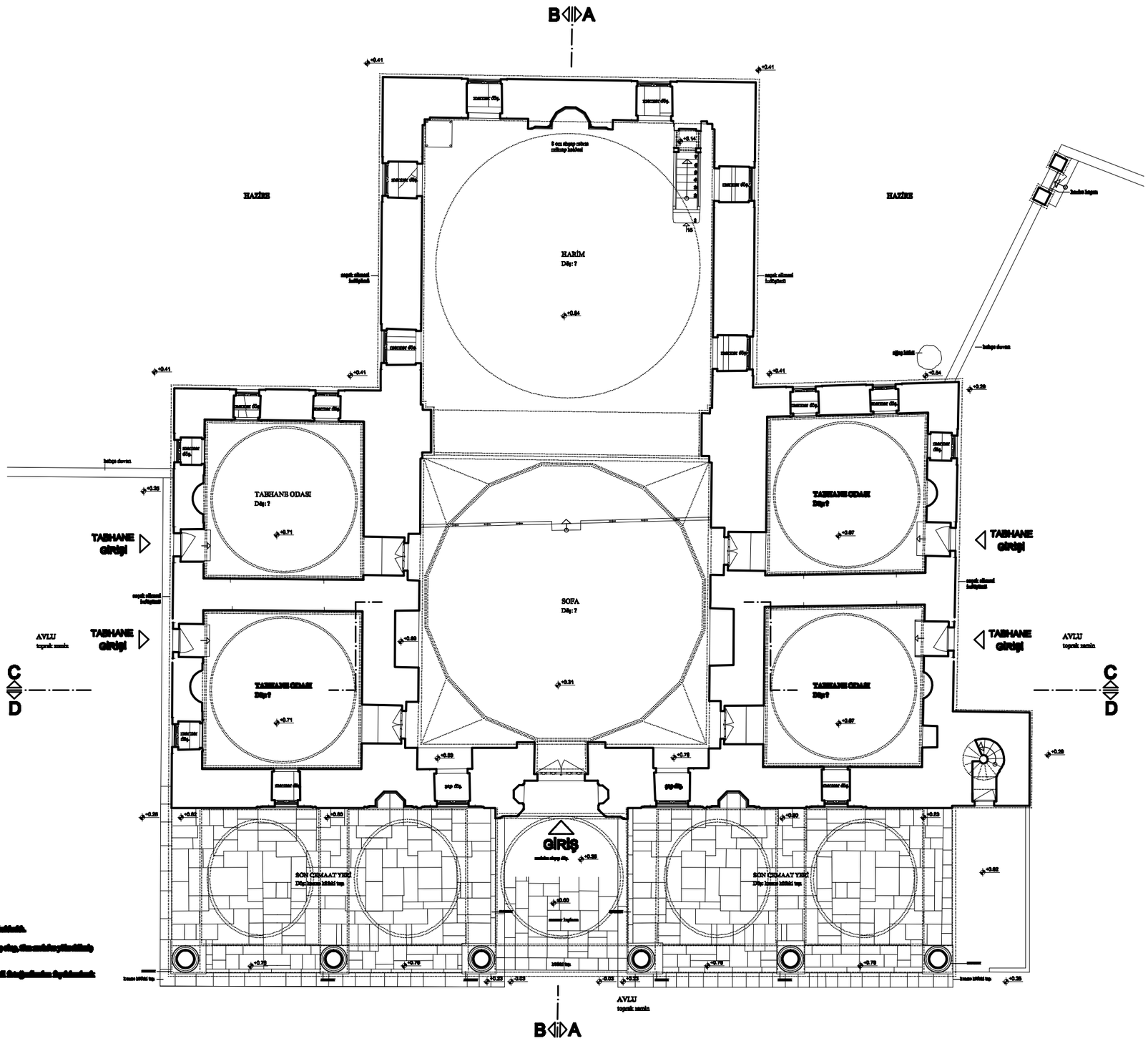

DÖŞEME PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

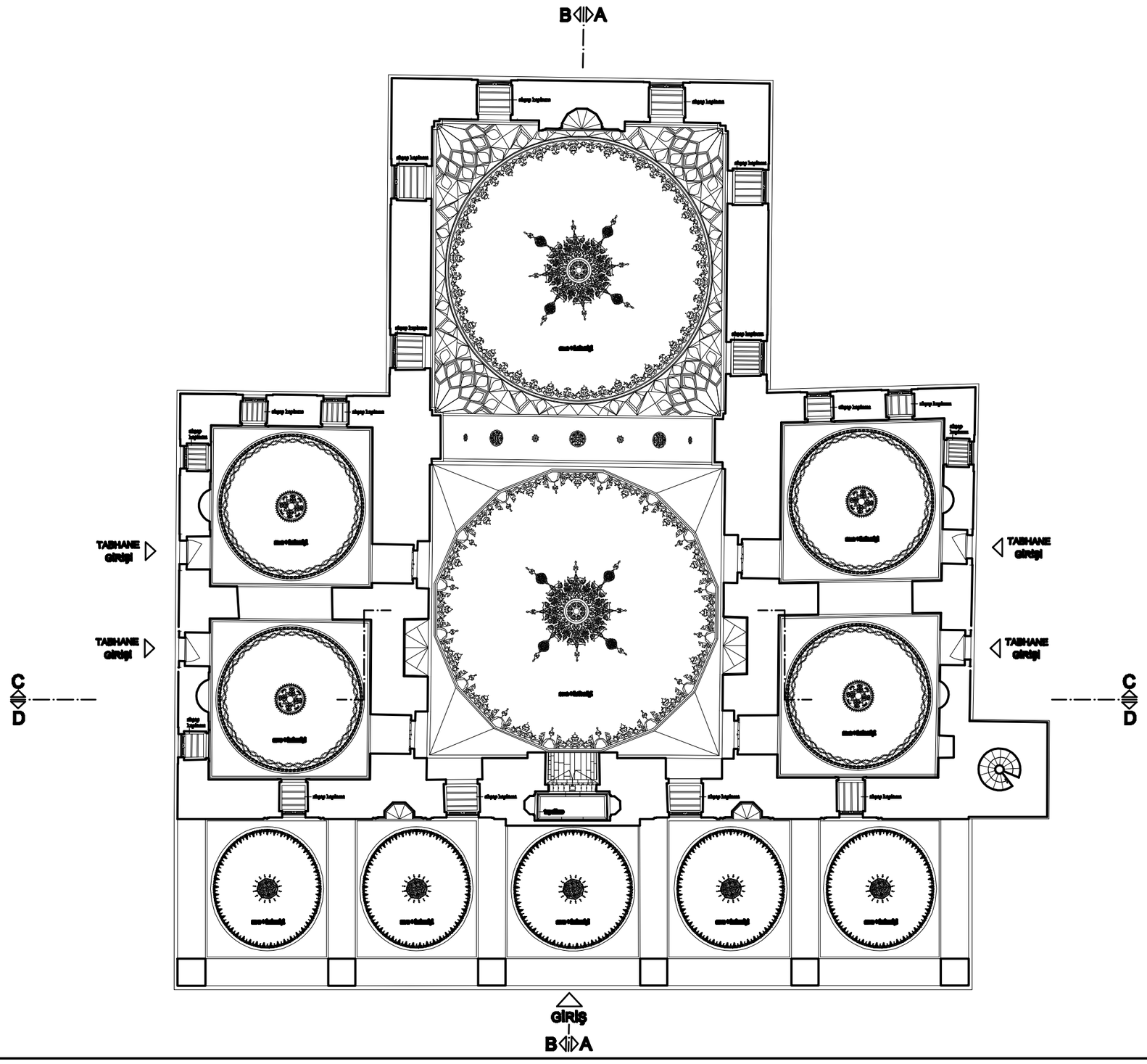

TAVAN PLANI Ö:1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 80 100 200 400 cm

B A

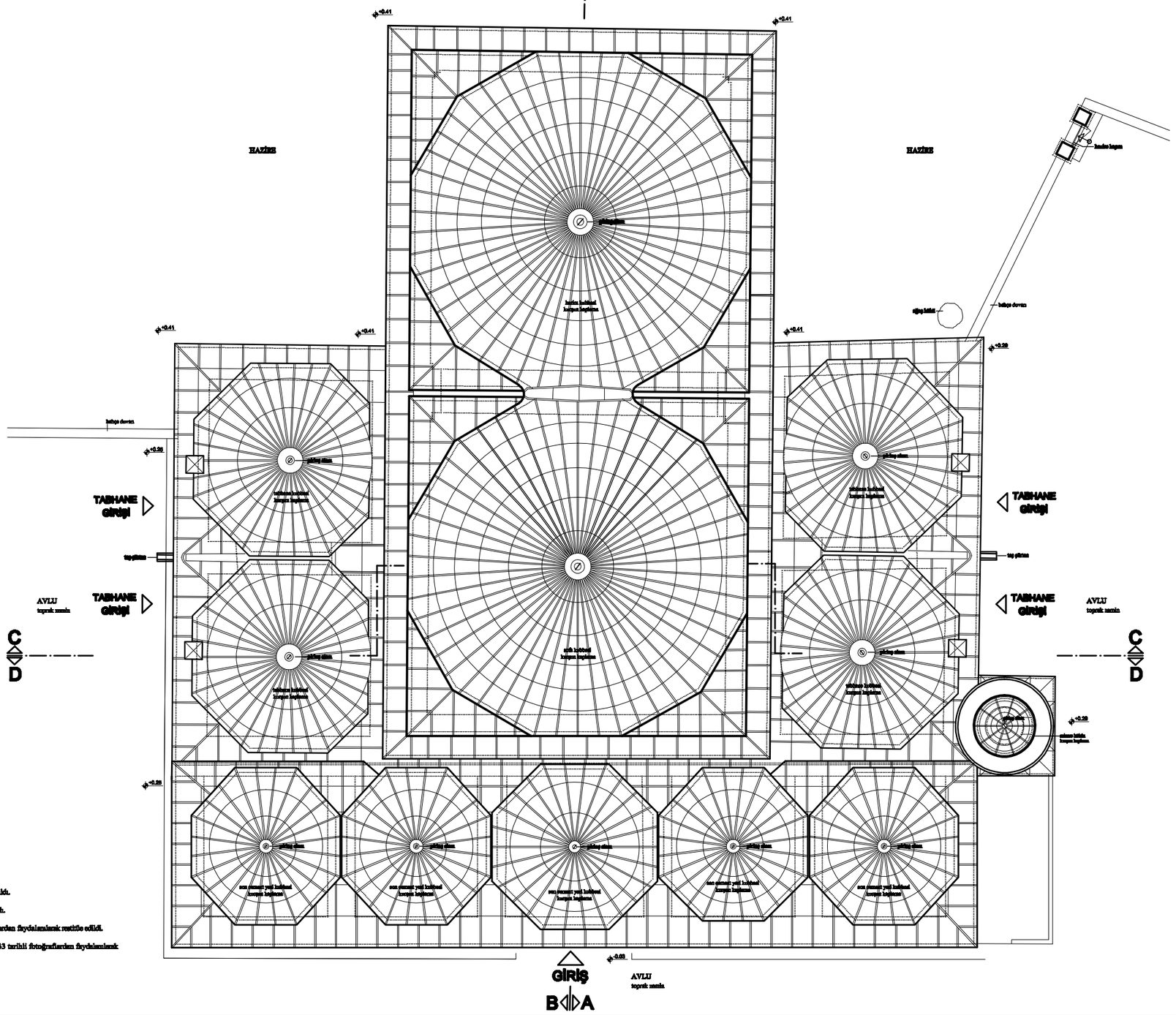

* Tabhane odalarının kapatılmış baca yerleri açıldı.
* Muhdes tabhane giriş kapısı sapakları kaldırıldı.
* Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.
* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

ÇATI PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

* Taç kapanın önünde bulunan muhdes ahşap döşeme kaldırıldı.

* İç mekanda özgün döşeme malzemesi saptanamamış olup, tüm muhdes yükseltilmiş ahşap döşemeler kaldırıldı.

* Kadınlar mahfili günümüze ulaşmadığından, restitüsyonunda Gerlitt'in rölövesinden faydalanıldı. Restitüsyon önerisinde kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlendi. Muhdes yükseltilmiş ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

* Mevcut muhdes müezzin mahfili kaldırıldı.

* Minberin oturma kısmının taşıyıcı ayakları arasında kapatılmış olan sivri kemerler açıldı.

* Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluk elde yeterli veri olmadığı için mevcut yerinde bırakıldı. Önünde bulunan muhdes ahşap dolap kaldırıldı.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes plastik casalı pencere doğramaları ahşap malzemeli olarak restitüe edil di.

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

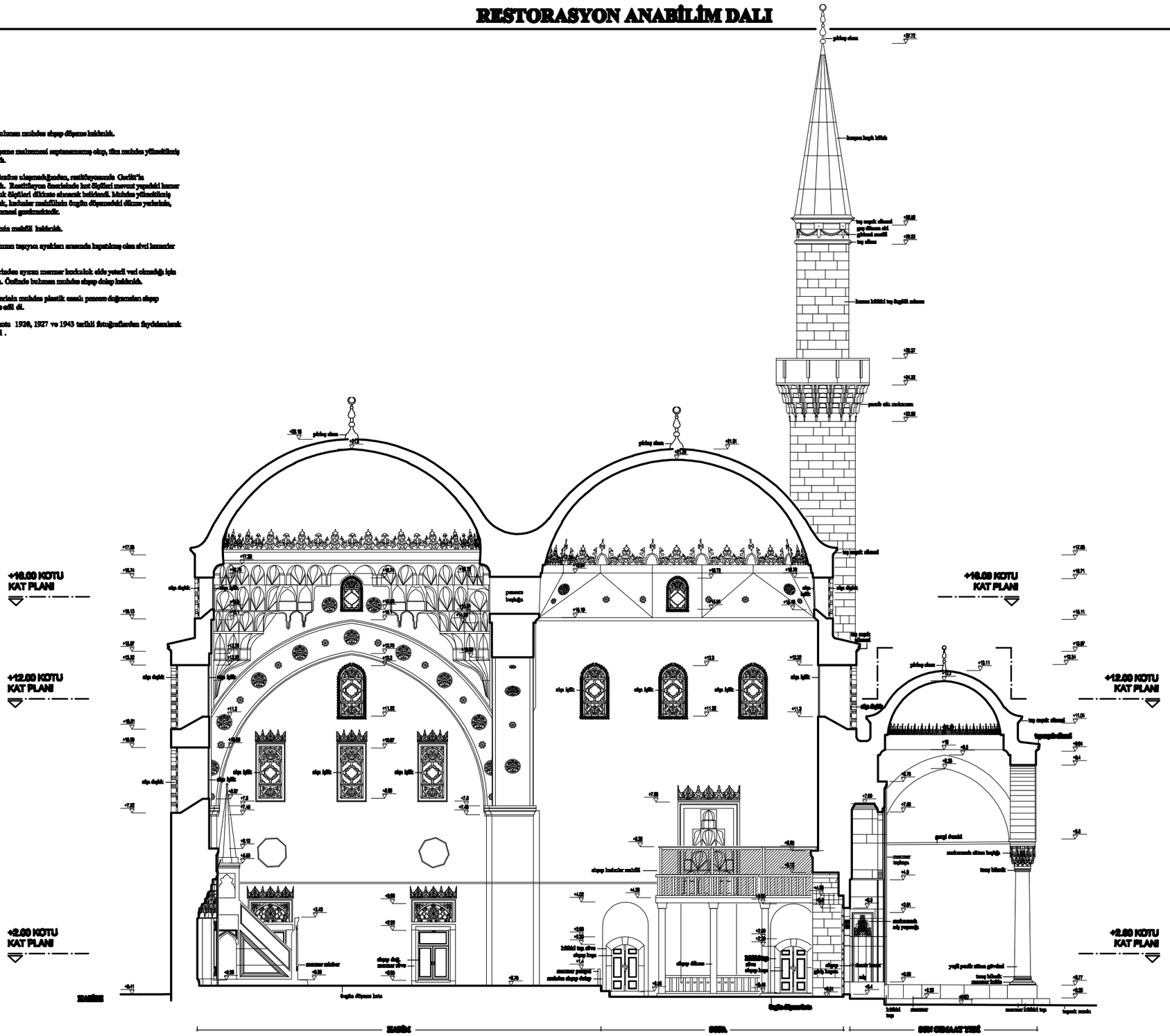

A-A KESİTİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

* Taç kapının önünde bulunan muhdes ahşap döşeme kaldırıldı.

* İç mekanda özgün döşeme malzemesi saptanamamış olup, tüm muhdes yükseltilmiş ahşap döşemeler kaldırıldı.

* Kadınlar mahfili günümüze ulaşmadığından, restitüsyonunda Gurlitt'in rölövesinden faydalanıldı. Restitüsyon önerisinde kot ölçüleri mevcut yapıdaki kemer ölçüleri ve doluluk boşluk ölçüleri dikkate alınarak belirlendi. Muhdes yükseltilmiş ahşap döşeme kaldırılarak, kadınlar mahfilinin özgün döşemedeki dikme yerlerinin, eldeki verilerle desteklenmesi gerekmektedir.

* Harim ve sofayı birbirinden ayrıcı mermer korkuluk elde yeterli veri olmadığı için mevcut yerinde bırakıldı. Önünde bulunan muhdes ahşap dolap kaldırıldı.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes plastik esaslı pencere doğramaları ahşap malzemeli olarak restitüe edildi.

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

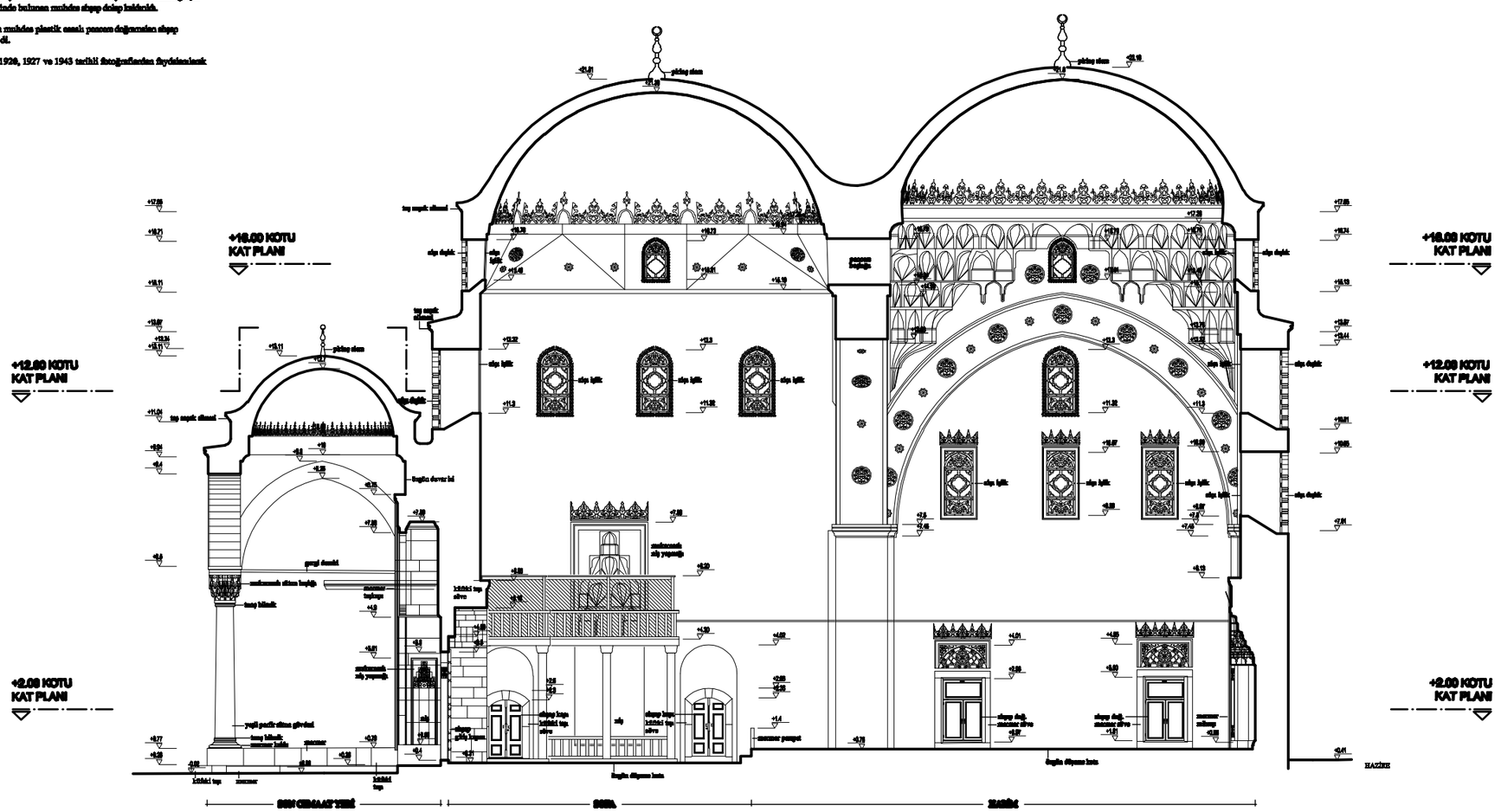

B-B KESİTİ Ö:1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

* İç mekanda özgün düşeme malzemesi saptanamamış olup, tüm muhdes yükseltilmiş ahşap düşemeler kaldırıldı.

* Harim ve sofayı birbirinden ayıran mermer korkuluk elde yeterli veri olmadığı için mevcut yerinde bırakıldı. Önünde bulunan muhdes ahşap dolap kaldırıldı.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes plastik esaslı pencere doğramaları ahşap malzemeli olarak restitüe edil di.

* Sonradan birleştirilmiş olduğu düşünülen Tabhane Odaları arasında bulunan kemer kapatıldı.

* Tabhane odalarının her birinde bulunan nişler özgün haline getirilerek ocak nişi olarak restitüe edildi.

* Ahşap parvazlarda pencere kapak kancaları tespit edildiğinden, pencere kapakları restitüe edildi.

* Tabhane bacaları anoloji yapılarak restitüe edilmiştir.

* Muhdes tabhane giriş kapısı saçakları kaldırıldı.

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi .

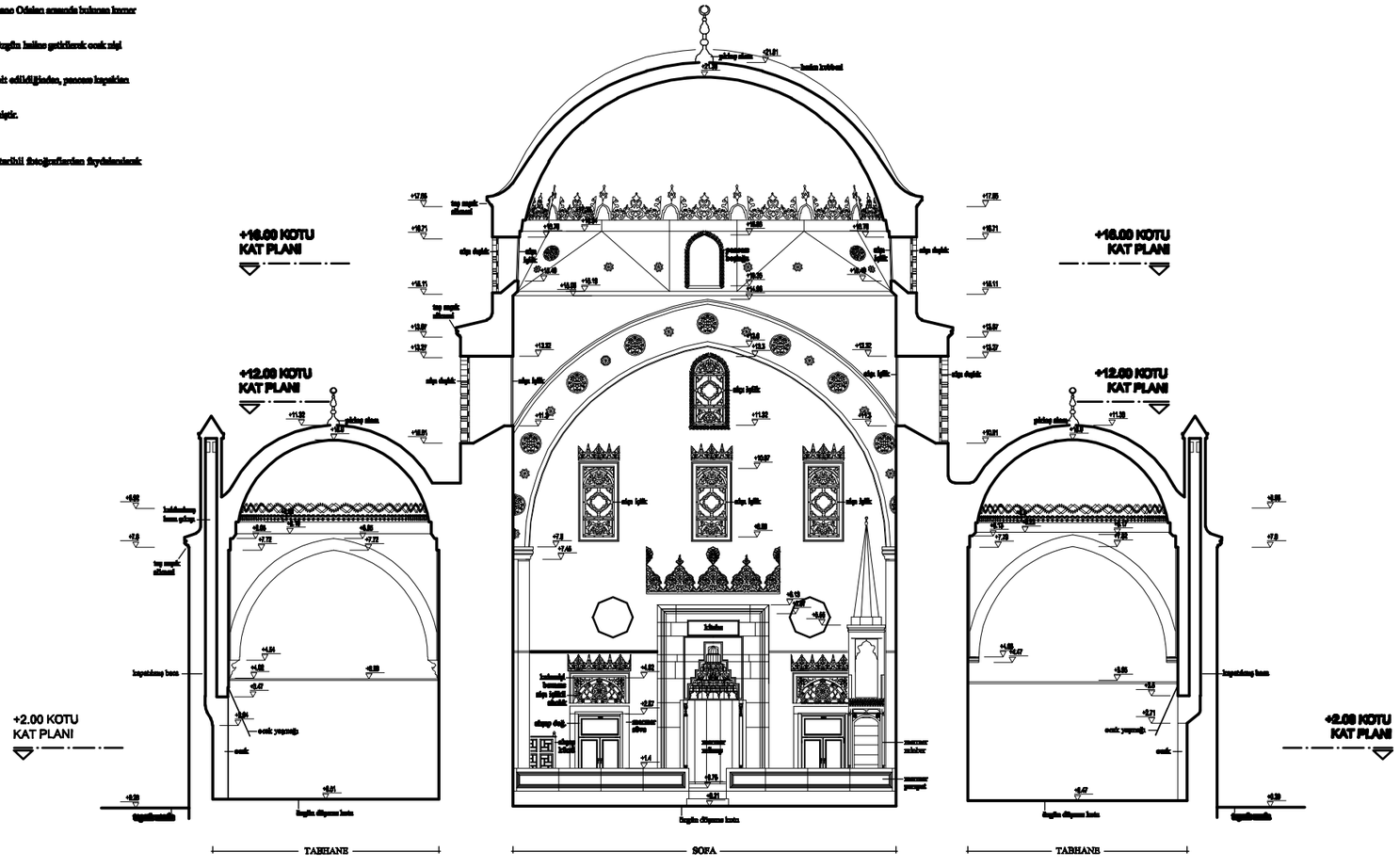

C-C KESİTİ Ö:1/100

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

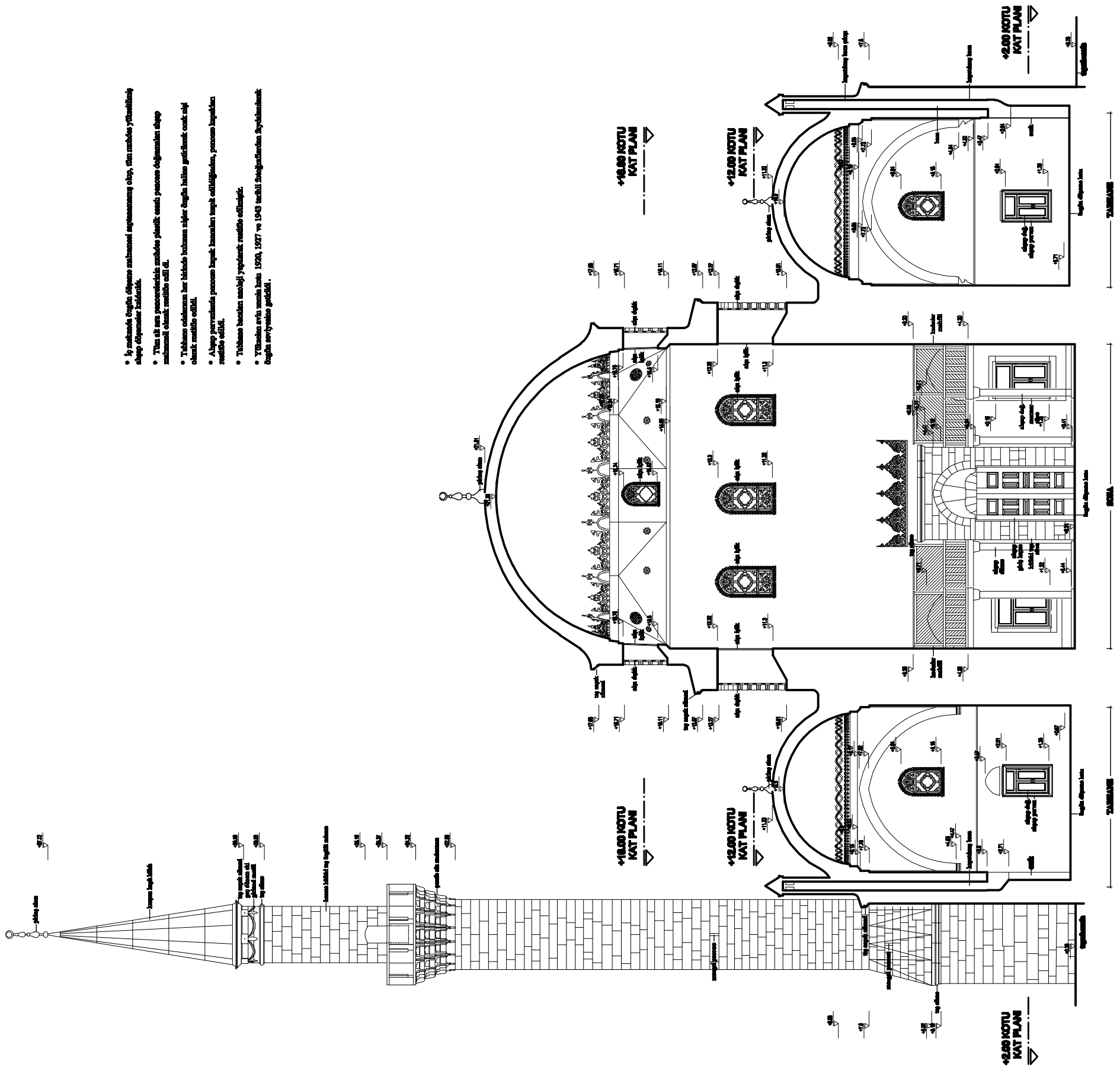

D-D KESİTİ Ö:1/100

- İp mekanda özgün düşeme mahsemesi sayısınamamış olup, tüm mahdes yükseltimiş alışap düşemeler kaldırıldı.
- Tüm alt sıra pencerelerinin mahdes plastik esatı pencere doğramaları alışap mahsemeli olarak restitüe edildi.
- Tabhane odalarının her birinde bulunan niştar özgün haline getirilerek cesk nişi olarak restitüe edildi.
- Alışap pervazlarda pencere kapak kanaatlan taşlı edildiğinden, pencere kapakları restitüe edildi.
- Tabhane bacaları sanılıştı yapılarak restitüe edilmiştir.
- Yükselen avlu zamin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan fayıdalanarak özgün seviyesine getirildi.

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

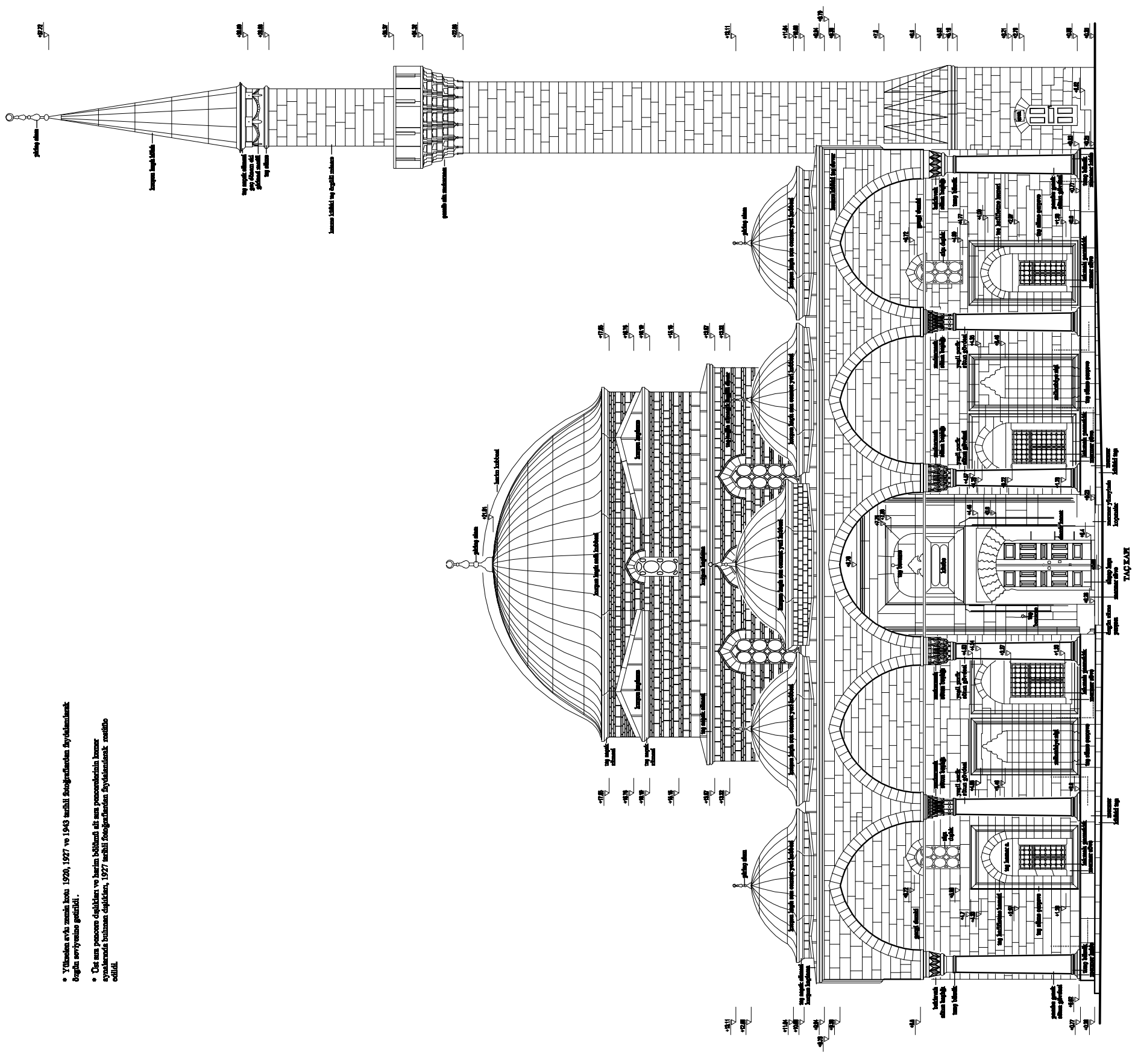

KUZEYBATI (SON CEMAAT YERİ) CEPHESİ Ö:1/100

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi.

* Üst sıra pencere dışlıkları ve harim bölümü alt sıra pencerelerinin kısmer ayaklarında bulunan dışlıkları, 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

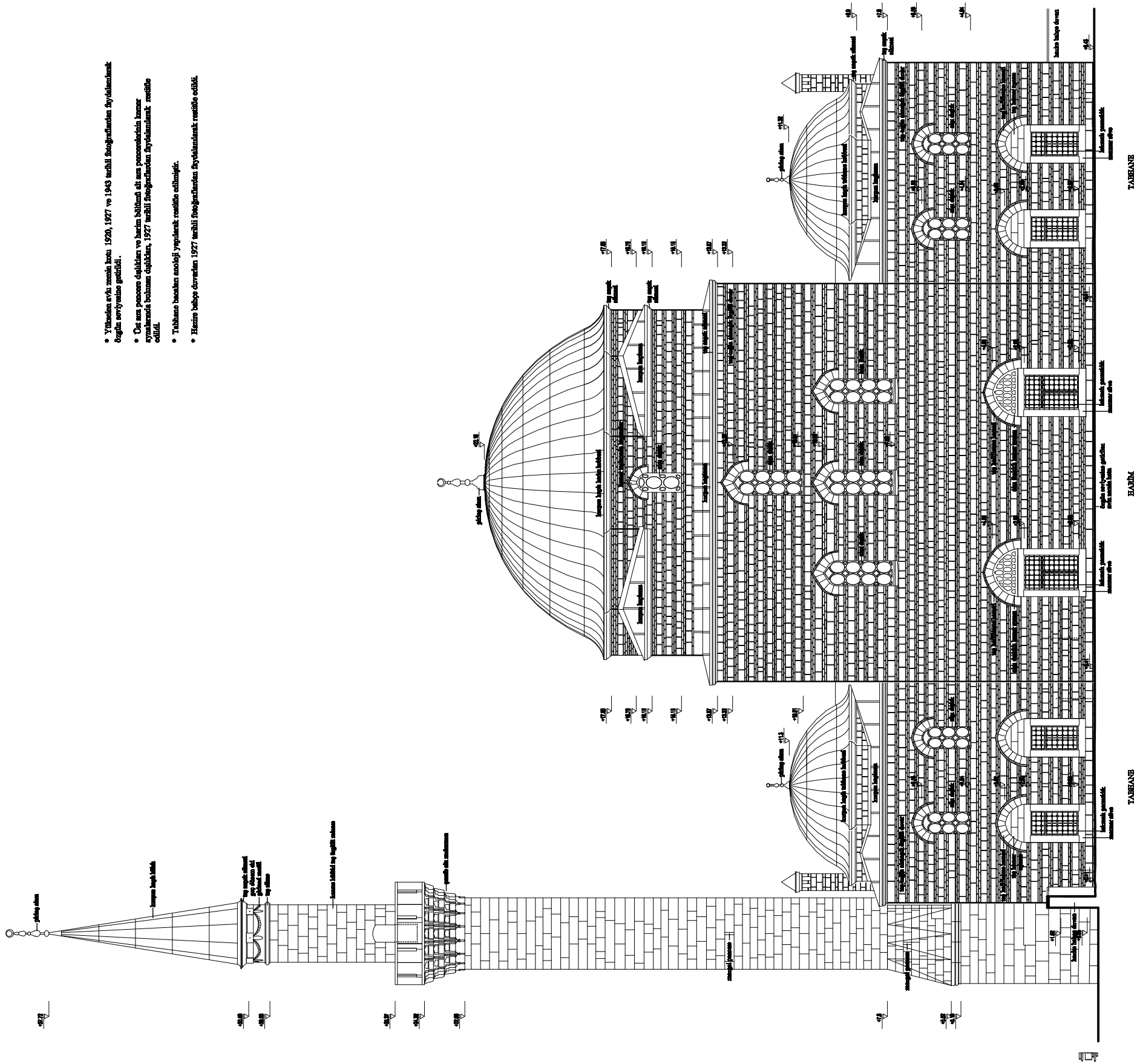

* Yükselen avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi.
* Üst ara pencere dışlıkları ve harim bölümü alt ara pencerelerinin kemer aynalarında bulunan dışlıkları, 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.
* Tabhane bacaları anoloji yapılarak restitüe edilmişir.
* Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.

GÜNEYDOĞU (MİHRAP) CEPHESİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

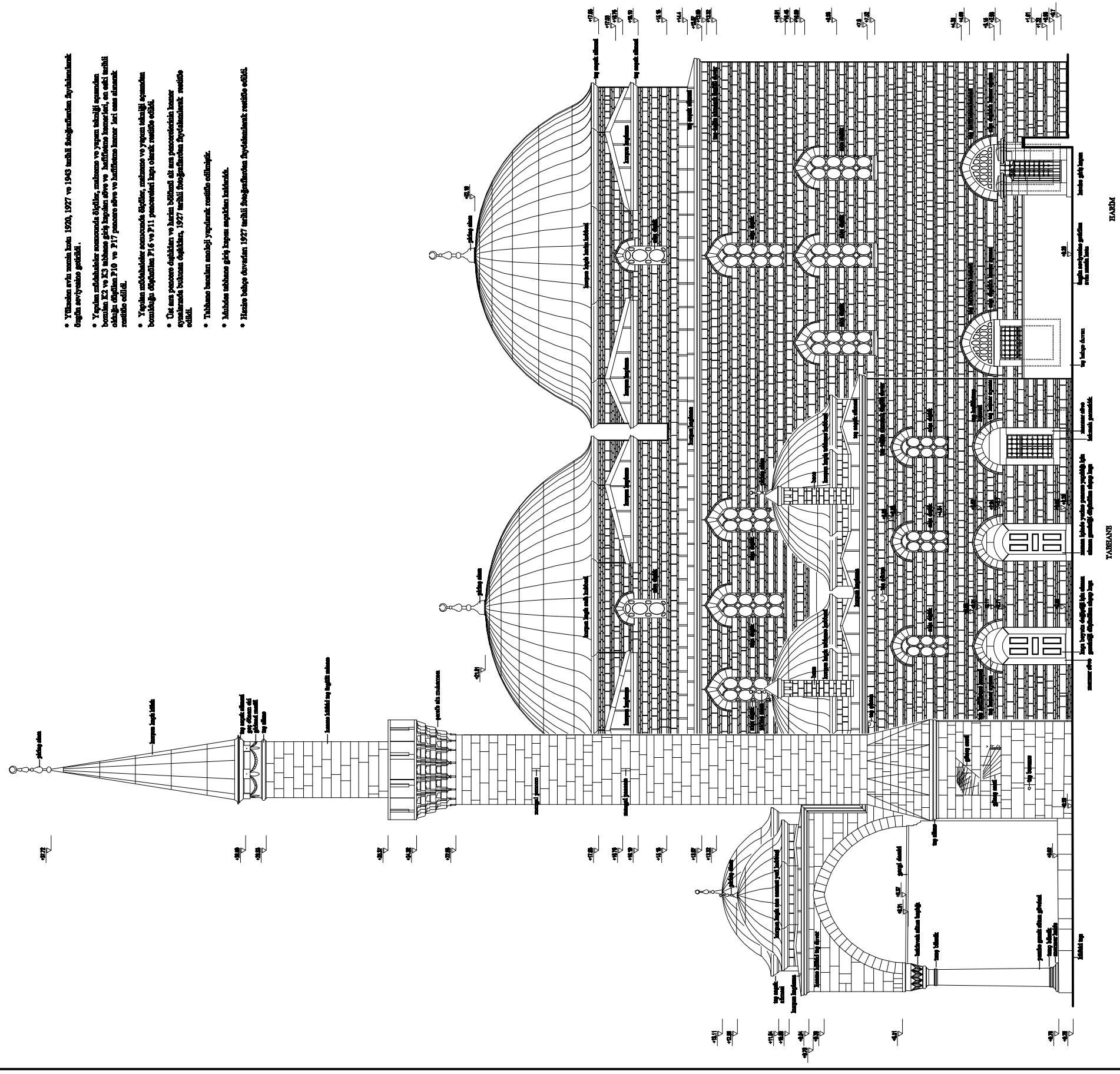

GÜNEYBATI CEPHESİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

0 50 100 200 400 cm

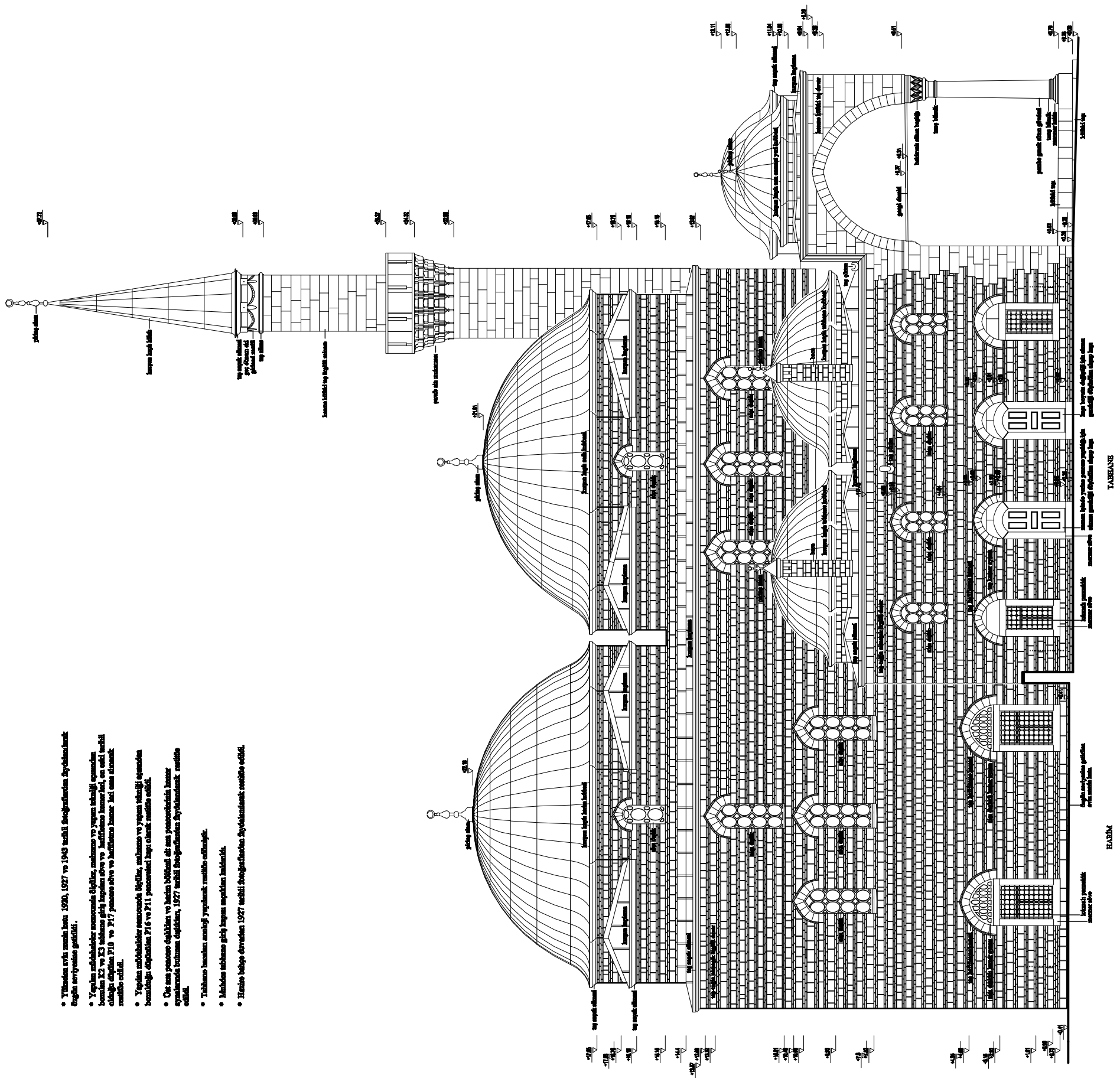

KUZEYDOĞU CEPHESİ Ö:1/100

- Yükseltin avlu zemin kotu 1920, 1927 ve 1943 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak özgün seviyesine getirildi.
- Yapılan müdahaleler sonucunda ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından bozulan K2 ve K3 tabhane giriş kapıları süve ve hafifletme kemerleri, en eski tarihli olduğu düşünülen P10 ve P17 pencere süve ve hafifletme kemer leri esas alınarak restitüe edildi.
- Yapılan müdahaleler sonucunda ölçüler, malzeme ve yapım tekniği açısından bozulduğu düşünülen P16 ve P11 pencereleri kapı olarak restitüe edildi.
- Üst ana pencere dışlıkları ve harim bölümü alt ana pencerelerinin kemer aynalarında bulunan dışlıkları, 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.
- Tabhane bacaları analoji yapılarak restitüe edilmiştir.
- Muhdes tabhane giriş kapısı saçakları kaldırıldı.
- Hazire bahçe duvarları 1927 tarihli fotoğraflardan faydalanılarak restitüe edildi.

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTİTÜSYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

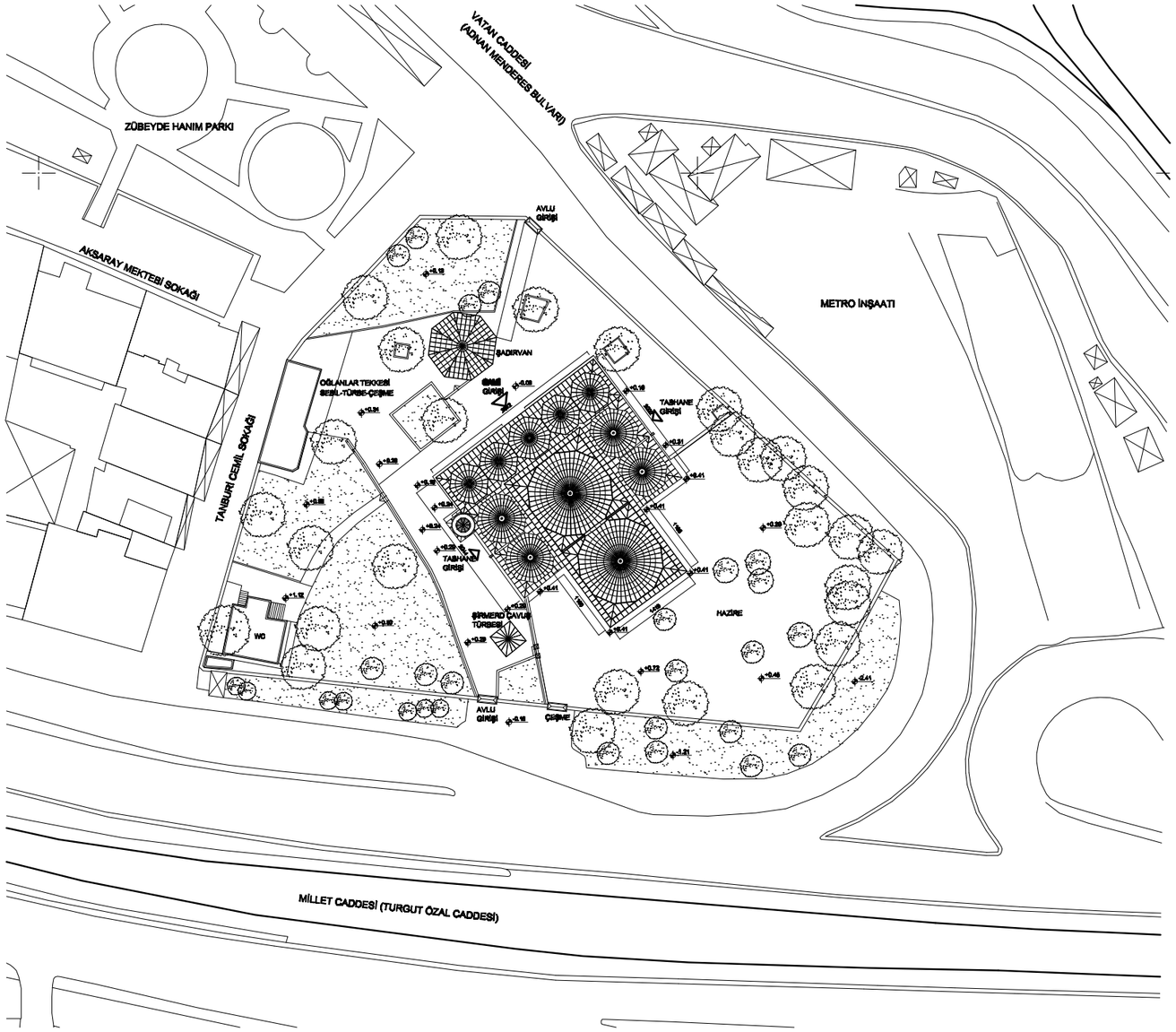

VAZİYET PLANI Ö:1/500

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

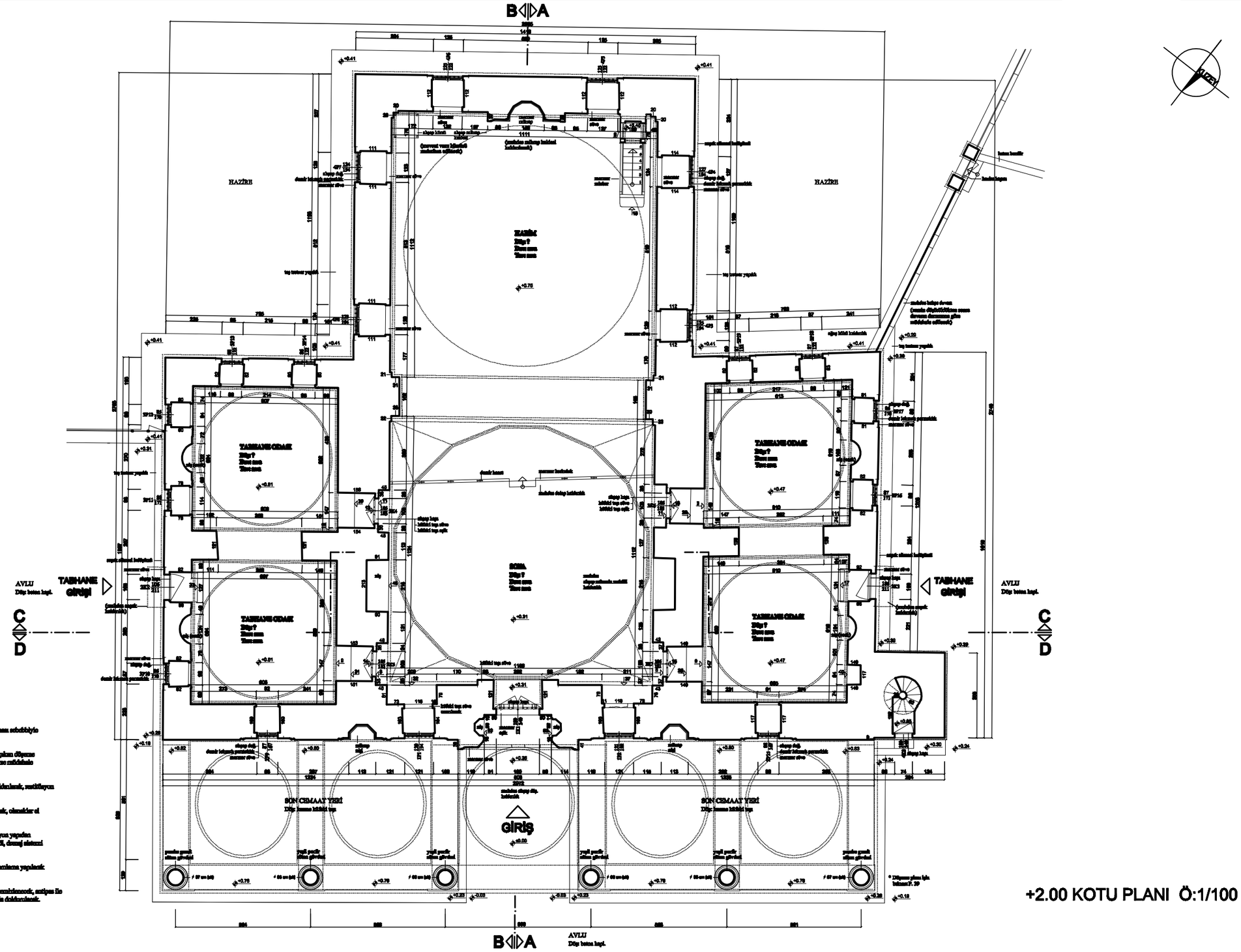

* Mevcut muhdes müezzin mahfili mekan bütünlüğünü bozması sebebiyle kaldırıldı.

* Muhdes yükseltilmiş ahşap döşemeler kaldırılarak, altından çıkan döşeme kaplamasının durumuna göre özgün niteliği irdelenecek gerekirse müdahale belirlenecek.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes pencere doğramaları kaldırılarak, restitüsyon önerisine uygun olarak ahşap doğramaları tahıldı.

* Tabhane odaları giriş kapıları bozulmasına rağmen korunacak, olanaklar el verdiğinde yapılması önerilebilir.

* Yükselen avlu zemin kotu ve tarz eğimden dolayı bilhassa suyun yapıdan uzaklaştırılması için, avlu zemin kotu özgün seviyesine getirildi, drenaj sistemi oluşturularak ve yapı çevresinde eğim verilerek tutmar yapıldı.

* Pencere sövelerinde kopan parçalar uygun malzeme ile tamamlama yapılacak çatlaklar onarılacak.

* Lokmalı demir parmaklıklarda oluşan pas zımparalanarak temizlenecek, antipas ile boyanacak. Demir parmaklıkların sövelerdeki yuvaları kurşunla doldurulacak.

+2.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

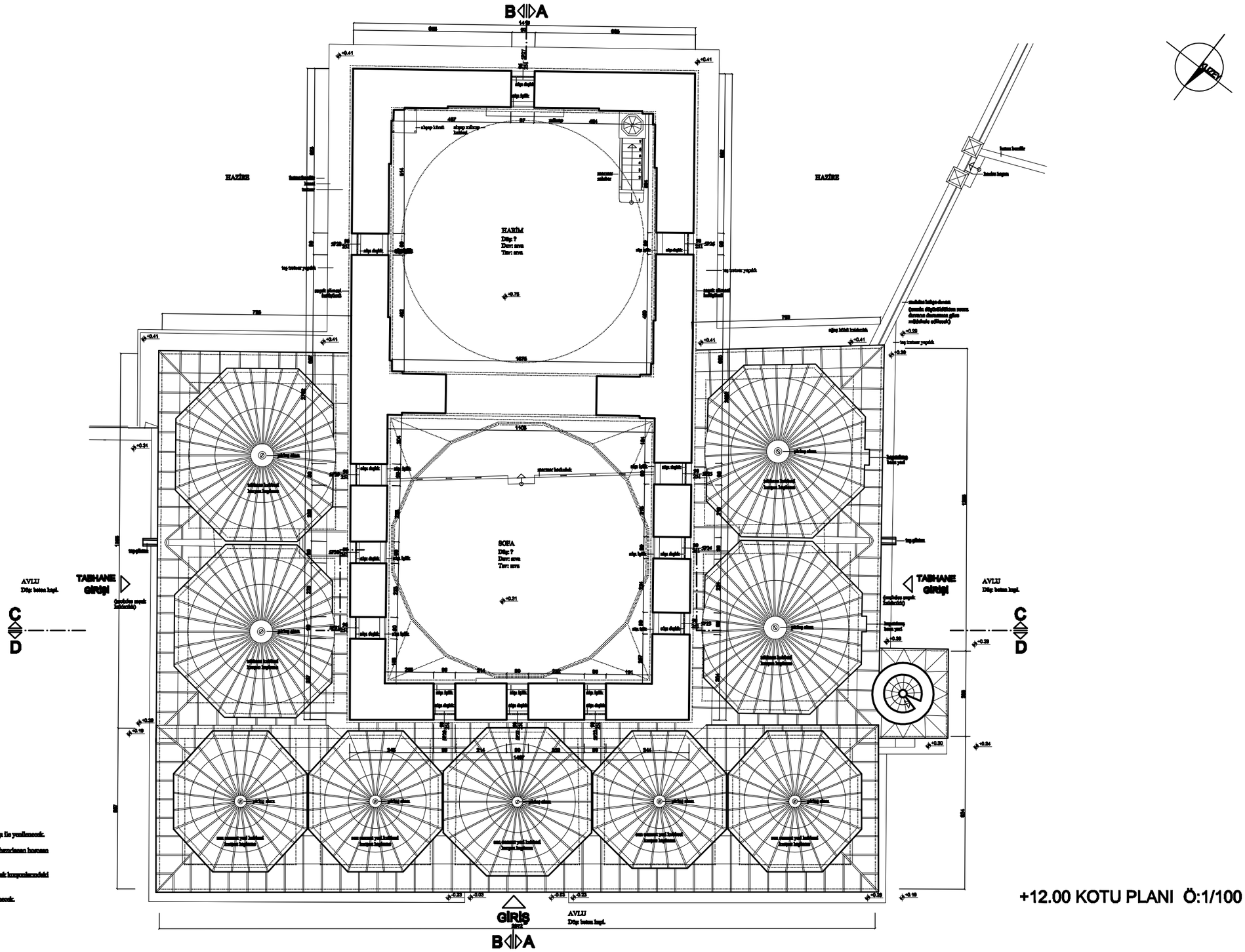

* Olanaklar el verdiğinde beton üst pencere dışlıkları anlıklık sıçı ile yenilenecek.
* Silme taşlarının açık derzleri temizlenecek uygun bir karışımla hazırlanan hasasan harcı ile doldurulacak.
* Silme ve cephe taşlarında bozulmalara sebep olan çürten ve aşak kurşunlarındaki bozulan parçalar yenilenecek.
* Kurşun kaplamaların bakımı yapılacak, bozulan kısımlar yenilenecek.

+12.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

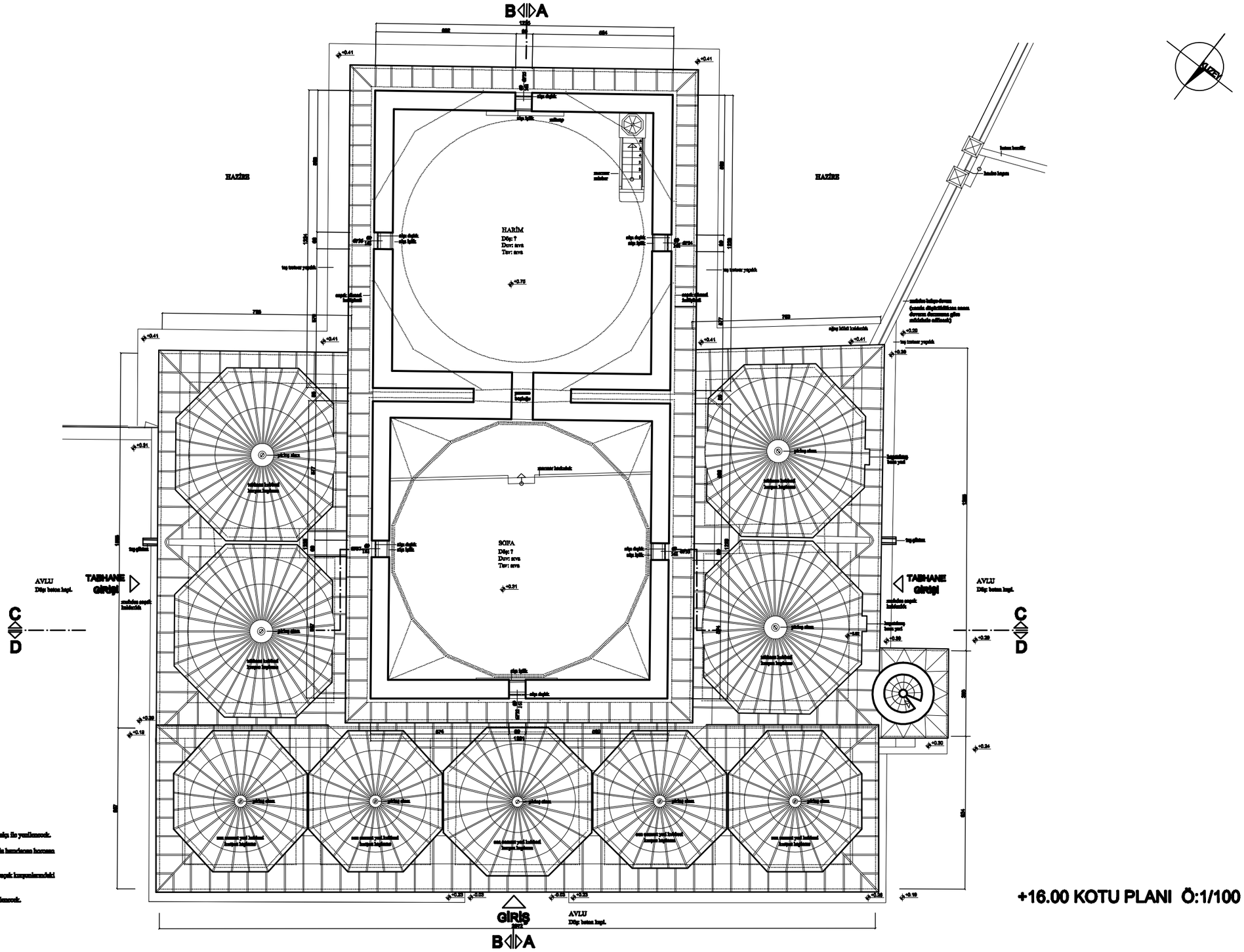

* Olanaklar el verdiğinde beton üst pencere dışlıkları ahşaktır sıçı ile yenilencek.
* Silme taşlarının açık derzleri temizlenecek uygun bir karışımla hamdanan horasan harcı ile doldurulacak.
* Silme ve cephe taşlarında bozulmalara sebep olan çörten ve saçık kurşunlarındaki bozulan parçalar yenilencek.
* Kurşun kaplamaların bakımı yapılacak, bozulan kısımlar yenilencek.

+16.00 KOTU PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON **DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN** **4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN**

0 50 100 200 400 cm

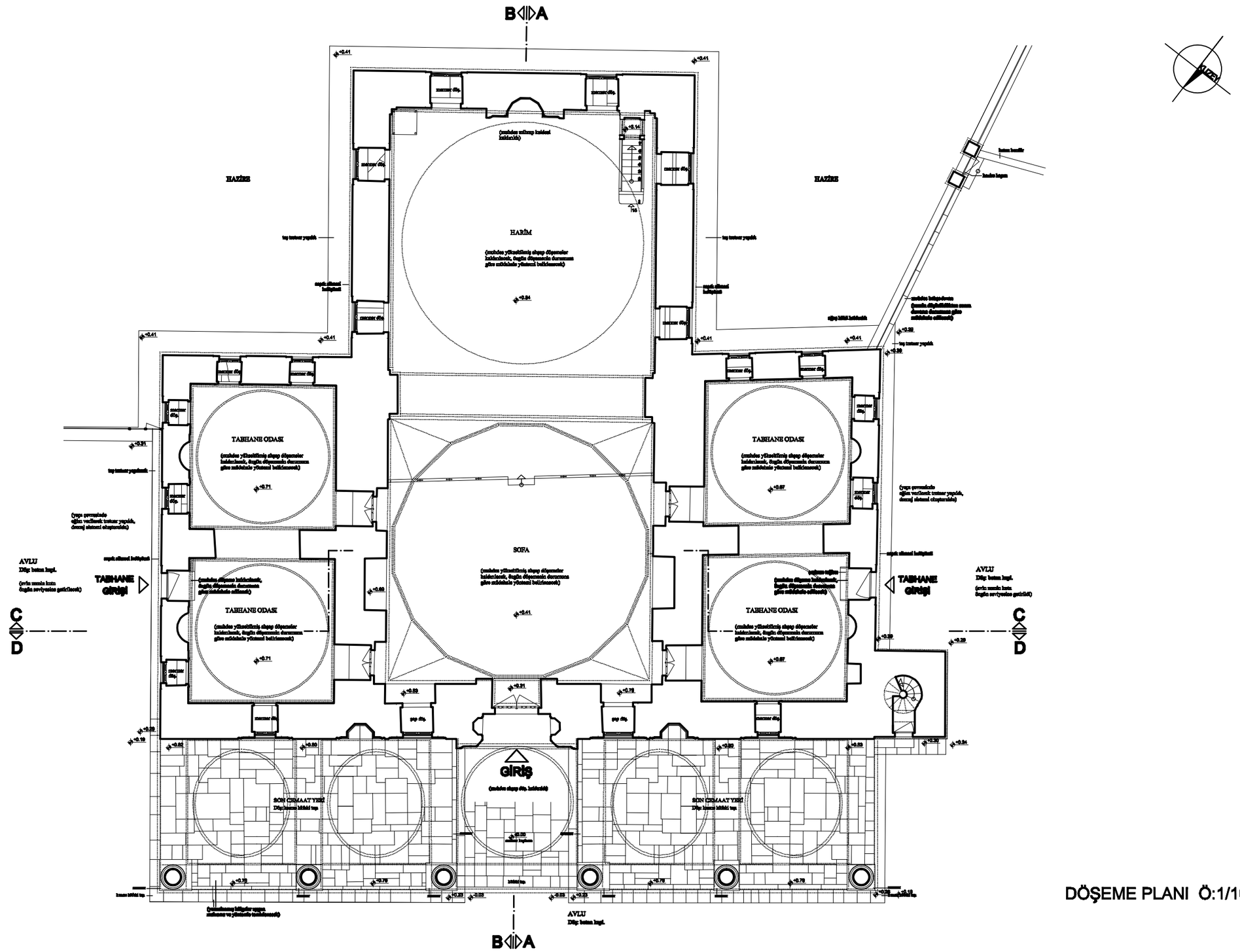

DÖŞEME PLANI Ö:1/100

0 50 100 200 400 cm

B A

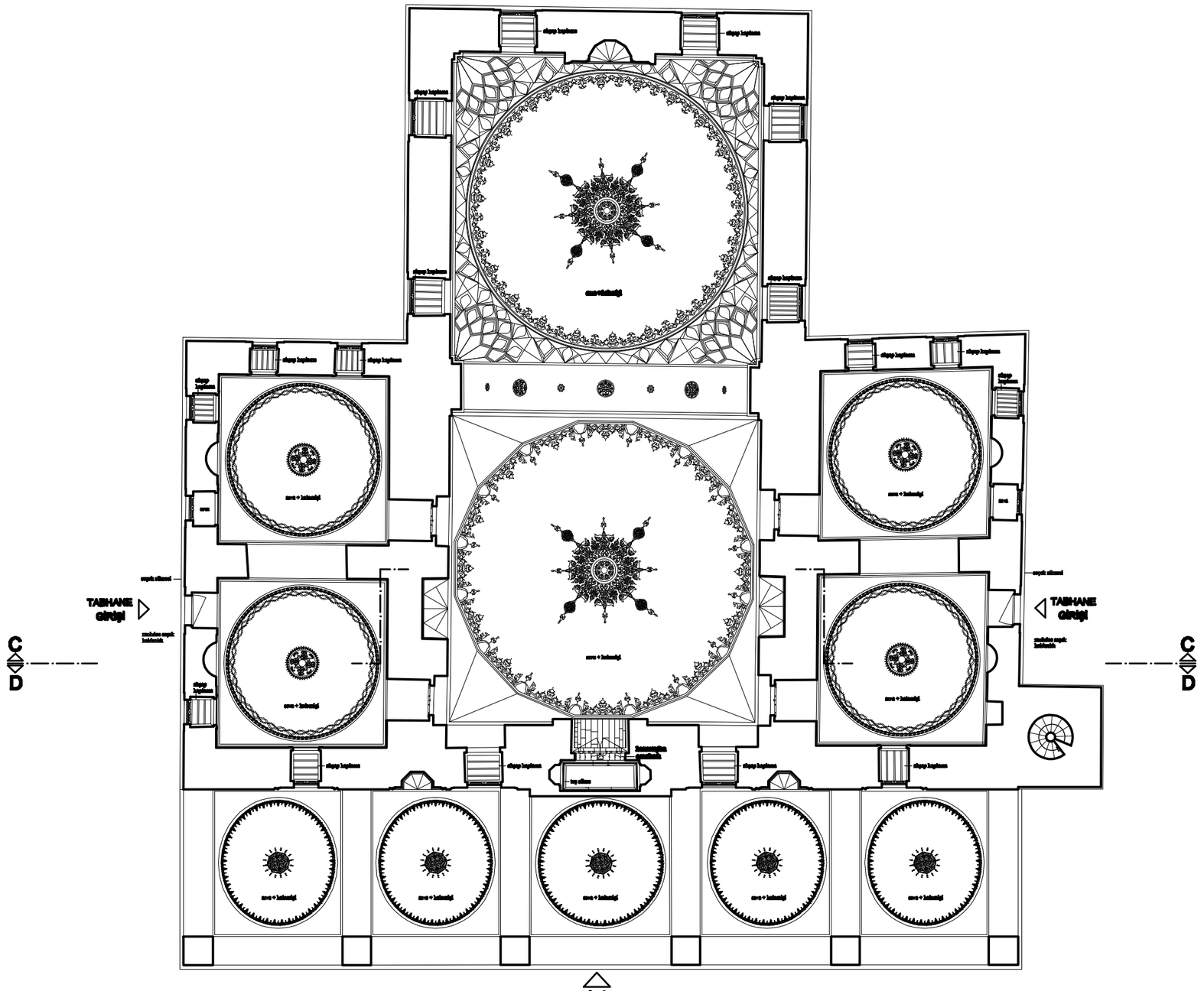

TAVAN PLANI Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

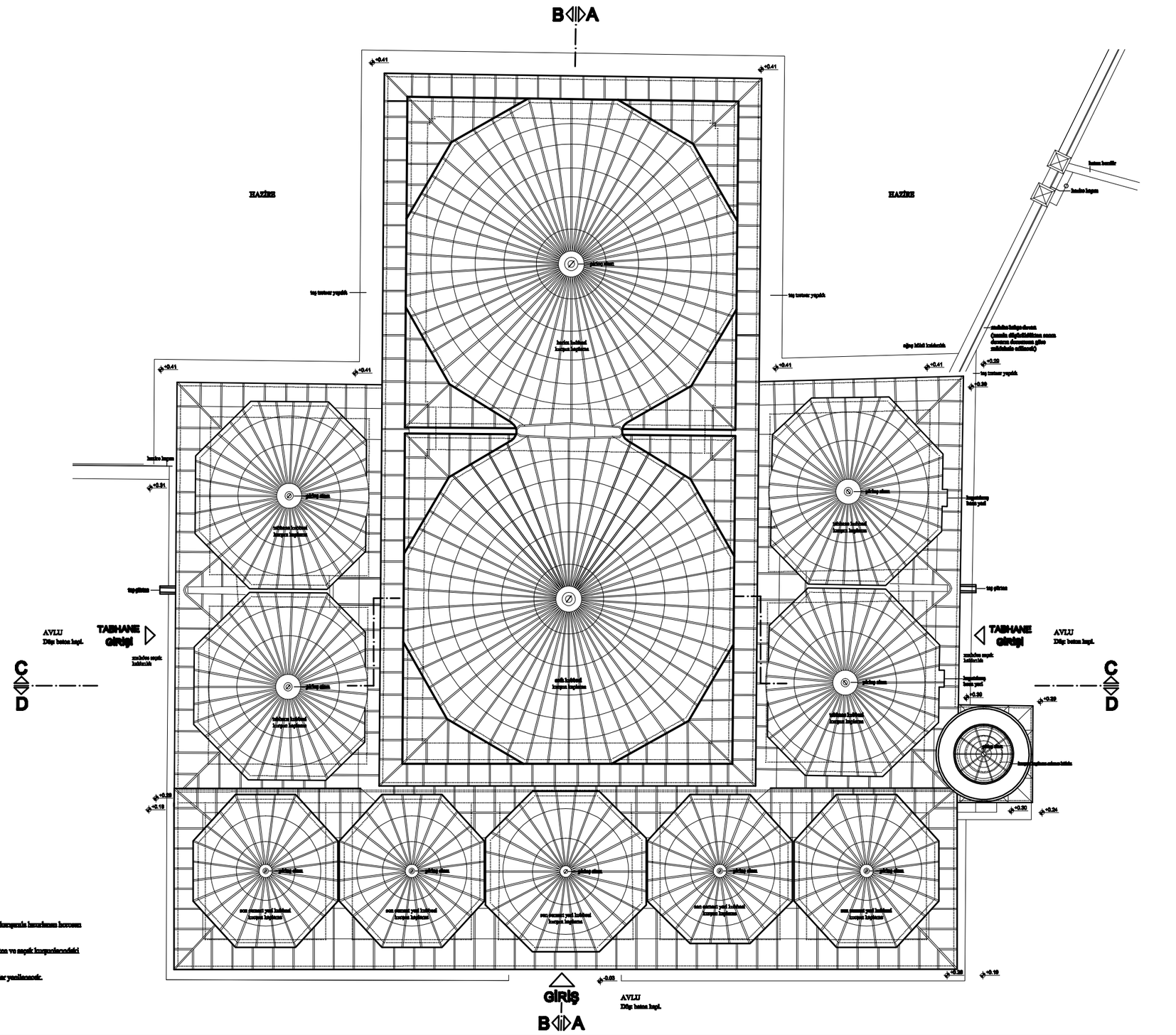
B
A
HAZİRE
HAZİRE
taş tretuvar yapılık
taş tretuvar yapılık
kubbe kasnağı
kubbe kasnağı
kubbe kasnağı

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK FAKÜLTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANABİLİM DALI

* Mevcut muhdes müezzin mahfili mekan bütünlüğünü bozması sebebbiyle kaldırıldı.

* Duvar, kemer ve kubbelerde oluşmuş çatlaklar gerekli ölçüm ve deneyler sonucu belirlenecek müdahale yöntemi ile onanlacak.

* Muhdes yükseltilmiş ahşap döşemeler kaldırılarak, altından çıkan döşeme kaplamasının durumuna göre özgün niteliği irdelenerek gerekirse müdahale belirlenecek.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes pencere doğramaları kaldırılarak, restitüsyon önerisine uygun olarak ahşap doğramalar takıldı..

* İç mekanda klima tesisatı kaldırıldı ve klima tesisatını geçirmek için açılmış olan duvarlardaki delikler horosan harçlı dolgu ile kapatıldı.

* (1) Giriş kapısı mermer sövesi malzeme korumaya yönelik uygun müdahale yöntemi ile onanlacak.

* Yükselen avlu zemin kotu ve ters eğimden dolayı birikan suyun yapıdan uzaklaştırılması için, avlu zemin kotu özgün seviyesine getirildi, drenaj sistemi oluşturularak ve yapı çevresinde eğim verilerek tretuar yapıl dı.

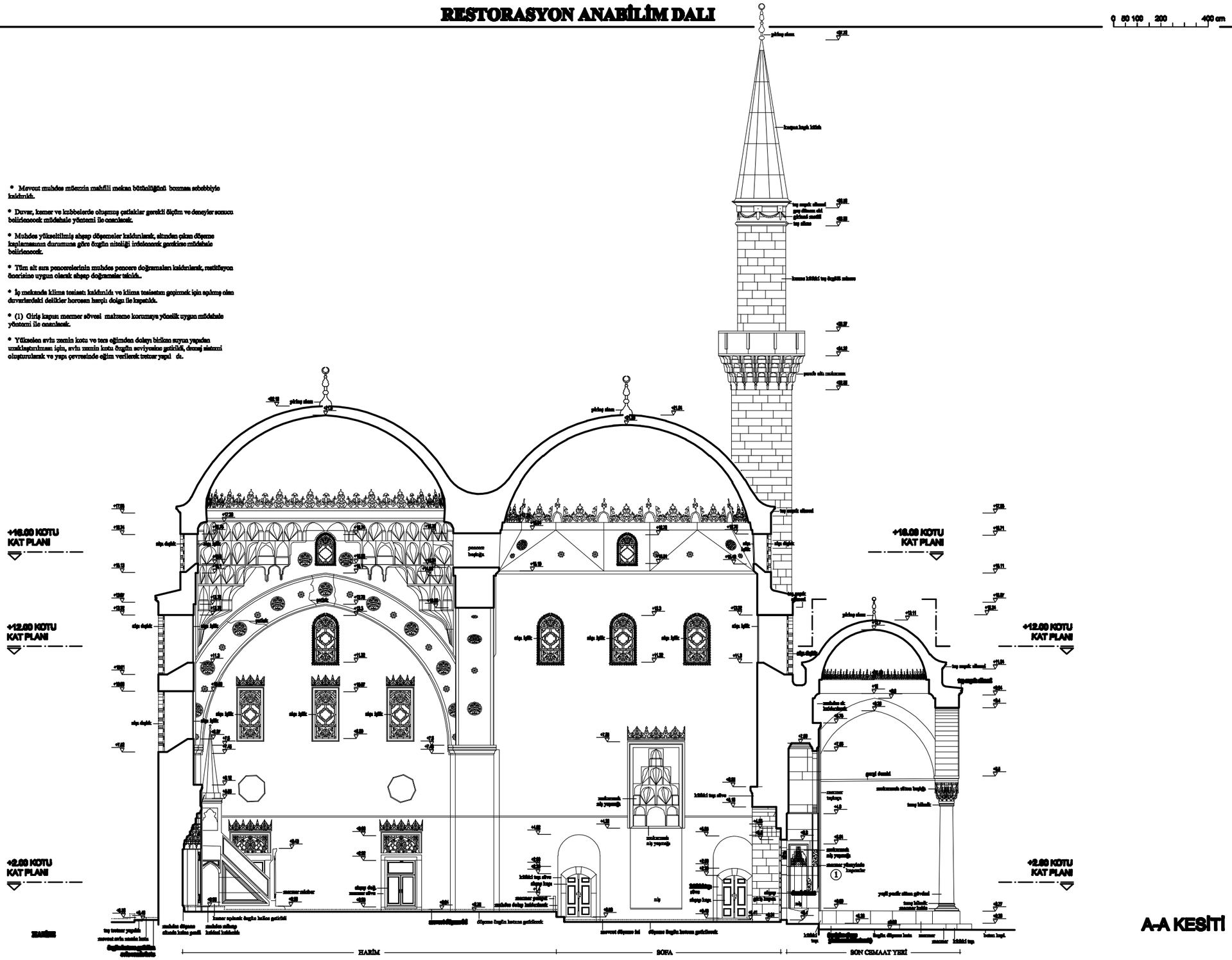

A-A KESİTİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

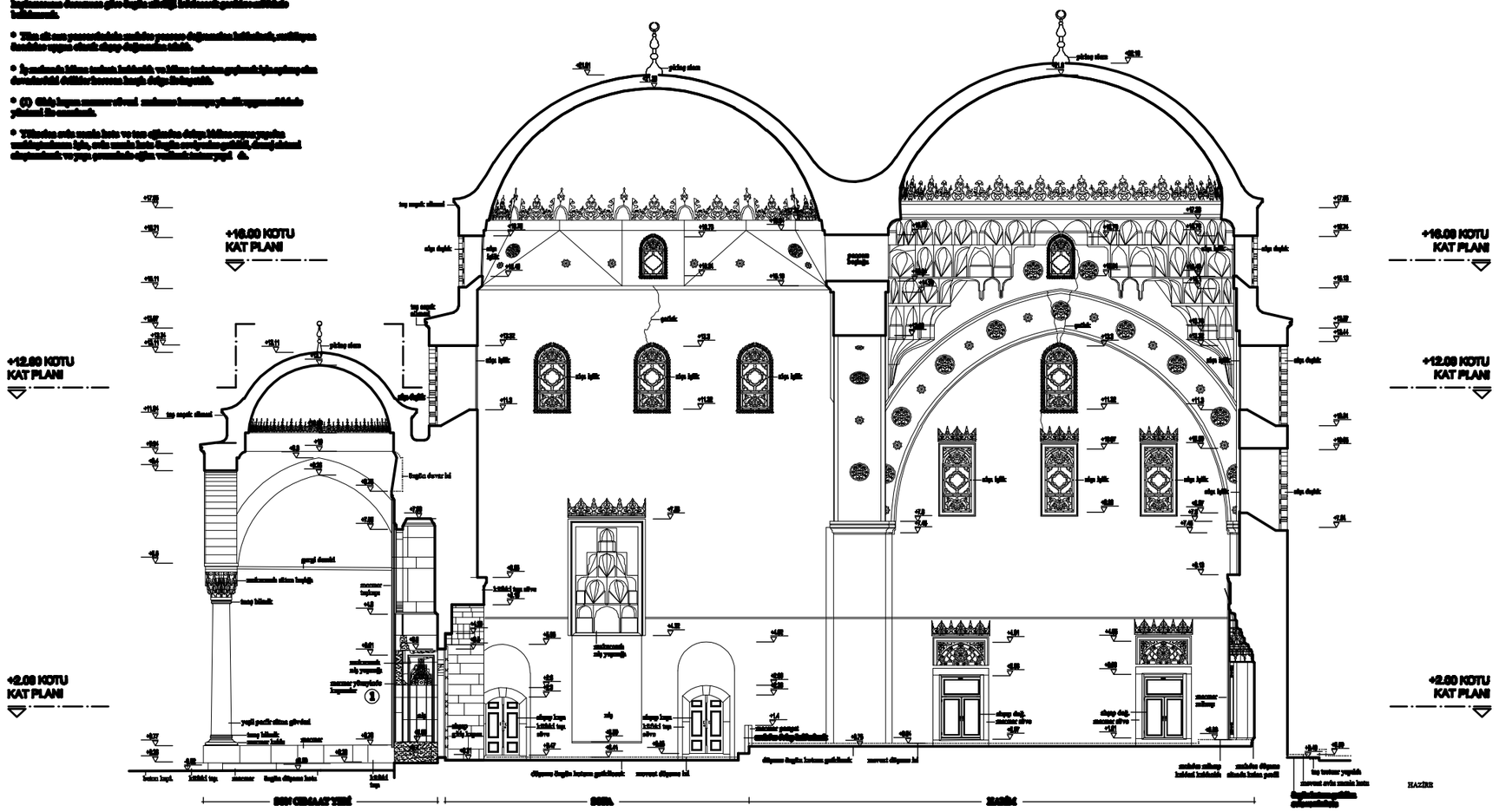

B-B KESİTİ Ö:1/100

0 50 100 200 400 cm

* Duvar, kemer ve kubbelerde oluşmuş çatlaklar gerekli ölçüm ve deneyler sonucu belirlenecek müdahale yöntemi ile onarılacak.

* Muhdes yükseltilmiş ahşap düşemeler kaldırılarak, altından çıkan düşeme kaplamasının durumuna göre özgün niteliği irdelenerek gerekirse müdahale belirlenecek.

* Tüm alt sıra pencerelerinin muhdes pencere doğramaları kaldırılarak, restitüsyon önerisine uygun olarak ahşap doğramalar takıldı.

* İç mekanda klima tesisatı kaldırıldı ve klima tesisatını geçirmek için açılmış olan duvarlardaki delikler horosan harçlı dolgu ile kapatıldı.

* Yükselen avlu zemin kotu ve ters eğimden dolayı birikan suyun yapıdan uzaklaştırılması için, avlu zemin kotu özgün seviyesine getirildi, drenaj sistemi oluşturularak ve yapı çevresinde eğim verilerek tretuar yapıldı.

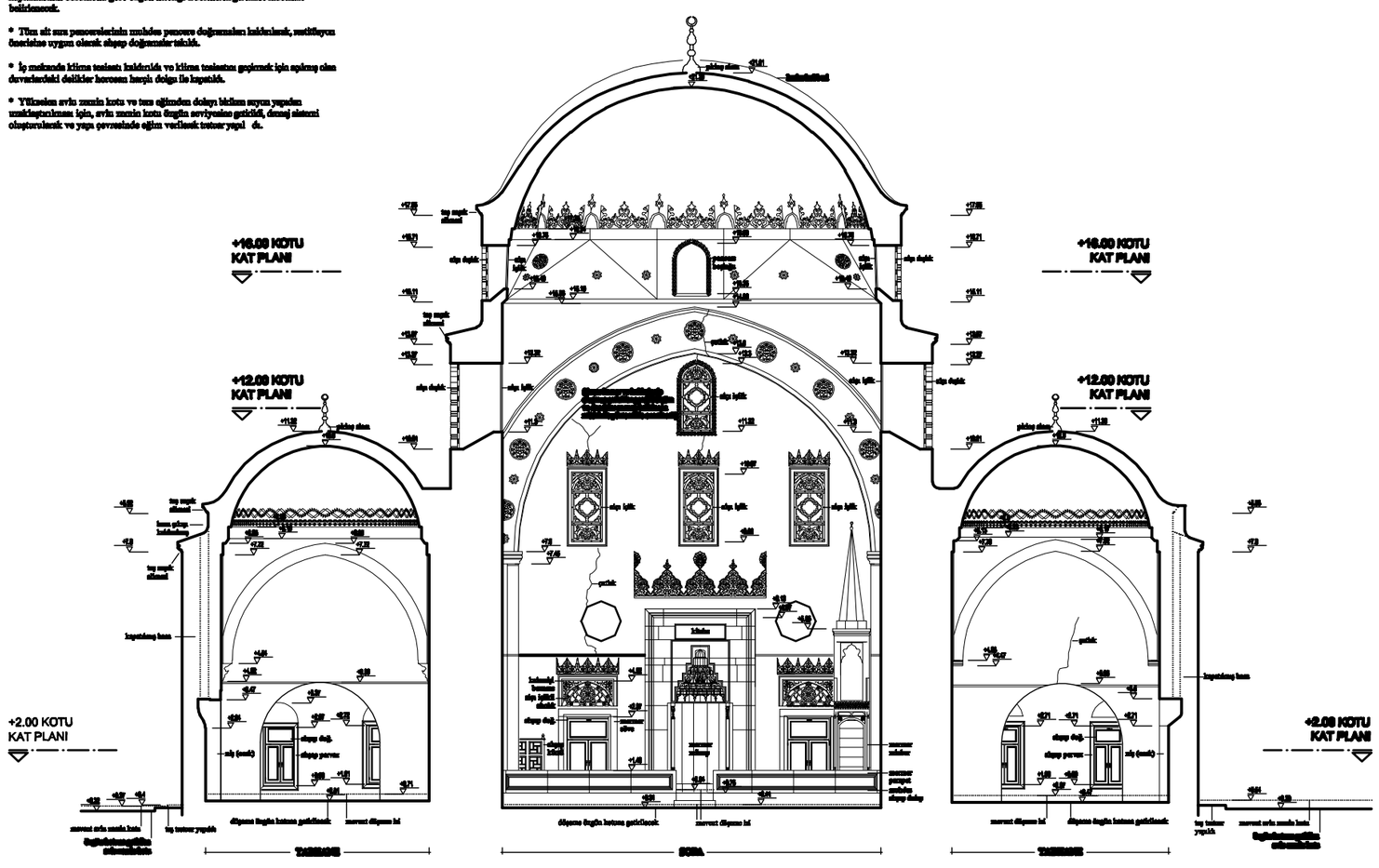

C-C KESİTİ Ö:1/100

0 50 100 200 400 cm

D-D KESİTİ Ö:1/100

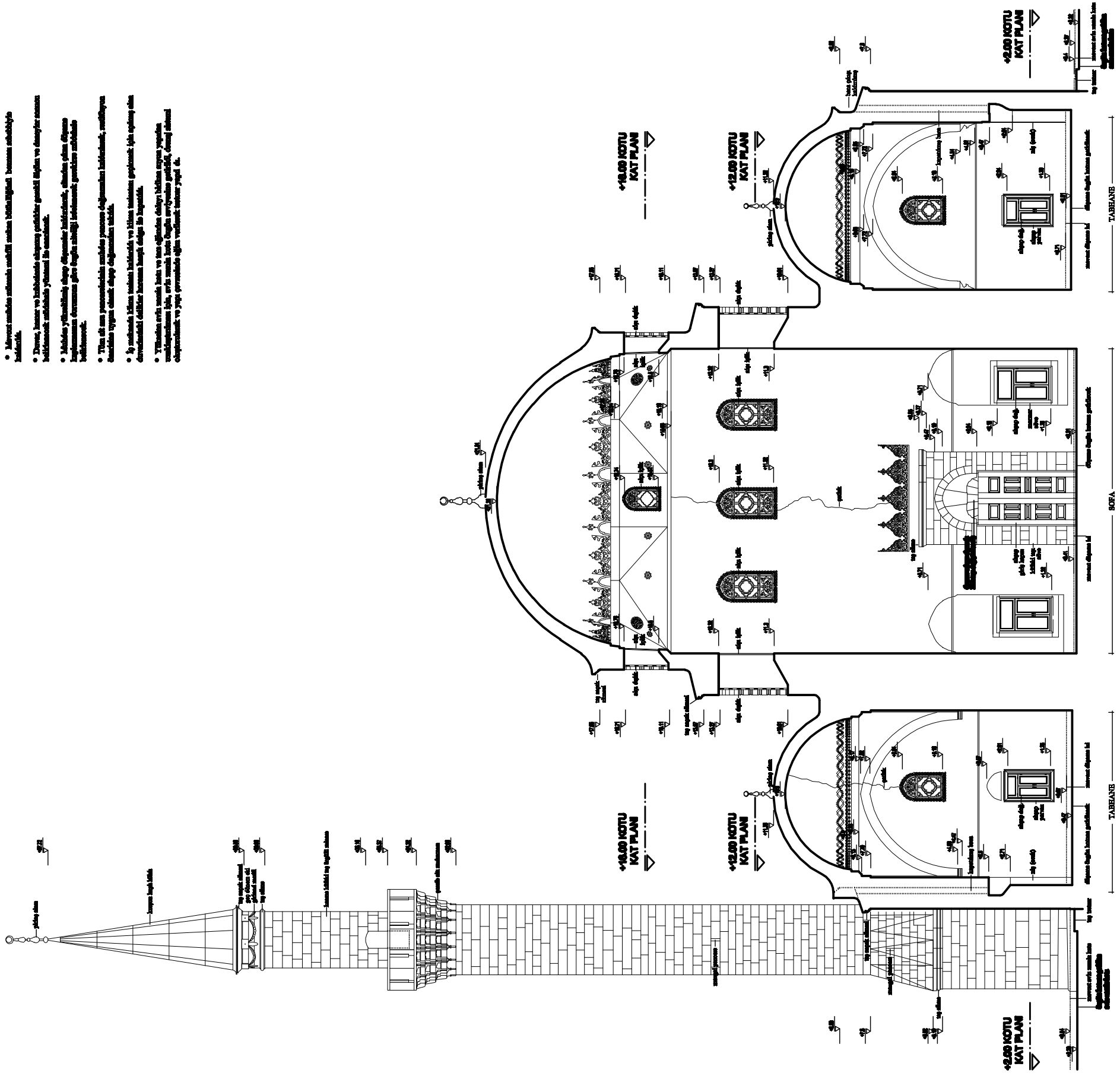

0 50 100 200 400 cm

KUZEYBATI (SON CEMAAT YERİ) CEPHESİ Ö:1/100

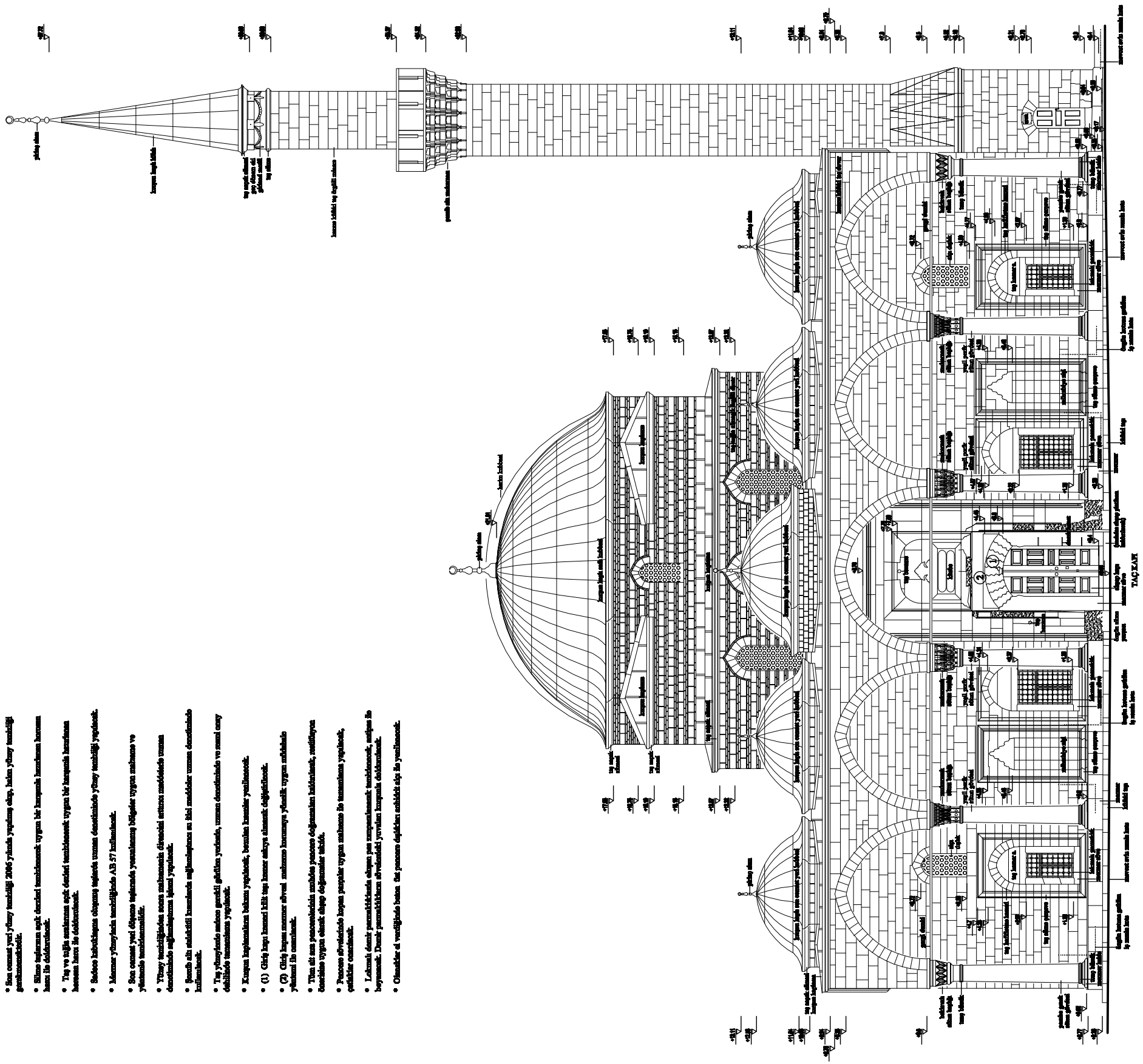

- Son cemaat yeri yıkımı temizliği 2006 yılında yapılmış olup, bakım yıkımı temizliği gerekmemektedir.
- Sıkma taşlarının açık derzleri temizlenecek uygun bir harçtan hazırlanan harcın ince ile doldurulacak.
- Taş ve tuğla sıralarının açık derzleri temizlenecek uygun bir harçtan hazırlanan harcının ince ile doldurulacak.
- Sofanın kubbelerinin cihazının taşlarda ve tuğla derzlerinde yıkım temizliği yapılacak.
- Mimar yıkımlarda temizliğinde AB 57 kullanılacak.
- Son cemaat yeri düşme taşlarında yerinden çıkmış bölgeler uygun malzeme ve yöntemle temizlenecektir.
- Yıkım temizliğinden sonra zemlemenin dövmeli sıvının mütehasis uzman denetiminde sağlamlaştırma işlemi yapılacak.
- Şerefe altı mütekiti kısmlarda sağlamlaştırma ve ikmi mütekiti uzman denetiminde kullanılacak.
- Taş yıkımlarda mekana gerekli görülen yerlerde, uzman denetiminde ve mevcut cinsi dokusuna uygunlama yapılacak.
- Kırılan kaplamaların bakımı yapılacak, boşaltan kısımlar yatılacaktır.
- (1) Giriş kapı kemeri kilit taşı hemen mikyas olmasık değiştirilecek.
- (2) Giriş kapısı mermer dövel mahmuz kısmımıza yüksekliğe uygun mükabele yükleme ile onarılacak.
- Tüm dış sıva pencerelerinin mevcut pencere değişmeden kalıtsınız, mevcut dış sıvalar uygun cinsli sıvap değişmeler yapılacak.
- Pencere dövmelerinde kopan parçalar uygun malzeme ile tamamlama yapılacak, çatlaklar onarılacak.
- Lahmi'i demir pencerelerinin sökülen pas sarıgıcılarının temizlenecek, antipas ile boyanacak. Demir pencerelerinin dövmelerinde yuvaları kapanık delikler açılacak.
- Olumlular ot temizliğinde beton ile pencere değişen mevcut taş ile yenilenecek.

0 50 100 200 400 cm

- Silme taşlarının eşik derzleri temizlenecek uygun bir harçmalı harçlarının harcının hamis ile doldurulacak.
- Taş ve tuğla sıralarının eşik derzleri temizlenecek uygun bir harçmalı harçlarının harcının hamis ile doldurulacak.
- Sıvalı bölgelerin olduğunu taşlarda uzman denetiminde yıkımı yapılacak.
- Mermer yıkımlarda temizliğinde AB 57 kullanılacak.
- Alt pencerelerin pasajet seviyelerinde kalan taş ve tuğlalarda yıpranmaya bilgiler ve bilikler uygun malzeme ve yöntemle tamamlanacak.
- Yıkımı temizliğinden sonra malzemenin dirençleri eritmen maddelerle uzman denetiminde sağlamlaştırma işlemi yapılacak.
- Kırılan bağlamalara bakım yapılacak, bozulan kısımlar yenilenecek.
- Taş yıkımlarda mahzu gerekli görülen yerlerde, uzman denetiminde ve aynı cins dahilinde tamamlama yapılacak.
- Üst sıra pencerelerin ferdeli cumalarında yenilenen kısımlar batma cilen kilit taşları yerleştirecek.
- (!) Bronlan kısmar taşlarında özgün malzeme ile tamamlama yapılacak.
- Tüm eki sıra pencerelerinin mahfeles pencere doğramaları kaldırılarak, mevcut ahşap demirlere uygun olarak ahşap doğramalar takılır.
- Pencere söveleriede kırpan parçalar uygun malzeme ile tamamlama yapılacak, gatkiler onarılacak.
- Lokanta demir parmaklıklarda dikeye göre yatay parmaklıkların temizlenecek, antipas ile boyanacak. Demir parmaklıkların devrilmiş yerleri kaynak ile doldurulacak.
- Yıkımlan evin zemin kotu ve taş eğitimden dolayı bitkim suyun yapılan sınıflandırılmasın için, evin zemin kotu özgün seviyesine getirildi, demeji alınsı cihgiterilecek ve yaşı çevresinde eğim verilerek tretuar yapıl ek.
- Oluklar ve vantilşinde beton ile pencere dışlıkları mümkün olan ile yenilenecek.

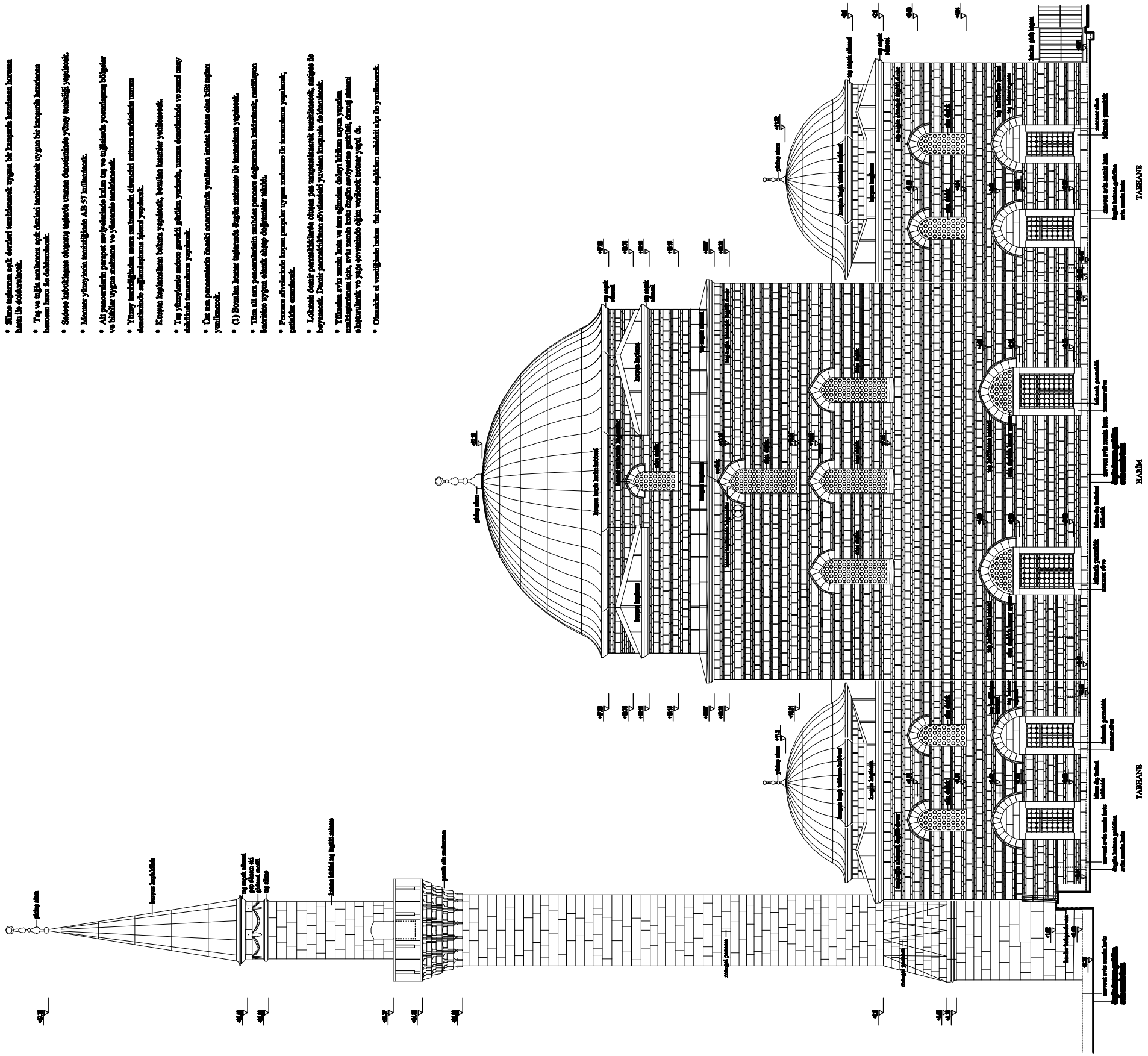

GÜNEYDOĞU (MİHRAP) CEPHESİ Ö:1/100

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

- Silme yapısının eşik derinliği tanımlanarak uygun bir kompozisyon kurulması hedeflenmiştir.
- Taş ve tuğla sıralarının eşik derinliği tanımlanarak uygun bir kompozisyon kurulması hedeflenmiştir.
- Silme ve sıraplar taşlamalar kırılmalar nedeniyle eksik görülen ve mevcut kompozisyondaki bütünlüğü bozan yerlerde tamamlanmıştır.
- Sadece kubbelerden oluşmuş toplarak tamamen demirlerinden yıkılıp tamamlığı yapılmıştır.
- Mevcut yıkıntıların tamamlığında AD 97 kullanılmıştır.
- Yıkılmış olan kubbelerden sonra tamamlanmış dönemleri mümkün olduğunca sağlıklaştırılmıştır.
- Kırılan taşlamalar bütünü yapılmış, bütünlüğü kırmalar yapılmıştır.
- Yıkılmış olan tuğla kubbe ve tonozlarının dökülmüş bütünü sıraya yapılan tamamlamalar için, orijinal tuğla ölçülerine uygunluk gösteren, dönemi ölçüsel özelliklerini ve yapı çevresinde eğik tuğlalar kullanılmıştır.
- Taş yüzeylerde onarım gerekli görülen yerlerde, taşların dönemlerde ve mümkün olduğu ölçülerde tamamlanmış yapılmıştır.
- Tüm ek onarımlarda mümkün olduğunca yeterli değişmeden bütünü sıralı, mevcut kısımlara uygun olarak ölçüsel değişmeler yapılmıştır.
- Yıkılmış olan tuğla kubbe ve tonozlarının ile tamamlanmış yapılmıştır, gözlükler sıralanmıştır.
- Çalışmada ölçümlendirmeler sırasında yapılan değişmelerin bütünü sıralı, mevcut kısımlara uygun olarak ölçüsel değişmeler yapılmıştır.
- Onarımlar sırasında kullanılacak olan yeni malzemelerin, mevcut malzeme ile uyumlu olmasına özen gösterilmiştir.

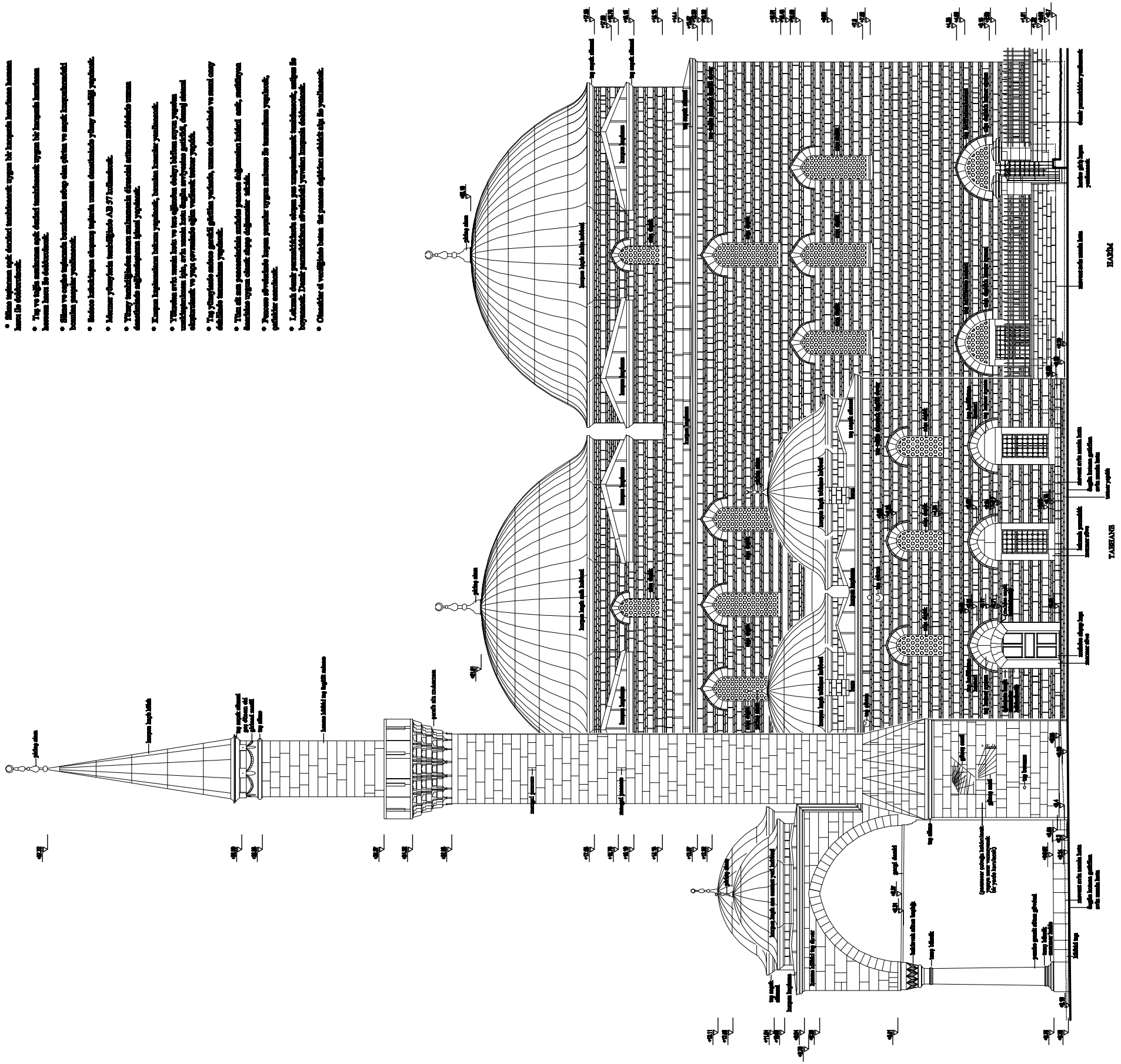

GÜNEYBATI CEPHESİ Ö:1/100

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

0 50 100 200 400 cm

KUZEYDOĞU CEPHESİ Ö:1/100

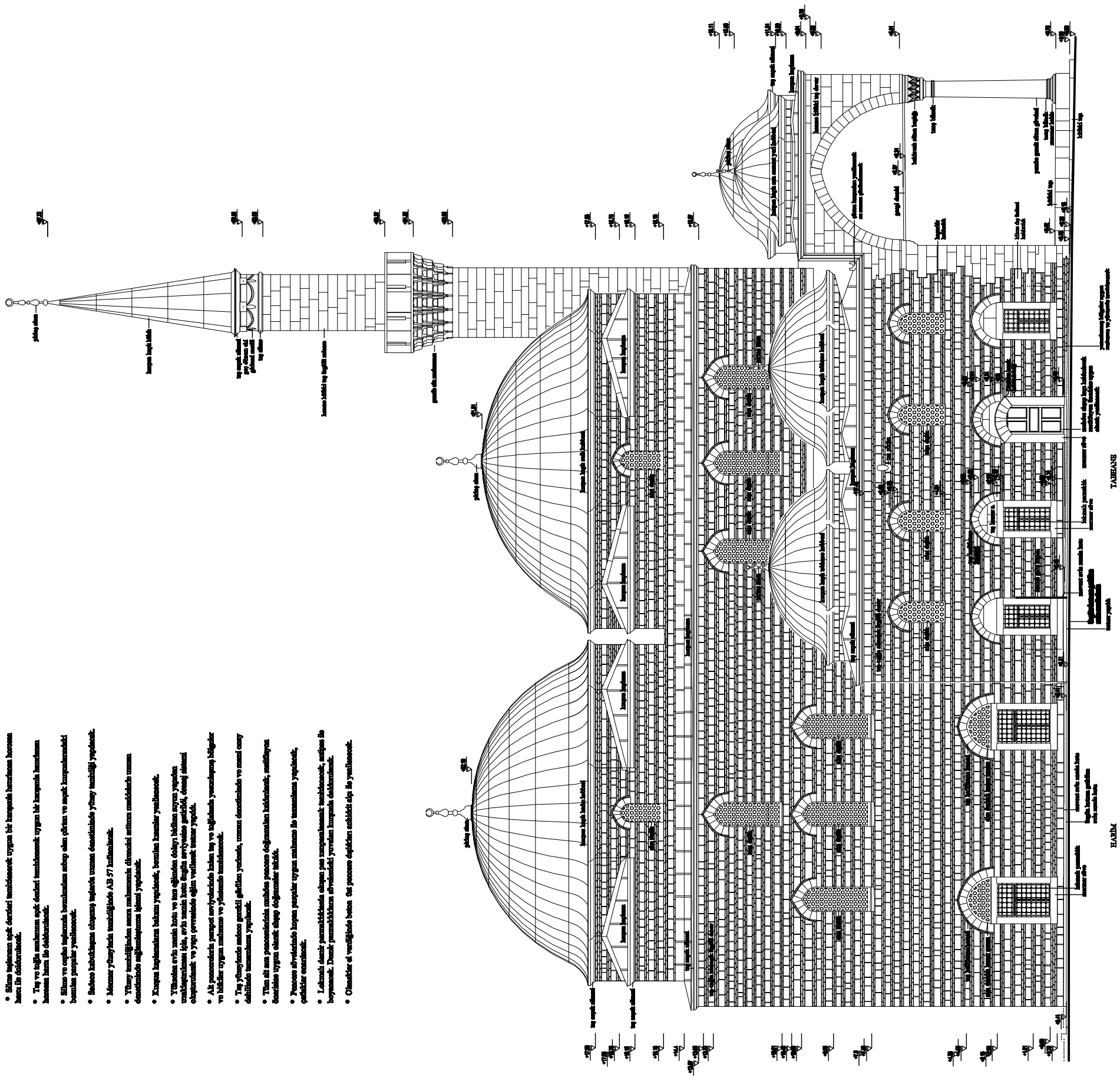

- Silme taşlarının açık dokusu temizlenerek uygun bir harçtaki karışımın benzeri ile doldurulacak.
- Taş ve tuğla malzemenin açık dokusu temizlenecek uygun bir harçtaki karışımın benzeri ile doldurulacak.
- Silme ve cephe taşlarında kavrulmuş sıvılar olan çıkıntı ve saçak kısımlarındaki bozulan parçalar yenilenecek.
- Sıvalı bölümlerin dökülmüş taşlarda uzman denetiminde yöntemi tanımlığı yapılacak.
- Mermer yüzeylerin temizliğinde AB 57 kullanılacak.
- Yüzey temizliğinden sonra malzemenin dirençini artıran maddelerle uzman denetiminde sağlamlaştırma işlemi yapılacak.
- Kırılan taşlarınların bulunu yapılacak, bozulan kısımlar yenilenecek.
- Yıkılmış ayrı zemin kötü ve ana eğimden dolayı bütün suyun yapıdan uzaklaştırılması için, ayrı zemin kotu doğru seviyelere getirildi, dönüş eğimi düşürülmek ve yağı çevresinde eğim verilmek üzere yapıldı.
- Alt pencerelerin parapet seviyelerinde bulan taş ve tuğlarak yenilenmiş bölgeler ve bölüler uygun malzeme ve yöntemle tamamlanacak.
- Taş yüzeylerde onarım gerekli görülen yerlerde, uzman denetiminde ve temel esaş dahilinde tamamlama yapılacak.
- Tüm ek ana pencerelerinin sonbahar pencere doğramaları bütünlenek, mutfağın önündeki tuyum olmak olmak doğramalar tekrar.
- Pencere alıvelerinde kopan parçalar uygun onarımı ile tamamlama yapılacak, çatlaklar enjekte.
- Lokanlı demir parmaklıklarda oluşan pas zararsızlaştırılacak, astarı ile boyanacak. Demir parmaklıkların ölçülendiği yerlere kopanlı doldurulacak.
- Olumsuzlar ek vaziyetinde bulan tüm pencere dışıklıkları sökülüp söz ile yenilenecek.

MURAD PAŞA CAMİSİ - RESTORASYON

DANIŞMAN: DOÇ. DR. NADİDE SEÇKİN

4534003 - NİLÜFER GÜLTEKİN

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	25.01.1974	
Doğum Yeri	Bursa	
Lise	1985-1992	Bursa Anadolu Lisesi
Lisans	1992-1996	Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2004-2008	Yıldız TeknikÜniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Rölöve Restorasyon Lisansüstü Programı

Çalıştığı Kurum(lar)

1994	Çelen & Çelen Mimarlık
1996-1998	Sogo Mimarlık, İstanbul
1999-2000	Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa
2000-2001	Zinos Mimarlık, İstanbul
2001-2004	Mas Mimarlık, İstanbul